

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Coordonator
Dr. Florian CÎRCIUMARU

EVALUARE STRATEGICĂ 2023 RISURI, INCERTITUDINE, RĂZBOI

Monografie

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2024

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

EVALUARE STRATEGICĂ 2023
RISCURI, INCERTITUDINE, RĂZBOI

Monografie

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2024

Coordonator:

Dr. Florian CÎRCIUMARU

Autori:

CS II Dr. Mirela ATANASIU

CS II Dr. Cristian BĂHNĂREANU

CS III Dr. Crăişor-Constantin IONIȚĂ

CS III Dr. Daniela LICĂ

CS II Dr. Alexandra SARCINSCHI

CS III Dr. Mihai ZODIAN

Copyright©2024

Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

- Responsabilitatea pentru conținutul prezentei ediții revine în totalitate autorilor.

Lucrarea a fost analizată în Consiliul Științific al Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, fiind necesară procesului de învățământ din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

Hotărârea Consiliului Științific al Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate nr. 5 din data de 25.07.2024.

ISBN (tipărit): 978-606-660-482-6

ISBN (online): 978-606-660-483-3

ISSN 2734-4681

ISSN-L 2734-469X

EVALUARE STRATEGICĂ 2023

RISCURI, INCERTITUDINE, RĂZBOI

Strategic Assessment 2023. Risks, Uncertainty, War	5
<i>Contents & Abstract</i>	
Introducere	7
<i>Florian CÎRCIUMARU</i>	
Evoluția situației din estul Europei în al doilea an de război ruso-ucrainean	12
<i>Crăișor-Constantin IONIȚĂ</i>	
Relațiile sino-americane în 2023: rivalitate și moderație	53
<i>Mihai ZODIAN</i>	
Conflicte armate din Orientul Mijlociu și Africa – rezultat al instrumentalizării politice a identităților sociale	100
<i>Mirela ATANASIU</i>	
Economia mondială sub semnul războiului și al tensiunilor geopolitice	137
<i>Cristian BĂHNĂREANU</i>	
Intensificarea mișcărilor de populație ca efect al permacrizei globale	170
<i>Alexandra SARCINSCHI</i>	
Direcții de acțiune ale UE și instrumente de contracarare a manipulării informațiilor și a ingerințelor externe, în contextul războiului din Ucraina și al proceselor electorale	204
<i>Daniela LICĂ</i>	

STRATEGIC ASSESSMENT 2023

RISKS, UNCERTAINTY, WAR

Foreword ■ The Evolution of the Situation in Eastern Europe During the Second Year of the Russian-Ukrainian War ■ The US-China relations in 2023: rivalry and moderation ■ Armed Conflicts in the Middle East and Africa – Result of Social Identities' Political Instrumentalization ■ The world economy under the effect of war and geopolitical tensions ■ The Intensification of Population Movements as a Consequence of Global Permacrisis ■ EU's Lines of Action and Instruments to Counter Foreign Information Manipulation and Interference (FIMI) in the Context of the War in Ukraine and of Electoral Processes

The current edition of the *Strategic Assessment* is marked, unfortunately, by the ongoing conflict in Ukraine and a series of other complex security issues that have characterized the security environment throughout 2023 and the beginning of the current year. Despite the strategic documents indicating a low probability of an armed conflict of such intensity in Europe, the events of February 2022 demonstrated that certain challenges require continued attention by the international community.

In this context, the analysis of the Russo-Ukrainian war and its implications at the political, military, economic, social and informational levels during the past year constitute the central focus of this monograph. Polycrisis is already a constant that affects a diverse range of zones and domains, and implicitly, an increasing number of individuals. This is evident in the context of energy crises, food shortages, economic challenges, humanitarian crises, and climate change. Consequently, the academic approach proposes a multidimensional assessment of relations between major powers, significant transformations and phenomena in various global regions, from Europe to the Middle East and distant Africa and East Asia, and the manner in which these have given rise to or modified certain trends in the international security environment.

We hope that some conclusions from our analysis are useful to policy makers, experts and other interested persons such as: the current

conflict in Ukraine may not reach a definitive conclusion in the immediate future; the transitional power of the US leader towards China is observable, but has slowed in recent years; identity-based differences are frequently exploited politically to create artificial antagonisms; the ongoing armed conflict, coupled with other security issues, have continued to exert a detrimental impact on the global economy; the intensification of migration flows may put European citizens and those of third countries in mutually exclusive groups whose actions may jeopardize liberal democracy and the functioning of the EU; the dissemination of misinformation and propaganda poses a significant threat to the democratic values and security of the EU and its member states.

The new monograph on multidimensional international security assessment reveals that in a world increasingly fragmented by geopolitical tensions, eroded trust, and insecurity, the imperative to prepare for global risks has reached a critical juncture. The return to stability following these persistent shocks will undoubtedly be challenging, yet there is reason for optimism regarding the rebuilding of trust and the enhancement of institutions and societal resilience.

INTRODUCERE

Și ediția curentă a *Evaluării strategice* este marcată, din păcate, de războiul de agresiune dus de Rusia în Ucraina și de o serie de alte probleme complexe ce au marcat mediul de securitate pe parcursul lui 2023 și începutul anului curent. Deși documentele strategice prevedeau o probabilitate scăzută de apariție a unui conflict armat de asemenea intensitate în Europa, evenimentele din februarie 2022 au demonstrat că anumite provocări trebuie să rămână permanent în atenția comunității internaționale. Intențiile Rusiei vizavi de integritatea teritorială a Ucrainei fuseseră anunțate încă din 2014, prin anexarea ilegală a Crimeii, și, ulterior, prin creșterea presiunii asupra autorităților de la Kiev.

Analiza războiului ruso-ucrainean și a implicațiilor la nivel politico-militar, economic, societal și informațional în anul ce a trecut ocupă un loc central în prezenta monografie. Crizele suprapuse sunt deja o constantă care afectează zone și domenii de natură diversă și, implicit, tot mai mulți oameni, fie că vorbim de criza energetică, cea alimentară, problemele economice, criza umanitară sau schimbările climatice. Prin urmare, demersul academic propune o evaluare multidimensională a relațiilor dintre marile puteri, a principalelor transformări și fenomene din diverse regiuni ale lumii, de la Statele Unite și Europa la Africa, Orientul Mijlociu și Asia de Est, a modului cum acestea au dus la apariția, accentuarea sau modificarea unor tendințe în mediul de securitate internațional.

Prima parte a monografiei este dedicată războiului Rusiei împotriva Ucrainei (*Evoluția situației din estul Europei în al doilea an de război ruso-ucrainean*), ce a continuat fără pauză și în 2023 și, chiar, s-a amplificat la nivel european prin acțiuni hibride. Conflictul a fost întreținut și de sprijinul acordat de statele aliate armatei ucrainene și de unele țări din BRICS și G20 forțelor ruse, devenind astfel un război global desfășurat prin „proxy”. Prin urmare, în anul ce a trecut și începutul lui 2024 nu mai putem vorbi doar despre o confruntare armată între Rusia și Ucraina, prin așa-numita „operație militară specială”, ci despre ciocnirea violentă a unei puteri eurasiatice cu Occidentul colectiv. Și asta în contextul în care, pentru națiunile care trăiesc la marginea acestui conflict

și sunt vecine cu Federația Rusă, abordarea și înțelegerile efectelor sunt diferite față de restul Europei.

Chiar dacă nici acest an nu marchează sfârșitul războiului din Ucraina și niciun participant nu se poate considera învingător până acum sau să declare că și-a îndeplinit obiectivele politice, există noi lecții identificate pentru domeniul militar care ar trebui luate în considerare pentru securitatea viitoare a Europei și a mediului internațional. Pentru anul 2024, majoritatea experților aliați consideră că va urma o pauză operativă pe frontul din Ucraina, în primul rând pentru derularea alegerilor în Rusia și SUA, dar și pentru a da posibilitatea beligeranților să-și refacă resursele umane și stocurile de arme și muniții în vederea relansării unor acțiuni ofensive în anul următor.

Următorul pas al analizei se concentrează pe relațiile dintre SUA și China (*Relațiile sino-americane în 2023: rivalitate și moderație*) și folosește un cadru conceptual inspirat de teoria tranziției de putere, de istoria socială braudeliană și de studiile cantitative ale războiului și păcii. Este evaluat gradul de cooperare și conflict, de-a lungul a patru dimensiuni – diplomația bilaterală și multilaterală, relațiile comerciale, cercetarea tehnologică și demersurile militare –, iar principala concluzie empirică este că s-au manifestat tensiuni moderate în interacțiunile dintre SUA și China, ce au la bază considerente de putere, moștenirea pandemiei de Covid-19 și, în contextul agresiunii Rusiei împotriva Ucrainei, temerile legate de o eventuală repetare în cazul Taiwanului.

Cadrul teoretic urmărește tendințele distribuției de putere și gradul de acceptare a ordinii internaționale, pe termen mediu. O tendință de tranziție a puterii internaționale dinspre liderul SUA către China este observabilă, dar aceasta a încetinit în ultimii ani și nu a atins pragul critic peste care un conflict de anvergură globală devine foarte probabil. Cursa cheltuielilor militare sugerează că ambele părți nu au ajuns la nivelul de intensitate maximă care ar indica ostilitatea necesară unei asemenea confruntări, dar acest lucru nu exclude alte tipuri de rivalități. O înfruntare regională sau o competiție moderată mondială sunt principalele riscuri de securitate anticipate pe termen scurt și mediu.

În capitolul trei al demersului nostru este disecată legătura dintre teoria identității sociale și teoria conflictului în cazul unor conflicte cu baze identitare din regiunile analizate (*Conflicte armate din Orientul Mijlociu și Africa – rezultat al instrumentalizării politice a identităților sociale*). Diferențele identitare, de natura rasială, etnică, religioasă, de gen sau clasă socială, sunt adesea instrumentalizate politic prin crearea de

antagonisme artificiale pentru a servi scopului de promovare a valorilor și a intereselor unor grupuri în detrimentul altora. Se construiesc astfel inegalități sociale care declanșează opoziția, inclusiv militară, între grupurile minoritare și cele dominante, proces care, prin escaladare, poate declanșa conflicte armate identitare.

Pentru o mai bună înțelegere sunt identificate categoriile de identități, prezente în Orientul Mijlociu și Africa, care au fost instrumentalizate politic, este examinată dinamica unor astfel de conflicte armate identitare, intense și durabile în timp, care au prezentat escaladări în anul 2023 și începutul lui 2024 (israeliano-palestinian și sudanez) și modul de alterare a categoriilor/subcategoriilor identitare ale grupurilor aflate în conflict.

Analiza economică din partea a patra arată că războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei, alături de creșterea tensiunilor geopolitice, agravarea altor crize și conflicte pe mapamond, fragmentarea geoeconomică și accelerarea schimbărilor climatice au continuat să afecteze economia și, implicit, nivelul de trai a milioane de oameni (*Economia mondială sub semnul războiului și al tensiunilor geopolitice*). Anul 2023 a fost marcat de scăderea semnificativă a inflației în majoritatea economiilor, evitarea în mare parte a recesiunii, menținerea unor politici monetare mai restrictive, atenuarea blocajelor pe lanțurile de aprovizionare și a unor piețe ale forței de muncă mai restrânse. În acest context, sunt analizate atât efectele directe cu impact asupra evoluției economice a Ucrainei și a Rusiei, distribuției cerealelor ucrainene și creșterii cheltuielilor militare, cât și cele indirecte ce au accentuat o serie de vulnerabilități și riscuri la adresa sistemului economic global și al marilor puteri economice ale lumii – SUA, Uniunea Europeană și China.

Perspectivile economice sunt mai favorabile decât se anticipase, dar sunt marcate în continuare de multe incertitudini alimentate de continuarea conflictelor în desfășurare și efectele asociate, tensiunile comerciale în curs dintre China și SUA și problemele geopolitice (aggravate de campania electorală ce va avea loc într-un număr mare de țări), ceea ce ar putea spori măsurile restrictive legate de comerț și determina revizuirii în scădere a expansiunii economiei mondiale în următorii ani.

Plecând de la premisa că fenomenele și evenimentele perturbatoare sunt legate unele de altele și tind să se permanentizeze, următorul capitol realizează o legătură între permacriză globală și intensificarea mișcărilor de populație (*Intensificarea mișcărilor de populație ca efect al*

permacrizei globale). Este analizată evoluția elementelor ce definesc fenomenul contemporan al migrației, incluzând solicitanții de azil și refugiații, prin raportarea la principalele evenimente ale anului trecut și sunt utilizați indicatori specifici pentru a identifica și discuta cazurile reprezentative și posibili factori, istorici sau situaționali, ce au determinat aceste evoluții. Sunt identificate astfel cinci cazuri în care s-a înregistrat o modificare semnificativă în anul 2023 a fluxului de indivizi de aceeași naționalitate (Republica Guinea, Republica Coasta de Fildeș, Republica Senegal, Republica Arabă Siriană și Republica Islamică Afganistan) și se observă că, în cazul mișcărilor de populație cu destinație în afara granițelor naționale, factorul declanșator este predominant de natură militară, politică și economică, în timp ce în cazul dislocărilor interne predomină factorul natural.

Efectele asupra securității europene sunt complexe, deoarece există indicii că anul 2024 va înregistra o posibilă intensificare a fluxului de persoane către țările din UE în condițiile în care permacriza continuă și se adâncește prin noi conflicte și crize militare și politice, discrepanțele de dezvoltare între Nord și Sud se acutizează, efectele schimbărilor climatice și ale dezastrelor naturale se agravează. Principalul risc identificat este crearea unei spirale a insecurității în care cetățenii europeni și cei ai țărilor terțe se vor regăsi în grupuri antinomice ale căror acțiuni vor pune în pericol democrația liberală și funcționarea Uniunii Europene.

În ultima parte a demersului nostru este analizată abordarea Uniunii în ceea ce privește contracararea acțiunilor de influențare (*Direcții de acțiune ale UE și instrumente de contracarare a manipulării informațiilor și a ingerințelor externe (FIMI)*, în contextul războiului din Ucraina și al proceselor electorale), având în vedere că dezinformarea și propaganda, alături de ingerințele directe în alegeri și atacurile cibernetice reprezintă riscuri serioase pentru valorile democratice și securitatea UE și a statelor membre, cu potențial de a afecta coeziunea socială și drepturile fundamentale ale cetățenilor. Războiul din Ucraina și procesele electorale (alegeri prezidențiale, parlamentare și locale în statele membre sau la nivelul Parlamentului European) acționează asemenea unor catalizatori care intensifică campaniile de influențare direcționate împotriva UE și a statelor sale membre. Actorii ostili, precum Federația Rusă și China, găsesc noi mijloace de propagare a informațiilor înșelătoare, factori precum dezvoltarea continuă a tehnologiei, incluzând componenta de inteligență artificială, facilitând diseminarea la scară largă și creșterea exponențială a riscurilor.

În urma analizei documentelor programatice ale UE sunt revelate șase obiective/direcții de acțiune prioritare și principalele instrumente de contracarare a campaniilor de dezinformare. Acestea au un caracter cuprinzător și interconectat, constând în elaborarea de politici, strategii și instrumente adecvate de răspuns, scopul lor principal fiind consolidarea conștientizării cu privire la FIMI și a rezilienței.

Pe ansamblu, noua noastră monografie dedicată evaluării multidimensionale a mediului de securitate internațional arată că într-o lume tot mai fragmentată, caracterizată de tensiuni geopolitice, erodare a încrederii și insecuritate, necesitatea pregătirii pentru a face față riscurilor globale a ajuns la un moment critic. Unele vulnerabilități se accentuează și facilitează propagarea riscurilor în state deja slăbite din punct de vedere politic și economic. De exemplu, încălzirea globală, deteriorarea condițiilor economice sau cursa înarmărilor reprezintă riscuri transnaționale ce vor deveni tot mai greu de gestionat pe măsură ce consensul, dialogul și cooperarea internațională se erodează. Revenirea după aceste șocuri continue nu va fi ușoară, dar există speranță pentru refacerea încrederii și creșterea rezilienței societăților.

Florian CÎRCIUMARU

EVOLUȚIA SITUAȚIEI DIN ESTUL EUROPEI ÎN AL DOILEA AN DE RĂZBOI RUSO-UCRAINEAN

Crăișor-Constantin IONIȚĂ

*„Războiul ruso-ucrainean a agravat tensiunile și diviziunile geopolitice,
amenință stabilitatea regională, crește amenințarea nucleară și
creează fisuri adânci în lumea noastră din ce în ce mai multipolară”.*

Antonio Gutierrez, Secretarul General al ONU

Războiul ruso-ucrainean și-a demonstrat caracterul său total și de uzură, mai ales după ce sfârșitul anului 2022 nu a adus cu sine niciun semn privind o posibilă încetare a focului sau începerea negocierilor de pace. Ambii beligeranți au declarat, în repetate rânduri, că au destule resurse pentru a continua conflictul până la realizarea obiectivelor stabilite.

Premisa de la care am pornit o reprezintă faptul că o continuare a războiului Federației Ruse împotriva unui stat independent, precum Ucraina, rămâne o amenințare majoră nu numai asupra estului Europei, dar și a întregului efort diplomatic realizat la nivel mondial pentru a construi o pace globală prin implementarea statutului de drept. Deja putem afirma că efectele reverberante ale conflictului, întreținut de sprijinul diferit acordat de marile puteri părților beligerante, sunt resimțite pe tot globul, stârnind îngrijorări cu privire la tendința declarată a regimului de la Kremlin spre amenințarea cu folosirea forței împotriva „Occidentului colectiv”, inclusiv cea nucleară, precum și a degenerării conflictului într-un „Al Treilea Război Mondial”.

În timp ce primul an al „operației militare speciale” a Federației Ruse a fost caracterizat de o amplificare a crizei ucrainene din 2014 și a războiului hibrid dus de Moscova împotriva Kievului și a țărilor occidentale și transformarea sa într-un război convențional cu adevărat major, al doilea an reprezintă o scădere a activităților de tip război convențional, cu un accent mai mare pe intensificarea acțiunilor hibride. Deși desfășurat inițial la nivel local, între două state cu statut special de parteneriat în cadrul Alianței Nord-Atlantice, conflictul a devenit rapid unul regional, prin implicarea statelor aliate în sprijinul Ucrainei și

acțiunile hibride desfășurate de Federația Rusă împotriva statelor occidentale. Ca urmare, Kremlinul a declarat, la începutul anului 2023, că războiul a devenit unul internațional, fiind desfășurat acum împotriva „Occidentului colectiv”.

În același timp, Kievul a relansat, destul de târziu, mult-așteptata sa contraofensivă „de vară” cu scopul recâștigării tuturor teritoriilor vremelnice ocupate de ruși. Planificată inițial pentru primăvară, contraofensiva ucraineană a fost întârziată de vremea capricioasă din perioada martie-mai 2023, precum și de întârzierea asigurării cu tehnică de luptă grea aliată și munițiile aferente, ceea ce a permis armatei ruse să consolideze puternic aliniamentele atinse la sfârșitul anului 2022 și să-și reorganizeze dispozitivul de luptă.

Nici până la finele anului 2023 nu putem afirma cu tărie că vreunul dintre beligeranți și-a atins obiectivele declarate. Dar consecințele acțiunilor militare prelungite din Ucraina se întrevăd atât la nivel european, cât și la cel mondial.

Ca urmare, această evaluare a mediului de securitate est-european, aflat în fața unui război total și de uzură, are drept scop identificarea și analiza modului în care a continuat să se desfășoare războiul ruso-ucrainean în anul 2023, precum și evaluarea posibilelor schimbări pe care acest conflict major convențional le aduce situației geopolitice europene. În acest sens, în următoarele subcapitole vom prezenta care au fost cauzele lipsei de ameliorare a situației din Ucraina, vom evalua ce s-a întâmplat în zonă în prima parte a anului trecut, precum și contraofensiva „de vară” a ucrainenilor, subliniind aportul pe care l-au avut NATO, UE și statele membre și partenerii ale acestor organizații regionale în sprijinirea Kievului. La final, vom scoate în evidență modul în care s-au realizat sau nu obiectivele politico-militare ale celor două părți implicate în conflict și vom prezenta ce schimbări majore au avut loc în situația geopolitică europeană și o posibilă evoluție a acesteia în viitorul apropiat.

1. Situația din Ucraina la sfârșitul primului an de război

Evenimentele și conflictele care s-au desfășurat de la începutul acestui secol și până în prezent ne-au demonstrat că operațiile convenționale nu mai au anvergura războaielor din secolul trecut și nici nu mai pot îndeplini, de sine stătător, obiectivele strategice și interesele naționale ale puterilor regionale. Astfel, campaniile din Irak (2001) și Afganistan (2003) au demonstrat apariția unui nou tip de conflict – războiul global împotriva terorismului –, în care operațiile convenționale

au fost urmate sau însoțite de acțiuni neconvenționale pentru a atinge starea finală dorită. Conflictele din Georgia (2008) și Ucraina (2014) au scos în evidență un alt tip de război – cel hibrid –, în care acțiunile convenționale nu au fost asumate sau recunoscute și s-au desfășurat la limita normelor de drept internațional.

În războiul actual purtat de Federația Rusă în Ucraina începând cu luna februarie 2022, Kremlinul a decis să ducă mai departe această tendință a Artei militare, combinând operațiile convenționale cu acțiunile hibride, așa cum preciza șeful Marelui Stat Major rus, generalul Valeri Gherasimov, în viziunea sa privind noua doctrină militară rusă a „apărării active și acțiunilor limitate”. Dacă așa-numita „operație militară specială” (*spetsoperatsiya*), desfășurată de Rusia în Ucraina, a fost definită drept „un conflict militar sub nivelul războiului, care presupune desfășurarea unei singure operații decisive interarme, într-o abordare directă, cu scopul de a obține succesul strategic (demilitarizarea și denazificarea Ucrainei) într-o perioadă relativ scurtă de timp” (McDermott și Bartles 2022), ea nu a dus la victoria în timp scurt scontată de Kremlin și a necesitat o serie de acțiuni hibride care s-o susțină împotriva „forțelor colective ale Occidentului”.

Deci, a fost nevoie de o continuare a războiului și în anul următor, ceea ce a adus cu sine noi obiective politice și o nouă stare finală dorită. Nu se mai urmărea neapărat schimbarea conducerii de la Kiev, ci protejarea cetățenilor ruși din Ucraina, îndeosebi în regiunile cu populație majoritară rusă. Aceasta pe lângă linia roșie stabilită de Moscova cu privire la aderarea Ucrainei la NATO, care a rămas ca obiectiv politic și parte a stării finale dorite.

Un prim factor, de altfel cel mai important, cu privire la imposibilitatea încetării războiului după primul an l-a constituit sprijinul masiv și permanent acordat Kievului de către Occident, materializat în echipamente militare avansate (tancuri, mașini de luptă, artilerie cu bătaie lungă, sisteme de rachete antiaeriene, drone etc.) și muniții, precum și în instalații energetice și materiale specifice asistenței umanitare. Acest sprijin a crescut în mod semnificativ capacitatea de luptă a armatei ucrainene și de reziliență națională a Ucrainei și a întărit moralul întregii populații. Consilierea și pregătirea militarilor ucraineni la standarde occidentale a reprezentat un alt factor care a crescut coeziunea unităților și voința politică de a rezista și a condus la adoptarea unor tactici și proceduri noi de luptă care au surprins armata rusă. Una dintre aceste

tactici o reprezintă apărarea „porcului spinos” (*porkupine defence*), pe care am descris-o în evaluarea strategică de anul trecut.

În asigurarea acestui sprijin neconținut și crucial Kievului, comunitatea euroatlantică a trecut de „testul” important de coeziune în jurul valorilor democratice și al libertății de a-și alege propria cale acordată unui stat suveran, dând dovadă de solidaritate fermă cu Ucraina și susținând cu totul indivizibilitatea securității. NATO și-a păstrat rolul fundamental în ceea ce privește postura de descurajare și apărare, iar UE a demonstrat, la rândul ei, că poate contribui la gestionarea crizelor și poate funcționa ca furnizor de securitate. Acest lucru reiterează complementaritatea dintre cele două organizații regionale (Colectiv CSSAS 2023, 2). Mai mult, asigurarea rolului de conducător al acestui sprijin de către SUA a întărit solidaritatea europeană și euroatlantică.

În același timp, nici diplomația rusă nu s-a lăsat mai prejos, acționând pe două direcții: controlul poziției ONU față de război, prin statutul special al Federației Ruse de membru permanent al Consiliului de Securitate și relaționarea cu China, precum și atragerea unui grup numeros de state care să sprijine Moscova în depășirea sancțiunilor economice impuse și să facă posibilă realizarea unei noi ordini mondiale care să se opună actualei „Pax Americana”. Prin consistența și eficacitatea măsurilor diplomatice întreprinse în cele două direcții, Moscova a reușit să întărească relația cu Beijingul, să încheie parteneriate strategice cu Iranul și Coreea de Nord și să atragă, din punct de vedere energetic, India de partea sa.

Nu de o mai puțină importanță s-a bucurat și calitatea resursei umane folosită în luptă de cei doi beligeranți, care a dus la omogenitatea sau eterogenitatea unităților și marilor unități luptătoare, precum și la stabilirea unor relații operaționale fiabile și eficiente în cadrul lanțurilor de comandă. Putem afirma că armata ucraineană a reușit să mobilizeze la timp și eficient militarii din cadrul Gărzii sale naționale, la care au adăugat, în mod oficial¹ și organizat, „Legiunea internațională pentru apărarea teritorială a Ucrainei”, o structură paramilitară care cuprindea circa 20.000 de voluntari internaționali din 52 de țări (Arutyunova și Bocchese 2023). Pe lângă această structură de luptători străini voluntari, a creat grupuri active de partizani în teritoriul vremelnice ocupat de armata rusă și a reușit să realizeze joncțiunea cu grupuri ruse pro-ucrainene care acționau în interiorul granițelor Federației Ruse, precum „Corpul rus de

¹ Această structură internațională s-a creat prin decret prezidențial al președintelui Zelensky și are site oficial (<https://ildu.com.ua>) pentru atragerea luptătorilor străini.

voluntari” și „Legiunea Rusiei libere”. Modul în care a concentrat eforturile tuturor acestor structuri și le-a integrat cu forțele sale regulate, demonstrează omogenitatea de care s-a bucurat armata ucraineană pe tot parcursul anului 2022. Această omogenitate s-a răsfrânt și asupra relaționării conducerii militare cu decidenții politici, chiar dacă au existat unele acuzații de corupție în cadrul Guvernului ucrainean și al Ministerului ucrainean al Apărării.

Nu în același fel a acționat conducerea de la Moscova. A început invazia din Ucraina cu militari în termen, aflați în diferite etape de pregătire și a continuat prin introducerea în operație, gradual și atunci când s-a simțit o nevoie acută, a unor grupări paramilitare²: grupul privat militar Wagner, condus de un apropiat al președintelui rus, Evgheni Prigojin, luptătorii ceceni ai liderului autoritar Ramzan Kadîrov, Gruparea Hispaniola din cadrul batalionului „Vostok”³, dar și circa 16.000 de mercenari străini din Orientul Mijlociu, Libia, Siria și Serbia ce au fost încadrați în unități și formațiuni militare active, fără a se întreprinde demersuri eficiente de omogenizare a forțelor armate angajate în conflict. De asemenea, grupările paramilitare ruse au acționat în anumite zone de conflict, alături sau chiar înlocuind unele unități și formațiuni de forțe armate regulate, ceea ce a dus la o neuniformitate a frontului rus de ofensivă. Și conducerea acțiunilor de luptă din zonele respective a fost încredințată liderilor acestor grupări paramilitare, stârnind nemulțumiri în rândul cadrelor militare active ale armatei ruse.

Dacă situația a impus-o, folosirea unui amestec de militari în termen cu militari profesioniști și mercenari străini a reprezentat doar o soluție ad-hoc, pe termen scurt, pentru a rezolva lipsa acută de resurse umane la un moment dat, dar a indus și o anumită eterogenitate a forțelor armate ruse și, totodată, o ineficiență a sistemului de comandă-control. Cu toate acestea, atunci când acțiunile cinetice sunt predispuse la neconvențional, folosirea grupurilor paramilitare și/sau a luptătorilor străini are un cu totul alt sens. Pentru NATO și Occident, folosirea militarilor în termen în luptă

² Conform unei analize a agenției OSINT Molfar, în Federația Rusă există 37 de companii militare private (așa-zise armate private) care sunt strâns legate de Kremlin și care operează în 34 de țări. Dintre acestea, 25 operează pe teritoriul Ucrainei, unele imediat după 2014, iar altele fiind create în urma invaziei din 2022 (Molfar Team 2023).

³ Gruparea „Hispaniola” este controlată și finanțată direct de Partidul „Rusia Unită” al cărui președinte este Vladimir Putin. Până în 2023 gruparea a funcționat ca o „unitate de voluntari ultrași ruși” în cadrul batalionului „Vostok” care a luptat alături de milițiile pro-ruse din regiunea Donețk. În 2023 a devenit o „adevărată armată privată” a partidului liberal de la Kremlin, pe care a trimis-o direct pe frontul ucrainean, având anumite beneficii financiare. Centrele de recrutare Hispaniola funcționează în teritoriile vremelnice ocupate din Ucraina (Lewis 2024).

este considerată a fi inefficientă și neproductivă, iar cea mai bună abordare a conflictelor viitoare rămâne o forță constituită integral din personal profesionist (Colectiv CSSAS 2023, 4).

Un alt motiv destul de important pentru continuarea războiului îl reprezintă faptul că Ucraina a devenit, pe parcursul anului 2022, un poligon de testare a unor categorii de armamente atât rusești, cât și occidentale. Pornind de la rachetele hipersonice rusești și munițiile interzise – precum cele cu dispersie (*cluster ammunition*), cu uraniu sărăcit sau cu fosfor – și continuând cu drone de toate tipurile și sisteme de artilerie și rachete cu bătaie lungă, industriile de apărare ale țărilor participante și implicate în război au folosit această oportunitate pentru a-și spori veniturile și a crește producția. Un exemplu concludent îl reprezintă sistemele avansate rusești de război electronic, care împiedică armata ucraineană să-și folosească cu eficiență capabilitățile de cercetare, comunicații și lovire.

Nu în ultimul rând, putem afirma că anul 2022 nu a putut duce la rezolvarea conflictului din Ucraina și pentru faptul că el s-a acutizat de fapt, efectele lui extinzându-se și mai mult către statele occidentale (mai ales cele europene și euroatlantice). Această extindere și modificare a intereselor terților în război a contribuit la eșecul încercărilor de negociere a unei încetări a focului, acestea menținându-se doar la stadiul unor discuții la nivel de reprezentanți al celor două guverne și al miniștrilor de externe ai statelor beligerante.

2. Situația militară în Ucraina în prima jumătate a anului 2023

Ceea ce diferențiază prima parte a celui de-al doilea an al conflictului o reprezintă trecerea efortului strategic al Rusiei de la operații convenționale la acțiuni hibride. Această schimbare de strategie a Moscovei a fost influențată de stagnarea operațiilor pe întreg frontul ucrainean de la sfârșitul anului 2022, determinată de renunțarea la reluarea operației ofensive terestre din partea armatei ruse și trecerea la consolidarea alinimentelor cucerite, îndeosebi prin construirea unor fortificații de apărare puternice în Peninsula Crimeea și regiunile Donbass, Zaporojie și Herson. Rusia a renunțat la executarea de acțiuni ofensive terestre și ca urmare a pierderilor umane și materiale suferite în primul an de război, în care declararea mobilizării parțiale din luna septembrie 2022 nu ajută la refacerea marilor unități serios afectate și nici la înlocuirea acestora cu forțe proaspete.

Această schimbare a modului de desfășurare a „operației militare speciale” a adus dispute continue și disensiuni tensionate atât la nivel strategic, cât și tactic. La nivelul conducerii strategice ruse au apărut controverse între liderul Grupului Wagner, Evgheni Prigojin, pe de o parte, și ministrul apărării, Serghei Șoigu, și șeful Statului Major General al Forțelor Armate Ruse, generalul Valeri Gherasimov, de cealaltă parte. La nivel tactic au apărut accidente privind executarea focului fratricid, dar și acuzația de reținere de muniție de la forțele Wagner care luptau în zona Bahmut din Donbass.

Cu toate acestea, s-a considerat că revolta militară nereușită a Grupului Wagner din luna iulie 2023 nu a adus vreun prejudiciu major raportului de forțe de pe frontul din Ucraina, pe termen mediu și lung. Câteva au fost principalele consecințe ale acestei revolte. Prima s-a referit la factorul uman prin stoparea, pe termen scurt, a recrutării de noi luptători, până la clarificarea situației juridice a acestei așa-zise miliții ruse, precum și prin înlocuirea acestor forțe paramilitare cu structuri din rezerva forțelor armate regulate. Astfel, aproximativ 2.400 de luptători ceceni s-au alăturat celor 7.000 deja existenți în Ucraina, crescând importanța politică a liderului cecen Ramzan Kadîrov, ca posibil urmaș al președintelui Vladimir Putin. Acesta a afirmat că mai are pregătiți alți 3.000 de luptători care sunt gata să participe la războiul din Ucraina (Kelly 2023).

Totodată, Grupul Wagner a pierdut și finanțarea oficială din partea Kremlinului, ca urmare a refuzului semnării de către paramilitari a contractelor cu Ministerul rus al Apărării. Nu în ultimul rând, din cauza redislocării a circa 7.000 de luptători ai acestui grup într-o cazarmă situată în Asipovichi, în sud-estul capitalei belaruse Minsk, Polonia a fost forțată să-și întărească paza și apărarea frontierei cu Belarusul cu 10.000 de militari (4.000 întăresc Garda de Frontieră și 6.000 în rezervă) și să ceară ajutor NATO pentru supraveghere aeriană (Gera 2023). Mai mult, Varșovia a acuzat Minskul și Moscova de orchestrarea unui nou val de migranți ilegali care să destabilizeze regiunea – până în luna august 2023, circa 19.000 de persoane au încercat să treacă ilegal în Polonia, față de 16.000 anul trecut (Belam și Banfield-Nwachi 2023).

De la începutul anului 2023, circa 185.000 de noi recruți au fost înrolați în armata rusă. Totodată, s-a mărit vârsta de încorporare la 30 de ani și de menținere în serviciul militar la 5 ani, iar anumitor grupuri de voluntari din Trupele de autoapărare teritorială de la graniță li s-au dat arme (7 B. x 3.000 de luptători în regiunea Belgorod). Cu aceste noi

măsurile, Kremlinul a creat noi mari unități operativ-strategice pe care le-a mutat pe frontul din Ucraina (A. 25 AÎ în august 2023 și C. 3 A în vara anului 2022), care să asigure adâncimea apărării teritoriilor ocupate. Dar fără o mobilizare reală, Moscova nu va reuși să facă față și apărării contra „Occidentului comun”, pe termen lung, și să reînceapă acțiuni ofensive generalizate pe toată lungimea frontului.

Toate acțiunile hibride începute în anul 2022 și amplificate în prima parte a anului 2023, susținute puternic de măsurile de descurajare nucleară în creștere, au avut ca scop reducerea sprijinului occidental pentru Ucraina și slăbirea coeziunii Alianței Nord-Atlantice și a UE. Moscova a încercat în repetate rânduri să rupă legătura transatlantică dintre SUA și aliații săi europeni, crezând că fără sprijin și coordonare de la Washington, Europa va înceta să ofere sprijin economic și militar Kievului și va slăbi sancțiunile impuse Rusiei.

Conform unui studiu independent realizat pentru UE, denumit „Aplicarea politicilor de management al riscurilor împotriva campaniei rusești de dezinformare”, platformele de social media, inclusiv TikTok și X, nu au reușit să abordeze eficient dezinformarea rusă online în primul an al invaziei Ucrainei. Pe lângă cele două rețele, raportul final al studiului s-a concentrat pe riscurile generate de dezinformarea pro-Kremlin pe Facebook, Instagram, YouTube și Telegram (The Al Jazeera Team 2023). Mai mult, acțiunea și influența conturilor pe social media susținute de Kremlin a crescut în prima jumătate a anului 2023, determinate în special de diminuarea standardelor de siguranță ale Twitter/X.

Pe plan diplomatic, Kremlinul a încurajat organizarea unor acte islamofobe de către simpatizanți locali ai kurzilor (PKK), precum arderea unor exemplare de Coran în Stockholm și Malmö, în septembrie 2020, ianuarie și iunie 2023. Acțiunile antiislamiste au declanșat blocarea accederii Suediei în Alianța Nord-Atlantică de către Turcia și oprobiul comunității musulmane internaționale asupra Guvernului suedez (Cristescu 2023). Acțiuni hibride indirecte îndreptate împotriva NATO și a noilor state candidate a atras simpatia musulmanilor față de Moscova.

Pe plan european, Kremlinul a reușit să adâncească tensiunile din cadrul UE, în primul rând, prin luările de poziție negative ale liderului maghiar Viktor Orban și, mai recent, ale celui slovac Robert Fico, împotriva sprijinului militar acordat Ucrainei. Reamintim și fricțiunile dintre liderii austrieci și olandezi, pe de o parte, și cei români și bulgari, de cealaltă parte, privind accederea în spațiul Schengen. Acestora li se adaugă opoziția fermierilor polonezi, cehi, slovaci, români și bulgari

privind tranzitarea statelor respective de către tirurile încărcate cu grâne ucrainene și prioritățile de încărcare a acestora din porturile naționale.

În domeniul apărării, conducerea rusă a reluat legăturile militare cu Cuba, prin vizita efectuată de nava-școală Perekop și participarea luptătorilor cubanezi în Ucraina. De asemenea, diplomația militară de la Moscova a reușit să inițieze construirea unei noi baze navale rusești permanente la Marea Neagră, în auto-proclamată regiune Abhazia.

În același timp, pentru Kiev primele luni ale anului 2023 au fost folosite pentru a pregăti reluarea mult așteptatei contraofensive care să ducă la recucerirea întregului teritoriu vremelnic ocupat de forțele ruse, prin constituirea de forțe suplimentare și înarmarea acestora cu echipament occidental modern. Mai mult, pentru a destabiliza opinia publică rusească și a slăbi moralul trupelor ruse, forțele ucrainene și-au intensificat atacurile cu drone asupra capitalei Moscovei și sabotajele în teritoriile Rusiei de Est, efectuate prin intermediul celor două grupuri militare ruse care luptă de partea ucrainenilor – „Legiunea Rusiei Libere” și „Corpul de Voluntari Ruși”.

Acțiunile de sabotaj și lovire în adâncime desfășurate de forțele de partizani și cele pentru operații speciale ucrainene, amplificate de atacurile interne ale unor grupărilor rusești de voluntari pro-ucrainene în zonele de graniță ale Federației Ruse, au dus nu numai la amânarea alegerilor locale în teritoriile ucrainene vremelnic ocupate de ruși, prevăzute a se desfășura în luna septembrie 2023, dar și la suspendarea unor activități aeriene în zona Moscovei (de exemplu, compania aeriană turkmenă și-a redirecționat zborurile către orașul Kazan, situat la 700 km est de capitala rusă). În contrapartidă, Duma rusă a votat, în luna iulie 2023, o lege prin care a autorizat dotarea Gărzii Naționale (*Rosgvardia*), înființată în 2016, cu arme grele, inclusiv tancuri, pentru a respinge atacurile și sabotajele grupărilor ruse pro-ucrainene în apropierea orașelor rusești de frontieră (Cistelican 2023).

Pentru a contrabalansa prezența femeilor-militari în armata ucraineană, care reprezintă circa 9% din totalul forțelor armate mobilizate ale Ucrainei (în jur de 50.000, din care 5.000 sunt pe linia frontului), rusoaicele s-au pregătit și ele de război, înființând la sfârșitul anului 2022 „Garda Femeilor din Ural”, care să poată fi folosită în război dacă situația pierderilor o va cere. În prezent, femeile-militar din armata rusă reprezintă doar 5% din întregul personal (Gaidău 2023). În plus, Kremlinul a introdus în curriculumul școlar din 2023 formarea de aptitudini militare

la elevi și cunoașterea istoriei militare ruse, incluzând o nouă perspectivă despre abordarea asupra Ucrainei.

În prima parte a anului 2023, armata rusă și-a îmbunătățit aliniamentele atinse la finele anului 2022 prin atacuri cu obiectiv limitat, în special în regiunea Donbass, unde efortul principal l-a constituit cucerirea și menținerea orașului Bahmut, care a fost scena unor acțiuni de luptă crâncene și de lungă durată. Totodată, s-au desfășurat și unele acțiuni ofensive înșelătoare în regiunea Harkov, cu scopul de a redisloca forțe ucrainene din sud și centru și a slăbi/întârzia reluarea contraofensivei Kievului spre est și sud-est.

3. Lansarea unei noi contraofensive ucrainene și situația politico-militară în a doua jumătate a anului 2023

Mult așteptata reluare a contraofensivei armatei ucrainene în primăvara anului trecut a fost amânată până în luna iunie 2023, devenind astfel o contraofensivă „de vară”. Cauzele care au condus la această întârziere sunt multiple, cea mai importantă constând în sosirea, cu întârziere pe teritoriul ucrainean, a tehnicii de luptă occidentale ofensive, precum tancurile americane A1M1 Abrams, cele britanice Challenger 2 și germane Leopard 1 și 2, dar și a mașinilor de luptă și a artileriei cu bătaie lungă.

Consecințele acestei întârzieri au constat în realizarea de către armata rusă a unor zone de apărare puternic fortificate în teritoriile vremelnice ocupate, regrouparea și înlocuirea unor mari unități de la contact, crearea de rezerve pentru riposte ofensive care, alături de aviația de asalt, a împiedicat forțele terestre ucrainene să avanseze în ritmul scontat și le-a produs mari pierderi umane și materiale.

Kievul a pregătit o forță ofensivă impresionantă, constând în aproximativ 60.000 de militari organizați în 12 brigăzi nou-formate, dintre care 9 au fost echipate cu tehnică de luptă occidentală (tancuri Challenger 2 și Leopard 2, vehicule blindate Marder, Stryker și Cougar, precum și sisteme moderne de artilerie), iar echipajele lor au fost instruite de către aliați (Harding 2023). Reluarea contraofensivei ucrainene la începutul lunii iunie 2023 a avut loc pe două direcții – EST, în regiunile Donbass și Zaporojie și SUD-EST, în regiunea Herson. Dacă obiectivul strategic a rămas recucerirea tuturor teritoriilor vremelnice ocupate de armata rusă, obiectivele operative ale acestei noi contraofensive au constat în ruperea structurii de forțe rusă între Donbass și peninsula Crimeea și cucerirea malului stâng al fluviului Nipru în regiunile Zaporojie și Herson.

Inițial, efortul principal a fost îndreptat asupra zonei Novodonețk - Bahmut, cu scopul de a sparge fortificațiile ruse și a înainta către capitalele de provincie, Lugansk și Donețk. Dar zona de apărare a rușilor a fost puternic fortificată, în stilul tranșeelelor din Primul Război Mondial – trei linii de apărare fortificate, la distanță de 10-15 km una de alta, conținând șanțuri antitanc (late de 5 m și adânci de 3 m), așa-numiții ‘dinți de dragon’ (blocuri piramidale de beton pentru încetinirea deplasării mijloacelor blindate), precum și raioane de mine atât terestre, cât și plutitoare pe fluvial Nipru (Harding 2023).

Acțiunile ofensive „în ritm de melc” ale beligeranților sunt detaliate în figura nr. 1.

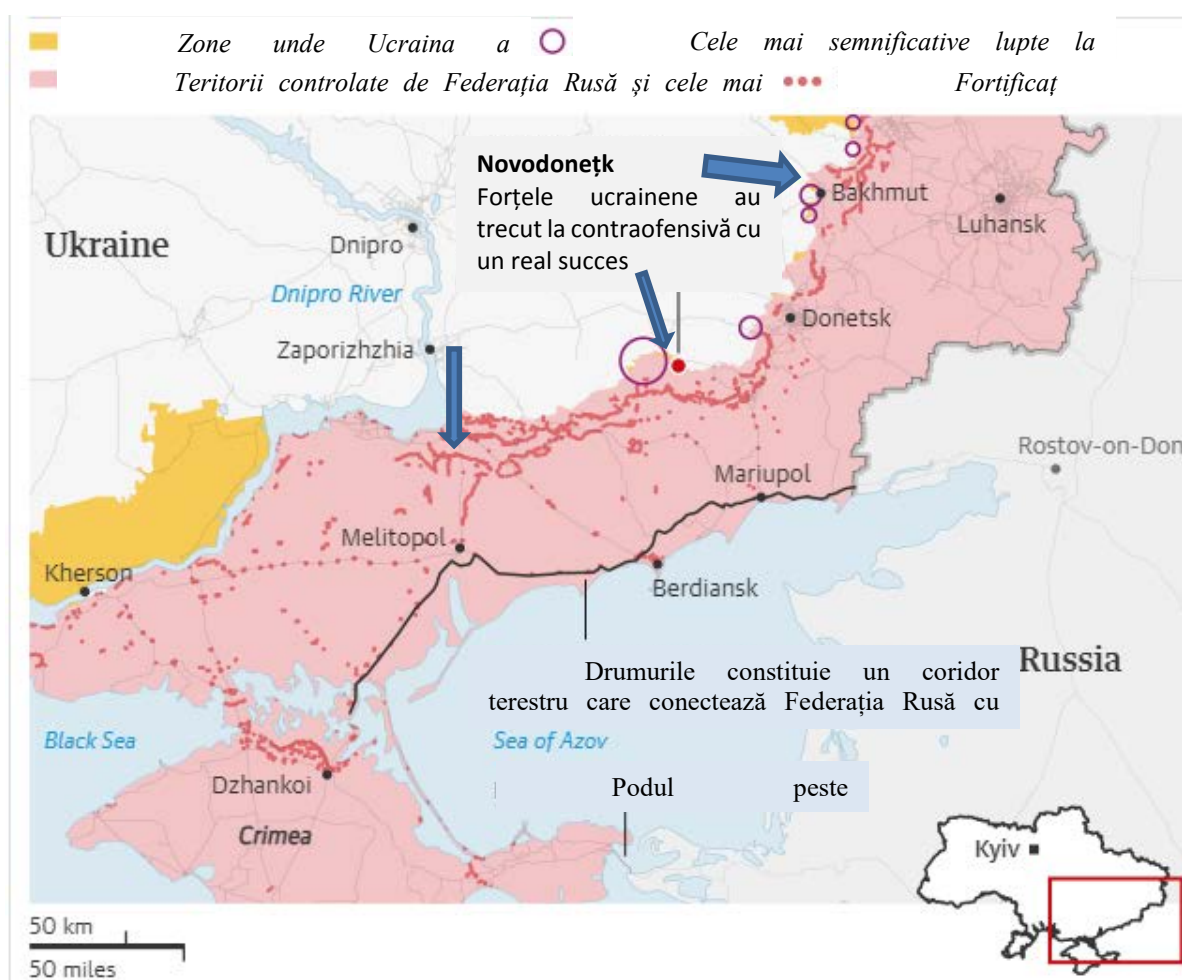

Figura nr. 1: Direcțiile de contraofensivă ale armatei ucrainene (Harding 2023)

Mai mulți experți militari occidentali consideră că dotarea ultramodernă a armatei ucrainene și instruirea unei mari părți a militarilor săi după standarde occidentale nu au avut totuși efectul scontat în însușirea și aplicarea unor tactici de luptă de arme întrunite și nici desfășurarea unor acțiuni contraofensive de tip *joint* în care artileria,

blindatele și aviația să fie coordonate astfel încât să spargă rapid fortificațiile inamicului. Mai mult, „trupele ucrainene s-au blocat în câmpurile dense de mine rusești, sub focul constant al artileriei și elicopterelor” (Echipa Biziday 2023).

Ritmul redus de înaintare și pierderile mari în personal și tehnică militară i-au forțat pe comandanții ucraineni să-și schimbe tactica de luptă, revenind la modelul de luptă din 2022, prin lansarea de atacuri la scară mică pentru a trece prin liniile rusești și bombardarea cu rachete tactice cu rază lungă de acțiune pentru epuizarea forțelor ruse din adâncime. Astfel, speranțele NATO într-un progres rapid nu s-au concretizat, punând chiar sub semnul întrebării calitatea pregătirii pe care ucrainenii au primit-o și zecile de mii de euro cheltuiți cu armele ultramoderne asigurate Kievului, care nu au reușit să transforme armata ucraineană într-o forță de luptă la standarde aliate (Echipa Biziday 2023).

Sosirea sezonului noroios (*rasputiska*) a pus capăt contraofensivei ucrainene, considerată de experții militari occidentali „un adevărat eșec”, și a scos în evidență o lecție de mult uitată – tancul, fie el ultramodern ca producție, antrenament și tactică, nu mai este o armă decisivă. El a fost surclasat de elicopterele de luptă și de către avioanele de atac. Iar ucrainenii duc lipsă de ambele. Chiar dacă politicienii celor două părți beligerante au anunțat, cu „surle și trâmbițe”, că nu vor opri acțiunile ofensive pe timpul iernii, realitatea este însă una diferită – „oprirea ofensivei peste iarnă rămâne un fapt. Și este, de asemenea, destul de clar că, dacă nimic nu se schimbă, anul viitor va fi foarte asemănător cu anul acesta: un război de uzură” (Page 2023).

După începerea contraofensivei ucrainene, a existat o creștere a ieșirilor-avion ale aviației ruse, în special peste sudul Ucrainei, deoarece Forțele Aerospațiale Ruse au încercat să sprijine trupele terestre cu lovituri aeriene. O parte din aceste lovituri au fost îndreptate împotriva porturilor și facilităților de depozitare cereale din regiunea Odessa, pentru „...a împiedica Ucraina să mai facă parte dintr-un viitor acord de transport al grânelor și, mai ales, să o scoată de pe piața globală de export a cerealelor” (Hatuqa, Mohamed și Marsi 2023).

Totodată, s-a constatat că state din Europa Centrală, precum Polonia și Republica Cehă, prin companiile lor din industria de apărare, luptă acum să înlocuiască companiile rusești în Africa, negociind noi acorduri pentru a vinde arme, echipamente militare și servicii conexe către țări din Africa de Nord și cea Subsahariană (Echipa Digi 24 2023).

Anul 2024 a debutat cu lupte terestre sporadice în estul Ucrainei pentru îmbunătățirea pozițiilor cucerite sau menținute pe parcursul anului 2023, îndeosebi în regiunea Donețk. Situația dispunerii forțelor beligeranților este prezentată în figura nr. 2.

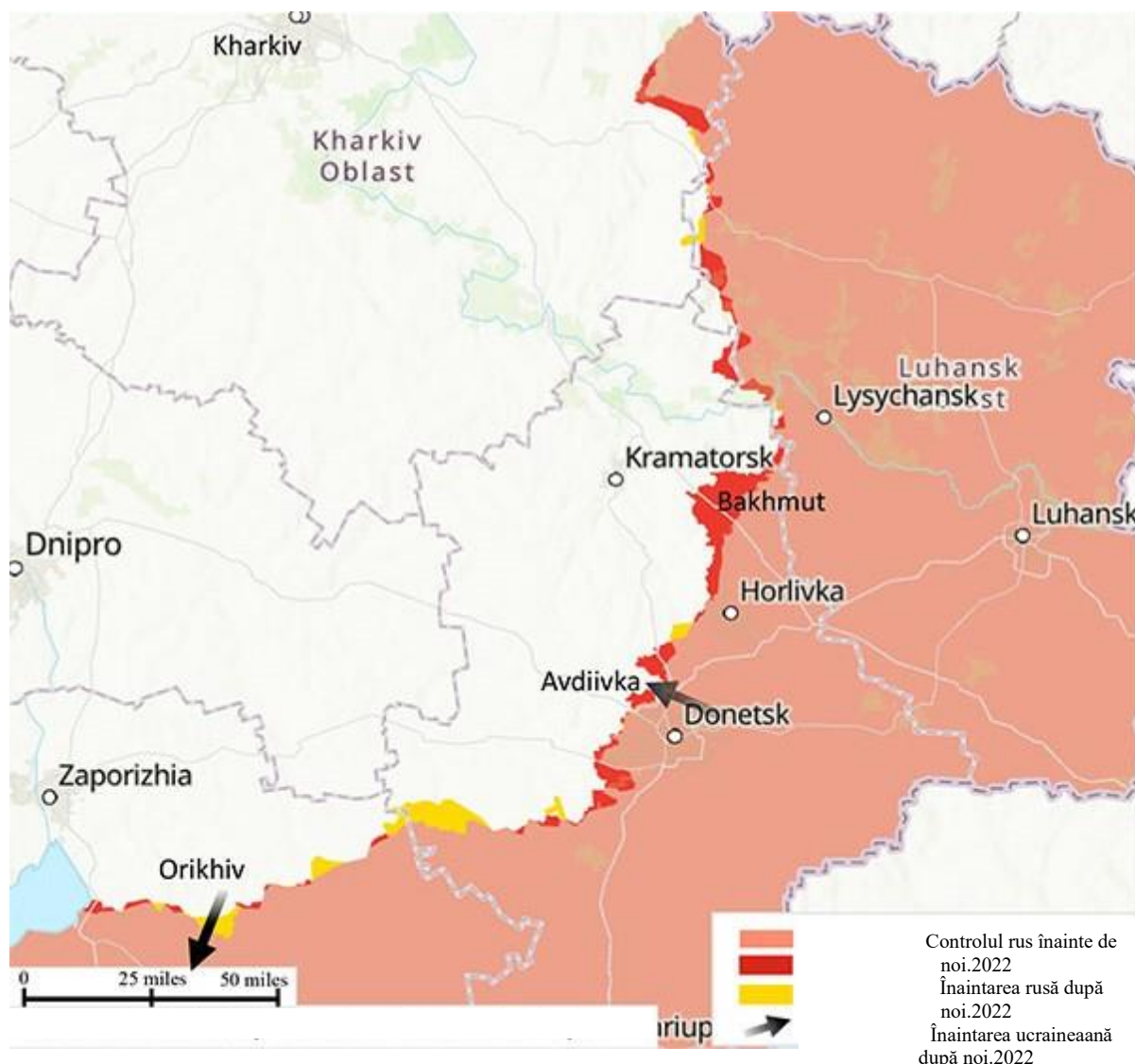

Figura nr. 2: Situația dispunerii forțelor beligerante la începutul anului 2024 (Davidson 2024)

De mai mare amploare au fost atacurile aeriene, îndeosebi cu drone și rachete balistice, desfășurate de ambele tabere. Astfel, aviația rusă a desfășurat, în preajma Anului Nou și la începutul acestui an, cele mai ample lovituri aeriene de la începutul războiului, îndreptate împotriva marilor orașe Kiev și Harkov, lovind cu rachete hipersonice infrastructura critică industrială, dar și facilități militare – Kh-47M2 Kinzhal („pumnal” în limba rusă) lansate de pe avioane MiG-31K, rachete balistice Iskander-M/S-300/S-400 și de croazieră Kalibr lansate de pe mare, rachete de croazieră Kh-101/Kh-555/Kh-5 lansate de pe bombardiere Tu-95MS, drone iraniene Shahed-136/131 și, pentru prima

oară, rachete nord-coreene. Ferocitatea acestor atacuri aeriene masive l-a determinat pe președintele ucrainean, Volodimir Zelenski, să considere statul rus drept un „stat terorist” (Ellyatt 2024). În același timp, forțele ucrainene au atacat aerian orașele Belgorod și Sevastopol cu drone, rachete și artilerie, provocând victime în rândul populației civile și daune materiale.

În discursurile lui de sfârșit de an 2023, președintele Zelenski a precizat că „noi, ucrainenii, știm mai bine decât oricine altcineva că un mâine mai bun nu vine de la sine, pentru că ne apărăm fiecare mâine cu mâinile noastre. Nu doar un Revelion, ci și pe tot parcursul anului, un miracol este în voi toți: hotărâre, responsabilitate, grijă și eficiență” (RFE/RL Ukrainian Service 2023). La rândul său, președintele Putin, în discursul său anual difuzat la televiziunea de stat, le-a cerut rușilor să nu privească înapoi, ci „înainte și să creeze viitorul” (RFE/RL Ukrainian Service 2023).

Din punct de vedere politic, pentru cei doi președinți, viitorul, mai ales cel apropiat, este foarte provocator pentru că sunt programate să aibă loc alegeri prezidențiale în anul 2024, unde ambii președinți candidează pentru un nou mandat. Pentru a-și întări poziția de lider politic și militar, Putin a semnat, la începutul acestui an, un decret prin care acordă cu ușurință cetățenia rusă străinilor care vin să se înroleze în armata rusă pentru cel puțin un an de zile, familiilor acestora și cetățenilor ucraineni care locuiesc în regiunile vremelnice ocupate de Moscova (Echipa Настоящее Время 2024). Mai mult, la îndemnul său, Consiliul Federal rus a devansat data alegerilor prezidențiale pentru 17 martie 2024, apropiindu-l și mai mult pe Putin de câștigarea celui de-al cincilea mandat (Litvinova 2023). Asta după ce președintele rus afirmase că s-ar putea amâna aceste alegeri ca urmare a atacurilor aeriene ale Kievului asupra Moscovei și altor orașe rusești. În același timp, Zelenski a precizat, în luna noiembrie 2023, că un efect al declarării legii marțiale la începutul invaziei ruse în Ucraina îl reprezintă și interzicerea desfășurării de alegeri la toate nivelurile, inclusiv pentru președinție⁴. Ca urmare, alegerile prezidențiale din Ucraina, prevăzute a se desfășura în luna martie 2024,

⁴ Legea marțială ucraineană interzice organizarea și desfășurarea alegerilor la toate nivelurile din următoarele considerente: redislocarea internă și migrarea a milioane de votanți, ceea ce face ca registrul votanților să nu mai corespundă realității din teren, imposibilitatea garantării securității cetățenilor pe timpul votului, imposibilitatea asigurării dreptului la vot pentru militari, lipsa fondurilor, distrugerea totală a unor localități și a infrastructurii de conducere locală (Abdurasulov 2023).

sunt sub semnul întrebării, chiar dacă anumiți oameni politici americani și ucraineni fac presiuni ca acestea să aibă loc la data stabilită. Probabil că se vor organiza în perioada postconflict, odată cu activitățile de reconstrucție a statului ucrainean.

Izbucnirea războiului Israel – Hamas la data de 7 octombrie 2023 a avut nu doar consecințe nefaste pentru Orientul Mijlociu, ci a influențat negativ și operațiile militare din Ucraina. În primul rând, SUA și-au focalizat atenția către Asia și au desfășurat o importantă forță militară în estul Mării Mediterane, pentru a sprijini Israelul, și a lovit aerian Yemenul, pentru a împiedica intrarea în război a Iranului și a organizațiilor teroriste Hezbollah din Liban și Huthi din Yemen, ceea ce a coincis cu descreșterea sprijinului militar și financiar acordat Kievului. Mai mult, la sfârșitul lunii septembrie 2023, Congresul american a anunțat adoptarea unei măsuri temporare de finanțare guvernamentală care elimina asistența pentru Ucraina, fapt ce a creat o ruptură a declarațiilor între politicieni (în special, republicani), pe de o parte, și Casa Albă și Pentagon, de cealaltă parte. Iar incertitudinea continuării sprijinului financiar și militar acordat Kievului este din ce în ce mai mare la începutul anului 2024 (Baldor 2023).

În altă ordine de idei, desfășurarea a sute de proteste pro-Palestina și câtorva atacuri teroriste în majoritatea statelor europene și arabe (susținătoare a politicii americane de de-escaladare a tensiunilor în regiune) au reaprins teama europenilor de atentate teroriste și valuri de migrație ilegală și au crescut disensiunile din sânul UE, diminuând, totodată, suportul material acordat Ucrainei. La finele anului 2023, Finlanda a închis patru puncte de frontieră cu Federația Rusă pentru a opri fluxul de migranți despre care a afirmat că a fost instigat de către Moscova (Andreșescu 2023). Iar Suedia a trecut la pregătirea populației pentru un posibil ‘război cu Federația Rusă’.

Și NATO pare atinsă de flagelul disensiunilor ca urmare a retoricii agresive a președintelui turc, Recep Tayyip Erdogan, privind amestecul american în acest conflict și a modului în care armata israeliană a provocat serioase pagube și pierderi colaterale în rândul civililor palestinieni, pe care le-a calificat drept „genocid”.

Ministrul rus al apărării, generalul Sergei Șoigu, consideră că, la începutul anului 2024, armata rusă „își menține inițiativa strategică pe

întreaga linie de la contact” (Ellyatt 2024), având astfel posibilitatea să-și realizeze obiectivele propuse pentru acest an: menținerea capacității combative a triadei nucleare la cel mai înalt nivel; creșterea productivității industriei de apărare, îndeosebi în producția de drone; operaționalizarea celor mai moderne sisteme de luptă, incluzând aici pe cele bazate pe inteligența artificială și noi principii fizice (așa-numitele „arme ale apocalipsei” – rachetele Yars ICBM și Satan 2 și torpila cu propulsie nucleară Poseidon); creșterea capabilităților din cadrul „constelației satelitare” – rețele de sateliți amplasați strategic.

4. Obiectivele atinse de cele două părți beligerante în anul 2023

Nici la finele anului 2023 nu putem afirma că vreunul dintre beligeranți și-a îndeplinit în totalitate obiectivele politice propuse. Totuși, după ce și-a adaptat obiectivele sale la specificul situației geopolitice, Moscova pare cea mai apropiată de realizarea acestora, îndeosebi prin desfășurarea alegerilor locale în teritoriile vremelnice ocupate, dar și prin întârzierea sprijinului logistic și financiar acordat Kievului de către Occident.

Din punct de vedere politic, Kremlinul a reușit să întărească parteneriatele strategice cu China, Coreea de Nord, Iranul și, chiar, India, reușind să-și crească economia, îndeosebi ca urmare a politicii sale energetice active. La nivel militar, a obținut sprijinul nesperat din partea Coreii de Nord cu sisteme de arme și muniții și al Iranului în domeniul rachetelor, dronelor și munițiilor de artilerie.

Ucraina era, la finele anului 2023, într-o situație geostrategică ingrată, prin faptul că a fost nevoită să oprească contraofensiva lansată în vară atât ca urmare a sosirii iernii, cât și a întârzierii aprovizionărilor cu armament și muniții de la NATO și UE. În plus, neasigurarea de către aliați a avioanelor de luptă F-16, amânată pentru al doilea trimestru al anului 2024⁵, fapt ce a lăsat contraofensiva ucraineană fără sprijin aerian. Și asta în pofida anunțului făcut de oficialitățile rusești care au amenințat că vor trata asigurarea de avioane F-16 pentru Ucraina de către Occident

⁵ Conform agenției americane AFP, Danemarca a promis să transfere avioane de luptă F-16 către Ucraina în al doilea trimestru al anului 2024, după definitivarea pregătirii piloților ucraineni și obținerea acordului oficial din partea guvernului american. În prezent, Aviația daneză este în plin proces de modernizare a flotei sale de atac, prin achiziționarea de avioane F-35 (AFP Team 2024).

ca pe o amenințare „nucleară”, pentru că pot transporta arme nucleare tactice (Redacție Antena 3 CNN 2023).

Pe parcursul a 11 luni de luptă, armata ucraineană a reușit să recucerească doar 1.300 km², ceea ce reprezintă 0,20% din teritoriul său (Daalder 2023). Situația controlului teritoriilor ucrainene la începutul anului 2024 este prezentată în figura nr. 3.

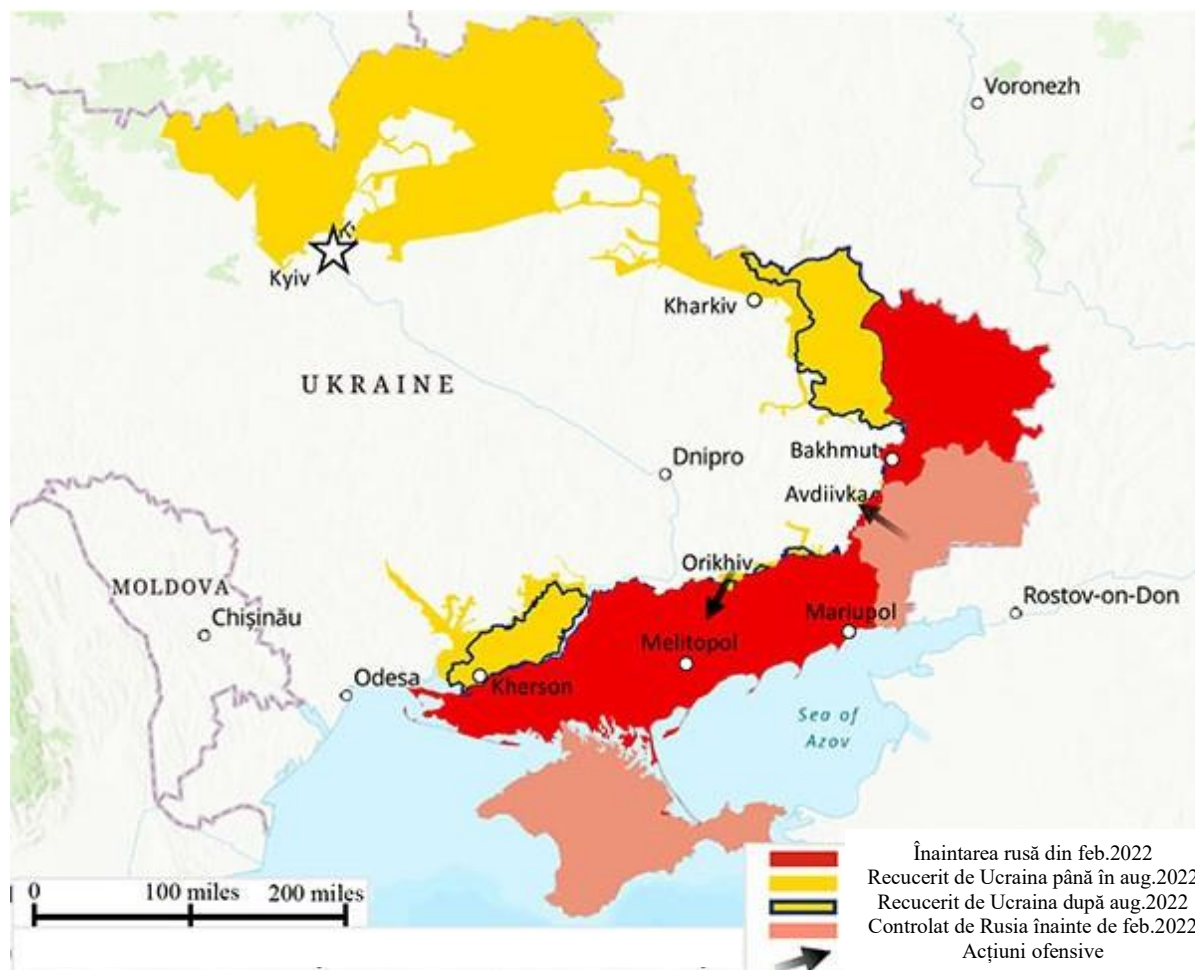

Figura nr. 3: Situația teritoriilor controlate de beligeranți la începutul anului 2024
(Davidson 2024)

În domeniul naval, Ucraina a reușit, pe parcursul anului 2023, să spargă blocada navală rusă din principalele sale porturi și a produs pierderi importante forțelor navale ruse, obligând o parte din Flota rusă a Mării Negre, staționată în portul Sevastopol, să se re poziționeze în alte porturi și Kremlinul să negocieze cu autoritățile autoprocimatei republici Abhazia construirea, în 2024, a unui nou port maritim în districtul Ochamchira (Chiappa 2023).

Ca urmare, situația militară la finele anului trecut și începutul anului 2024 poate fi caracterizată drept o stagnare în acțiunile ofensive ale celor

doi beligeranți și un blocaj politic privind posibile negocieri de pace. Se preconizează că acest război va continua la fel și în anul 2024. Pentru a ajuta Kievul să ajungă într-o poziție geopolitică avantajoasă, Occidentul ar trebui să-și schimbe abordarea către securizarea viitorului european și euroatlantic al Ucrainei și să abandoneze ideea recuceririi teritoriilor pierdute în primul an de război.

În viitorul apropiat, armata ucraineană așteaptă să primească primul său lot de bombe de mici dimensiuni lansate de la sol (GLSDB), care reprezintă o nouă armă de precizie cu rază lungă de acțiune dezvoltată de firmele Boeing și Saab⁶. În plus, Kievul dorește să mobilizeze alți 450.000-500.000 de rezerviști, modificând legea privind mobilizarea prin scăderea vârstei minime de încorporare de la 27 la 25 de ani și prin includerea persoanelor condamnate și a celor plecate în străinătate (Murray 2024).

În același timp, pe plan militar, specialiștii aliați în strategie și apărare îndeamnă conducerea armatei ucrainene să adopte, în acest an, tactica „apărării active”⁷, concomitent cu pregătirea pentru reluarea contraofensivei în anul 2025. Această nouă strategie nu ar împiedica armata ucraineană să desfășoare unele acțiuni ofensive cu obiectiv limitat, cu efortul principal către peninsula Crimeea, pentru a distruge logistica și capacitățile militare ruse din zonă. Se preconizează că aceste acțiuni

⁶ Conform revistei Politico, noua bombă GLSDB poate parcurge aproximativ 145 km și va oferi Ucrainei „o capacitate de lovire mai profundă în interiorul teritoriului rusesc pe care nu a avut-o” pentru a suplimenta rachetele sale tactice terestre ATACMS de 300 km asigurate de SUA la începutul anului 2023 (Murray 2024).

⁷ Conform unei analize a Organizației Consiliului Atlantic, strategia militară propusă Ucrainei în anul 2024 privind ‘apărarea activă’ (a nu se confunda cu conceptul cu aceeași denumire, descris de generalul Gherasimov în 2020 și aplicat la începutul invaziei ruse în Ucraina) ar cuprinde: menținerea actualei linii a frontului și asigurarea controlului teritorial în cei aproximativ 82% din teritoriul rămas sub guvernarea Kievului pentru a se regrupa și reînarma în vederea posibilei exploatare a condițiilor avantajoase ce ar putea apărea în 2025; o astfel de postură defensivă ar obliga armata rusă să treacă la ofensivă sub presiunea conducerii politice de a învinge, ceea ce îi poate provoca pierderi mari în personal și tehnică de luptă, plus consumuri mult mai mari de muniții; continuarea degradării voinței Kremlinului de a continua războiul prin creșterea campaniei de lovituri aeriene asupra ținutelor de pe teritoriile vremelnice ocupate și din interiorul Federației Ruse (concentrări de trupe, baze militare, depozite de muniții, huburi logistice și facilități ale industriei de apărare). Odată desfășurată cu succes, această apărare activă ar putea crea condițiile propice pentru reluarea contraofensivei în 2025. Bineînțeles că succesul acestei noi strategii implică reluarea/continuarea sprijinului internațional asigurat Kievului la nivelul anului trecut (muniții, sisteme de război electronic, drone de luptă, capacități adiționale de apărare antiaeriană și rachete cu bătaie mare), plus asigurarea mult așteptatelor avioane moderne de luptă F-16 și sporirea programelor de pregătire a militarilor ucraineni la nivel aliat (Bielieskov 2024).

ofensive ar asigura libertatea de navigație pentru navele comerciale în Marea Neagră și ar îngreuna/întârzia eforturile Kremlinului de a aproviziona logistic forțele sale din sud, devenind astfel puncte vulnerabile de-a lungul liniei frontului terestru.

Această concluzie a reieșit din unele lecții desprinse pe parcursul celor doi ani de luptă. Una dintre acestea a arătat că operațiile defensive au dominat spațiul operațional în fața celor ofensive de ambele părți ale participanților. O altă lecție a demonstrat importanța echilibrării obiectivelor politice cu capacitățile militare la dispoziție, fapt determinat de pierderile mari suferite de ambele tabere atunci când au trecut la ofensivă cu forțe insuficiente. Același lucru a fost evidențiat și de dorința Occidentului de a-și mări producția de sisteme de arme și muniții pentru a sprijini masiv Kievul, dar care s-a împiedicat de întârzieri mari în aplicarea programelor de aprovizionare și de tensiunile apărute pe plan intern atât în cadrul instituțional al SUA, cât și în cadrul decizional al UE.

5. Schimbări majore în situația geopolitică europeană pe parcursul anului 2023 și evoluția acestora în viitorul apropiat

Odată cu izbucnirea războiului Israel – Hamas în Orientul Mijlociu, putem afirma că principala amenințare la adresa securității europene și mondiale în anul 2024 o reprezintă violența militară, ca urmare a eșuării lamentabile a mecanismelor internaționale existente de prevenire și asigurare a păcii. Cu toții am văzut că rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU au fost anulate de voturile celor implicați direct în provocarea tensiunilor regionale sau interesați în menținerea unor situații conflictuale. Mai mult, așa-zisele acțiuni de descurajare întreprinse la nivelul NATO, UE sau a statelor membre nu au avut efectele scontate asupra Federației Ruse, Hamas sau Houthi.

Acesta este și cazul coaliției navale multinaționale condusă de SUA⁸, stabilită la sfârșitul anului 2023 pentru a asigura libertatea traficului comercial în Marea Roșie împotriva atacurilor piraterești întreprinse de mișcarea Houthi din Yemen, considerată a fi sponsorizată de Iran. Operația navală „Prosperity Guardian” cuprinde 22 de state și este

⁸ În zona Marea Roșie - Strâmtoarea Hormuz - vestul Oceanului Indian acționează deja nave din cadrul Operației navale a UE „Atalanta” (EUNAVFOR în Cornul Africii și vestul Oceanului Indian) și ale Operației navale a UE „Agenor” (Strâmtoarea Hormuz), precum și Forțele maritime multinaționale conduse de SUA (Flota a 5-a a Marinei americane și nave a 40 de state membre cu baza în Bahrain). În plus, Franța și Italia au anunțat că au nave de război în zonă care asigură libertatea de navigație pentru vasele comerciale proprii (The Reuters Team 2023).

condusă de Comandamentul Forțelor Maritime Multinaționale de la Bahrain (The Reuters Team 2023). Această prezență navală în apropierea apelor teritoriale iraniene a creat tensiuni la Teheran, care a amenințat că poate și va lovi „inamicul” atât la distanță, cât și în apropiere, fără a preciza cine este acesta.

Astfel, ordinea mondială actuală bazată pe reguli proclamată de președintele american, Joe Biden, a devenit mai mult un slogan decât un fapt în sine (Ignatius 2024). Această recunoaștere a ineficienței „Pax Americana”, precum și perspectiva izbucnirii a noi conflicte similare, dacă nu mai periculoase, precum cel dintre SUA și China asupra statutului Taiwanului sau a unei noi coaliții de voință împotriva Iranului pentru a descuraja intenția acestuia privind programul nuclear, ridică cea mai importantă întrebare de securitate în 2024 și viitorul apropiat – *Cum să realizezi un nou mecanism funcțional la nivel internațional care să împiedice în mod real răspândirea războiului?*

Găsirea unui răspuns la această întrebare devine tot mai importantă, mai ales după ce Secretarul General al ONU, Antonio Guterres, a afirmat recent că omenirea se îndreaptă spre haos, ca urmare a disensiunilor „fără precedent” din Consiliul de Securitate, unde nu se reușește gestionarea și oprirea conflictelor actuale. „Unele guverne ignoră și subminează înseși principiile multilateralismului, fără a da socoteală. Consiliul de Securitate, principalul instrument al păcii mondiale, este în impas din cauza faliilor geopolitice” (Bancăș 2024). Iar mecanismele necesare gestionării relațiilor internaționale între marile puteri, precum cele din timpul Războiului Rece, lipsesc din actuala lume multipolară. Și asta în condițiile în care necesitățile umanitare mondiale au ajuns la un nivel record, iar finanțarea nu pare să țină pasul cu acoperirea lor (Bancăș 2024).

Nu trebuie uitată nici atenționarea transmisă statelor aliante europene de către candidatul la președinția americană din acest an și fost președinte al SUA, Donald Trump, cu privire la creșterea bugetului apărării la 2% din PIB sau armata americană „îi va lăsa baltă” în cazul unei invazii a forțelor rusești. Acest scenariu, amplificat de intenția Kremlinului de a-și demonstra superioritatea față de Occident, poate duce ușor la remodelarea mediului european actual de securitate. Pe termen mediu, Rusia ar putea îngheța conflictul din Ucraina conform intereselor sale strategice, folosind în acest scop intimidarea nucleară declarată, dar și războiul informațional acoperit.

O primă idee ar consta în *găsirea acelor modalități eficiente de prevenire a izbucnirii unui viitor război*. Așa cum afirma președintele

american Dwight D. Eisenhower, în 1956, „singura modalitate de a câștiga următorul război este să-l previi” (Ignatius 2024). Un model cât de cât eficient îl reprezintă așa-numita „umbrela nucleară” creată de SUA cu participarea tuturor statelor deținătoare de astfel de arme și pentru care un război nuclear nu ar trebui niciodată declanșat, pentru că niciodată nu va putea fi câștigat. Dar și această modalitate se pare că a reprezentat și continuă să reprezinte un factor care poate favoriza izbucnirea unor conflicte convenționale limitate. Așa cum președintele Putin menționa, în 2015, la o ședință a Consiliului de Securitate al ONU: „În loc să aducă reforme, o ingerință străină agresivă a dus la o distrugere nemaipomenită a instituțiilor naționale și a stilului de viață însuși. În loc de triumful democrației și progresului, am primit violență, sărăcie și dezastru social” (Ignatius 2024).

Deoarece marile puteri au fost și continuă să fie dispuse să intervină pentru a-și ajuta prietenii și valorile, s-a creat un fel de hazard moral pentru țările mai mici sau mai slabe. Astfel, acestea au declanșat războaie la care au așteptat să intervină marile puteri pentru a le finaliza și câștiga.

O altă idee ar consta în *realizarea unei descurajări eficiente și menținerea păcii dintre puterile regionale*. Dar chiar și aici, tehnologia avansată poate interveni prin neutralizarea îndoielii și a rațiunii. Pe măsură ce China își construiește forțele strategice, ea continuă să își maschează rachetele nucleare și convenționale astfel încât este greu de știut în ce stadiu de dezvoltare militară se află. Federația Rusă a dezvoltat rachete de croazieră hipersonice care scurtează timpul de decizie și împiedică o evaluare exactă dacă ținta vizată este civilă sau militară. Inteligența artificială va dezvolta strategii militare noi, iar armele spațiale vor permite statelor avansate tehnologic să-și orbească și să-și neutralizeze adversarii. Toate acestea fac ca descurajarea să devină din ce în ce mai mult o stradă cu sens unic (Ignatius 2024).

O idee pozitivă este aceea că SUA și China au arătat, pe timpul summitului bilateral la cel mai înalt nivel, din noiembrie 2023, că vor să evite deteriorarea relațiilor și escaladarea tensiunilor bilaterale până la o posibilă confruntare militară deschisă între Washington și Beijing în Marea Chinei de Sud. Cu toate că nu dorește să se decupleze total de China, SUA continuă să construiască alianțe în Asia și să reducă dependența economiei americane de cea chineză (Anton 2024).

Secretarul General al ONU propune alte idei inovative „pentru a modela multilateralismul pentru anii care vin”, considerând că este nevoie

de reforme majore în Consiliul de Securitate al ONU și în sistemul financiar internațional, dar și de implementarea unui „instrument de urgență pentru ameliorarea reacțiilor internaționale la șocurile mondiale complexe”, precum pandemia de Covid-19 (Bancăș 2024).

Mai mulți strategii militari insistă însă că cel mai bun mod de a preveni războiul este pregătirea pentru el. Dar trebuie să recunoaștem față de noi înșine că, pe măsură ce intrăm într-un alt an de conflict, realizăm că modelul actual nu funcționează. Avem nevoie de o revigorare a Națiunilor Unite pentru a opri războaiele și de un nou cadru internațional pentru gestionarea crizelor, care să implice atât aliații și partenerii, cât și adversarii. De asemenea, avem nevoie și să regândim apărarea Europei, în sensul scăderii nivelului de dependență față de capacitățile și finanțarea americană, și să revedem relațiile între statele europene pentru a face față pericolului rusesc, chiar și fără implicarea militară a SUA.

Concluzii

Lumea în care trăim a început în anul 2024 cu o așa-numită „policriză”, în care războaiele din Fâșia Gaza și Ucraina s-ar putea alimenta din rivalitățile între marile puteri, îndeosebi între SUA, Federația Rusă și China, din schimbările climatice dezastruoase⁹ (cutremurul cu magnitudinea de 7,6 din Japonia, erupția vulcanică din Islanda, uragane și tornade în SUA, inundații masive în Marea Britanie, Germania, Franța sau Insulele Mauritius), soldate cu numeroși morți, pagube materiale și presiuni mari asupra bugetelor. Totodată, alte cauze ar putea fi creșterea economică latentă care afectează unele puteri precum Franța, Marea Britanie sau Germania, dar și diminuarea posibilității SUA și UE de a continua ajutorul financiar și militar acordat Ucrainei. Și viceversa este posibilă, toate aceste crize multiple care se suprapun putând duce la posibile noi războaie în Asia de Sud-Est (Taiwanul și cele două Coreei) sau Orientul Mijlociu (Iranul).

⁹ Un raport publicat de Forumul Economic Mondial de la Davos (Elveția)), pe 16 ianuarie 2024, trage un semnal de alarmă asupra viitorului planetei până în anul 2050. Conform acestuia, schimbările climatice (inundații, secete, valuri de căldură, furtuni tropicale, incendii de pădure și creșterea nivelului mării) ar putea provoca 14,5 milioane de decese în întreaga lume în următoarele decenii. Mai mult, raportul vorbește și de bolile grave (boli infecțioase, probleme respiratorii, malarie, febră Dengue sau infecții cu Zika) și invaliditate profesională, vor ridica costurile cu până la 1,1 trilioane de dolari în sistemele sanitare. Regiunea Asia-Pacific va fi probabil cea mai afectată de inundații, iar Africa, Orientul Mijlociu și Asia ar urma să fie cele mai afectate de schimbările climatice (Boboc 2024).

Anul 2024 este caracterizat și de numeroase alegeri la nivel politic, îndeosebi în cadrul unor puteri regionale (SUA, Federația Rusă, UE), în care rezultatele vor conta în amplificarea sau diminuarea efectelor acestei „policrize”. Bătălia se va da între adepții populismului și naționalismului, pe de o parte, și cei ai *mainstream*-ului democratic, de cealaltă parte. Iar ceea ce s-a văzut de curând în unele state europene (Republica Cehă, Polonia, Țările de Jos și, chiar, Franța) a avut ca efect apariția unei crize culturale, care amplifică, de fapt, crizele multiple deja existente și face ca lumea să trăiască la limită.

La marcarea a peste doi ani de conflict, războiul ruso-ucrainean arată puține semne de finalizare sau diminuare în intensitate, distrugerile permanente și pierderile de ambele părți continuând cu violență. Mai mult, niciunul dintre beligeranți nu este dispus să capituleze sau să facă compromisuri în conflict. Contraofensiva Ucrainei din vara lui 2023 nu a reușit să schimbe linia frontului în mod semnificativ, iar forțele ruse sunt puternic înrădăcinate în poziții fortificate în sudul și estul Ucrainei. Dacă strategia Kremlinului este aceea de a câștiga războiul prin epuizarea resurselor Ucrainei și ale aliaților săi, revenirea armatei ucrainene la vechea ei tactică riscă exact acest lucru – epuizarea munițiilor și un război de uzură care ar avantaja partea rusă.

Sancțiunile împotriva Federației Ruse încă sunt aplicate, dar economia acesteia este în creștere. Atât în SUA, cât și în cadrul UE, sprijinul politic pentru efortul de război al Ucrainei este sub presiune. Mai mult, sunt voci în cadrul UE care afirmă că Europa ar putea trăi cu un așa-zis ‘război înghețat’ în Ucraina, în care niciunul dintre beligeranți nu a făcut progrese semnificative. Deci, ce ar putea aduce cu sine viitorul apropiat reprezintă cea mai importantă întrebare de securitate regională și, chiar, mondială.

Experții militari prevăd puține schimbări pe parcursul anului 2024, cu excepția cazului în care sprijinul occidental pentru Ucraina se va epuiza, și avertizează că niciuna dintre părți nu va fi pregătită pentru discuții de pace nici la finele acestui an dacă nu deține conducerea în război, dându-le putere de negociere în orice discuții.

Din ce în ce mai multe personalități politice occidentale încep să discute, pe lângă menținerea sprijinului financiar și militar, despre necesitatea creșterii presiunii internaționale asupra Kievului pentru a găsi o cale diplomatică de ieșire din războiul cu Federația Rusă. Un bun

început l-ar putea constitui planul de pace de 10 puncte al președintelui ucrainian, Volodimir Zelenski, din 2023, elaborat fără consultarea Kremlinului sau participarea delegației rusești la discuții.

BIBLIOGRAFIE:

- Abdurasulov, Abdujalil. 2023. „Ukraine war: Fierce row erupts over 2024 election.” *BBC News*, 26 noiembrie. Accesat 01 05, 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-67440357>.
- AFP Team. 2024. „Denmark Says Ukraine To Get F-16 Jets In Second Quarter.” *AFP*. Accesat 01 08, 2024. <https://www.rferl.org/a/denmark-ukraine-f16-jets-2024/32763732.html>.
- Al Jazeera Staff. 2022. „What we know about protests in Uzbekistan’s Karakalpakstan region.” *Al Jazeera*, 04 iulie. Accesat 10 04, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/7/4/what-we-know-about-protests-in-uzbekistans-karakalpakstan-region>.
- Allen, John R., Ben F. Hodges și Julian Lindley-French. 2022. *Viitorul război și apărarea Europei*. Bucharest: Editura Militară.
- Andreșescu, Dan. 2023. „Kremlinul "regretă profund" decizia Finlandei de a închide 4 puncte de frontieră cu Rusia.” *RFI Romania*, 20 noiembrie. Accesat 01 15, 2024. <https://www.rfi.ro/politica-161714-kremlinul-regreta-profund-decizia-finlandei-de-inchide-4-puncte-de-frontiera-cu>.
- Anton, Cristian. 2024. „Analiză Reuters. Toate aceste crize mondiale care ne copleșesc acum ar putea să aibă, totuși, un final fericit.” *Stirile Pro Tv*, 09 ianuarie. Accesat 01 16, 2024. <https://stirileprotv.ro/stiri/international/analiza-reuters-toate-aceste-crize-mondiale-care-ne-coplelesc-acum-ar-putea-sa-aiba-totusi-un-final-fericit.html>.
- Arutyunova, Naira și Marco Bocchese. 2023. „Why Foreign Volunteers Enlist in the Ukrainian International Legion.” *Rusi*, 28 septembrie. Accesat 01 11, 2024. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/why-foreign-volunteers-enlist-ukrainian-international-legion>.
- Baldor, Lolita C. 2023. „How the US keeps funding Ukraine’s military – even as it says it’s out of money.” *Associated Press*, 15 decembrie. Accesat 01 15, 2024. <https://apnews.com/article/ukraine-russia-war-funding-weapons-2153375d4394d5783fad73858b51e993>.
- Balmforth, Tom și Maria Kiselyova. 2022. „Putin leads sweeping nuclear exercises as tensions sour.” *Reuters*. Accesat 09 09, 2022.

<https://www.reuters.com/world/europe/putin-starts-russias-strategic-nuclear-exercises-tensions-soar-2022-02-19>.

- Bancăș, Loredana. 2024. „Șeful ONU avertizează că lumea intră într-o eră de haos. „Vedem un care pe care periculos și imprevizibil”.” *Digi 24*, 07 februarie. Accesat 02 14, 2024. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/seful-onu-avertizeaza-ca-lumea-intra-intr-o-era-de-haos-vedem-un-care-pe-care-periculos-si-imprevizibil-2679357>.
- Baranovska, Marina. 2022. „Cât de reală este amenințarea nucleară a lui Putin?” *Deutsche Welle*, 12 octombrie. Accesat 04 21, 2023. <https://www.dw.com/ro/putin-%C8%99i-amenin%C8%9Barea-nuclear-%C4%83-cum-poate-fi-oprit/a-63405803>.
- Bateman, Tom și David Gritten. 2022. „Jerusalem bombings: Teenager killed in rare twin attacks at bus stops.” *BBC News*, 23 noiembrie. Accesat 11 24, 2022. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-63726676>.
- Bâtcă, Marius. 2022. *Grup Consultativ în domeniul Apărării privind Ucraina*. Comunicat de presă, Trustul de presă al MApN, MApN, București: Trustul de presă al MApN. Accesat 04 24, 2023. <http://presamil.ro/grup-consultativ-domeniul-apararii-privind-ucraina/>.
- Beardsley, Eleanor. 2022. „Thousands of Ukrainians are training to protect their cities in case Russia invades.” *NPR*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.npr.org/2022/01/19/1073792421/ukraine-russia-attack-military>.
- Belam, Martin și Mabel Banfield-Nwachi. 2023. „Poland’s government on Monday accused Belarus and Russia of orchestrating another migration influx into the EU via the Polish border in order to destabilise the region.” *The Guardian*. Accesat 01 08, 2024. <https://www.theguardian.com/world/2023/aug/08/russia-ukraine-war-at-a-glance-what-we-know-on-day-531-of-the-invasion>.
- Bielieskov, Mykola. 2024. „To defeat Putin in a long war, Ukraine must switch to active defense in 2024.” *Atlantic Council*, 2024 ianuarie. Accesat 01 16, 2024. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/paving-the-way-for-putins-defeat-ukraine-must-prioritize-defense-in-2024/>.
- Boboc, Răzvan. 2024. „Davos 2024. Schimbările climatice ar putea provoca milioane de decese până în 2050 - raport.” *Euronews*, 16 ianuarie. Accesat 01 16, 2024. <https://www.euronews.ro/>

- articole/davos-2024-schimbarile-climatice-ar-putea-provoca-milioane-de-decese-pana-in-2050.
- Boulègue, Mathieu și Alina Polyakova. 2021. „The Evolution of Russian Hybrid Warfare: Executive Summary.” *CEPA*. Accesat 09 13, 2022. <https://cepa.org/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-introduction/>.
- Brandiburu, Sorin. 2022. „Turcia aprinde o nouă dispută cu privire la suveranitatea insulelor din estul Mării Egee.” *Bursa.ro*, 09 02. Accesat 04 21, 2023. <https://www.bursa.ro/turcia-aprinde-o-noua-disputa-cu-privire-la-suveranitatea-insulelor-din-estul-marii-eg-02806545#Opinii>.
- Bugos, Shannon. 2022. „Putin Orders Russian Nuclear Weapons on Higher Alert.” *Arms Control Association*. Accesat 09 13, 2022. <https://www.armscontrol.org/act/2022-03/news/putin-orders-russian-nuclear-weapons-higher-alert>.
- Burns, Robert și Hope Yen. 2022. „US doubts new Russian war chief can end Moscow’s floundering.” *Associated Press*. Accesat 09 14, 2022. https://apnews.com/article/russia-appoints-new-ukraine-war-commander-dvornikov-225f976f9abfb5aff6154ac3b77c21e6?utm_source=Twitter&utm_medium=AP&utm_campaign=SocialFlow.
- Butler, Daren și Tuvan Gumrukcu. 2019. „Turkey signs maritime boundaries deal with Libya amid exploration row .” *Reuters*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-libya-idUSKBN1Y213I>.
- Cafiero, Giorgio. 2022. „Kosovo-Serbia tensions: Mood on the ground, possible scenarios.” *Al Jazeera*, 29 decembrie. Accesat 04 21, 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2022/12/29/kosovo-serbia-tensions-mood-on-the-ground-possible-scenarios>.
- Călugăreanu, Vitalie. 2022. „Moldova este o țintă a Rusiei – Maia Sandu, bastion în fața clanurilor revanșarde conectate la Kremlin.” *Deutsche Welle*, 12 octombrie. Accesat 11 02, 2022. <https://www.dw.com/ro/moldova-este-o-%C8%9Bint%C4%83-a-rusiei-maia-sandu-bastion-%C3%AEn-fa%C8%9Ba-clanurilor-revan%C8%99arde-conectate-la-kremlin/a-63418474>.
- . 2022. „Moldova este o țintă a Rusiei.” *Deutsche Welle*, 12 octombrie. Accesat 04 24, 2023. <https://www.dw.com/ro/moldova-este-o-%C8%9Bint%C4%83-a-rusiei-maia-sandu-bastion-%C3%AEn-fa%C8%9Ba-clanurilor-revan%C8%99arde-conectate-la-kremlin/a-63418474>.

- Chiappa, Claudia. 2023. „Russia to build naval base in breakaway Georgia region.” *Politico*, 05 octombrie. Accesat 01 16, 2024. <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-black-sea-abkhazia-plans-to-build-naval-base-in-georgias-breakaway-region-as-it-pulls-vessels-from-sevastopol-base/>.
- Chulov, Martin și Dan Sabbagh. 2023. „Iran smuggled drones into Russia using boats and state airline, sources reveal.” *The Guardian*, 12 februarie. Accesat 04 21, 2023. <https://amp.theguardian.com/world/2023/feb/12/iran-uses-boats-state-airline-smuggle-drones-into-russia>.
- Cistelican, Mihai. 2023. „Vladimir Putin se teme de o nouă rebeliune: a înarmat Garda Rusă cu tancuri și armament greu.” *Stiri pe surse*, 27 iunie. Accesat 01 12, 2024. https://www.stiripesurse.ro/vladimir-putin-se-teme-de-o-noua-rebeliune-a-inarmat-garda-rusa-cu-tancuri-si-armament-greu_2971098.html.
- Cojan , Liviu. 2022. „Rușii îi acuză pe ucrainenii că fură gazele destinate Republicii Moldova. Kievul neagă și spune că este „o manipulare grosolană”.” *Digi 24 HD*, 22 noiembrie. Accesat 04 21, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/rusii-ii-acuza-pe-ucraineni-ca-fura-gazele-destinate-republicii-moldova-kievul-neaga-si-spune-ca-este-o-manipulare-grosolana-2160217>.
- Colectiv CSSAS. 2022. „Analiza multidimensională a invaziei ruse în Ucraina (24 februarie - 2 martie 2022).” Editor CSSAS. *Colocviu strategic* (Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”) 1: 3-4. Accesat 09 12, 2022. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs01-22.pdf.
- . 2022. „Analiza multidimensională a invaziei ruse în Ucraina (3-16 martie 2022).” *Colocviu strategic*, 20 martie. Accesat 04 21, 2023. doi:10.53477/1842-8096-22-3.
- Colectiv CSSAS. 2023. „Lessons identified in the Russian War of aggression against Ukraine.” *Colocviu Strategic*. Accesat 01 11, 2024. doi:DOI: 10.53477/1842-8096-23-04.
- Colla, Marcus. 2022. „Turkey plays the dance of the go-betweens in Ukraine war.” *The Interpreter*. Accesat 09 14, 2022. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/turkey-plays-dance-go-betweens-ukraine-war>.
- Cristescu, Geirge Andrei. 2023. „Arderea Coranului în capitala Suediei a stârnit furia musulmanilor: „Act inacceptabil și odios”.” *Adevarul*, 23 ianuarie. Accesat 01 26, 2024. <https://adevarul.ro/stiri-externe/>

- in-lume/arderea-coranului-in-capitala-suediei-a-starnit-2236419.html #google_vignette.
- Daalder, Ivo. 2023. „Stalemate best describes the state of war in Ukraine.” *Politico*, 27 noiembrie. Accesat 01 15, 2024. <https://www.politico.eu/article/stalemate-best-describes-the-state-of-war-in-ukraine/>.
- Daou, Marc. 2022. „The Kurds are the 'ideal scapegoat for both Turkey and Iran'.” *France 24*, 23 noiembrie. Accesat 11 24, 2022. <https://www.france24.com/en/middle-east/20221123-the-kurds-are-the-ideal-scapegoat-for-both-turkey-and-iran>.
- Davidson, Kate. 2024. „The Russia-Ukraine War Report Card, Jan. 2, 2024.” Accesat 01 08, 2024. <https://www.russiamatters.org/blog/russia-ukraine-war-report-card-jan-2-2024>.
- Defence Intelligence. 2022. *Intelligence Update on Ukraine 22 November 2022*. Intelligence Update, Defence Intelligence, UK Defence HQs, Londra: UK Defence HQs. Accesat 11 23, 2022. <https://twitter.com/DefenceHQ/status/1594937211279269891/photo/1>.
- Devonshire-Ellis, Chris. 2022. „China Has Urged The West To Read The New 14th BRICS Summit Declaration Carefully. This Is What It Says.” *Silk Road Briefing*, 28 iunie. Accesat 09 07, 2022. <https://www.silkroadbriefing.com/news/2022/06/28/china-has-urged-the-west-to-read-the-new-14th-brics-summit-declaration-carefully-this-is-what-it-says/>.
- Digital Desk. 2022. „Russia Ukraine War: Russian Military Says Damaged Moskva Missile Cruiser Has Sunk.” *RepublicaWorld.com*, 15 aprilie. Accesat 09 14, 2022. <https://www.republicworld.com/world-news/russia-ukraine-crisis/russia-ukraine-war-news-live-updates-day-48-april-13-2022-liveblog.html>.
- Dojan, Sorin. 2022. „Principiul integrității teritoriale” | De ce forțează Moscova să alipească regiuni din Ucraina prin referendumuri.” *Europa Liberă România*, 20 septembrie. Accesat 04 21, 2023. <https://romania.europalibera.org/a/referendum-ucraina-teritorii-ocupate-rusia/32043120.html>.
- Dojan, Sorin și George Costiță. 2022. „Vladimir Putin anunță mobilizarea militară parțială și amenință Ucraina cu armele nucleare.” *Europa Liberă România*, 21 septembrie. Accesat 04 21, 2023. <https://romania.europalibera.org/a/vladimir-putin-mobilizare-militara-partiala-rusia-razboi-ucraina/32043377.html>.

- Dr. Erdogan, Aziz. 2018. „Russian A2AD Strategy and Its Implications for NATO.” *Beyond the Horizon*, 06 decembrie. Accesat 04 20, 2023. <https://behorizon.org/russian-a2ad-strategy-and-its-implications-for-nato/>.
- Duggal, Hanna. 2022. „Ukraine’s counteroffensive explained in maps.” *Al Jazeera*, 13 septembrie. Accesat 09 16, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/13/ukraines-counteroffensive-explained-in-maps>.
- Dumitrescu, Anca. 2022. „Reuters: Ce impact are războiul din Ucraina asupra livrărilor de gaze ale Rusiei în Europa?” *News.ro*. Accesat 09 13, 2022. <https://www.news.ro/economic/reuters-ce-impact-are-razboiul-din-ucraina-asupra-livrarilor-de-gaze-ale-rusiei-in-europa-1922402208002022030820629027>.
- Echipa Biziday. 2023. „Război în Ucraina. O analiză NY Times, care a chestionat mai mulți experți militari, arată că Armata Ucraineană nu a reușit să implementeze tactica de “arme combinate”, standard NATO, și a revenit deocamdată la modelul de luptă pe care îl cunoaște și pe c.” *Biziday*, 07 august. Accesat 01 12, 2024. <https://www.biziday.ro/257771-2/>.
- Echipa Digi 24. 2023. „Companiile de armament din Europa Centrală înlocuiesc Rusia ca furnizor de arme pentru țările africane.” *Digi 24*, 15 noiembrie. Accesat 01 15, 2024. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/companiile-de-armament-din-europa-centrala-inlocuiesc-rusia-ca-furnizor-de-arme-pentru-tarile-africane-2580159>.
- . 2018. „Alegeri prezidențiale în Rusia. Cum a reușit Putin să se mențină aproape 20 de ani la putere?” *Digi 24 HD*, 16 martie. Accesat 04 24, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia/alegeri-prezidentiale-in-rusia-cum-a-reusit-putin-sa-se-mentina-20-de-ani-la-putere-896253>.
- Echipa Настоящее Время. 2024. „Путин подписал документ о приеме в гражданство РФ иностранных наемников, участвующих в войне в Украине.” *Настоящее Время*, 04 ianuarie. Accesat 01 05, 2024. <https://www.currenttime.tv/a/inostrantsi-grazhdanstvo-rf/32759681.html>.
- Ellyatt, Holly. 2024. „Moscow launches missile attacks on Ukraine after Putin vows revenge for strikes on Russia.” *CNBC*, 03 ianuarie. Accesat 01 05, 2024. <https://www.cnn.com/2024/01/02/ukraine-war-live-updates-latest-news-on-russia-and-the-war-in-ukraine.html>.

- . 2024. „Russian defense minister says Moscow has the ‘strategic initiative’ in Ukraine and will win.” *CNBC*, 09 ianuarie. Accesat 01 12, 2024. <https://www.cnbc.com/2024/01/10/ukraine-war-live-updates-latest-news-on-russia-and-the-war-in-ukraine.html>.
- Ellyatt, Holly și Amanda Macias. 2022. „Putin imposes martial law on annexed regions; ‘Battle for Kherson’ could be imminent as civilians told to flee.” *CNBC*, 20 octombrie. Accesat 10 21, 2022. <https://www.cnbc.com/2022/10/19/russia-ukraine-war-updates.html>.
- Euronews with AP. 2022. „Ukraine war: Hundreds arrested in Russia after Putin's troops call-up order sparks protests.” *Euronews*, 22 septembrie. Accesat 10 04, 2022. <https://www.euronews.com/2022/09/21/russian-protesters-take-to-the-streets-over-putins-mobilisation-order>.
- Express Web Desk. 2022. „Russia Ukraine War News Live Updates: Don’t play with Russia, press it to end the war, Zelenskyy tells the West.” *The Indian Express*, 27 mai. Accesat 05 27, 2022. <https://indianexpress.com/article/world/russia-ukraine-war-live-updates-putin-zelenskyy-7936669/>.
- Ezeh, Alex, Michael Silverman și Saverio Stranges. 2021. „The impact of COVID-19 has been lower in Africa. We explore the reasons.” *The Conversation*, 17 august. Accesat 11 01, 2021. <https://theconversation.com/the-impact-of-covid-19-has-been-lower-in-africa-we-explore-the-reasons-164955>.
- Falk, Richard. 2023. „World Order.” *Encyclopedia Princetoniensis*, 02 aprilie. Accesat 04 24, 2023. <https://pesd.princeton.edu/node/696>.
- Gadzo, Mersiha, și Arwa Ibrahim. 2022. „Ukraine conterattack to 'systematically grid' down Russian military.” *Al Jazeera*. Accesat 09 05, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2022/9/4/ukraine-russia-live-updates-berlin-agrees-e65bn-inflation-relief>.
- Gaidău, Ion. 2023. „„Garda Femeilor din Ural”: Rusoaicele care se pregătesc pentru război.” *Adevărul*, 09 martie. Accesat 01 12, 2024. <https://adevarul.ro/stiri-externe/rusia/garda-femeilor-din-ural-rusoaicele-care-se-2248708.html>.
- Gatopoulos, Alex. 2022. „Bridge too far: Why blast on key Crimea link bodes ill for Russia.” *Al Jazeera*, 10 octombrie. Accesat 10 11, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/10/10/bridge-too-farwhy-the-attack-on-bridge-bodes-ill-for-russia>.
- Gera, Vanessa. 2023. „Nervous NATO nations are beefing up security due to Wagner fighters across their borders in Belarus.” *Associated*

- Press*. Accesat 01 08, 2024. <https://apnews.com/article/poland-lithuania-latvia-belarus-wagner-russia-0724e89326a359d244ea7108af47abc9>.
- Hajdari, Una. 2022. „Europe keeps a wary eye on Kosovo, Serbia.” *Politico*, 09 august. Accesat 10 04, 2022. <https://www.politico.eu/article/europe-keep-anxious-eye-kosovo-serbia/>.
- Harding, Luke. 2023. „Has the Ukrainian counteroffensive begun in its war with Russia?” *The Guardian*, 05 iunie. Accesat 01 16, 2024. <https://www.theguardian.com/world/2023/jun/05/has-the-ukrainian-counteroffensive-begun-in-its-war-with-russia>.
- Hatuqa, Dalia, Edna Mohamed și Federica Marsi. 2023. „Russia intent on causing ‘global catastrophe’: Zelenskyy.” *Al Jazeera*, 02 august. Accesat 12 14, 2023. <https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/8/2/russia-ukraine-war-live-drones-shot-down-over-kyiv>.
- Hird, Karolina, Mason Clark și George Barros. 2022. „RUSSIAN OFFENSIVE CAMPAIGN ASSESSMENT, JUNE 5.” *Institute for the Study of War*, 15 iunie. Accesat 04 21, 2022. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-june-5>.
- Hunder, Max și Jonathan Landay. 2022. „Russia launches biggest air strikes since start of Ukraine war.” *Reuters*, 11 octombrie. Accesat 10 13, 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/russias-ria-state-agency-reports-fuel-tank-fire-kerch-bridge-crimea-2022-10-08/>.
- Ignatius, David. 2024. „Opinion. Can the spread of war be stopped?” *The Washington Post*. Accesat 01 05, 2024. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2024/01/04/big-question-2024-war-global-order-gaza-ukraine/>.
- International Crisis Group. 2022. *War in Europe: Responding to Russia’s Invasion of Ukraine*. Crisis Report, OCHA. Accesat 09 12, 2022. <https://reliefweb.int/report/ukraine/war-europe-responding-russia-s-invasion-ukraine>.
- Janes. 2021. „Russia builds up forces on Ukrainian border.” *Politico*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.politico.com/f/?id=0000017d-a0bd-dca7-a1fd-b1bd6cb10000>.
- Jucan, Sebastian. 2022. „Cum se va schimba războiul din Ucraina în timpul iernii? Importanța războiului energetic purtat de Vladimir Putin.” *Hot News*, 27 octombrie. Accesat 10 27, 2022. https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25867741-cum-schimba-razboiul-

- ucraina-timpul-iernii-importanta-razboiului-energetic-dus-vladimir-putin.htm.
- Kelly, Lidia. 2023. „Chechen leader says he is ready to send another 3,000 fighters to Ukraine.” *Reuters*. Accesat 01 08, 2024. <https://www.reuters.com/world/europe/chechen-leader-says-he-is-ready-send-another-3000-fighters-ukraine-2023-11-27/>.
- Kimball, Emilie. 2022. „Global China: US-China relations through the lens of great power competition.” *Brookings*, 23 iunie. Accesat 09 07, 2022. <https://www.brookings.edu/events/global-china-us-china-relations-through-the-lens-of-great-power-competition/>.
- Kiss, Robert. 2022. „Gazprom reduce cu 56,5% livrările de gaz către Republica Moldova.” *Digi 24 HD*, 22 noiembrie. Accesat 04 24, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/gazporm-reduce-cu-565-livrarile-de-gaz-catre-republica-moldova-2159815>.
- Korsunskaya, Darya. 2022. „Analysis: Surge in Russia's defence and security spending means cuts for schools and hospitals in 2023.” *Reuters*, 22 noiembrie. Accesat 04 24, 2023. <https://www.reuters.com/world/europe/surge-russias-defence-security-spending-means-cuts-schools-hospitals-2023-2022-11-22/>.
- Korsusnkaya, Darya. 2022. „Analysis-Surge in Russia's defence and security spending means cuts for schools and hospitals in 2023.” *Reuters*, 22 noiembrie. Accesat 11 23, 2022. <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-spending-analysis/analysis-surge-in-russias-defence-and-security-spending-means-cuts-for-schools-and-hospitals-in-2023-idUSKBN2SC1AT>.
- Kristensen, Hans M. 2022. „NATO and Russia Exercises Rattle Nuclear Swords Amid Ukraine War.” *Russia Matters*, 14 octombrie. Accesat 10 17, 2022. <https://www.russiamatters.org/blog/nato-and-russia-exercises-rattle-nuclear-swords-amid-ukraine-war>.
- Kyiv Post. 2022. *Defence Intelligence Update on Ukraine - 18 May 2022*. Intelligence Update, British Defence Intelligence, British Permanent Joint Headquarters, Kyiv: Kadorr Group. Accesat 09 14, 2022. <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/british-defence-intelligence-update-on-ukraine-18-may-2022.html>.
- Lazăr, Mihnea. 2022. „Japonia demarează cea mai mare cursă a înarmărilor de la Al Doilea Război Mondial încoace. Scopul: descurajarea Chinei.” *Digi 24 Tv*, 19 octombrie. Accesat 10 19, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/japonia-demareaza-cea>

mai-mare-cursa-a-inarmarilor-de-la-al-doilea-razboi-mondial-incoace-scopul-descurajarea-chinei-2122577.

- Lederer, Edith M. 2021a. „Kenya’s president Kenyatta: Africa is at a crossroad.” *Associated Press*, 28 octombrie. Accesat 11 11, 2021. <https://apnews.com/article/coronavirus-pandemic-business-health-africa-middle-east-a653f28e62b5e7bc9b01ac517297aba>.
- Lewis, Kaitlin. 2024. „Putin's Party Is Creating Own Private Army: Kyiv.” *Newsweek*, 03 ianuarie. Accesat 01 11, 2024. https://www.newsweek.com/putins-party-creating-own-private-army-kyiv-1857527?fbclid=IwAR1dhJJKRj45PzG_FpBP_VY_o2m21hnpGvfMyrW5YTFvei1TX7xwigIzn9g.
- Litvinova, Dasha. 2023. „Putin moves a step closer to a fifth term as president after Russia sets 2024 election date.” *Associated Press*, 07 decembrie. Accesat 01 05, 2024. <https://apnews.com/article/russia-presidential-election-2024-putin-dcb4049245a651c06720ee0d39b8518f>.
- Marina, Georgiana. 2022. „Dronele ucrainene ar fi lovit și avariat fregata Amiral Makarov, mândria Flotei Ruse de la Marea Neagră. Momentul atacului.” *Digi 24 HD*, 31 octombrie. Accesat 11 01, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/dronele-ucrainene-ar-fi-lovit-si-avariat-fregata-amiral-makarov-mandria-flotei-ruse-de-la-marea-neagra-momentul-atacului-2135619>.
- Marples, David R. 2022. „Belarus in the 21st century.” *Britannica*. Accesat 09 13, 2022. <https://www.britannica.com/topic/flag-of-Belarus>.
- Massicot, Dara. 2019. „ANTICIPATING A NEW RUSSIAN MILITARY DOCTRINE IN 2020: WHAT IT MIGHT CONTAIN AND WHY IT MATTERS.” *War on the Rock*, 09 septembrie. Accesat 04 20, 2023. <https://warontherocks.com/2019/09/anticipating-a-new-russian-military-doctrine-in-2020-what-it-might-contain-and-why-it-matters/>.
- McDermott, Roger N. și Charles K. Bartles. 2022. *Defining the “Special Military Operation”*. Russian Studies Series 05/2022, Rome: NATO Defence College. Accesat 12 14, 2023. <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=777#>.
- Meredith, Sam. 2022. „All you need to know about the Nord Stream gas leaks – and why Europe suspects ‘gross sabotage’.” *CNBC*, 11 octombrie. Accesat 10 17, 2022. <https://www.cnbc.com/2022/10/>

- 11/nord-stream-gas-leaks-what-happened-and-why-europe-suspects-sabotage.html.
- Molfar Team. 2023. „Catalog of Russian PMCs: 37 private military companies of the Russian Federation.” *Molfar.com*. 28 iunie. Accesat 01 12, 2024. <https://molfar.com/en/blog/catalog-of-russian-pmcs>.
- Mourenza, Andrés. 2022. „Reopening of the Black Sea grain corridor brings hope for the food crisis.” *El Pais*, 11 august. Accesat 09 14, 2022. <https://english.elpais.com/international/2022-08-11/the-reopening-of-the-black-sea-grain-corridor-brings-hope-for-the-food-crisis.html>.
- Murray, Warren. 2024. „Russia-Ukraine war at a glance: what we know on day 707.” *The Guardian*, 31 ianuarie. Accesat 01 31, 2024. <https://www.theguardian.com/world/2024/jan/31/russia-ukraine-war-at-a-glance-what-we-know-on-day-707>.
- Muzyka, Konrad. 2021. *Russia Goes to War: Exercises, Signaling, War Scares, and Military Confrontations*. Center for Strategic and International Studies. Accesat 09 08, 2022. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210728_Muzyka_Russia_Goes_to_War.pdf?qnfNl0mfSLu6W0DpshLwh890HFAbn.d2.
- NATO Press. 2022a. *Statement by NATO Heads of State and Government*. Press Release (2022) 061, NATO Public Diplomacy, NATO, Brussels: NATO Press Release. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm.
- NATO Press. 2022b. *Ukraine Defense Contact Group meeting (BROLL)*. NATO887957, natomultimedia.tv, NATO, Brussels: NATO Multimedia. Accesat 09 14, 2022. <https://www.natomultimedia.tv/app/asset/676925>.
- Nețoiu, Raul. 2022. „„Frăția indestructibilă” s-a destrămat. Un aliat al Rusiei a anulat exercițiile militare comune organizate pe teritoriul său.” *Digi 24*, 12 octombrie. Accesat 10 13, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/fratia-idestructibila-s-a-distrus-un-aliat-al-moscovei-din-csto-a-anulat-exercitiile-militare-rusesti-de-pe-teritoriul-sau-2113503>.
- Page, Lewis. 2023. „Ukraine’s counter-offensive has failed for now – the West needs a new plan.” *The Telegraph*, 12 noiembrie. Accesat 01 12, 2024. <https://www.telegraph.co.uk/business/2023/11/12/ukraine-counteroffensive-failed-russia-putin-war-plan/>.

- Păcurar, Bogdan. 2022. „Rusia recunoaște că portul Sevastopol a fost atacat de ucraineni cu drone aeriene și marine și raportează „avarii minore”.” *Digi 24 HD*, 29 octombrie. Accesat 11 01, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/zelenski-4-milioane-de-ucraineni-stau-fara-curent-din-cauza-atacurilor-asupra-infrastructurii-energetice-santajul-moscovei-2134189>.
- . 2022. „Serviciul ucrainean de informații militare raportează o explozie misterioasă la o bază aeriană din Rusia. 4 elicoptere de atac distruse.” *Digi 24 HD*, 31 octombrie. Accesat 04 24, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/serviciul-ucrainean-de-informatii-militare-raporteaza-o-explozie-misterioasa-la-o-baza-aeriana-din-rusia-4-elicoptere-de-atac-distruse-2136197>.
- Păvălucă, Luana. 2020. „Rusia își suspendă „pe o perioadă nedeterminată” participarea la acordul pentru transportul cerealelor ucrainene pe Marea Neagră.” *Digi 24 HD*, 29 octombrie. Accesat 04 24, 2023. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia/rusia-isi-suspenda-participarea-la-acordul-pentru-transportul-cerealelor-ucrainene-pe-marea-neagra-2134515>.
- Pivariu, Corneliu. 2022. *corneliupivariu.com personal blog*. 24 februarie.
- Putin, Vladimir. 2022. „To Participants, Organizers, and Guests of the 7th Eastern Economic Forum.” *Eastern Economic Forum*. 05 septembrie. Accesat 09 06, 2022. <https://forumvostok.ru/en/>.
- Redactia G4 Media. 2022. „Kremlinul susține Serbia în acțiunile privind Kosovo: Avem relații foarte strânse de aliați, istorice și spirituale/Germania condamnă politica Belgradului: Baricadele ilegale ridicate de către sârbi în Kosovo trebuie să fie desființate cât mai rapid pos.” *G4 Media*, 28 decembrie. Accesat 04 21, 2023. <https://www.g4media.ro/kremlinul-sustine-serbia-in-actiunile-privind-kosovo-avem-relatii-foarte-stranse-de-aliati-istorice-si-spirituale-germania-condamna-politica-belgradului-baricadele-ilegale-ridicate-de-catre-sarbi.html>.
- Redacție Antena 3 CNN. 2023. „Rusia va trata prezența avioanelor F-16 în Ucraina ca amenințare nucleară.” *Antena 3 CNN*, 23 iulie. Accesat 03 11, 2024. <https://www.antena3.ro/international-news/rusia-prezanta-avioane-f-16-ucraina-amenintare-nucleara-680136.html>.
- Reștea, Kristina. 2022. „Analiză. Tabloul dependenței statelor europene de gazele rusești. În România, sub 10% din consumul total de gaze vine din această sursă .” *Economedia.ro*, 04 martie. Accesat 04 21,

2023. https://economedia.ro/analiza-tabloul-dependentei-statelor-europene-de-gazele-rusesti-in-romania-sub-10-din-consumul-total-de-gaze-vine-din-aceasta-sursa.html#.ZEJZ_HZByUk.
- RFE/RL Journalists. 2022. „Fear And Outrage In Pamir: Tajikistan's Gorno-Badakhshan Reeling From Brutal State Crackdown.” *Radio Free Europe*, 22 iunie. Accesat 10 04, 2022. <https://www.rferl.org/a/tajikistan-gorno-badakhshan-brutal-crackdown/31910506.html>.
- RFE/RL Ukrainian Service. 2023. „Ukraine Ushers In 2024 As Deadly Missile Strikes Hit Both Sides Of Border.” *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, 31 decembrie. Accesat 01 05, 2024. <https://www.rferl.org/a/russia-kharkiv-air-strike-belgorod-ukraine-war/32754209.html>.
- Roșu, Ioana. 2022. „SUA, avertisment de ultimă oră cu privire la planurile diabolice ale Rusiei împotriva Occidentului. Cum ar urma să păcălească Ucraina.” *Playtech*, 07 decembrie. Accesat 12 07, 2022. <https://playtech.ro/stiri/sua-avertisment-de-ultima-ora-cu-privire-la-planurile-diabolice-ale-rusiei-pentru-occident-ce-ar-urma-sa-faca-cu-ucraina-620669>.
- Sacko, Josefa Leonel Correia. 2021. *Climate change triggers mounting food insecurity, poverty and displacement in Africa*. World Meteorological Organization Press Release no. 19102021. Accesat 11 10, 2021. <https://public.wmo.int/en/media/press-release/climate-change-triggers-mounting-food-insecurity-poverty-and-displacement-africa>.
- Sands, Leo. 2022. „Armenia says 105 troops killed in Azerbaijan border clashes.” *BBC News*, 15 septembrie. Accesat 10 04, 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-62828239>.
- Sguazzin, Antony. 2023. „BRICS Debates Expansion as Iran, Saudi Arabia Seek Entry.” *Bloomberg Green Summit*, 26 aprilie. Accesat 04 26, 2023. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-02-15/brics-debates-expansion-as-iran-saudi-arabia-seek-entry#xj4y7vzkg>.
- Sherwin, Emily. 2022. „Panică și proteste în Rusia după anunțul de mobilizare.” *Deutsche Welle*, 22 septembrie. Accesat 04 21, 2023. <https://www.dw.com/ro/panic%C4%83-%C8%99i-proteste-%C3%AEn-rusia-dup%C4%83-anun%C8%9Bul-lui-putin-de-mobilizare-par%C8%9Bial%C4%83/a-63203543>.

- Smith, Whitney. fără an. „Belarus in the 21st century.” *Britannica*.
<https://www.britannica.com/place/Belarus/Belarus-in-the-21st-century>.
- Soare, Cristian. 2023. „Șeful spionajului militar ucrainean: Posibilitatea unui atac din Belarus nu poate fi exclusă complet, dar în prezent nu există date care să confirme probabilitatea unei amenințări.” *Defense România*, 24 decembrie. Accesat 04 21, 2023.
https://www.defenseromania.ro/seful-spionajului-militar-ucrainean-posibilitatea-unui-atac-din-belarus-nu-poate-fi-exclusa-complet-dar-in-prezent-nu-exista-date-care-sa-confirme-probabilitatea-unei-amenintari_620223.html.
- Soare, Iulian. 2022. „Coaliție de 40 de țări, inclusiv nonNATO, adunată de SUA: Grup Consultativ de Apărare a Ucrainei.” *CursDeGuvernare*, 27 aprilie. Accesat 09 07, 2022.
<https://cursdeguvernare.ro/coalitie-tari-grup-consultativ-de-aparare-a-ucrainei-sprijin-kiev.html>.
- Sprenger, Sebastian. 2022. „Ukraine, UK, Poland announce security pact amid heightened tensions.” *Defense News*. Accesat 09 09, 2022.
<https://www.defensenews.com/global/europe/2022/02/17/ukraine-uk-poland-announce-security-pact-amid-heightened-tensions/>.
- Stan, Alexandru. 2022. „Când ar putea începe o Nouă Ordine Mondială? Marile puteri din trecut și prezent.” *Mediafax*. Accesat 09 06, 2022.
<https://www.mediafax.ro/cultura-media/cand-ar-putea-incepe-o-noua-ordine-mondiala-marile-puteri-din-trecut-si-prezent-20488200>.
- Statistica Research Department. 2023. *Number of Ukrainian refugees 2023, by country*. Estimated number of refugees, Research, Statistica, Statistica. Accesat 04 21, 2023. <https://www.statista.com/statistics/1312584/ukrainian-refugees-by-country/>.
- Stepanenko, Kateryna, Karolina Hird, George Barros, Riley Bailey, Madison Williams și Frederick W. Kagan. 2022. „RUSSIAN OFFENSIVE CAMPAIGN ASSESSMENT, DECEMBER 14.” *Institute for the Study of War*, 14 decembrie. Accesat 04 24, 2023.
<https://www.understandingwar.org/backgrounders/russian-offensive-campaign-assessment-december-14>.
- Stepanenko, Kateryna, Karolina Hird, George Barros, Riley Bailey și Frederick W. Kagan. 2022. „RUSSIAN OFFENSIVE CAMPAIGN ASSESSMENT, SEPTEMBER 29.” *Institute for the Study of War*, 29 septembrie. Accesat 04 21, 2023. <https://www.understandingwar.org/backgrounders/russian-offensive-campaign-assessment-september-29>.

- org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-september-29.
- Stoltenberg, Jens. 2022. „Press conference following the meetings of NATO Defence Ministers.” *North Atlantic Treaty Organization*. 13 octombrie. Accesat 10 17, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_208063.htm.
- Subramaniam, Tara, Jack Guy și Adrienne Vogt. 2022. „September 1, 2022 Russia-Ukraine news.” *CNN*. Accesat 09 05, 2022. <https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-09-01-22/index.html>.
- Subramaniam, Tara, Simone McCarthy și Amy Woodyatt. 2022. „Russia's war in Ukraine.” *CNN*. Accesat 09 05, 2022. <https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-09-05-22/index.html>.
- Sullivan, Becky. 2022. „Newly deployed U.S. troops arrive in Europe as Russia bolsters its own forces.” *NPR*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.npr.org/2022/02/05/1078499097/ukraine-russia-us-troops-arrive>.
- Sultanalieva, Syinat. 2022. „Kyrgyzstan-Tajikistan Border Clashes Prove Deadly for Civilians.” *Human Rights Watch*, 21 septembrie. Accesat 10 13, 2022. <https://www.hrw.org/news/2022/09/21/kyrgyzstan-tajikistan-border-clashes-prove-deadly-civilians>.
- Sviridova, Anastasiya. 2019. „Vectors of development of military strategy (Векторы развития военной стратегии) .” *Krasnaya Zvezda*. Accesat 10 22, 2021. <http://redstar.ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii/>.
- The Al Jazeera Team. 2023. „Russia-Ukraine war: List of key events, day 554.” *Al Jazeera*. Accesat 01 08, 2024. <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/31/russia-ukraine-war-list-of-key-events-day-554>.
- The Arab Weekly Team. 2022. „Concerns mount over recruitment of foreign fighters in Ukraine war.” *The Arab Weekly*. Accesat 09 13, 2022. <https://the arabweekly.com/concerns-mount-over-recruitment-foreign-fighters-ukraine-wa>.
- The Associated Press Team. 2022. „Live updates|Mayor: Some 1,500 killed in Sievierodonetsk.” *The Public's Radiiio*. Accesat 09 14, 2022. <https://thepublicsradio.org/article/live-updates--belarus-sending-troops-to-ukraine-border>.
- . 2022b. „WATCH: Pentagon says Saudis believe Iran is prepping an attack on kingdom.” *PBS*, 01 noiembrie. Accesat 11 02, 2022.

<https://www.pbs.org/newshour/politics/watch-live-the-pentagon-holds-news-briefing-as-russia-claims-success-of-massive-strike-on-ukraine>.

The BBC Team. 2022. „Ukraine war: Five ways conflict could go in 2023.” *BBC*, 27 decembrie. Accesat 01 13, 2023.

<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-63987113>.

The Britannica Team. 2022. „The Kurdish conflict.” *Britannica*. Accesat 09 09, 2022. <https://www.britannica.com/place/Turkey/Foreign-affairs-since-1950>.

The CNN Team. 2022. „May 17, 2022 Russia-Ukraine news.” *CNN*, 18 05. <https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-05-17-22/index.html>.

The Digi24 Team. 2022. „Liderii europeni au convenit la summit-ul de la Versailles să susțină aderarea Ucrainei la UE, dar nu în procedură de urgență.” *Digi24 HD*, 11 martie. Accesat 09 14, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/liderii-europeni-sustin-aderarea-ucrainei-la-ue-dar-nu-in-procedura-de-urgenta-1867929>.

The HotNews Team. 2022b. „Ministerul britanic al Apărării: Apărarea antiaeriană a Ucrainei are un „succes considerabil” împotriva avioanelor rusești.” *HotNews.ro*, 09 martie. Accesat 09 14, 2022. https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25421449-ministerul-britanic-apararii-apararea-antiaeriana-ucrainei-are-succes-considerabil-impotriva-aeronavelor-rusesti.htm.

The HotNews Team. 2022a. „Ministerul britanic al Apărării: Apărarea antiaeriană a Ucrainei are un „succes considerabil” împotriva avioanelor rusești.” *HotNews.ro*. Accesat 09 13, 2022. https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25421449-ministerul-britanic-apararii-apararea-antiaeriana-ucrainei-are-succes-considerabil-impotriva-aeronavelor-rusesti.htm.

The Indian Express Team. 2022. „Ukraine war pushes Germans to change. They are wavering.” *The Indian Express*, 14 aprilie. Accesat 10 20, 2022. <https://indianexpress.com/article/world/ukraine-war-pushes-germans-to-change-they-are-wavering-7869097/>.

The International Institute for Strategic Studies Team. 2022. *The Military Balance 2022*. Londra: Editura Routledge Taylor & Francis Group.

The Janes Team. 2021. „Russia builds up forces on Ukrainian border.” *Janes*, 09 decembrie. Accesat 09 22, 2022. <https://www.janes.com/>

- defence-news/news-detail/russia-builds-up-forces-on-ukrainian-border-analysis.
- The Reuters Team. 2023. „What is U.S.-led Red Sea coalition and which countries are backing it?” *Reuters*. Accesat 01 08, 2024. <https://www.reuters.com/world/us-red-sea-taskforce-gets-limited-backing-some-allies-2023-12-20/>.
- The UN Spokesperson. 2023. „Note to Correspondents - on the extension of the Black Sea Grain Initiative.” *UN Secretary-General*, 18 martie. Accesat 04 21, 2023. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2023-03-18/note-correspondents-the-extension-of-the-black-sea-grain-initiative>.
- The UN Team. 2022. „Russia vetoes Security Council resolution condemning attempted annexation of Ukraine regions.” *United Nations*, 30 septembrie. Accesat 10 04, 2022. <https://news.un.org/en/story/2022/09/1129102>.
- The UNCTAD Team. 2023. „Black Sea Grain Initiative extended.” *UNCTAD*, 19 martie. Accesat 04 21, 2022. <https://unctad.org/news/black-sea-grain-initiative-extended>.
- The Visual Journal Team. 2022. „Ukraine in maps: Tracking the war with Russia.” *BBC News*, 01 octombrie. Accesat 10 04, 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60506682>.
- The VOA News Team. 2022a. „Latest Developments in Ukraine: May 27.” *VOA News*. Accesat 09 14, 2022. <https://www.voanews.com/a/latest-developments-in-ukraine-may-27/6591796.html>.
- . 2022b. „Russia Intensifies Assault on Ukraine’s Donbas Region.” *VOA News*, 24 mai. Accesat 09 14, 2022. <https://www.voanews.com/a/ukraine-calls-for-faster-weapons-deliveries/6586691.html>.
- . 2022c. „UK: Russian Withdrawal From Kherson Shows Difficulties Forces Face.” *VOA*, 12 noiembrie. Accesat 11 23, 2022. <https://www.voanews.com/a/russian-withdrawal-from-kherson-called-recognition-of-difficulties-faced-by-forces/6831483.html>.
- u/RainbowCrown71. 2022. „Russian troop positions near Ukraine.” *reddit.com*. 24 februarie. Accesat 04 20, 2023. https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/rywnu/russian_troop_positions_near_ukraine.
- Ullman, Harlam K. 2021. *Al cincilea cavalier al Apocalipsei și noul M.A.D.* București: Editura Militară.
- Ungureanu, Laurențiu și Alexandra Șerban. 2022. „INTERVIU. Cât de mare este riscul reizbucnirii unui război în Balcani. Expert: Serbia

joacă la două capete, iar Rusia se folosește de Kosovo și Bosnia pentru a diviza UE.” *Libertatea*, 08 august. Accesat 04 21, 2023. <https://www.libertatea.ro/stiri/interviu-cat-de-mare-este-riscul-reizbucnirii-unui-razboi-in-balcani-expert-serbia-joaca-la-doua-capete-iar-rusia-se-foloseste-de-kosovo-si-bosnia-pentru-a-diviza-ue-4234933>.

V.R. 2022. „MINISTRUL DE EXTERNE, SERGHEI LAVROV: "Rusia a început următoarea fază a campaniei militare din Ucraina".” *Bursa International*, 20 aprilie. Accesat 04 21, 2023. <https://www.bursa.ro/ministrul-de-externe-serghei-lavrov-rusia-a-inceput-urmatoarea-faza-a-campaniei-militare-din-ucraina-81972649>.

Wang, Brian. 2020. *Great Power Nations of the 2050s*. 31 octombrie. Accesat 09 06, 2022. <https://www.nextbigfuture.com/2020/10/great-power-nations-of-the-2050s.html#more-167450>.

Zaniewicz, Maciej. 2021. „Ukraine’s New Military Security Strategy.” *The Polish Institut of International Affairs (PISM)*. Accesat 03 14, 2022. https://pism.pl/publications/Ukraines_New_Military_Security_Strategy.

Zaniewicz, Maciej. 2021. „Ukraine’s New Military Security Strategy.” *The Polish Institute of International Affairs*. Accesat 09 13, 2022. https://pism.pl/publications/Ukraines_New_Military_Security_Strategy.

Катерина, Любезна. 2021. „The Washington Post and Bild have published maps of Russia’s possible attack on Ukraine. According to the Washington Post and Bild, Russia may attack in early 2022.” *Crimea Suspilne*. Accesat 09 decembrie, 2022. <https://crimea.suspilne.media/en/news/6416>.

RELAȚIILE SINO-AMERICANE ÎN 2023: RIVALITATE ȘI MODERAȚIE

Mihai ZODIAN

În acest capitol, voi evalua gradul de conflict din relațiile sino-americane contemporane și voi explica evoluția acestora din urmă, în 2023, folosind o perspectivă eclectică. Actualitatea și valoarea practică a temelor sunt destul de clare, deoarece avem de-a face cu doi actori majori ale căror interacțiuni au impact semnificativ în domenii variate, de la cel politico-militar la mediu. Interesul intelectual provine din exercițiul testării unor teorii consacrate, în condițiile în care multe dintre întrebările disciplinei Relațiilor Internaționale referitoare la putere și conflict sunt încă nelămurite. Cele două interese se potențează reciproc, deoarece discursul public despre ascensiunea Chinei și reacțiile vestice sau rusești este, adeseori, politizat și confuz.

Pentru România, chiar dacă este vorbim despre subiecte care par îndepărtate, există suficiente interdependențe politico-militare și economice pentru a justifica atenția acordată. Războiul ruso-ucrainean a problematizat relațiile dintre Moscova și Beijing și a sporit interesul unor actori din regiunea Asia-Pacific pentru tematica Europei de Est. Escaladarea disputelor despre Taiwan poate amenința securitatea globală, iar prezența Chinei și ecurile rivalității cu SUA se resimt la nivel mondial. Economic, legăturile importante între Uniunea Europeană și China ridică problema compatibilității dintre scopurile bunăstării, securității și cele etice.

Metodologic, acest capitol reprezintă un studiu de caz teoretic (George și Bennett 2005) în care voi urmări să răspund unor două întrebări de cercetare. Prima se referă la posibilitatea de a explica nivelul de cooperare și conflict printr-un mix de teorii, care îmbină factorii materiali cu reprezentările sociale și combină temporalități diferite, pe termen scurt, mediu și lung, mix care va fi detaliat în continuare. A doua vizează nivelul de cooperare și conflict, în cazul interacțiunilor dintre SUA și China, accentuând evenimentele din anul 2023.

Principala ipoteză este că securitatea și stabilitatea relației sino-americe depind de doi factori majori. Cel dintâi este distribuția capacităților actorilor și mai precis, diferența dintre acestea, iar al doilea, satisfacția elitelor americane și chineze față de calitatea relației, atât în termeni bilaterali, cât și mai generali¹⁰. Cei doi factori sunt interpretați potrivit teoriei tranziției de putere, care consideră că o combinație între egalitatea aproximativă a resurselor și ostilitatea decidenților este responsabilă pentru principalele confruntări majore din ultimii două sute de ani. Teoria tranziției puterii este, la rândul său, legată de un cadru de analiză braudelien, care îmbină sectoarele sociale și perspectivele pe termen mediu și lung pentru a înțelege structurile și schimbările sociale (Braudel 2008).

Teoria tranziției de putere se inspiră din clasicii științelor sociale, adaptați unei metodologii pozitivistice (A. Organski 1958). Ea consideră că relațiile internaționale sunt structurate piramidal, cu un actor dominant în vârf, sub care se găsesc mari puteri și comunități politice cu resurse medii sau minore. Ideea fundamentală este că pacea este favorizată de inegalitatea de putere, deoarece rezultatul unui conflict tinde să avantajeze actorul superior ca potențial, ceea ce descurajează, în general, eventualii rivali. Cele mai importante resurse sunt demografia, dezvoltarea economică și abilitățile de mobilizare și execuție deținute de instituțiile politice, care colectează și transformă capacitățile în instrumente, ca forțele armate (Soare 2013, Tammen, Kugler și Lemke 2017).

Explicația presupune o concepție despre progres. În versiunea originală, o combinație de modernizare socială și naționalism provoacă o creștere rapidă și semnificativă a capacităților, care, dacă este gestionată bine de sistemul politic, transformă distribuția internațională a puterii. De aici, crește riscul conflictelor majore, dacă repartitia capacităților tinde în mod rapid spre egalitate, însă există elemente de moderație: diplomația, o ideologie mai pașnică a elitelor și, mai ales, existența unui parcurs al proceselor de modernizare, analog tranziției demografice (A. Organski 1958, A. F. Organski 1965).

Această schiță este incompletă și prea deterministă. Ea a fost reformulată, însă, fără ideile originare, este dificil de înțeles accentuarea surselor interne ale puterii și restricționarea domeniului la perioada ulterioară Revoluției Industriale. Este util de adoptat o perspectivă mai generală și aici am optat pentru o concepție braudelienă, în care procesele

¹⁰ Traducere preluată de la Andrei Miroiu (Miroiu 2005).

sociale se desfășoară în mai multe ritmuri (durată lungă, termen mediu și evenimential) și în care trebuie avute în vedere interacțiuni complexe între domeniile social, economic și politic (Braudel 2008). De exemplu, modernizarea socială poate fi un proces îndelungat, tranziția puterii, unul secular, iar conflictele și negocierile pot fi situate în spațiul acțiunii și actualității.

Avem, deci, un mecanism causal mai bine precizat. Gradul de conflict al relațiilor sino-americane depinde de distribuția puterii și de reprezentările sociale ale elitelor din cele două state, sub presiunea unor schimbări de anvergură, originare în evoluții sociale, economice, tehnologice și politice¹¹. Aici, modernizarea Chinei și reacțiile pe care le trezește, la nivel regional și mondial, sunt aspectele cele mai des discutate și investigate. Variabilele explicative ale teoriei tranziției puterii sunt raportul capacităților (demografie, producție și calitatea guvernării politice) și atitudinea decidenților, reflectată prin mai multe idei, dintre care o voi reține pe cea de cheltuieli militare excesive (Organski și Kugler 1980).

Metoda folosită, cea a studiului de caz teoretic, oferă câteva beneficii. Aceasta îmi permite să trec de o simplă descriere, narativă sau cantitativă, a evenimentelor din regiunea Asia-Pacific, petrecute în 2023, spre o abordare mai generală, care permite comparația între observații (King, Keohane și Verba 2000). Ca și în edițiile trecute, voi investiga și modalitatea în care factorii identificați de teoria tranziției de putere și interpretarea braudeliană a socialului sunt utili pentru a înțelege fenomene contemporane. Investigația continuă și dialogul cu literatura academică de specialitate, oferind posibilitatea elucidării unor neclarități sau chiar redactarea de scenarii și predicții, ancorate într-o argumentație solidă.

Astfel, demersul din acest capitol urmărește două mari obiective. În prima secțiune, îmi propun să detaliez tendințele pe termen mediu pentru cele două variabile independente, distribuția capabilităților și gradul de satisfacție a elitelor, pentru a observa dacă valorile acestora se apropie de condițiile critice (egalitate de putere, nemulțumire), precum și caracteristicile variabilei dependente, nivelul de cooperare și conflict, pe baza operaționalizărilor folosite în literatura cantitativă, ceea ce îmi permite să urmăresc mai precis interacțiunea între cauze și efecte. În a doua secțiune, voi descrie principalele evenimente din 2023, accentuând categoriile diplomației, comerțului, tehnologiei, înarmării și folosirii

¹¹ În mod tradițional, marile puteri erau concepute ca mecanisme pentru război, iar principalele interacțiuni erau diplomația alianțelor și conflictele militare (Wight 1998). Acum, referințele sunt mai generale și mai vagi.

forței, cu scopul de a observa creșterea, scăderea sau menținerea tensiunilor în relația sino-americană. Teoriile sunt aplicate metaforic, în sensul în care variabila dependentă nu este războiul general, ca în versiunea originală, ci conflictul, un concept mai extins, care, în viziunea cantitativistă, include un spectru mai larg de utilizare a forței (Goertz, Diehl și Balas 2016)¹².

Datele provin din surse secundare, în principal de la organizații ca Banca Mondială. Ca în orice investigație cu un asemenea caracter există incertitudini legate de procesele de colectare, care reduc din încrederea în argumentație. În cazul Chinei, neîncrederea a sporit odată cu repudierea companiilor internaționale de contabilitate¹³. Aceste condiții, decalajul dintre factorii explicativi și cei de studiat și necesitatea logică de a separa clar cauzele de efecte, mă îndeamnă să recurg la medii deceniale sau, cel puțin, multianuale, când este vorba despre operaționalizarea variabilelor independente.

Cercetarea are mai multe limite. Distanța culturală și necunoașterea limbii mandarine au determinat recursul la o metodologie cantitativistă, care are avantaje în generalizare, însă nu surprinde mulțumitor specificul cultural și definirea locală a situațiilor (George și Bennett 2005). Teoria tranziție de putere este afectată de nedeterminare (două variabile explică un rezultat și sunt dificil de separat), astfel încât variabilele gradului de satisfacție și capacității politice nu sunt în întregime operaționalizate, domeniul este restrâns la marile puteri după Revoluția Industrială, iar eșantionarea nu permite realizarea de teste semnificative statistice (modelele empirice se pot datora întâmplării) (Vasquez 1996, Kolodziej 2007). Măsurarea puterii reprezintă un subiect deschis, deoarece încă avem dificultăți de a compara societăți aflate la niveluri de dezvoltare diferite, iar datele pot fi afectate de probleme de colectare și de credibilitate (Miroiu 2005, Beckley 2018).

O problemă nelămurită se referă la mecanismul causal care leagă distribuția de putere și gradul de satisfacție de nivelul conflictului și sunt avute în vedere mai multe aspecte. Primul este cel al pașilor intermediari concreți. John Vasquez a identificat mai multe etape, unele pentru distribuția puterii (paritatea, urmată de noi cerințe și de dispute, inclusiv cu utilizarea redusă a forței), altele pentru gradul de satisfacție (nemulțumiri, revendicări teritoriale, rivalități prelungite), din intersecția

¹² Mai precis, războiul interstatat și disputele internaționale militarizate (Gibler 2018).

¹³ O rezervă inspirată de o prezentare a Roxanei Dorobanțu-Voicu (Dorobanțu-Voicu 2023).

căroră se produc războaie de anvergură (Vasquez 1996)¹⁴. Al doilea aspect se referă la tipul explicației, în termeni de condiții necesare și suficiente sau de probabilități (și de care tip), iar al treilea la intervalul de timp care leagă schimbarea relațiilor de putere de conflict (*Ibidem*). Ideea de bază este că odată ce are la dispoziție o tehnologie și o capacitate de producție ameliorate, un potențial uman crescut și o abilitate sporită de a le mobiliza și transforma în putere militară, un stat are nevoie și de timp pentru a pregăti forțele, a dezvolta armament etc. Inițial, teoria tranziției de putere prevedea un interval de două decenii, dar, ulterior, practica s-a orientat spre un deceniu și ceea ce trebuie reținut este că potențialul sau capacitățile din 2022 nu se transformă în putere în anul 2022 sau 2023, iar analiza tendințelor din acest capitol oferă doar o contextualizare utilă pentru a înțelege direcția evenimentelor (Organski și Kugler 1980, Vasquez 1996, Lemke 2002).

Cercetarea oferă și o serie de avantaje. Ea integrează evenimentele curente și tendințele pe termen mediu și lung unui cadru conceptual, care oferă claritate, identifică câteva modele de interacțiune și permite identificarea unor concluzii și formularea de predicții derivate dintr-un argument logic și ușor de verificat. Capitolul este împărțit în două secțiuni, pe baza obiectivelor menționate anterior. Prima este dedicată analizei capacităților SUA și Chinei și a gradului de satisfacție, iar a doua secțiune, principalelor evenimente politico-militare din Asia-Pacific, urmărind să creioneze nivelul de conflict și de cooperare.

1. Tranziția de putere și satisfacția: tendințe pe termen mediu și lung

Cele două perspective teoretice pe care le folosesc sunt inspirate de o metodologie pozitivistă și de explicațiile care accentuează factorii pe termen mediu și lung. Tranziția puterii este rezultatul dezvoltării inegale a societăților, pe care statele se bazează pentru a extrage resurse destinate interacțiunilor pe scena globală (A. Organski 1958, Organski și Kugler 1980). Ideea este destul de generală, dar ceea ce oferă ideile respective este un mod specific de definire și operaționalizare a conceptelor și a relațiilor, utile pentru scopurile volumului (Soare 2013, Kolodziej 2007). Această

¹⁴ Acest parcurs este valabil doar pentru relațiile dintre actorii majori, iar schimbarea relațiilor de putere este doar o condiție necesară pentru conflicte (Vasquez 1996).

secțiune este dedicată specificării celor trei variabile și analizării proceselor referitoare la capacitățile actorilor și gradul de satisfacție a elitelor.

Definiția variabilelor continuă practica din anii trecuți¹⁵. Urmând tradiția cercetării cantitativiste din Relațiile Internaționale, conflictul și stabilitatea sunt privite ca momente ale unui spectru de interacțiuni, demarcat de războiul de anvergură și comunitățile de securitate (Goertz, Diehl și Balas 2016)¹⁶. Capacitățile actorilor sunt interpretate, potrivit teoriei tranziției de putere, ca un cumul de factori demografici, economici și politici (Organski și Kugler 1980). Gradul de satisfacție, acceptarea sau respingerea de către elite a ordinii și a caracteristicilor relațiilor, va fi privit în termenii cheltuielilor militare excesive (Lemke 2002).

Variabila dependentă, intervalul de conflict (sau de pace) conține cinci clase. Avem două tipuri de relații amicale (comunitatea de securitate și pacea caldă), două tipuri de interacțiuni conflictuale (rivalități severe și moderate) și unul intermediar, pacea rece (Goertz, Diehl și Balas 2016, 5)¹⁷. Acestea sunt definite în funcție de tipul de tensiuni sau de cooperare și de gestionarea acestora, care pot fi investigate urmărind planurile de război și caracteristicile conflictelor (Goertz, Diehl și Balas 2016, 28-29)¹⁸. Rafinarea conceptuală, elaborată și testată de Gary Goertz, Paul F. Diehl și Alexandru Balas, îmi permite să adopt o formă de descriere și de observare mai concentrată și mai de profunzime și este compatibilă cu reformularea metaforică a teoriei tranziției de putere din acest capitol, potrivit căreia efectul investigat este conflictul, nu războiul¹⁹.

¹⁵ Vezi Mihai Zodian, „Relațiile sino-americane: o pace rece și un mediu instabil”, în Florian Cîrciumaru, *Evaluare strategică 2022: Lumea între pandemie și război*, Editura UNAP „Carol I”, București, 2023 și capitolele din edițiile anterioare.

¹⁶ Teoria tranziției de putere explică, în formularea standard, izbucnirea războaielor majore dintre principalii actori internaționali. Bazându-mă pe teoria descurajării raționale, am considerat că un conflict de anvergură celor din 1914-1918 sau 1939-1945 nu este credibil după inventarea și proliferarea armamentului nuclear (Morgan 2003). De aceea am lărgit sensul variabilei dependente de la războiul major la conflict. Trebuie subliniat că, în general, adepții teoriei tranziției de putere sunt sceptici față de consecințele stabilizatoare ale descurajării nucleare și consideră că inegalitatea de putere reduce șansele declanșării războaielor interstatale (Organski și Kugler 1980, Quackenbush și Zagare 2016).

¹⁷ Conceptualizarea în termeni de relații și rivalități este preferată și de unii sinologi; vezi manualul coordonat de David Shambaugh, în special capitolele editorului și cel al lui Robert Sutter (Shambaugh 2020, Sutter 2020).

¹⁸ Autorii au subliniat că este vorba despre o variabilă ordinală, nu de interval, adică nu putem estima cantitativ apropierea dintre momente, doar ierarhia acestora (Goertz, Diehl și Balas 2016, 26, nota 3, Moore și Siegel 2013).

¹⁹ Riscurile implicite constau în ignorarea unor factori și al interacțiunilor simbolice locale. Diferența dintre conflict și război este generalitatea mai mare a primului termen (Goertz, Diehl și Balas 2016, 25-29).

Prima variabilă independentă este reprezentată de capacitățile actorilor, un concept cu mai multe dimensiuni. Pentru capacitatea demografică și economică, indicele propus de adepții teoriei tranziției de putere utilizează Produsul Intern Brut (PIB) sau Venitul Național Brut (VNB), care opune pe adepții metodei parității puterii de cumpărare (PPP) celor care folosesc ratele de schimb (Mearsheimer 2003, 272-273, Allison 2022, Nye 2019). Indicii PPP și cei referitori la cantitățile industriale clasice fac China mai puternică decât SUA încă din 2013, iar cei bazați pe rata de schimb oferă o imagine inversată, deci opțiunea trebuie să fie bine argumentată (Allison 2022). Ambele prezintă avantaje și dezavantaje, iar eu o voi folosi pe a doua, deoarece procedura ratelor de schimb este mai utilă atunci când sunt studiate relațiile de putere, deoarece este important de evitat exagerarea nivelurilor capabilităților, iar transferul de tehnologie este încă important pentru China (Mearsheimer 2003, 272-273, Nye 2019)²⁰.

Capacitatea politică este mai dificil de operaționalizat. Ea reprezintă însă o importantă sursă de variație atunci când distribuția capacităților fluctuează sau când nivelurile de dezvoltare sunt diferite și ne ajută să înțelegem, potrivit adepților teoriei, de ce SUA au pierdut războiul din Vietnam sau de ce Israelul a învins țările arabe (Organski și Kugler 1980)²¹. Pentru a fi credibilă din punct de vedere științific, variabila capacității politice trebuie operaționalizată în mod acceptabil, un proces care se află încă în curs de desfășurare (Kugler și Tammen 2012, Kugler și Arbetman 2019). În general, procedurile se bazează pe raportul dintre taxarea efectivă și o capacitate socială estimată de taxare, iar aici voi folosi două măsuri, una bazată pe taxare și alta pe indicele compozit al puterii, care este însă incompletă (Kugler și Arbetman, *Political Capacity And Economic Behavior* 2019). Cei doi factori vor fi detaliați în secțiunea

²⁰ Paritatea puterii de cumpărare este mai avantajoasă atunci când este studiată bunăstarea și depinde de estimări despre valoarea presupusă a valurilor, care pot fi interpretate destul de subiectiv, sunt parte a disputelor sino-americane și presupun că instrumentele militare pot fi comparate ușor. De exemplu, într-un caz celebru, un raport al CIA a exagerat puterea economiei Uniunii Sovietice, tocmai când aceasta stagna (Durandin 2003). Datele provin din sistemul Băncii Mondiale, iar indicatorul folosit va fi Venitul Național Brut (VNB) la rate de schimb, calculat după metodologia Atlas (Mearsheimer 2003, 272-273).

²¹ Capacitatea politică este definită, în această tradiție, ca „abilitatea sistemelor politice de a realiza scopurile decise de autoritățile statului, în fața grupurilor interne și externe cu priorități rivale” și este considerată „decisivă în schimbările economice, demografice și sociale care caracterizează procesul dezvoltării naționale” (Arbetman și Kugler 2019, 1). Reiese și că securitatea reprezintă o formă a politicului. Conceptul surprinde capacitatea elitelor de a mobiliza populația și resursele (*Ibidem*).

următoare pentru a identifica tendințele și așteptările teoretice principale referitoare la gradul de conflict din relațiile sino-americane.

Ca și anul trecut, voi investiga și gradul de stabilitate militară. Ideea elaborată de Daniel Geller este că șansele de izbucnire a războaielor sau de intensificare a conflictelor depind nu numai de distribuția generală a capacităților, ci și de potențialul militar (Geller și Singer 1998, 172-175). Acesta este definit, potrivit metodologiei proiectului *Correlates of War* (CoW), ca o combinație între indicatorii cheltuielilor militare și personalului sub arme (*Ibidem*). Pentru fiecare componentă este calculat un total sistemic, iar actorii relevanți sunt evaluați în funcție de proporția pe care o dețin din acestea (*Ibidem*). Prin urmare, voi începe analiza cu resursele puterii generale.

1.1. Capacitatea demografică, economică și politică a actorilor

Procesul de tranziție a puterii pare că a încetinit, dacă ne uităm doar la capacitățile demografice și economice. Astfel, valoarea VNB-ului, la prețuri curente, calculat după metoda Atlas a Băncii Mondiale, a fost, în 2022, de circa 25.000 de miliarde de dolari pentru SUA și de aproximativ 18.000 de miliarde de dolari pentru China, a doua cifră reprezentând în jur de 71% din prima (The World Bank 2024c). Pragul peste care conflictul devine mai probabil este de 80%, potrivit operaționalizărilor uzuale ale teoriei alese, iar încetinirea se observă ușor: între 2001 și 2010, VNB-ul Chinei a trecut de la 11% la 38%; în deceniul următor, la 69%; iar în ultimii doi ani, la 71%, practic, o stagnare (Organski și Kugler 1980)²². Ceea ce este interesant este că fenomenul se datorează și adaptării la pandemia de Covid-19, cifrele sugerând că rivalitatea sino-americană este dinamică și că ar trebui să evităm prejudecățile de genul rezultatul este predeterminat. Distanța este suficient de mică pentru a justifica temerile despre conflictul dintre cei doi actori majori (Li și Li 2023).

Alte caracteristici pare că nu s-au schimbat. Coaliția *statu-quo*, condusă de SUA, beneficiază de un avantaj de circa 2,6 la 1, în comparație cu cea compusă din China și Rusia, dacă ne uităm la VNB, ceea ce înseamnă că ar câștiga un conflict de intensitate maximă²³. Raportul dintre producție și populație progresează foarte lent în cazul Chinei, deși

²² O anumită precauție este necesară, din rațiuni de metodă. Cifrele anilor trecuți sugerau că diferența trecuse la 74% și că diferența este mai mică. Indicatori de genul sunt recalculați în mod constant și pot reieși aceste diferențe. Din acest motiv, prefer mediile multianuale, în locul doar al datelor recente, care se pot schimba.

²³ Teoria tranziției de putere consideră că capabilitățile combinate ale coalițiilor explică rezultatul confruntărilor dintre actorii conservatori și cei revoluționari (Organski și Kugler 1980).

populația a intrat în declin (vezi tabelul nr. 2), cu doar 6 procente recuperate într-un deceniu (17% din cel american în 2022, față de 11% în 2012), iar valoarea abia a egalat-o pe cea înregistrată la nivel mondial (circa 12.850 de dolari) (The World Bank 2024d). În general, gradul de concentrare a resurselor, la nivel mondial, este destul de mare, valoarea combinată a VNB-ului celor două coaliții reprezentând aproximativ 69% din cea mondială (Geller și Singer 1998)²⁴.

Dacă folosesc indicele tranziției de putere, reiese tot o încetinire, dar la o diferență mai mare a capacităților. Aici sunt combinate resursele demografice, economice și politice, în mod direct, însă operaționalizarea nu a fost definitivată (Kugler și Tammen 2012, Kugler și Arbetman 2019). Elementele politice se referă la abilitatea instituțiilor politice de a acoperi societatea, de a extrage resurse și de a le utiliza pentru obiectivele de securitate națională, potrivit teoriei tranziției de putere (*Ibidem*)²⁵. Am recurs la baza de date colectată de Ali Fisunoglu și colegii lui pentru indicatorul extracției politice în termeni absoluți (în esență, capacitatea de taxare raportată la un potențial estimat, cu unele corecții) și am urmat practica din A.F.K. Organski și Jacek Kugler de a pondera valoarea acestuia. Rezultatul a fost că puterea Chinei reprezintă circa 58% din cea a SUA și că procesul de tranziție este unul lent, care a încetinit în ultimii ani; rezultă o stabilitate mai mare decât dacă am compara doar capacitatea de producție, care rezumă demografia și productivitatea (Fisunoglu și alții 2020).

Estimările referitoare la procesul tranziției de putere dintre SUA și China ne arată o schimbare care a încetinit în ultimii ani, îndeosebi în 2021 și 2022. Teoria tranziției de putere ne sugerează că, tinzând spre 70% sau 60% din capacitățile SUA, în funcție de măsura utilizată, China este foarte aproape de o paritate aproximativă, în termenii resurselor generale și că ne aflăm în vecinătatea zonei de conflict anticipată de adepții acestei perspective, însă viteza redusă și frânarea remarcate ne sugerează că există surse de stabilitate. Concluzia nu este trivială, deoarece explicații rivale sugerează fie că bipolaritatea duce la reducerea conflictelor, fie că Beijingul este în declin și este tentat de a declanșa un conflict preventiv sau că tranziția a avut loc acum un deceniu (Brands și Beckley 2022, Allison 2022, Waltz [1979] 2006). În cele ce urmează, mă voi ocupa de investigarea reprezentărilor elitelor, pentru a completa analiza.

²⁴ Unii teoreticieni leagă gradul de concentrare de izbucnirea războaielor regionale. Explicația în termeni de concentrare este distinctă de cea bazată de polaritate.

²⁵ Proiectul continuă și o bază de date este actualizată odată la câțiva ani (Fisunoglu și alții 2020). Pentru datele lipsă, am folosit valoarea medie decenială.

1.2. Gradul de ostilitate: tendințe pe termen mediu

Satisfacția față de ordinea internațională actuală reprezintă a doua variabilă explicativă importantă. În absența acesteia, existența unei parități de putere explică izbucnirea războaielor doar în 50% dintre cazuri (Organski și Kugler 1980, Vasquez 1996). Pentru a evita abordarea ei ca o variabilă reziduală și a vicia rezultatul cercetărilor din această tradiție, este necesară o foarte bună operaționalizare care să permită identificarea clară și anterioară evenimentelor pe care le studiem (*Ibidem*). Din păcate, acest lucru este destul de dificil și paradigma pozitivistă în care se încadrează teoria tranziției de putere poate ridica semne de întrebare.

Ca și în anii trecuți, voi urma exemplul lui Douglas Lemke referitor la cheltuielile militare excesive. El a pornit de la ideea că aceste practici reflectă, cel puțin, anticiparea unui război viitor și deciziile fie de a se pregăti pentru purtarea acestuia, fie de a încerca să descurajeze (Lemke 2002). Confruntarea violentă poate fi inițiată de competitor, pentru a accelera tranziția de putere, sau de fostul hegemon, pentru a o preveni (*Ibidem*). Ele pot reflecta, însă, și alte considerente, cum ar fi politica birocratică internă, motiv pentru care avem de-a face cu o oarecare incertitudine (Organski și Kugler 1980)²⁶.

Conceptul conține două caracteristici. Mai întâi, schimbarea cheltuielilor militare ale actorului studiat, iar apoi, modificările sunt comparate cu tendințele înregistrate în cazul fostei puteri dominante, pentru a observa dacă avem de-a face cu o intensificare a tendințelor. Trebuie evidențiat și că o paritate generală a capacităților este presupusă a exista. Sunt folosite valori deceniale pentru a evita accidentele și erorile de măsurare, valorile fiind prelucrate și transformate în valori constante după cea a dolarului din 1985, iar datele bazându-se pe catalogul SIPRI, prin intermediul site-ului Băncii Mondiale (The World Bank 2024d).

Datele oferă unele surprize. Pentru China, media ratelor de creștere a cheltuielilor militare a fost de: 7% între 1991 și 2000; 15% între 2001 și 2010; 9% între 2011 și 2020; și 8% în 2021. Ce este interesant, în 2022, ultima statistică disponibilă arată că rata de schimbare este de doar 1%. Altfel spus, dacă ținem cont de inflație, valoarea alocărilor bugetare pentru apărare, în acel an, nu a fost impresionantă, chiar dacă au existat anunțuri oficiale și îngrijorări mediatice. În cazul SUA, rata de schimbare a avut următorul traseu: -2,15, 5% și 0% în primele trei decenii investigate, alături de -2% în 2021 și 1% în 2022.

²⁶ Alternativa ideală ar fi accesul direct la ideile decidenților, prin interviuri, sau la documentele și dezbaterile interne, dar, adeseori, acest lucru este imposibil de realizat.

Ce putem concluziona de aici? Diferența dintre accelerații este favorabilă Chinei, cu excepția ultimului an (9%, 9%, 9%, 10% și 0%), iar cheltuielile militare chineze reprezintă aproximativ un sfert din cele americane. Nemulțumirile elitelor de la Beijing nu sunt încă suficient de mari pentru a justifica inițierea unei confruntări majore, chiar dacă pregătirea militară ia amploare²⁷. Reiese și că riscul unui conflict de anvergură globală și intensitate maximă este în creștere, dar este încă redus, ceea ce nu exclude tensiuni și războaie locale.

1.3. Potențialul militar: absența unor schimbări de anvergură

În ediția de anul trecut a *Evaluării strategice* am folosit și indicatori militari, pentru a evalua stabilitatea și gradul de conflict din relațiile sino-americane și sistemul internațional. Cercetătorii CoW au argumentat că este util să investigăm capacitatea militară a actorilor, nu doar puterea, în general, iar cursul războiului din Ucraina sugerează un raționament similar. De exemplu, Daniel Geller a susținut că instabilitatea ierarhiei de putere la nivel mondial duce la conflicte între puterile secundare, care pot escalada spre etajul superior de putere (Geller și Singer 1998, 172-175). Voi studia impactul acestor factori, pornind de la metodologia CoW.

Capacitatea militară este estimată în termeni generali. Voi lua în calcul personalul și cheltuielile militare, stabilind ponderea celor doi actori pentru fiecare și voi estima proporția statelor, combinând pozițiile (*Ibidem*), pe baza datelor culese de la SIPRI, Banca Mondială și IISS, pentru perioada 1990-2022 (The World Bank 2024d, IISS 2024). Mă interesează dacă relația este instabilă (tendință spre paritate), dacă a avut loc o schimbare de anvergură (de peste 20%) sau dacă aceasta reprezintă o tranziție (o valoare de peste 60% din total, pentru statul în ascensiune (*Ibidem*). Ipoteza este că declinul liderului poate angrena un proces de difuzie a instabilității în alte spații și zone tematice.

Puterea militară a SUA este în declin relativ, dar nu am asistat la o schimbare de anvergură sau la o tranziție. Capacitățile militare ale Chinei au crescut gradual, de la 32% din cele americane în 1990 la 41% în 2012 și reprezentau circa 43% în 2022. Raportul s-a schimbat doar cu 10%, sub pragul de 20%, estimat pentru a vorbi de o ruptură, iar SUA și-au menținut constant avantajul în ultimul deceniu al intervalului ales, chiar dacă vorbim despre unul diminuat (Geller și Singer 1998, 172-175). Principalele explicații ar proveni din finanțarea domeniului militar în ambele state și din reformele militare chineze, care au redus dimensiunea forțelor armate (Saunders 2020).

²⁷ Indicatorul poate fi folosit și în sens invers.

Concluziile sunt și aici destul de ambigue. Există o reducere a puterii militare americane, nu însă atât de puternică pentru a justifica concluziile alarmiste referitoare la transformarea ordinii mondiale. SUA au la dispoziție destule resurse pentru a-și promova interesele globale. Ca și în cazul capacității generale, creșterea potențialului militar chinez a încetinit în ultimii ani și probabil că tendința va continua, în absența unui șoc de anvergură. Analiza a avut la bază însă nivelul global, luând în calcul ideea unui sistem bipolar de mari puteri, pentru că, după cum vom vedea, lucrurile sunt diferite în regiunea Asia-Pacific, unde China se bucură de avantaje majore în comparație cu vecinii săi, iar SUA sunt implicate în evenimentele din mai multe regiuni, simultan.

Secțiunea a fost dedicată analizei gradului de conflict din relația sino-americană, pe termen mediu și lung. Am folosit o perspectivă braudeliană a unor fluxuri sociale cu temporalități diferite, care ne ajută să înțelegem desfășurarea unor procese complexe de modernizare care au schimbat și au conectat societățile de pe întreg mapamondul, în ultimele două secole. Teoria tranziției de putere ne ajută să legăm aceste schimbări de consecințele politice la nivel internațional și ne oferă o metodologie aparte pentru a o putea schimba.

Teoria tranziției de putere are o serie de puncte slabe. Se concentrează asupra marilor puteri, identifică o cauză necesară, a cărei operaționalizare este incompletă, iar a doua cauză este dificil de investigat (Vasquez 1996). Ea se lovește de greutăți speciale dacă este aplicată unor societăți între care există niveluri diferite de dezvoltare, cum este cazul SUA și al Chinei, în sensul că două dintre cele trei componente ale capacităților pot fi estimate după metode diferite, care conduc la rezultate contradictorii, mai ales în ceea ce privește valoarea cheltuielilor militare. Extinderea conceptualizării la domeniul nuclear ridică și ea semne de întrebare referitoare la confuzia dintre putere și vulnerabilitate (Buzan 2000).

Cu toate acestea, teoria tranziției de putere este utilă pentru că oferă un cadru analitic destul de coerent, care poate fi corectat sau dezvoltat. Explicația a fost testată în diverse contexte și a inspirat mai multe teorii secundare, beneficiind, în ultimele decenii, de o creștere a popularității în comparație cu teza rivală, cea a echilibrului de putere. Ea este și suficient de bine cunoscută de decidenții și liderii de opinie din ambele tabere, ceea

ce poate inspira și critici referitoare la profețiile care se împlinesc de la sine. Apetența pentru elaborarea de indici și recursul la date o face deosebit de utilă pentru evaluările la zi.

Cele două concepții au fost folosite cu ușoare modificări în demersul de față. Am preluat formularea gradului de conflict de la Gary Goertz, Paul F. Diehl și Alexandru Balas, care au înlocuit variabila dihotomică război-pace cu cinci clase ordinale: rivalități severe, rivalități moderate, pacea rece, pacea caldă și comunitățile de securitate (Goertz, Diehl și Balas 2016, 5). Teoria a fost interpretată metaforic, ca explicând intensificarea conflictului, un proces, ceea ce înseamnă că îmi permite să studiez fenomenele intermediare și o face mai compatibilă cu definirea problematicii nucleare în termeni de vulnerabilitate, nu de distribuție a puterii, o definire la care ader (Wohlstetter 1958). Operaționalizarea este și ea problematică și am optat pentru folosirea indicatorilor economici în termenii valorii de schimb și a datelor oficiale preluate de la SIPRI pentru cheltuielile militare.

Ipoteza fundamentală este că gradul de conflict depinde de existența unei parități a capacităților SUA și Chinei și de nemulțumirea elitelor. Potențialul luat în calcul reprezintă combinația unor factori demografici, economici și politici, care reflectă procesele de modernizare inegală menționate anterior, care schimbă și ierarhiile de putere dintre actorii politici la nivel internațional. Capacitățile demografice și economice ale Chinei au atins, în 2022, circa 71% din cele americane, iar cele totale, în jur de 60%, dar această variabilă este încă în curs de operaționalizare, iar diferența dintre nivelurile de dezvoltare socială se menține. Are loc o schimbare a relațiilor de putere, care tinde spre paritate, dar viteza acesteia a scăzut și încă nu a fost atins pragul de 80%, ceea ce înseamnă că au sporit șansele de conflict, însă nu ale unei conflagrații mondiale de amploare, cu mijloace militare și mobilizare masivă.

Nemulțumirea elitelor a fost estimată pe baza cheltuielilor militare excesive și accentul a fost pus pe demersurile potențialului contestatar. Și aici am asistat la o schimbare majoră după 1990, care a încetinit în ultimii ani, în 2022 fiind aproape insesizabilă, în mare parte, deoarece SUA au menținut un nivel ridicat al bugetelor de apărare. Washingtonul se bucură, în continuare, de un avantaj semnificativ în termeni absoluți, iar Beijingul nu a apăsât pe pedala de accelerație militară, probabil din dorința de a realiza și alte obiective. Este important de menționat că teoria tranziției de

putere folosită aici are o orientare globală, iar alte tipuri de conflicte nu pot fi excluse (Vasquez 1996).

Relația dintre potențialele militare evidențiază tendințe similare capacităților generale. Ierarhia este instabilă, cum ponderea Chinei a crescut, însă schimbarea este moderată și nu a condus la o inversare a pozițiilor. Aici se observă caracterul interactiv al sistemului internațional și poate ambiguitățile predicțiilor, care pot influența comportamente opuse, de activism sau de resemnare. Și aici, este vorba despre o viziune globală, nu regională, care se bazează pe o serie de premise referitoare la politică, forțe și tehnologie.

Rezultă că gradul de conflictualitate ar trebui să sporească la un nivel moderat. Se pot spune mai multe, mulțumită eforturilor lui Gary Goertz, Paul F. Diehl și Alexandru Balas, și anume că o rivalitate moderată se conturează. Aceasta are anumite caracteristici, între care: o înfruntare militară este credibilă și cei doi actori elaborează planuri pentru această probabilitate; iar tensiunile și crizele politico-militare sunt prezente; divergențele persistă (Goertz, Diehl și Balas 2016, 28). Comunicarea diplomatică a fost menținută, ceea ce înseamnă că există cel puțin o posibilitate de control (*Ibidem*).

Surprinzător pentru o analiză cu premise structurale, din cele mai sus reiese importanța contingentei și alegerilor. Mai întâi, tendințele demografice, economice și politice nu sunt deterministe, după cum arată impactul politicii unui singur copil sau al reformelor lui Deng Xiaoping, în general, și al reorientării politicii Washingtonului față de Beijing, din ultimul deceniu și ceva. Procesele de modificare a relațiilor de putere au încetinit, în ultimii ani, dacă ne uităm la capacitățile generale și la cele militare, cel mai des discutate. Asta nu înseamnă că China stagnează, ci că și alți actori s-au adaptat, marca socialității internaționale.

În al doilea rând, așa cum au argumentat John Vasquez și alți autori, există mai multe căi spre război. Procesul care conduce la conflictul dintre marile puteri nu este neapărat similar cu cele care se întâlnesc în cazul înfruntărilor locale, civile sau transnaționale. Acestea pot avea un caracter autonom sau pot anticipa rivalități de amploare la nivel mondial, două motive pentru care o viziune globală a relațiilor sino-americane se poate dovedi insuficientă. Ținând cont și de această rezervă, în cele ce urmează, voi studia o serie de teme, pentru a observa dacă tendințele investigate conduc la efectele anticipate de teorie.

2. Evenimentele din 2023: tensiuni și negocieri

Analiza din secțiunea anterioară a indicat că există un proces de tranziție a puterii, care a încetinit în ultimii ani și care tinde spre paritate, iar nemulțumirile liderilor chinezi față de ordinea generală sunt destul de mari, dar nu reprezintă o direcție dominantă. De-aici, a fost derivată așteptarea unui grad moderat de conflict, iar tendințele sunt valabile pe termen mediu și lung²⁸. Secțiunea de față urmărește tematicile diplomatice, comerciale, tehnologice și cele legate de forța armată, care au reprezentat principalele zone tematice de interacțiune²⁹.

2.1. Relațiile politice bilaterale

O nouă întâlnire Biden-Xi a avut loc în SUA. Politica oficială este de a sublinia atât competiția strategică, cât și gestionarea pericolelor comune, pentru a evita o alunecare spre conflicte, în acord cu ideea responsabilității marilor puteri (The White House 2023a, Xinhua 2023). În cadrul întrevederii din 15 noiembrie 2023, desfășurată în timpul summitului Cooperării Economice Asia-Pacific, cele două părți au subliniat importanța dialogului strategic continuu, la mai multe paliere de decizie, liderul de la Beijing declarând chiar că „Pământul este suficient de mare pentru ca ambele state să reușească” (The White House 2023a, Cheng 2023). Potrivit Casei Albe și specialiștilor americani, SUA și China au reluat parțial contactele directe la nivel militar, inclusiv la nivelul comandamentelor de teatru (The White House 2023a, Wilder 2023).

Divergențele menționate sunt cele deja clasice. Din perspectiva americană, acestea constau în protejarea democrației și a stabilității în regiunea Asia-Pacific, accentuând Marea Chinei de Sud, Marea Chinei de Est, Coreea și Taiwan, sprijinirea Ucrainei și respectarea drepturilor omului în China (The White House 2023a). Administrația Biden a păstrat multe dintre direcțiile predecesoarei sale referitoare la China, dar a accentuat rolul aliaților și a evitat retorica excesivă, de tipul absolutizării regimului de la Beijing (Gupta 2023). Potrivit presei internaționale, Xi Jinping a subliniat politica tradițională de reunificare cu Taiwanul, iar discuțiile cu liderul american s-au referit și la războaiele din Ucraina și Gaza sau la sancțiunile economice și tehnologice, fără a fi clar dacă s-a ajuns la un acord (Megerian și Miller 2023, Sacks 2023).

²⁸ Amintesc că, după Gary Goertz, Paul F. Diehl și Alexandru Balas, rivalitatea moderată presupune: credibilitatea unui război, existența unor planuri de război, forme diferite de criză, interese divergente, comunicare și reprezentare diplomatică absente (Goertz, Diehl și Balas 2016).

²⁹ Există un oarecare risc al erorii de selecție, motiv pentru care am încercat să nu mă rezum doar la fenomenele militare.

Biden și Xi au menținut câteva teme de cooperare. Aici a fost vorba, în primul rând, de climă și încălzirea globală, reuniunea desfășurându-se cu puțin înaintea COP28 din Dubai (The White House 2023a, World Resources Institute 2023). Un alt subiect s-a referit la traficul de droguri, în special la fentanyl și la precursorii acestui compus, care a devenit, în ultimii ani, o prioritate pentru autoritățile din SUA (The White House 2023a). S-a discutat și despre relațiile transnaționale, călătoriile în cele două țări și studiile, probleme care s-au acutizat odată cu tensionarea legăturilor bilaterale și cu izbucnirea pandemiei de Covid-19, dar și despre inteligența artificială (The White House 2023a, Roach 2023).

Reuniunea din California simbolizează bipolaritatea și bipolarismul relațiilor internaționale contemporane. Dennis Wilder a subliniat că liderul chinez a fost interesat, în primul rând, de respect și prestigiu și că a obținut aceste demonstrații, din partea omologului său (Wilder 2023). Au existat anumite asperități, înainte și imediat după discuții, însă problemele au fost ținute sub control. De exemplu, Biden l-a caracterizat pe Xi drept un dictator, evidențiind natura comunistă a regimului de la Beijing (Hunnicutt și Mason 2023).

Pe parcursul anului trecut, au mai avut loc și alte vizite oficiale. Acestea sunt important de menționat, deoarece tensiunile bilaterale au sporit, în 2022, odată cu disputele referitoare la Taiwan și cu manevrele politice din jurul războiului din Ucraina, dar și în 2023, după cum vom vedea în continuare (M. Smith 2023). De exemplu, secretarul de stat american, Anthony Blinken, s-a deplasat în China, iar șeful diplomației chineze a întreprins o vizită oficială în SUA. Un anumit grad de cooperare politică cu China s-a dovedit a fi necesară în acea perioadă, în contextul temerilor referitoare la posibilitatea folosirii armelor nucleare de către Federația Rusă împotriva statului vecin, frici care au sporit în toamna anului 2022 și la începutul anului 2023, o cooperare care face parte din politica oficială americană (Blinken 2022).

Cu toate acestea, tensiunile sino-americane nu trebuie subestimate, anul 2023 fiind caracterizat și prin dispute și tensiuni. Un balon rătăcit, despre care nu se știe foarte multe lucruri clare, a plutit în derivă deasupra teritoriului american, iar oficialități și lideri de opinie din SUA au blamat China că este vorba despre o instalație de spionaj. Autoritățile de la Beijing au negat acuzațiile, iar atenția opiniei publice a fost atrasă de acest incident spectaculos și încă nelămurit în întregime. În cele din urmă, balonul a fost doborât, iar relațiile dintre cele două țări au devenit mai ostile, Blinken amânând cu câteva luni vizita planificată, în

condițiile în care era vorba despre primul demers de acest tip din 2018 (China Briefing 2024, Sharp 2023).

Comentatorii au subliniat și dimensiunea internă a acestor demersuri diplomatice. 2024 va fi un an electoral în SUA și relațiile cu China ar putea fi unul dintre subiectele controverselor interne, în condițiile în care se conturează o a doua competiție Biden-Trump (Jia 2024). Activitățile diplomatice ar fi un fel de compensare preventivă a exceselor retorice ce urmau să apară (Wilder 2023). Majoritatea americanilor are o părere proastă despre China și teme ca locurile de muncă și mândria națională ar putea să influențeze opiniile, chiar dacă alegătorii nu sunt foarte pasionați de politica externă, iar politica administrației actuale nu diferă foarte mult de cea a predecesoarei sale (Zhou 2023).

Pentru partea chineză, experții evidențiază alte surse. Xi Jinping a demarat un amplu proces de centralizare politică și economică, în slujba unor obiective ambițioase, deși puțin cam vagi, de a transforma China, până spre jumătatea secolului, într-o societate prosperă și mai puternică (Shambaugh 2020, Zhou 2023). În ultimii doi ani, au intervenit mai multe probleme, observabile și în statisticile discutate în secțiunea anterioară: un refuz social al politicii Covid 0, mândria regimului; declinul demografic s-a accentuat; creșterea economică a devenit mai lentă; calitatea corpului ofițeresc pare a fi problematică, odată cu un nou val de epurări în rândul structurilor de comandă (Zhou 2023). Ca și omologii lor de la Washington, decidenții de la Beijing mizează pe o nouă transformare tehnologică, bazată pe microcipuri, comunicații, inteligență artificială, noi surse de energie și altele, care să le permită continuarea proceselor de modernizare, cauza fundamentală a schimbării din perspectiva teoretică adoptată aici (N. Smith 2023).

2.2. Bipolaritatea și coalitiile

Teoria tranziției de putere sugerează că cea mai bună strategie, pentru hegemonul contestat, este de a consolida o coalitie a puterilor statu-quo³⁰. Asocierile internaționale determină extinderea, magnitudinea și rezultatul unui conflict, ceea ce face necesară investigarea alianțelor și a altor formule diplomatice (Organski și Kugler 1980, Geller și Singer 1998). Folosind datele prezentate în secțiunea anterioară, reiese că gruparea statelor conservatoare deținea un avantaj de aproximativ 3 la 1 în fața

³⁰ Vezi și teoria lui Randall Schweller despre balanța intereselor (Schweller 1998). Nu este obligatoriu ca puterile revizioniste să formeze o coalitie revoluționară, după cum arată istoria celui de-Al Doilea Război Mondial, când Germania a atacat Uniunea Sovietică.

Chinei și Rusiei, prin 2018, un decalaj suficient atunci pentru le oferi succesul într-o confruntare directă și de anvergură, chiar dacă India rămânea neutră. Acest avantaj s-a aflat în scădere continuă, chiar dacă lentă în ultima perioadă, unul dintre motive fiind creșterea economică diferențiată, Washingtonul și Beijingul descurcându-se mai bine decât Bruxellesul³¹.

SUA și UE împărtășesc unele rezerve și critici față de China, obiecții care au devenit destul de similare în ultimii ani. Decidenții europeni blamează China pentru: politici protecționiste, care ar fi cauzat un deficit comercial de 400 de miliarde de euro, acestea fiind direct legate de proiectele militare; discriminarea companiilor europene; limitarea vânzărilor de metale rare; ambițiile de putere; și sprijinul pentru Rusia (Leyen 2023b). Președintele Comisiei Europene, Ursula von der Leyen promovează politici de *de-risking*, care presupun o combinație de neomercantilism intern, diversificarea lanțurilor de producție și aprovizionare și negocieri cu China, și accentuează caracterul de rivalitate al relației (Leyen 2023a, Leyen 2023b). Persistă însă deosebiri de interese și opinii cu SUA referitoare la scopurile politicilor (*decoupling* versus *de-risking*), la dimensiunea și importanța relațiilor economice cu Beijingul sau la politicile protecționiste adoptate de administrația Biden, îndeosebi subvențiile din programul de reducere a inflației (Inflation Reduction Act - IRA), dar cele două părți au continuat negocierile de-a lungul anului (Leyen 2023b, Lynch și alții 2023, Schüller 2023, Blenkinsop 2023, Shahal și Mason 2023).

Au fost intensificate și relațiile sino-europene, dar din rațiuni pragmatice. Reprezentanți chinezi au vizitat Europa și reciproc, iar autoritățile de la Beijing au anunțat eliminarea vizitelor pentru câteva state europene (Bequelin 2023, Lin și Hart 2024). Comerțul a continuat, însă au apărut dezbaterile despre dependența de China, îndeosebi în privința produselor considerate critice sau strategice, deficitul comercial, iar o anchetă a fost inițiată referitoare la subvențiile acordate producției de mașini electrice (Leyen 2023b, Schüller 2023). Un nou summit UE-China a avut loc la Beijing, în 7 decembrie 2023, iar rezultatele au fost similare cu cel american: dezacord asupra comerțului; amenințări cu tarife; acces la piața chineză; restricții pentru exportul unor materii prime strategice; sprijin pentru Rusia; cooperare cu SUA; acord despre încălzirea globală și despre importanța comunicării diplomatice și instituționale (Larres 2023).

³¹ După măsurătorile adoptate aici, economiile Chinei și UE au ajuns chiar la paritate începând cu anul 2020, cu un mic avantaj pentru prima.

UE a devenit mai preocupată de chestiunile politico-militare, odată cu războiul din Ucraina și acest lucru a influențat și atitudinea față de China, principalul partener al Federației Ruse (Leonard 2024). Beijingul este considerat o amenințare potențială, un competitor strategic de către liderii europeni, dar și ca susținător al agresiunii Moscovei, sprijinul constând în legitimarea scopurilor politice globale și intensificarea relațiilor comerciale, inclusiv prin preluarea unei părți a exporturilor de gaze și rămâne de văzut în ce fel a ținut cont de sancțiunile occidentale (Leyen 2023a, Leyen 2023b, Bequelin 2023, Leonard 2024)³². Decidenții discută mai des despre „suveranitatea europeană” și, în acest sens, Parisul a adoptat o diplomatie mai combativă, iar Berlinul a trecut printr-o adevărată transformare, cel puțin declarativ (Leonard 2024). Tendința nu este nouă, dar s-a accelerat din februarie 2022. Trebuie să ținem cont că Germania a reprezentat și unul dintre principalii parteneri comerciali ai Chinei, că UE adoptase o atitudine mai conciliantă, prin comparație cu cea a SUA în deceniul trecut, și că politicile au început să se modifice gradual, odată cu pandemia de Covid-19, presiunile americane în dosarul Huawei și o mai bună conștientizare a mizelor politico-militare.

Pot exista și consecințe mai serioase. Unul dintre cei mai importanți specialiști în domeniu, Mark Leonard, a argumentat că principalele slăbiciuni ale politicilor de securitate și de apărare promovate, în trecut, de UE au fost mai curând identitare și politice decât instituționale și de capacități și că sursa lor venea din credința în imposibilitatea unui nou război purtat între statele europene (Leonard 2024). El susține că agresiunea Moscovei și sprijinul chinez pot modifica aceste lucruri și că Uniunea a realizat deja primii pași spre a deveni o mare putere autentică (*Ibidem*). Chiar dacă nu suntem încă acolo, un asemenea eveniment ar conduce la tranziția de la un sistem bipolar spre unul multipolar, în care coaliția occidentală se bucură de avantaj. Autorul argumentează că un acord cu SUA ar reprezenta o condiție necesară pentru reușita procesului respectiv și că idealul l-ar reprezenta o apărare credibilă, într-un cadru atlanticist, legată de NATO.

O formulă diplomatică importantă pentru viitorul regiunii Asia-Pacific este Cooperarea Cvadrilaterală (QUAD). Compusă din SUA, Japonia, India și Australia, gruparea reprezintă o eventuală contrapondere la ascensiunea și politicile Chinei, aflată într-un stadiu incipient (Luthra 2023).

³² Experții occidentali au considerat că China a respectat sancțiunile pentru a evita repercusiunile, dar, recent, au apărut acuzații cum că ar fi încălcat restricțiile respective, oferind și sprijin pentru efortul de război al Federației Ruse (Leong și Lin 2024).

Un summit a avut loc, în mai 2023, în cadrul căruia participanții au invocat importanța stabilității regionale, iar forțele navale ale membrilor au participat la un exercițiu militar comun (Center 2023). India menține relații bune atât cu Vestul, cât și cu Rusia, iar legăturile cu China s-au tensionat, odată cu confruntarea din Himalaya, din 2020. Din perspectiva teoriei tranziției puterii, India este o potențială putere regională, iar atitudinea sa ar putea fi decisivă în următoarele decenii.

A doua formulă de cooperare lansată de SUA în ultimii ani este parteneriatul trilateral AUKUS. În cadrul reuniunii din martie 2023, a fost anunțat un plan pentru livrarea, către Australia, a submarinelor propulsate nuclear, de către SUA, cu sprijinul Marii Britanii (Katz 2023). La finalul anului trecut, legislativul american a autorizat livrarea, care se va desfășura pe termen mediu (Hurst și Butler 2023). Achiziția a presupus anularea unui contract cu Franța, ceea ce a trezit controverse, alte critici referindu-se la utilitatea pentru politica de proliferare aliată și la impactul asupra proliferării nucleare, din cauza utilizării uraniului îmbogățit (Childs 2023, Kuperman 2023).

De cealaltă parte, cooperarea dintre China și Rusia s-a dezvoltat (Lin și Hart 2024). Liderii celor două țări au continuat să se întâlnească și să critice ordinea liberală condusă de SUA, în condițiile în care agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei fusese precedată de o întrevvedere Xi-Putin (Lin și Hart 2024). China este suspectată de oficialii occidentali că a contribuit la efortul de război al Rusiei, furnizând produse cu folosință duală, în condițiile în care comerțul bilateral a ajuns la apogeu, în 2023, depășind valoarea de 240 de miliarde de dolari (Lin și Hart 2024, 251, Weitz 2024). China a anunțat, la începutul anului, un plan de pace care promova negocierile, care a fost criticat, deoarece era prea apropiat de poziția Moscovei (Bequelin 2023, Lin și Hart 2024, China 2023, Ellyatt 2023).

China a rămas unul dintre cei mai importanți parteneri ai Rusiei, în ultimii ani. În mod tradițional, relațiile bilaterale au fost reci, marcate de suspiciune, și chiar ostile, dar, din 1989, cele două părți s-au apropiat în mod gradual (Cioculescu 2018, Voskressenski 2020). Ostilitatea crescândă dintre Vest, pe de o parte, și China și Rusia, de cealaltă parte, a fost însoțită de o apropiere între ultimii doi actori, iar experții occidentali continuă să speculeze referitor la profunzimea cooperării respective (Berzina-Cerenkova și Rühlig 2023, Lin și Hart 2024, Düben 2024). Amândouă statele au dezvoltat și relațiile cu „Sudul Global”, un

exemplu fiind extinderea BRICS, iar Beijingul s-a remarcat prin medierea dintre Arabia Saudită și Iran din 2023 (Lin și Hart 2024, Fong și Maizland 2024)³³.

Tabelul nr. 1: Evoluția politicii externe a Chinei (Shambaugh 2020, 4-18)

Perioada	Etapa
Anii '50	Închiderea internațională
Anii '60	Radicalizarea ideologică
Anii '70	Reconcilierea cu Occidentul
Anii '80	Deschiderea și represiunile interne
Anii '90	Reluarea deschiderii
Anii 2000	Cooperarea multilaterală
Începând cu 2012	Perioada marilor ambiții

China pare interesată de menținerea relațiilor atât cu Occidentul, cât și cu Rusia. Motivele reprezintă o combinație de strategie și economie: China nu este suficient de puternică pentru o confruntare de anvergură; economia a început să se lovească de probleme; imaginea externă s-a deteriorat (Bequelin 2023). Diferite voci ridică semne de întrebare despre viabilitatea acestei orientări, iar China încearcă să se prezinte ca un mediator credibil (Düben 2024). Temerile referitoare la o ofensivă chineză împotriva Taiwanului, paralelă cu războiul din Ucraina, s-au manifestat de mai multe ori din februarie 2023 și au contribuit chiar la strângerea relațiilor dintre SUA, țările europene și state ca Japonia și Coreea de Sud, însă nu este clar dacă Beijingul este dispus să adopte o politică de confruntare radicală (Berzina-Cerenkova și Rühlig 2023).

Beijingul a propus și noi idei referitoare la organizarea relațiilor internaționale. Într-un discurs, președintele Chinei a lansat „Inițiativa civilizației globale”, care se referă valorile pe care ar trebui să se bazeze procesele de modernizare mondiale, anume accent pe popor, diversitate a căilor și a condițiilor naționale, conducere creatoare, comunitarism și decizii hotărâte (16 martie 2023) (Xi 2023). Xi Jinping a declarat că dezvoltarea Chinei este benefică pentru umanitate, a invocat armonia, câștigurile reciproce și a legat discursul de alte două proiecte, „Inițiativa de dezvoltare globală” și „Centura și drumul” (Belt and Road), care au completat proiecte anterioare, ca Banca de Dezvoltare Asiatică (Xi 2023). Acestea au fost receptate, uneori, în Occident ca semn al revizionismului radical, ca o viziune alternativă despre ordinea mondială, dar, fiind vorba

³³ Grupul de la Shanghai s-a extins, la rândul său, odată cu includerea Iranului, în 2023 (Pandey 2023).

despre un regim comunist, este greu de spus dacă avem de-a face cu o orientare revoluționară, cum s-a întâmplat în trecutul țării, așa cum ilustrează tabelul nr. 1, sau doar de propaganda pentru consolidarea imaginii liderului (Lin și Hart 2024)³⁴.

2.3. Competiția economică multilaterală

Comerțul, cercetarea, înarmarea și strategia s-au intersectat din ce în ce mai des, odată cu conturarea rivalității sino-americane. Schimburile economice sunt importante pentru creștere, dar și ca sursă a puterii internaționale, alături de excedentul bugetar și moneda de rezervă globală sau ca simbol al apropierii și ostilității între diverși actori (Gilpin 1999). Cercetarea a devenit un element central al rivalității sino-americane, în condițiile în care decidenții se așteaptă la o nouă revoluție tehnologică și încearcă să obțină poziții dominante sau, cel puțin, un avantaj temporar (Miller 2023). Programele de înzestrare și modernizare a forțelor armate au fost destinate atât instrumentelor tradiționale, cât și celor noi (IISS 2024).

Comerțul a devenit un obiect de dispută, în ultimii ani. SUA au reprezentat circa 10% din totalul exporturilor de mărfuri (locul 3) și 15% din cel al importurilor (locul 1), o poziție relativ stabilă în 2023, UE a deținut 13% și 14% (locul 2 la ambele categorii), iar ponderea Chinei a fost de 12% și 17% (locurile 1 și 3) (World Trade Organization 2024, 39-40). Pentru comerțul cu servicii, SUA dețineau 15% și 11% (locul 2), UE – 22% și 21% (locul 1) și China – 5% și 9% (locurile 4 și 9) (World Trade Organization 2024, 42). Valoarea schimbului de mărfuri a scăzut, în această perioadă, cu 5%, iar valoarea celui cu servicii a înregistrat un spor de 9% (World Trade Organization 2024, 2).

Deficitele comerciale ale SUA și UE cu China au scăzut, în 2023. Pentru SUA, este vorba de o reducere de peste 100 de miliarde de dolari, o valoare apropiată fiind valabilă și în ceea ce privește schimbul de bunuri al UE (Bureau of Economic Analysis 2024, Eurostat 2024). Valoarea totală a diferenței dintre importuri și exporturi în comerțul cu Beijingul a fost, pentru Washington, de circa 280 de miliarde de dolari (Bureau of Economic

³⁴ Alastair Iain Johnston a argumentat că termenii „comunitate internațională” sau „puteri revizioniste” și „statu-quo” sunt prost definiți. Același lucru este valabil și pentru cel de „ordine internațională bazată pe reguli”. El a distins între provocarea față de reguli și organizații (participare redusă, participare cu încălcarea normelor, participare cu schimbarea normelor) și contestarea distribuției de putere (atitudini revizioniste, preferința pentru recursul la forță) (Johnston 2003, 5-56).

Analysis 2024). În general, valoarea schimburilor comerciale ale Chinei a scăzut atât pentru importuri, cât și pentru exporturi (Aytekin 2024).

Mai multe explicații au fost propuse pentru aceste evoluții. Economia chineză s-a lovit dificultăți legate de moștenirea politicii Covid 0, abandonată la finalul anului 2022. Performanța sa a fost afectată și de problema creditului imobiliar, de declinul demografic sau de excesul de capacitate de producții, dar creșterea a continuat (Leyen 2023a, Aytekin 2024). Alte interpretări evidențiază importanța factorilor internaționali: SUA au menținut tarifele impuse de administrația Trump, în condițiile în care China nu a realizat toate obligațiile asumate prin acordul din 2020; decidenții americani au impus noi restricții, îndeosebi în domeniul microcipurilor avansate; occidentalii își manifestă îngrijorarea referitor la materii critice sau vehicule electrice, iar Beijingul a urmărit, la rândul său, să își reducă dependența economică față de Vest (Moller-Nielsen 2024, Steinberg 2024). Factorii internaționali sunt legați de politicile industriale, problema lanțurilor de aprovizionare și de dorința de a beneficia de avantajele relative ale schimbărilor tehnologice anticipate de decidenți (Miller 2023).

Progresul tehnologic și politicile industriale sunt strâns legate, în competiția sino-americană. Protecționismul a revenit pe primul plan în relațiile Occidentului cu China în timpul administrației Trump și a rămas, de atunci, un reper fundamental, care s-a consolidat în contextul pandemiei de Covid-19 și războiului din Ucraina. Vulnerabilitatea lanțurilor globale de aprovizionare și posibilitatea de a fi folosite în interese politice și strategice au fost evidente. În mod tradițional, mercantilismul este legat de competiția de securitate și de război, iar teoria stabilității hegemonice argumentează că o putere în declin va renunța gradual la liberul schimb, în timp ce una aflată în ascensiune își va proteja economia internă de importuri și va stimula excesiv exporturile (Gilpin 1999).

Politicile industriale sunt un aspect al acestor strategii. Ele sunt instrumente dirijiste ale statului, prin care acesta încearcă să direcționeze economia pentru realizarea unor obiective politico-militare, cum ar fi promovarea unor sectoare considerate strategice, consolidarea unor campioni naționali sau stăpânirea unor tehnologii importante pentru securitatea națională (*Ibidem*). Implică aceleași costuri ca și alte forme ale intervenției statului în economie (corupție, birocratizare excesivă, inhibarea inovației sau inflație) și sunt dificil de aplicat (*Ibidem*). Ele întotdeauna au jucat un rol în democrațiile liberale, chiar și în timp de pace, iar discuția de acum se referă la priorități și ponderi.

Politicile industriale contemporane combină restricționarea competitorilor chinezi și promovarea producției interne. Exemplul tipic este cel al companiei Huawei, căreia SUA i-a impus o serie de restricții, însă experiența pandemiei a sugerat că statul poate juca un rol mai activ, iar administrația Biden a fost interesată de acest tip de acțiune. O serie de legi au promovat investiții în sectoarele considerate sensibile ca microcipuri sau energiile alternative și în cercetare. În paralel, pe lângă tarifele moștenite, decidenții americani încearcă să oprească proiectarea și fabricarea de componente avansate de către China.

De cealaltă parte, liderii de la Beijing au promovat, timp de patru decenii, o politică de dezvoltare care presupunea și recuperarea decalajului tehnologic. Chestiuni precum cooperarea dintre companii și stat, supravegherea și presiunile exercitate asupra companiilor occidentale sau furtul de tehnologie au existat chiar și în perioadele în care relațiile comerciale erau considerate bune (Adams 1998). Unele se manifestă chiar și între aliați, cel mai bun exemplu fiind suspiciunile dintre SUA și Japonia de la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 (Gilpin 2004). Ceea ce s-a schimbat a fost orientarea generală a președintelui Xi Jinping, ambiția declarată de a domina noile tehnologii și de a transforma China dintr-o societate oficial moderat prosperă în prima putere mondială până la jumătatea secolului (Shambaugh 2020).

Decuplarea și politicile industriale intră în tensiune cu procesele de globalizare. Este încă prea devreme pentru a observa rezultatul (Kuo and Morrison 2023). Pe de o parte, ponderea Chinei în schimburile americane a scăzut cu 8% în intervalul 2018-2023, investițiile străine s-au redus la o zecime în comparație cu 2014 și circulația produselor electronice, îndeosebi a microcipurilor, a fost serios afectată (Slater 2024). Pe de altă parte, firmele chineze ar fi exportat prin țări terțe, ca Vietnamul și Mexicul, delocalizarea ar fi avut ca țintă alte țări din regiunea Asia-Pacific și China a adoptat o serie de decizii similare, factori ce pot să intensifice, nu să reducă globalizarea (Gilpin 1999, Slater 2024).

Administrația Biden a sprijinit producția internă prin subvenții și alte practici protecționiste. Ca și în cazul restricțiilor comerciale, aici este vorba mai curând de ponderi și accente, deoarece statul american a subvenționat companii și sectoare economice și în trecut, un comportament întâlnit și din partea altor actori internaționali (Gilpin 1999). Formele recente, lansate în 2021-2022 și continuate de atunci, se referă la producția de microcipuri, metale rare, baterii electrice sau la economia verde și au trezit temeri nu doar din partea Chinei, ci și a aliaților SUA. Regimul comerțului internațional a intrat în criză la

începutul anilor 2000, odată cu eșecul rundei Doha din cauza divergențelor dintre statele dezvoltate și cele în curs de dezvoltare referitoare la agricultură, iar inițiativele care au urmat, TTP și TTIP, nu au dus la rezultate impresionante (Lester 2016).

Intervenționismul statului american a urmărit scopuri diverse și au mobilizat resurse de amploare (BNP Paribas 2021). Dintre cele de reformă economică, Legea privind investiții în infrastructură și locuri de muncă (Infrastructure Investment and Jobs Act – IIJA) prevedea cheltuirea a peste 850 de miliarde dolari, iar valoarea fondurilor acordate prin IRA și Legea privind crearea de stimulente utile pentru producerea de semiconductori (CHIPS) este de circa 440 de miliarde de dolari (Tomer 2023, Chu 2023)³⁵. Pe lângă aceste investiții, democrații au elaborat un pachet de redresare de 1.900 de miliarde de dolari care a trecut prin legislativ, iar administrația Trump adoptate două decizii similare, cu cheltuieli în valoare de 3.000 de miliarde (BNP Paribas 2021 Foran și alții 2020). Prin comparație, valoarea planului de redresare al UE (Recovery and Resilience Facility) a fost de 800 de miliarde de euro (Business 2022), iar Uniunea lansat, în februarie 2023, o inițiativă similară IRA, Planul industrial în cadrul Pactului Verde (Green Deal Industrial Plan), de circa 270 de miliarde de dolari, orientându-se, dincolo de reglementări, spre subvenții (Zlady 2023, Berthelsen 2023).

2.4. Rivalități strategice: cercetarea și rolul forței armate

Promovarea producției interne este corelată de decidenți cu competiția în domeniul cercetării și dezvoltării. Australian Strategic Policy Institute (ASPI) a evidențiat pozițiile actorilor internaționali într-o serie de categorii importante pentru tehnologiile emergente, cele despre care se consideră că vor genera o nouă revoluție economică și politico-militară (Gaida și alții 2023). O serie de factori sunt detaliați și în tabelul nr. 2. Astfel, China deține un rol important sau dominant în producția avansată, inteligență artificială și comunicații, energii verzi, bioinginerie și senzori (37 din 44 de categorii), iar SUA este esențială pentru computere, vaccinuri și sateliți (7 din 44 de categorii) (*Ibidem*). Analistii ASPI estimează că în opt categorii, Beijingul este aproape de obținerea monopolului tehnologic (materiale la scală nanometrică, materiale de protecție, 5G, producție energetică bazată pe hidrogen și amoniac,

³⁵ Administrația Biden intenționa inițial să cheltuiască aproximativ 3.500 de miliarde de dolari, revenind la tradiția *New Deal*-ului interbelic, dar a trebuit să negocieze cu Congresul, ceea ce a condus la reducerea finanțării și la divizarea pachetului în mai multe legi (BNP Paribas 2021).

supercapacitatori, baterii electrice, biologie sintetică și senzori fotonici), iar SUA, în niciuna, dar joacă un rol important în fiecare clasă (*Ibidem*)³⁶.

La rândul lor, politicile industriale și de cercetare sunt legate de strategiile de apărare, dar China este încă în curs de a-și moderniza forțele armate. SUA și China au continuat să investească în tehnologiile considerate de viitor și diverse proiecte de achiziții a navelor, tancurilor, aviației sau rachetelor (IISS 2024, 18-32, 219-244). Președintele Xi Jinping a epurat o serie de ofițeri superiori, inclusiv pe recent numitul ministru al Apărării, acuzați de corupție, motivele reale fiind incerte (*Ibidem*). Ambele părți par să fie interesate de lecțiile învățate din războiul ruso-ucrainean și își monitorizează reciproc politicile și strategiile de securitate.

Pe lângă domeniile high-tech, cel nuclear a devenit din nou important. China a continuat să dezvolte focoaase și sisteme de transport într-un ritm ce i-a îngrijorat pe decidenții americani, cu potențialul de a deveni a treia forță majoră, alături de SUA și Federația Rusă (IISS 2024, 20). Înarmarea nucleară a Chinei poate avea și obiective regionale, deoarece, într-un calcul al descurajării în regiunea Asia-Pacific, China este mai vulnerabilă decât SUA și ar putea să-și sporească forțele nucleare pentru a-și consolida securitatea (Christensen 2016). Taiwanul și forțele americane din vecinătate (Okinawa etc.) sunt expuse unor lovituri chineze, în contextul modernizării rachetelor intermediare, dar, reciproc, același lucru este valabil și pentru coastele de Est și de Sud ale statului comunist, care se numără printre zonele cele mai dezvoltate și motoarele economiei, alături de Beijing.

Taiwanul este, aici, cheia, iar importanța sa este dublă, ideologică și strategică. Reprezintă ultima moștenire a războiului civil (1926-1949) în condițiile în care China și autoritățile de la Taipei se consideră, fiecare în parte, reprezentanți ai Chinei autentice. Din acest motiv, Beijingul nu a renunțat la posibilitatea unificării prin forță, probabil nu va face niciodată acest lucru, însă măsura stabilității este prioritatea acordată problemei în sine și mijloacelor militare (Goertz, Diehl și Balas 2016). Din punct de vedere politico-militar, Taiwanul este poziționat la trecerea dintre Marea Chinei de Est și de Sud și deține cele mai avansate capacități de producere a microcipuri din lume (Miller 2023).

³⁶ Un rezultat interesant este prezența Iranului în top 5, la categoriile: materiale la scală nanometrică, materiale de protecție, materiale inteligente, materiale compozite avansate, combustibili biologici și motoare pentru aeronave (Gaida și alții 2023). Reiese preocuparea pentru dezvoltarea rachetelor avansate (*Ibidem*).

Tabelul nr. 2: Factori ai dezvoltării, SUA și China³⁷

Factori	SUA	China
Demografici	335,8 miliarde de locuitori; rată de creștere de 0,5% (Census Bureau 2024); rata fertilității de 1,6 nașteri/femeie; rata netă a migrației, 3 migranți/mia de locuitori (CIA 2024); 70.000 de morți atribuite Covid-19 (estimare) (Lantz 2023)	1.400 de miliarde de locuitori; rată de creștere -0,15% (Master 2024); rata fertilității, o naștere/femeie (Peng 2024); rata netă a migrației, -0,1 migranți/mia de locuitori (CIA 2024); mortalitatea, creștere de 6%, atribuită Covid-19 (Master 2024)
Economici	27.360 de miliarde de dolari PIB prețuri curente în 2023 (IMF 2024); rată de creștere, 2,5% (IMF 2024); 146.659 PIB PPP/angajați (2022) (The World Bank 2024a)	17.660 de miliarde de dolari PIB prețuri curente în 2023 (IMF 2024); rată de creștere, 5,2% (IMF 2024); 39.957 PIB PPP/angajați (2022) (The World Bank 2024a)
Tehnologici	Cheltuieli de cercetare, 3,46 % din PIB (The World Bank 2024b); 4.452 de cercetători la un milion de locuitori (The World Bank 2024c); consumul primar de energie per capita, 78.754 kWh (Our World in Data 2024) ³⁸	Cheltuieli de cercetare, 2,43% din PIB (The World Bank 2024b); 1.687 de cercetători la un milion de locuitori (The World Bank 2024b); consum primar de energie per capita, 31.220 kWh (Our World in Data 2024)
Sistemul politic	Democrație reprezentativă, polarizare socială și politică (Newport 2023); popularitate redusă a președintelui ³⁹ (538 și ABC News 2024)	Centralizare accentuată, proteste ocazionale (Yew Lun Tian 2023)
Cultura politică	Liberală, internaționalistă și realistă (Mead și Nixon 2020)	„Realism cultural” și confucianism (Johnston 1995)

³⁷ Vezi și interpretarea lui Fernand Braudel.

³⁸ În comparație, UE înregistrează un consum de 36.129 kWh, țările dezvoltate, de 56.469 kWh, iar România, de 18.347 kWh (Our World in Data 2024).

³⁹ Polarizarea se observă și în atitudinea față de China, dar, în ciuda diferențelor (18% între republicani și democrați), 53% dintre americani considerau, în toamna lui 2023, că China reprezintă o amenințare, o tendință care a crescut semnificativ odată cu declanșarea pandemiei de Covid-19 (Kafura 2023).

Politica ambițioasă a Chinei a consolidat și alte relații de securitate. Autoritățile de la Tokyo au continuat reformarea forțelor armate, investițiile în consolidarea apărării, intensificarea relațiilor cu relațiile cu SUA, QUAD și AUKUS sau Marea Britanie și s-au apropiat de Coreea de Sud, cu care se aflase într-o lungă dispută (Ministry of Defense 2023)⁴⁰. SUA, Coreea de Sud și Japonia au încheiat un parteneriat trilateral de securitate, care consolidează alianțele bilaterale deja existente între Washington, Seul și Tokyo și se referă la comunicare, coordonare, poziții comune, monitorizare a lansărilor de rachete, avertizare rapidă, tehnologie și sprijin pentru Ucraina (The White House 2023b, J. Park 2024). De cealaltă parte, Coreea de Nord a continuat lansarea de rachete balistice, inclusiv cinci intercontinentale, a unui satelit, a unui submarin strategic, dar și cooperarea politică și militară cu Federația Rusă, trezind îngrijorări la Seul și Tokyo (IISS 2024, 223, Snyder 2024).

Cooperarea de securitate joacă un rol important regional și corelează politicile la nivel global. La începutul lui 2023, președintele sud-coreean, Yoon Suk-yeol, a invocat posibilitatea ca țara sa să își dezvolte armamentul nuclear, iar SUA au compensat prin consolidarea relațiilor politico-militare (IISS 2024, 223). Statul a urmărit un program nuclear experimental în anii '70, dar a renunțat la acesta. În general, Japonia și Coreea de Sud dețin cunoștințe și tehnologie nucleară și aleg să nu se înarmeze și să se bazeze pe garanția de securitate americană, reafirmată prin noul pact trilateral (Narang 2022, 87-88). Liderii celor două țări participă, din 2022, la summiturile NATO și oferă asistență directă Ucrainei. Autoritățile de la Seul au furnizat artilerie țărilor occidentale pentru a compensa livrările de după 2022, în timp ce Coreea de Nord a aprovizionat Rusia cu muniție de artilerie (Pardo 2024, Reiterer 2024).

Asia de Sud-Est rămâne un spațiu al competiției sino-americane. Asociația statelor din regiune (ASEAN) și-a propus să dezvolte cooperarea între membri și să acționeze între SUA și China ca un actor colectiv autonom, demers continuat cu un nou summit, desfășurat în septembrie 2023, la Djakarta (Liu, Koo, și Shih 2023, Reuters 2023). Această formă de poziționare vine în contextul în care societățile au

⁴⁰ China are o dispută cu Japonia referitoare la insulele Senkaku/Diaoyu. Incidentele și manifestațiile naționaliste din China, din 2012, au fost urmate de o creștere lentă a bugetului japonez al apărării (Gries 2020, Ministry of Defense 2023).

beneficiat de strategiile de decuplare, promovate de autoritățile de la Washington și Beijing, iar circa 40% din comerțul mondial cu mărfuri circulă pe traseul dintre Asia de Est, India și Orientul Mijlociu, la intersecția dintre civilizații (Liu, Koo, și Shih 2023, Schell 2023)⁴¹. La începutul lui 2023, atitudinea favorabilă față de China a scăzut în rândul elitelor locale, care preferau, în general, să nu aleagă între cei doi actori majori, iar conflicte de interese au persistat, în cursul anului, alături de cooperare (Hiebert 2020, Seah, S. et al. 2023, 37)⁴².

Astfel, tensiunile din Marea Chinei de Sud au continuat, dar este improbabil să escaladeze la nivelul unui război regional. În Asia de Sud-Est, China aplică mai multe politici, care nu sunt neapărat compatibile: revendică majoritatea spațiului maritim cu argumente care contrazic dreptul internațional și sunt dificil de susținut politic și istoric și, totodată, vrea să atragă și să mențină statele din Asia de Sud-Est în orbita sa și să reducă influența SUA (Center for Preventive Action 2024). Din aceste motive, am asistat la o serie de incidente locale, în condițiile în care China a ocupat și militarizat insulițe și stânci, care au continuat și au atras atenția opiniei publice internaționale în 2023 (Chatys 2024). Aceste înfruntări au permis strângerea legăturilor dintre SUA și actori regionali, ca Filipine, care încercase acum câțiva ani o apropiere de China, și au legitimat tranzitul demonstrativ al forțelor navale occidentale în Marea Chinei de Sud, de cel puțin două ori în 2023 (RFA 2023, IISS 2024, Lawson 2024)⁴³.

Exercițiile au reprezentat, în continuare, utilizări demonstrative ale forței și o formă de presiune politică. SUA au continuat să reprezinte cel mai important organizator și colaborator pentru Japonia, Coreea de Sud sau statele din sud-estul Asiei în 2023 (Choi 2023, Yaacob și Sato 2024, Lee 2024). La rândul său, China a crescut frecvența, cu 24 de activități de acest tip, alături de Federația Rusă și state din Asia de Sud-Est sau Africa, fiind vorba despre o recuperare parțială, după Jie Gao și Kenneth W. Allen, iar demonstrațiile de forță din jurul Taiwanului au trezit critici (Gao și Allen 2024). SUA au efectuat aproape de zece ori mai multe exerciții militare între 2003 și 2022 și au accentuat cooperarea cu vecinii Chinei, potrivit IISS, citat de Reuters (Doyle și Torode 2024).

⁴¹ Japonia reprezintă un al treilea actor extern important în regiune (Seah, S. et al. 2023).

⁴² Cu variații importante în funcție de state. Vietnam, Filipine și Singapore au o mai mare încredere în SUA, comparativ cu vecinii (Seah, S. et al. 2023, 38).

⁴³ La 30 septembrie 2018, o navă chineză a intersectat un distrugător american într-una dintre aceste activități, intitulată generic Freedom of Navigation Operations (Werner 2018).

Relațiile bilaterale sino-americane au debutat, în 2023, prin tensiuni și controverse, dar și-au revenit, spre finalul anului. Principalele surse ale divergențelor au fost competiția generală dintre Washington și Beijing, ilustrată de cazul balonului, de politicile economice punitive ori de demonstrațiile de forță în zona Taiwanului sau din Marea Chinei de Sud. Sprijinul acordat Rusiei de către China, în contextul războiului din Ucraina, s-a adăugat acestora. Ambele părți au avut un interes în menținerea și consolidarea comunicării politice și de securitate și în menținerea stabilității.

Diplomația bilaterală și multilaterală ilustrează același amestec de conflict și cooperare pe care teoriile îl anticipau. Washingtonul a aplicat o politică de consolidare a relațiilor diplomatice cu parteneri regionali preocupați de ascensiunea și comportamentul Chinei, iar Beijingul a intensificat legăturile cu Federația Rusă, cu vecini apropiați și cu actori din Sudul Global. Aceste demersuri se corelează cu așteptările teoriei tranziției de putere de polarizare a sistemului internațional, într-o coaliție a puterilor statu-quo și altele revizioniste. Între acestea există multe punți de legătură și actori care preferă să nu fie forțați de a opta pentru o tabără, dintre care cei mai importanți sunt India și unele state din Asia de Sud-Est.

Comerțul internațional ilustrează ambiguitățile politicii mondiale. Din 2018 încoace, s-au manifestat două tendințe aflate în tensiune: una între puterile conservatoare și China, suspectată de revizionism și alta între SUA și aliații săi, Sudul Global fiind situat între aceste două procese. Incapacitatea democrațiilor avansate de a consolida regimul comercial global sugerează că ordinea internațională bazată pe reguli a intrat în criză din motive interne, cu mult timp înainte de prăbușirea economică din perioada 2007-2008 și de sfidările lansate de China sau Rusia. Importanța tendințelor nu trebuie exagerată, deoarece schimburile economice sunt destul de liberalizate.

Schimbarea tehnologică dirijată reprezintă o utopie a elitelor politice încă de la începutul modernității. În general, aceste procese au fost acompaniate de conflicte și revoluții, cu consecințe greu de anticipat de către promotorii reforme respective și care, adeseori, s-au întors împotriva acestora, deoarece au creat și mobilizat grupuri noi, în politică, cu viziuni și resurse proprii. Așa au apărut, de exemplu, SUA și regimul modern chinez, în urma a două revoluții, acompaniate de războaie, interne și internaționale. Prin urmare, nu există motive suficiente pentru a ne

aștepta la o competiție (Blinken 2022), limitată la unele tipuri de comportamente și zone tematice. Teoreticienii tranziției de putere au făcut o abstracție, o simplificare de ale cărei costuri erau conștienți.

Trebuie amintit că abilitatea elitelor politice de a prezice și controla fluxul evenimentelor este destul de limitată. Michael Kofman a arătat că, în contextul agresiunii Rusiei din februarie 2022, decidenții de la Moscova anticipau o victorie rapidă, cei ucraineni, lovituri în estul țării, iar cei occidentali considerau că armata rusă va obține un succes convențional rapid, urmat de un conflict de gherilă (Kofman 2024). Acest lucru se întâmplă nu neapărat din cauza vulnerabilităților claselor politice, ci pentru că politica și războiul sunt complexe și marcate de incertitudine (Kahneman 2015, Taleb 2018)⁴⁴. De aceea, un oarecare scepticism este util, față de planurile ambițioase ca cele referitoare la refacerea producției, mutarea lanțurilor de aprovizionare, supremația tehnologică sau cel de a deveni prima putere mondială până la jumătatea secolului.

China a continuat să își dezvolte potențialul militar, dar într-un ritm mai lent, iar SUA au efectuat demersuri similare. Modernizarea se referă la echipamente curente, dar și încearcă să domine noul val al schimbărilor tehnologice, ce pare că se întrezăresc. Domeniul nuclear a revenit în atenția specialiștilor, odată cu accelerarea progreselor Chinei. Au persistat utilizările demonstrative ale forței și incidente de mică anvergură, în spațiile contestate, dar care par să fi fost ținute sub control.

Concluzii

În acest capitol, am urmărit realizarea unui studiu de caz teoretic dedicat relațiilor sino-americane în 2023. Tema este interesantă academic și practic, inclusiv pentru publicul din țări îndepărtate, ca România. Pentru descrierea și explicarea principalelor evenimente, am folosit o combinație dintre o variantă ușor modificată a teoriei tranziției de putere și perspectiva braudeliană despre procesualitate, structuralism și temporalitatea socială. Prima secțiune a fost dedicată studierii tendințelor, pe termen scurt și mediu, ale capacităților demografice, economice, politice și militare deținute de SUA și de China, alături de prezentarea gradului de ostilitate și de schițarea unor consecințe politico-militare, fundamentale pe cercetarea cantitativistă a păcii și a războiului.

Teoria tranziției de putere ne sugerează că paritatea și nemulțumirea duc la război. În ultimii doi ani, tendința de egalizare s-a mai încetinit și perspectivele Chinei par mai puțin sigure, dar nu trebuie uitat că 2020 și

⁴⁴ Nu înseamnă că performanța lor este identică și că nu poate fi îmbunătățită (Tetlock 2017).

2021 au fost niște ani în care SUA au trecut prin câteva catastrofe (gestionarea proastă a pandemiei de Covid-19, insurecția din 6 ianuarie 2021 și retragerea din Afganistan). Evenimentele recente pot duce la concluzii provizorii și graba ne poate înșela, iar tendințele demografice, economice, chiar și cele instituționale, au uneori efecte pe termen mediu și lung. Cu această rezervă intelectuală, trebuie observat că, așa cum am dedus în prima secțiune, unei încetiniri a procesului de tranziție i-a corespuns o oarecare ameliorare a relațiilor sino-americane.

Am asistat la dispute, urmate de negocieri directe. Considerat un instrument de spionaj, cazul balonului a atras atenția opiniei publice internaționale la începutul lui 2023, trezind o oarecare surprindere, cum SUA erau privite ca avantajate în domeniu. Cooperarea dintre SUA, Coreea de Sud și Japonia s-a consolidat, ca și legăturile cu UE, Australia și, parțial, cu India, în timp ce China a continuat să sprijine agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei și să promoveze formule ca BRICS și a obținut un succes diplomatic în Orientul Mijlociu. Discuțiile bilaterale sino-americane, de la finalul anului, au promis o mai mare stabilitate în relațiile dintre cei doi actori.

Uniunea Europeană a devenit mai critică față de China. Divergențele comerciale s-au agravat, iar disputele referitoare la mașinile electrice, baterii și metalele rare au fost evidențiate în discursul public. Discuțiile dintre decidenții UE și China nu au produs un consens suficient depășirii acestor probleme. SUA și UE au încă puncte de vedere diferite, iar politicile protecționiste creează necesitatea unei coordonări mai bune, într-o perioadă în care abilitatea de negociere a devenit controversată.

Comerțul reprezenta un motiv de apropiere, dar a devenit o sursă de fricțiuni în ultimii ani. SUA și UE au acuzat China de practici incorecte, iar deficitele comerciale au fost politizate. Calitatea politicilor de *decoupling* și *derisking* adoptate de occidentali este dificil de evaluat, deoarece reducerea oficială a importurilor este însoțită de o creștere a interacțiunilor economice cu țările învecinate, după cum am văzut. Riscurile politicilor protecționiste sunt și ele destul de bine cunoscute.

Cercetarea rămâne o zonă tematică a competiției dintre SUA și China. Dorința de a identifica și dezvolta tehnologiile revoluționare ale viitorului nu este însă realistă, iar ideile curente par o repetare a proiectelor din anii '90 referitoare la informatizare. Autoritățile de la Washington și Beijing au continuat să investească și să promoveze norme și politici referitoare la cercetarea științifică, cu prețul investițiilor masive în programe care pot înșela așteptările. Nici conceptul de

dominație tehnologică nu este foarte clar într-o lume în care cunoașterea nu poate fi ușor restricționată.

Forța armată își păstrează funcția de descurajare și concentrarea regională. Armamentul nuclear și tehnologia avansată convențională fac improbabil un război direct între SUA și China, dar mențin deschise alte zone ale competiției, ca prestigiul, diplomația, economia și cercetarea. Taiwanul și Marea Chinei de Sud rămân principalele surse de conflict, atent urmărite de principalii decidenți și de opinia publică. Intensificarea comunicării politico-militare ar trebui să contribuie la evitarea consecințelor nedorite.

Relațiile dintre China și SUA au fost caracterizate, în 2023, de ambiguități, una dintre acestea referindu-se la strategiile și politicile oficiale. Nu este clar cum poți avea o competiție internațională, fără cel puțin un nou Război Rece, în condițiile în care nu există o autoritate deasupra statelor și naționalismul este la modă în cele două țări. În linii mari, experții au considerat că întâlnirea Biden-Xi a fost modestă și că nici nu putea fi altfel (Jia 2024). Relația este caracterizată ca un amestec de conflict și cooperare, în care primul termen predomină, dar nu este exclusiv militară și ciocnirile violente de anvergură nu sunt obligatorii și inevitabile (Jia 2024).

Politicile americane pot intra în contradicție între ele. Exemplul clasic este între neomercantilism și cooperarea cu aliații, deoarece combinația dintre sprijinirea producției interne a SUA și restricțiile externe afectează bunăstarea celor din urmă, reducând veniturile și accesul la tehnologie (J. Park 2022). Acest lucru a devenit evident din timpul administrației Trump, când deja controversatele acorduri de liber schimb din Europa și Asia-Pacific au fost abandonate, din motive protecționiste. Succesorii au menținut ideea principală și au modificat unele mijloace, iar inițiative, precum IRA, au trezit proteste și suspiciuni de concurență neloială, provenite din rândul partenerilor SUA.

La rândul său, diplomația chineză pare că suferă de dezavantajele centralizării excesive. De la începutul pandemiei de Covid-19, suspiciunile legate de originea virusului și triumfalismul afișat de decidenți au trezit suspiciune la nivel global, iar aceste atitudini s-au consolidat, în Occident, după agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei (Bequelin 2023, Lin și Hart 2024). Tentativele de corectare a cursului sunt prea timide și nu oferă suficiente motive de încredere decidenților vestici, chiar dacă permit menținerea stabilității politico-militare și a relațiilor economice. Până una-alta, principala consecință a fost consolidarea

coalitiei *statu-quo*, iar orientarea spre Sudul Global este insuficientă pentru a compensa aceste schimbări, pentru Beijing.

Aceste ambiguități fac necesară acordarea unei atenții deosebite relațiilor sino-americane și din partea observatorilor din România. Politicile Chinei au dobândit deseori dimensiuni mondiale sau au avut consecințe globale. Exemplul cel mai evident este cel al parteneriatului strategic cu Federația Rusă, urmat de războiul ruso-ucrainean, o componentă importantă a polarizării sistemului internațional între o coalitie *statu-quo* și alta revizionistă. Trebuie luați în calcul și factorii economici, decisivi pentru o țară dependentă de comerțul exterior și investițiile străine ca România, context în care este util remarcat că politicile occidentale nu sunt neapărat compatibile.

Rămân astfel probleme de cercetat. Una dintre cele mai interesante se referă la conținutul expresiei de competiție între marile puteri, care implica, în mod tradițional, războiul, iar acum, nu-i foarte clar la ce se referă, în afara gesturilor demonstrative și a mizelor mari implicate. Persistă întrebările legate de coerența, validitatea, operaționalizarea și validarea teoriilor pe care le folosim, care, după cum am văzut anterior, pot duce la concluzii divergente. Nu în ultimul rând, în țări ca România, unde impactul deciziilor marilor puteri poate fi major, după cum sugerează istoria contemporană, ar fi utilă pregătirea de specialiști zonali în chestiuni chineze, cu o bună cunoaștere a limbii și a societății respective.

BIBLIOGRAFIE:

- 538 și ABC News. 2024. *How unpopular is Joe Biden?* 12 iunie. Accesat 06 17, 2024. <https://projects.fivethirtyeight.com/biden-approval-rating>.
- Adams, James. 1998. *Următorul - ultimul război mondial: armele sunt computerele, iar frontul e pretutindeni*. București : Antet.
- Allison, Graham. 2022. *Capcana lui Tucidide. Mai pot evita Statele Unite și China războiul*. București : Corint.
- Aytekın, Emre. 2024. „Anadolu Agency.” *China records decline in exports, imports in 2023*. 15 ianuarie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/china-records-decline-in-exports-imports-in-2023/3109083>.
- Bank, The World. 2024d. *GNI per capita, Atlas method (current US\$)*. Accesat 06 19, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>.

- BBC. 2020. „BBC News .” *Taiwan election: Tsai Ing-wen wins second presidential term*. 11 ianuarie. Accesat 06 05, 2024. <https://www.bbc.com/news/world-asia-51077553>.
- Beckley, Michael. 2018. „The Power of Nations: Measuring What Matters.” *International Security* 43 (2): 7-44.
- Bequelin, Nicolas. 2023. „The Diplomat.” *How China Lost Europe*. 23 noiembrie. Accesat 05 31, 2024. <https://thediplomat.com/2023/11/how-china-lost-europe/>.
- Berthelsen, Erasmus Grand. 2023. „CNN.” *Mounting discontent augurs badly for EU Green Deal*. 26 februarie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.politico.eu/article/discontent-eu-green-deal-climate-change-backlash/>.
- Berzina-Cerenkova, Una și Tim Rühlig. 2023. „Internationale Politik Quarterly.” *China’s Complex Relations with Russia: Tracing the Limits of a “Limitless Friendship”*. 13 septembrie. Accesat 06 03, 2024. <https://ip-quarterly.com/en/chinas-complex-relations-russia-tracing-limits-limitless-friendship>.
- Blenkinsop, Philip. 2023. „Reuters.” *US, EU agree firm stance on China at trade, tech meeting*. 31 mai. Accesat 06 03, 2024. <https://www.reuters.com/business/us-eu-agree-firm-stance-china-trade-tech-meeting-2023-05-31/>.
- Blinken, Antony J. 2022. „U.S. Department of State.” *The Administration’s Approach to the People’s Republic of China*. 26 mai. Accesat 05 28, 2024. <https://www.state.gov/the-administrations-approach-to-the-peoples-republic-of-china/>.
- BNP Paribas. 2021. *The Biden Infrastructure Plan*. 5 martie. Accesat 06 04, 2024. <https://economic-research.bnpparibas.com/html/en-US/Biden-infrastructure-plan-5/3/2021,43086>.
- Brands, Hal și Michael Beckley. 2022. *Danger zone : the coming conflict with China*. New York : W.W. Norton & Company.
- Braudel, Fernand. 2008. *Scieri despre istorie*. București: Comunicare.ro.
- Bureau of Economic Analysis. 2024. *U.S. International Trade in Goods and Services, December and Annual 2023*. 7 februarie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.bea.gov/news/2024/us-international-trade-goods-and-services-december-and-annual-2023>.
- Business, Euronews. 2022. „2022.” *What is Europe’s Recovery Plan and how does it work?* 9 februarie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.euronews.com/business/2022/02/09/what-is-europe-s-recovery-plan-and-how-does-it-work>.

- Buzan, Barry. 2000. *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*. Chișinău: Cartier.
- Census Bureau. 2024. „U.S. Department of Commerce.” *Census Bureau Projects U.S. and World Populations on New Year’s Day*. 3 ianuarie. Accesat 06 14, 2024. <https://www.commerce.gov/news/blog/2024/01/census-bureau-projects-us-and-world-populations-new-years-day>.
- Center for Preventive Action. 2024. „Council on Foreign Relations.” *Territorial Disputes in the South China Sea*. 30 mai. Accesat 06 06, 2024. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea>.
- Center, Vajuram and Ravi IAS Study. 2023. *Quad Summit 2023*. 31 mai. Accesat 06 03, 2024. <https://vajiramias.com/article/quad-summit-2023/6469d198c302e7365d743feb/>.
- Chatys, Mateusz. 2024. „East Asia Forum.” *Grey horizons for Beijing’s South China Sea strategy*. 23 mai. Accesat 06 06, 2024. <https://eastasiaforum.org/2024/05/23/grey-horizons-for-beijings-south-china-sea-strategy/>.
- Cheng, Evelyn. 2023. „CNBC.” *Earth is ‘big enough’ for U.S. and China to succeed, Xi says as he meets Biden*. 15 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.cnbc.com/2023/11/15/xi-biden-at-apec-summit-china-us-leaders-meet-in-san-francisco.html>.
- Childs, Nick. 2023. „The AUKUS Anvil: Promise and Peril.” *Survival*. Accesat 06 10, 2024. <https://www.iiss.org/en/online-analysis/survival-online/2023/10/the-aukus-anvil-promise-and-peril/>.
- China Briefing. 2024. „China Briefing.” *US-China Relations in the Biden Era: A Timeline*. 23 mai. Accesat 05 29, 2024. <https://www.china-briefing.com/news/us-china-relations-in-the-biden-era-a-timeline/>.
- China, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of. 2023. *China’s Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis*. 2 februarie. Accesat 07 24, 2024. https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202302/t20230224_11030713.html.
- Choi, David. 2023. „Stars and Stripes.” *Second year of large, allied military exercises to commence in South Korea*. 14 august. Accesat 06 11, 2024. https://www.stripes.com/theaters/asia_pacific/2023-08-14/south-korea-ulchi-freedom-us-army-11042741.html.

- Christensen, Thomas J. 2016. *China ca provocare: cum pot fi modelate alegerile unei puteri în ascensiune*. București : Comunicare.ro.
- Chu, Amanda. 2023. „Financial Times.” *Biden’s flagship acts trigger subsidy wars*. 7 noiembrie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.ft.com/content/7e05161e-c773-486b-86b9-4b22c3779e0d>.
- CIA. 2024. „Central Intelligence Agency.” *Net migration rate*. Accesat iunie 14, 2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/net-migration-rate/>.
- Cioculescu, Șerban Filip. 2018. *China de la strălucirea ascunsă la expansiunea globală*. Târgoviște: Cetatea de Scaun.
- Dorobanțu-Voicu, Roxana. 2023. „Expunere la masa rotundă „Un an de război împotriva Ucrainei. Impactul pentru România.” *Institutul Diplomatic Român*. București, 23 februarie.
- Doyle, Gerry și Greg Torode. 2024. „Reuters.” *Military drill tempo picks up in Asia, but China still lags U.S. and allies, report says*. 31 mai. Accesat 06 11, 2024. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/military-drill-tempo-picks-up-asia-china-still-lags-us-allies-report-says-2024-05-30/>.
- Düben, Björn Alexander. 2024. „The Diplomat.” *While Xi and Putin Celebrate Cooperation, Problems Build in China-Russia Ties*. 14 mai. Accesat 06 3, 2024. <https://thediplomat.com/2024/05/while-xi-and-putin-celebrate-cooperation-problems-build-in-china-russia-ties/>.
- Durandin, Catherine. 2003. *CIA în război*. București: Incitatus.
- Ellyatt, Holly. 2023. „CNBC.” *China walks a tightrope, searching for a Ukraine peace deal that doesn’t hurt its ally Russia*. 17 mai. Accesat 06 03, 2024. <https://www.cnbc.com/2023/05/18/china-wants-to-broker-a-ukraine-peace-deal-that-doesnt-hurt-russia.html>.
- Eurostat. 2024. *EU trade in goods with China: Less deficit in 2023*. 4 martie. Accesat 06 03, 2024. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240304-2>.
- Fisunoglu, Ali, Kyungkook Kang, Marina Arbetman-Rabinowitz și Jacek Kugler. 2020. „Harvard Dataverse.” *Relative Political Capacity Dataset (Version 2.4) August 2020*. Accesat 06 19, 2024. <https://dataverse.harvard.edu/dataset.xhtml?persistentId=doi:10.7910/DVN/NRR7MB>.
- Fong, Clara și Lindsay Maizland. 2024. „Council of Foreign Relations.” *China and Russia: Exploring Ties Between Two Authoritarian Powers*. 20 martie. Accesat 06 03, 2024.

<https://www.cfr.org/background/china-russia-relationship-xi-putin-taiwan-ukraine>.

- Foran, Clare, Manu Raju, Haley Byrd și Ted Barrett. 2020. „CNN Politics.” *Trump signs historic \$2 trillion stimulus after Congress passes it Friday*. 7 martie. Accesat 06 04, 2024. <https://edition.cnn.com/2020/03/27/politics/coronavirus-stimulus-house-vote/index.html>.
- Gaida, Jamie, Jennifer Wong-Leung, Stephan Robin și Danielle Cave. 2023. *ASPI's Critical Technology Tracker. The global race for future power*. Research, ASPI.
- Gao, Jie și Kenneth W. Allen. 2024. *Re-Engaging With the World: China's Military Diplomacy in 2023*. China Maritime Report No. 37, ediție digitală: U.S. Naval War College.
- Geller, Daniel S. și J. David Singer. 1998. *Nations at War: a Scientific Study of International Conflict*. New York: Cambridge University Press.
- George, Alexander L. și Andrew Bennett. 2005. *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge Massachusetts: MIT Press.
- Gibler, Douglas M. 2018. *International Conflicts, 1816-2010. Militarized Interstate Disputes Narratives*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Gilpin, Robert. 2004. *Economia mondială în secolul XXI: provocarea capitalismului global*. Iași: Polirom.
- . 1999. *Economia politică a relațiilor internaționale*. București: DU Style.
- Goertz, Gary, Paul F. Diehl și Alexandru Balas. 2016. *The Puzzle of Peace. The Evolution of Peace in the International System*. New York: Oxford University Press.
- Gupta, Sourabh. 2023. „East Asia Forum.” *Settling robust US–China guardrails after Blinken's and Yellen's China visits*. 7 iulie. Accesat 05 29, 2024. <https://eastasiaforum.org/2023/07/07/settling-robust-us-china-guardrails-after-blinkens-and-yellens-china-visits/>.
- Hiebert, Murray. 2020. *Under Beijing's Shadow. Southeast Asia's China Challenge*. Ediție electronică: Rowman and Littlefield.
- Hunnicut, Trevor și Jeff Mason. 2023. „Biden calls Xi a dictator after carefully planned summit.” *Reuters*. 16 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.reuters.com/world/biden-calls-xi-dictator-after-carefully-planned-summit-2023-11-16/>.

- Hurst, Daniel și Josh Butler. 2023. „The Guardian.” *US Congress passes bill allowing sale of Aukus nuclear submarines to Australia*. 14 decembrie. Accesat 06 10, 2024. <https://www.theguardian.com/world/2023/dec/14/us-congress-passes-bill-allowing-sale-of-aukus-nuclear-submarines-to-australia>.
- IISS. 2024. *The Military Balance 2024*. Ediție electronică: Routledge.
- IMF. 2024. „International Monetary Fund.” *World Economic Outlook*. april. Accesat 06 17, 2024. <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO>.
- Jia, Qingguo. 2024. „East Asia Forum.” *China–US relations see weak rebound in 2023*. 20 ianuarie. Accesat 05 29, 2025. <https://eastasiaforum.org/2024/01/20/china-us-relations-see-weak-rebound-in-2023/>.
- Johnston, Alastair Iain. 1995. *Cultural Realism. Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*. Princeton: Princeton University Press.
- Kahneman, Daniel. 2015. *Gândire rapidă, gândire lentă*. București: Publica.
- Katz, Justin. 2023. „Breaking Defense.” *5 stories from 2023 on the historic AUKUS security pact*. 19 decembrie. Accesat 06 10, 2024. <https://breakingdefense.com/2023/12/5-stories-from-2023-on-the-historic-aukus-security-pact/>.
- King, Garry, Robert O. Keohane și Sidney Verba. 2000. *Fundamentele cercetării sociale*. Iași: Polirom.
- Kofman, Michael. 2024. „The Russia-Ukraine War: Military Operations and Battlefield Dynamics.” În *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, de Hal (coord.) Brands, 99-120. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Kolodziej, Edward A. 2007. *Securitatea și relațiile internaționale*. Iași: Polirom.
- Kugler, Jacek și Marina Arbetman. 2019. *Political Capacity And Economic Behavior*. Ediție Kindle: Routledge.
- Kugler, Jacek și Ronald L. (coord) Tammen. 2012. *The performance of nations*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Kuo, Mercy A. și Allen Morrison. 2023. „The Diplomat.” *China-US Trade and Decoupling: ‘We Are in Uncharted Waters’*. 17 noiembrie. Accesat 06 03, 2024. <https://thediplomat.com/2023/11/china-us-trade-and-decoupling-we-are-in-uncharted-waters/>.

- Kuperman, Alan I. 2023. „Australian Institute of International Affairs.” *AUKUS Submarine Revelations Compel a Rethink*. 16 noiembrie. Accesat 06 10, 2024. <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/aukus-submarine-revelations-compel-a-rethink/>.
- Lantz, Paula M. 2023. „The Milbank Quarterly.” *The Sharp Decline in COVID-19 Mortality in 2023: Interpreting Good News in a Population Health Context*. 13 noiembrie. Accesat 06 14, 2024. <https://www.milbank.org/quarterly/opinions/the-sharp-decline-in-covid-19-mortality-in-2023-interpreting-good-news-in-a-population-health-context/>.
- Larres. 2023. *The 2023 EU-China Summit – A Lukewarm Affair But No Disaster*. 8 decembrie. Accesat 05 30, 2024. <https://www.wilsoncenter.org/article/2023-eu-china-summit-lukewarm-affair-no-disaster>.
- Lawson, Fred H. 2024. „The Conversation.” *War games risk stirring up troubled waters*. 7 mai. Accesat 06 06, 2024. <https://theconversation.com/war-games-risk-stirring-up-troubled-waters-as-philippines-emboldened-by-us-squares-up-to-beijing-at-sea-229455>.
- Lee, Christy. 2024. „Voice of America.” *US, Japan Accelerate War Drills to Deter China*. 9 februarie. Accesat 06 09, 2024. <https://www.voanews.com/a/us-japan-accelerate-war-drills-to-deter-china-/7481724.html>.
- Lemke, Douglas. 2002. *Regions of war and peace*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leonard, Mark. 2024. „The European Union as a War Project: Five Pathways toward a Geopolitical Europe.” În *War in Ukraine : conflict, strategy, and the return of a fractured world*, de Hal (coord.) Brands, 258-271. Baltimore: John Hopkins University Press .
- Leong, Clarence și Liza Lin. 2024. „The Wall Street Journal.” *Russia’s Backdoor for Battlefield Goods From China: Central Asia*. 4 martie. Accesat 06 19, 2024. <https://www.wsj.com/world/russias-backdoor-for-battlefield-goods-from-china-central-asia-bd88b546>.
- Lester, Simon. 2016. „CATO Institute.” *Is the Doha Round Over? The WTO’s Negotiating Agenda for 2016 and Beyond*. 11 februarie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.cato.org/free-trade-bulletin/doha-round-over-wtos-negotiating-agenda-2016-beyond>.
- Leyen, Ursula von der. 2023a. „European Commission.” *Speech by President von der Leyen on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre*. 30

- martie. Accesat 05 30, 2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063.
- . 2023b. „Mercator Institute on EU-China Relations.” *Speech by Ursula von der Leyen at the European China Conference 2023*. 16 noiembrie. Accesat 05 30, 2023. <https://merics.org/en/speech-ursula-von-der-leyen-european-china-conference-2023>.
- Li, Haizheng și Xiangyuan Li. 2023. „The COVID-19 Pandemic’s Impact on the Chinese Economy.” *China Currents* 22 (1).
- Lin, Bonny și Brian Hart. 2024. „Accelerating profound Changes Unseen in a Century: Chinese Assessments of and Responses to Russia’s Invasion of Ukraine.” În *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, de Hal (coord.) Brands, 234-258. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Liu, Kwangyin, Shu-ren Koo și Silva Shih. 2023. „Commonwealth Magazine.” *Five years on, ASEAN a winner in U.S.-China trade war*. 19 octombrie. Accesat 06 06, 2024. <https://english.cw.com.tw/article/article.action?id=3543>.
- Luthra, Girish. 2023. „Observer Research Foudation.” *The Hiroshima Quad Summit 2023: Building on the momentum*. 6 iunie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.orfonline.org/expert-speak/the-hiroshima-quad-summit-2023>.
- Lynch, Suzanne, Nahal Toosi, Barbara Moens și Erin Banco. 2023. „Politico.” *The U.S. wants Europe to stand up to China. Europe says: Not so fast*. 3 august. Accesat 05 30, 2024. <https://www.politico.com/news/2023/03/08/us-europe-china-00086204>.
- Master, Farah. 2024. „Reuters.” *China’s population drops for second year, with record low birth rate*. 17 ianuarie. Accesat 06 14, 2024. <https://www.reuters.com/world/china/chinas-population-drops-2nd-year-raises-long-term-growth-concerns-2024-01-17/#:~:text=The%20National%20Bureau%20of%20Statistics,of%20the%20Mao%20Zedong%20era>.
- Mead, Walter Russell și Grady Nixon. 2020. „Providence.” *The Roots of US Foreign Policy Today: The Historical Origins of Present Debates*. 18 august. Accesat 06 17, 2024. <https://providencemag.com/2020/08/roots-us-foreign-policy-today-historical-origins-present-debates/>.
- Mearsheimer, John J. 2003. *Tragedia politicii de forță*. Filipeștii de Târg: Antet XX Press.

- Megerian, Chris și Zeke J. Miller. 2023. „Associated Press.” *Pandas, fentanyl and Taiwan – takeaways from Biden’s long-awaited meeting with Xi*. 16 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://apnews.com/article/joe-biden-xi-jinping-takeaways-c8384d40661a32aa276ec8ca97f35003>.
- MERICS. 2020. „Mercator Institute for China Studies.” *Praised by the West, rejected by China: Tsai Ing-wen re-elected in Taiwan*. 16 ianuarie. Accesat 06 05, 2024. <https://merics.org/en/praised-west-rejected-china-tsai-ing-wen-re-elected-taiwan>.
- Miller, Chris. 2023. *Războiul chipurilor. Lupta pentru cea mai importantă tehnologie din lume*. București: Humanitas.
- Ministry of Defense. 2023. *Defense of Japan 2023*.
- Miroiu, Andrei. 2005. *Balanță și hegemonie: România în politica mondială*. București: Tritonic.
- . 2005. *Balanță și hegemonie: România în politica mondială, 1913-1939*. București: Tritonic.
- Moller-Nielsen, Thomas. 2024. „Euractiv.” *EU-China trade slips as Beijing ‘de-risks’ from the West*. 4 martie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eu-china-trade-slips-as-beijing-de-risks-from-the-west/>.
- Morgan, Patrick M. 2003. *Deterrence now*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Narang, Vipin. 2022. *Seeking the Bomb. Strategies of Nuclear Proliferation*. Princeton: Princeton University Press.
- Newport, Frank. 2023. „Gallup.” *Partisan Gaps Expand Most on Government Power, Climate*. 7 august. Accesat 06 17, 2024. <https://news.gallup.com/poll/509129/update-partisan-gaps-expand-government-power-climate.aspx>.
- Nye, Joseph S. 2019. „Financial Times.” *China will not surpass America any time soon*. 19 februarie. Accesat 06 18, 2024. <https://www.ft.com/content/7f700ab4-306d-11e9-80d2-7b637a9e1ba1>.
- Organski, A. F. K. . 1958. *World Politics*. New York: Knopf.
- Organski, A. F. K. . 1965. *The stages of political development*. New York: Knopf.
- Organski, A.F.K. și Jacek Kugler. 1980. *The War Ledger*. Chicago: University of Chicago Press.
- Our World in Data. 2024. *Energy use per person vs. GDP per capita, 2022*. Accesat 06 17, 2024. <https://ourworldindata.org/grapher/energy-use-per-person-vs-gdp-per-capita?country=USA~CHN~ROU>.

- Pardo, Ramon Pacheco. 2024. *Brothers in Arms? The South Korea-NATO Relationship*. 15 aprilie. Accesat 06 06, 2024. <https://csds.vub.be/publication/brothers-in-arms-the-south-korea-nato-relationship/>.
- Park, James. 2024. „Responsible Statecraft.” *The shortsighted US-Japan-South Korea military pact*. 29 aprilie. Accesat 06 06, 2024. <https://responsiblestatecraft.org/us-japan-south-korea-military-drills>.
- Park, June. 2022. „East Asia Forum.” *The United States doubles down on its tech war with export and IP controls that target China but also hit Taiwan and South Korea*. 30 noiembrie. Accesat 05 29 , 2024. <https://eastasiaforum.org/2022/11/30/the-united-states-doubles-down-on-its-tech-war-with-export-and-ip-controls-that-target-china-but-also-hit-taiwan-and-south-korea/>.
- Peng, Xiujuan. 2024. „The Conversation.” *China’s population shrinks again and could more than halve – here’s what that means*. 18 ianuarie. Accesat 06 14, 2024. <https://theconversation.com/chinas-population-shrinks-again-and-could-more-than-halve-heres-what-that-means-220667>.
- Quackenbush, Stephen L. și Frank C. Zagare. 2016. „Oxford Handbooks Online.” *Modern Deterrence Theory: Research Trends, Policy Debates and Methodological Controversies*. mai.doi:10.1093/oxfordhb/9780199935307.013.39.
- Reiterer, Michael. 2024. „38 North.” *NATO and the Republic of Korea: The AP4 in the Indo-Pacific*. 9 aprilie. Accesat 04 09 , 2024. <https://www.38north.org/2024/04/nato-and-the-republic-of-korea-the-ap4-in-the-indo-pacific/>.
- Reuters. 2023. *China warns against 'new Cold War' at ASEAN summit*. 6 septembrie. Accesat 06 06, 2024. <https://www.reuters.com/world/asean-welcomes-world-leaders-china-us-rivalry-overshadows-region-2023-09-06/>.
- RFA. 2023. „Radio Free Asia.” *US warship sails near disputed islands in South China Sea*. 11 noiembrie. Accesat 06 06, 2024. [https://www.rfa.org/english/news/southchinasea/us-fonop-11032023044701.html#:~:text=USS%20Dewey%20\(DDG%20105\)%20operated,3%2C%202023.&text=A%20U.S.%20Navy%20destroyer%20conducted,Strait%20transit%20by%20another%20warship](https://www.rfa.org/english/news/southchinasea/us-fonop-11032023044701.html#:~:text=USS%20Dewey%20(DDG%20105)%20operated,3%2C%202023.&text=A%20U.S.%20Navy%20destroyer%20conducted,Strait%20transit%20by%20another%20warship).
- Roach, Stephen S. 2023. „Project Syndicate.” *A Better Biden-Xi Summit?* 26 octombrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.project-syndicate.org/commentary/us-china-must-not-squander-possible-biden-xi-meeting-at-apec-by-stephen-s-roach-2023-10>.

- Sacks, David. 2023. „Council on Foreign Relations.” *Meeting Low Expectations: Analyzing President Biden’s Summit with Chinese President Xi Jinping*. 15 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.cfr.org/blog/meeting-low-expectations-analyzing-president-bidens-summit-chinese-president-xi-jinping>.
- Saunders, Phillip C. 2020. „China’s Global Military-Security Interactions.” În *China and the world*, de David (coord.) Shambaugh. Editie Kindle: Oxford University Press.
- Schell, Orville et al. 2023. *Prioritizing Southeast Asia in American China strategy*. Policy Paper, Asia Society Center on U.S. China Relations.
- Schüller, Margot. 2023. „German Institute for Global and Area Studies.” (1). <https://www.giga-hamburg.de/en/publications/giga-focus/disengagement-from-china-united-states-european-union-policies-compared>.
- Schweller, Randall. 1998. *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler’s Strategy of World Conquest*. New York: Columbia University Press
- Seah, S. et al. 2023. *The State of Southeast Asia: 2024 Survey Report*. Singapore: ISEAS - Yusof Ishak Institute.
- Shahal, Andrea și Jeff Mason. 2023. „Reuters.” *EU, US to keep talking about tariffs as war in Israel and Ukraine overshadow talks*. 31 octombrie. Accesat 06 03, 2024. <https://www.reuters.com/world/biden-eu-leaders-meet-trade-tensions-israel-hamas-war-simmer-2023-10-20/>.
- Shambaugh, David. 2020. „China’s Long March to Global Power.” În *China and the World*, de David (coord.) Shambaugh. Ediția Kindle: Oxford University Press.
- Sharp, Alexandra. 2023. „Foreign Policy.” *U.S. Engagement With China in 3 Charts*. 1 decembrie. Accesat 05 29, 2024. <https://foreignpolicy.com/2023/12/01/us-china-secretary-of-state-blinken-biden-xi/>.
- Slater, Adam. 2024. *China decoupling – how far, how fast?* Research Brief, Oxford Economics.
- Smith, Michael. 2023. „Financial Review.” *After a G20 snub, Xi prepares to meet Biden*. 15 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.afr.com/world/asia/xi-and-biden-to-seek-uneasy-truce-in-talks-this-week-20231114-p5ejzm>.
- Smith, Noah. 2023. „Noahpinion.” *Three more books about the technology wars*. 31 martie. Accesat 05 29, 2024. <https://www.noahpinion.blog/p/three-more-books-about-the-technology>.

- Snyder, Scott. 2024. „East Asia Forum.” *Satellites, summits and succession in North Korea*. 31 ianuarie. Accesat 06 06, 2023. <https://eastasiaforum.org/2024/01/31/satellites-summits-and-succession-in-north-korea/>.
- Soare, Simona. 2013. „Tranziția de putere.” În *Relațiile internaționale contemporane. Teme centrale în politica mondială*, de Daniel (coord.) Biró, 19-38. Iași: Polirom.
- Steinberg, David. 2024. „Peterson Institute for International Economics.” *How will China respond to Biden's tariffs? Look at Trump's trade war*. 30 mai. Accesat 06 03, 2024. <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/2024/how-will-china-respond-bidens-tariffs-look-trumps-trade-war>.
- Sutter, Robert. 2020. „China's Relations with the United States.” În *China and the World*, de David (coord.) Shambaugh. Ediție Kindle: Oxford University Press.
- Taleb, Nassim Nicholas. 2018. *Lebăda neagră. Impactul foarte puțin probabilului*. Ediția a treia. București: Curtea Veche.
- Tammen, Ronald L., Jacek Kugler și Douglas Lemke. 2017. „Oxford Research Encyclopedias.” *Foundations of Power Transition Theory*. 26 octombrie. Accesat 06 18, 2024. <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-296?product=orepol>.
- The White House. 2023b. *The Spirit of Camp David: Joint Statement of Japan, the Republic of Korea, and the United States*. 18 august. Accesat 06 06, 2024. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/08/18/the-spirit-of-camp-david-joint-statement-of-japan-the-republic-of-korea-and-the-united-states/>.
- . 2023a. „Readout of President Joe Biden's Meeting with President Xi Jinping of the People's Republic of China.” 15 noiembrie. Accesat mai 28, 2024. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/11/15/readout-of-president-joe-bidens-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china-2/>.
- The World Bank. 2024a. *GDP per person employed (constant 2021 PPP \$)*. Accesat 06 17, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.GDP.PCAP.EM.KD?locations=1W-US-CN>.
- . 2024b. *Research and development expenditure (% of GDP)*. Accesat 06 17, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>.

- . 2024c. *Researchers in R&D (per million people)*. Accesat 06 17, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.SCIE.RD.P6>.
- . 2024c. *GNI, Atlas method (current US\$) - World, United Kingdom*. Accesat 06 19, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD?locations=1W-GB>.
- . 2024d. *Military expenditure (current USD)*. Accesat 06 19, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>.
- Tomer, Adie. 2023. „Brookings Institute.” *At its two-year anniversary, the bipartisan infrastructure law continues to rebuild all of America*. 15 noiembrie. Accesat 06 04, 2024. <https://www.brookings.edu/articles/at-its-two-year-anniversary-the-bipartisan-infrastructure-law-continues-to-rebuild-all-of-america/>.
- Vasquez, John A. 1996. „When Are Power Transitions Dangerous? An Appraisal and Reformulation of Power Transition Theory.” În *Parity and War. Evaluations and Extensions of the War Ledger*, de Jacek Kugler și Douglas (coord.) Lemke. Michigan: University of Michigan Press.
- Voskressenski, Alexei D. 2020. „China’s Relations with Russia.” În *China and the World*, de David (coord.) Shambaugh. Ediție Kindle: Oxford University Press.
- Waldron, Greg. 2024. „Flight Global.” *Fighters, ASW aircraft dominate China’s 2023 aerial incursions against Taiwan*. 3 ianuarie. Accesat 06 05, 2024. <https://www.flightglobal.com/defence/fighters-asw-aircraft-dominate-chinas-2023-aerial-incursions-against-taiwan/156344.article>.
- Waltz, Kenneth N. [1979] 2006. *Teoria politici internaționale*. Iași: Polirom.
- Weitz, Richard. 2024. „The ASAN Forum.” *A View from Russia on Sino-Russian Relations in 2023-24*. 7 martie. Accesat 06 03, 2024. <https://theasanforum.org/a-view-from-russia-on-sino-russian-relations-in-2023-24/>.
- Wight, Martin. 1998. *Politica de putere*. Chișinău: Arc.
- Wilder, Dennis. 2023. *A “Floor” for US-China Relations in 2024: Insights on the Biden-Xi Summit from Professor Dennis Wilder*. 22 decembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://gjia.georgetown.edu/2023/12/22/a-floor-for-us-china-relations-in-2024-insights-on-the-biden-xi-summit-from-professor-dennis-wilder/>.
- . 2023. „Georgetown Journal of International Affairs.” *A “Floor” for US-China Relations in 2024: Insights on the Biden-Xi Summit from*

- Professor Dennis Wilder. 22 decembrie. Accesat 06 19, 2024. <https://gjia.georgetown.edu/2023/12/22/a-floor-for-us-china-relations-in-2024-insights-on-the-biden-xi-summit-from-professor-dennis-wilder/>.
- Wohlstetter, Albert. 1958. „The Delicate Balance of Terror.” *RAND Document P-142*.
- World Resources Institute. 2023. „World Resources Institute.” *STATEMENT: US and China Resume Climate Cooperation Ahead of Biden-Xi Meeting*. 14 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://www.wri.org/news/statement-us-and-china-resume-climate-cooperation-ahead-biden-xi-meeting>.
- World Trade Organization. 2024. „World Trade Outlook and Statistics.”
- Xi, Jinping. 2023. „Xinhua.” *Full text of Xi Jinping's keynote address at the CPC in Dialogue with World Political Parties High-level Meeting*. 16 martie. Accesat 06 12, 2024. http://english.scio.gov.cn/m/topnews/2023-03/16/content_85171478.htm.
- Xinhua. 2023. „Xinhua.” *"To me, you are America": Xi Jinping's interactions with American people*. 13 noiembrie. Accesat 05 28, 2024. <https://english.news.cn/20231113/63ee24ce3f55422aae19a633a72f96ac/c.html>.
- Yaacob, Rahman, și Jack Sato. 2024. „Lowy Institute.” *Southeast Asia's preferred military exercise partner*. 29 februarie. Accesat 06 11, 2024. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/southeast-asia-s-preferred-military-exercise-partner>.
- Yew Lun Tian. 2023. „Reuters.” *Xi clinches third term as China's president amid host of challenges*. 11 martie. Accesat 06 17, 2024. <https://www.reuters.com/world/china/chinas-parliament-elects-xi-jinping-chinas-president-2023-03-10/>.
- Zhou, Jinghao. 2023. „The National Interest.” *Biden-Xi Meeting Won't Prevent Competition*. 8 noiembrie. Accesat 06 19, 2024. <https://nationalinterest.org/feature/biden-xi-meeting-won%E2%80%99t-prevent-competition-207204>.
- Zlady, Hannag. 2023. „CNN.” *Europe unveils \$270 billion response to US green subsidies*. 1 februarie. Accesat 06 04, 2024. <https://edition.cnn.com/2023/02/01/business/europe-green-deal-industrial-plan/index.html>.
- Zodian, Mihai. 2023. „Relațiile sino-americane: o pace rece și un mediu instabil.” În *Evaluare strategică 2022: lumea între pandemie și război*, de Florian (coord.) Cîrciumaru. București: Editura UNAp.

CONFLICTE ARMATE DIN ORIENTUL MIJLOCIU ȘI AFRICA – REZULTAT AL INSTRUMENTALIZĂRII POLITICE A IDENTITĂȚILOR SOCIALE

Mirela ATANASIU

Identitățile de diferite categorii (rasiale, etnice, religioase, de gen, clasă socială etc.) au generat deseori conflicte fervente și prelungite între grupuri cu valori și interese diferite. De altfel, termeni, precum rasism, xenofobie, diferende, etno-naționalism, sugerează existența unui larg aparat terminologic al rolului pe care identitățile sociale diferite, puse în poziții antagonice prin instrumentalizarea politică a unor interese divergente între grupuri, îl joacă în generarea conflictelor identitare care, exacerbate, ajung să ia forme violente precum conflictele armate.

Cercetarea din capitolul de față are un scop dublu: 1) *analiza categoriilor de identități*, prezente în Orientul Mijlociu și Africa, și identificarea acelor care au fost instrumentalizate politic prin promovarea valorilor și intereselor anumitor grupuri identitare în detrimentul altora, acțiune care stă la baza desfășurării unor conflicte armate în anul 2023 și 2) *prezentarea generală a unor astfel de conflicte armate și a modului de alterare a categoriilor/subcategoriilor identitare ale grupurilor aflate în conflict*. La acest punct, cercetarea este limitată la analiza a câte unui conflict, din cele două regiuni de referință, generate de exercitarea unor politici identitare de către anumite grupuri dominante și care au prezentat escaladări specifice conflictelor armate în anul 2023 (și începutul lui 2024).

Pentru atingerea scopului cercetării, se vor urmări ca obiective principale: *prezentarea unor concepte și aspecte metodologice* utilizate în cuprinsul capitolului; *realizarea unei tipologii* a identităților sociale prezente în Orientul Mijlociu și Africa și *identificarea antagonismelor* create artificial, care au fost instrumentalizate pentru a servi scopurilor politice ale unor grupuri identitare; *analiza dinamicii*, în anul 2023 și în orizontul de timp imediat, a *unor conflicte armate rezultate din politicile identitare* duse în unele state din regiunile menționate și *prezentarea*

unor modificări structurale ale grupurilor identitare participante în respectivele conflicte armate.

1. Concepte și aspecte metodologice

În capitolul de față, abordarea teoretică a identității este de tip constructivist, care susține ideea că identitățile sunt reprezentări ale înțelegerii sinelui de către un actor (n.a.: grup identitar) cu anumite interese (Theys 2018, 2). Așadar, înțelegerea apartenenței de grup se reflectă în dorința de promovare a intereselor acestuia. În scopul „legitimizării” intereselor proprii ale unor grupuri, identitățile colective pot fi instrumentalizate politic prin construirea artificială a unor antagonisme față de (sub)categoriile identitare ale altor grupuri sociale cu care au interese divergente. Astfel, sunt activate politici identitare în sensul în care grupurile majoritare/dominante (religioase, etnice, sociale etc.) formează alianțe politice exclusive între ele, promovând scopuri politice care servesc propriile interese, de cele mai multe ori în detrimentul altor grupuri minoritare. Aceasta dă naștere la inegalități sociale și nemulțumire în rândul grupurilor defavorizate, care apelează la diverse forme de luptă, inclusiv armată, pentru a schimba starea de fapt.

Ipoteza de cercetare de la care pornim – conflictul armat cu baze identitare apare atunci când diferențele dintre anumite grupuri sociale, ce se identifică prin anumite caracteristici de identitate, sunt instrumentalizate politic, creându-se antagonisme artificiale asupra percepției valorilor și intereselor unora față de celelalte, manifestate în perpetuarea unor inegalități sociale, ceea ce declanșează opoziția, inclusiv militară, între grupurile minoritare și cele dominante – decurge din legătura dintre teoria identității sociale și teoria conflictului, respectiv teoria conflictului social.

În continuare, prezentăm pe scurt teoriile implicate și conceptele de lucru pentru a facilita înțelegerea temei de cercetare, respectiv cea a prezentării conflictelor armate active în anul 2023, ce sunt rezultante ale identităților sociale instrumentalizate politic în Orientul Mijlociu și Africa și a modului de alterare a categoriilor/subcategoriilor identitare în urma desfășurării conflictelor respective.

Identitatea socială reprezintă unul dintre cele mai populare și controversate concepte din științele sociale, fiind definită de „modul în care indivizii își gestionează rolurile interpersonale în cadrul grupurilor sociale” (Adams și van de Vijver 2017, 116), Totuși, în capitolul de față ne rezumăm la a o identifica cu sentimentul de apartenență la un grup

social pe baza unor caracteristici comune, care afectează percepțiile și comportamentul social în relație cu alte grupuri.

Teoria identității sociale oferă un cadru conceptual pentru explicarea comportamentului și comunicării în interiorul unui grup social bazată pe valoarea inherentă pe care oamenii o acordă acestuia, respectiv apartenența și dorința acestora de a vedea acel grup într-o lumină pozitivă (Harwood 2020). Exemple de categorii de identități sociale sunt: rasa, etnia, religia/credințele religioase, clasa socială (cu subcategoriile sale – venitul obținut, statutul ocupațional, nivelul de educație), sexul/genul, cohorta de vârstă etc.

Rasa este definită ca „grup de indivizi aparținând aceleiași specii de microorganisme, plante, animale, cu caractere comune, constante, conservate ereditar, *care se deosebesc* de alte varietăți din aceeași specie prin anumite caractere specifice...; fiecare dintre grupurile biologice de populații, caracterizate prin culoarea părului, a pielii și prin alte particularități exterioare” (Dex Definiție 2024). Așadar, în definirea termenului se pune accent pe caracteristicile comune ale aceluiași grup și deosebiri față de altele, aspecte care stabilesc identitatea grupului în sine.

Etnia este văzută, în general, drept „totalitatea oamenilor care vorbesc aceeași limbă și care au o cultură comună” (Dex online 2024). Totuși, în sociologie, identitatea etnică reprezintă „sentimentul de apartenență la o anumită comunitate etnică după anumiți parametri ai etnogenezei: biologici, de rasă (rădăcinile de neam), teritorial-climaterici (teritoriul istoric) și socioculturali (istoria poporului său, simbolurile etnice ale culturii și religiei etc.), care s-au constituit pe parcursul dezvoltării istorico-culturale a comunității în cauză” (Bălan 2008, 77). Așadar, identitatea etnică include nu numai aspectul rasial, ci și pe cel religios, ca și alte aspecte socio-politice (precum cel legat de teritoriul de apartenență comună).

Religia reprezintă un „ansamblu de idei, sentimente și acțiuni împărtășite de un grup și care oferă membrilor săi un obiect de venerare, un cod de comportament, un cadru de referință pentru a intra în relația cu grupul și universul” (Dex online 2024). Astfel, afilierea religioasă semnifică aderarea la un grup care împărtășește un set comun de idei, sentimente, valori, dar și o modalitate specifică de raportare la semenii lor din grupuri religioase diferite.

Clasa socială este reprezentată de un „grup de oameni dintr-o societate care posedă același statut socio-economic” (Britannica 2024),

statut ce incumbă o „combinație între nivelul venitului obținut și al educației dobândite, ocupația exercitată și mediul social al unui individ” (Oxford Reference 2024). „Nivelul venitului obținut” reprezintă o subcategorie într-o ierarhizare a claselor sociale, „sărăcia” sau „bogăția” unui individ/grup fiind o caracteristică identitară construită social care „lasă urme de sărăcire psihologică” (Hudson 2016, 111-123), aspect ce poate declanșa nemulțumire și conflict. „Statutul ocupațional” și „nivelul de educație” al unui individ reprezintă subcategorii identitare agregate în categoria clasei sociale. Primul termen reflectă „distribuția puterii, privilegiilor și prestigiului asociate cu pozițiile în ierarhia ocupațională” (Encyclopedia 2024), sub forma clasei inferioare, clasei de mijloc și clasei superioare. Al doilea se referă la experiența de învățare, sens în care există un Standard Internațional de Clasificare a Educației (ISCED), care împarte nivelurile educaționale în: educație timpurie, învățământ primar, învățământ secundar inferior, învățământ secundar superior, învățământ post-secundar nonterțiar, învățământ terțiar cu ciclu scurt, licență sau nivel echivalent, master sau nivel echivalent și doctorat sau nivel echivalent (Eurostat 2021). Totuși, în ceea ce privește nivelul de educație al unui grup, diferența majoră s-a demonstrat a fi făcută între persoanele alfabetizate și cele nealfabetizate, „cele alfabetizate având mai multe șanse la angajare” (Blanchard 2023), dar și la integrare socială.

Sexul/genul reprezintă o altă caracteristică care dă identitate unui individ sau unui grup. Pe când sexul se referă la împărțirea biologică în subcategorii (bărbați, femei) în funcție de aparatul reproductiv existent la naștere (Mazure 2021), genul se referă la „rolurile, comportamentele, expresiile și identitățile construite social ale fetelor, femeilor, băieților, bărbaților și ale persoanelor cu diverse genuri, influențând modul în care oamenii se percep pe ei înșiși și unii pe alții, dar și modul în care acționează distribuția puterii și a resurselor în societate” (Canadian Institute of Health Research 2023). Așadar, ca identitate, genul este mai degrabă instituționalizat decât sexul persoanei. De aici și politicile de susținere a egalității de gen în toate domeniile vieții sociale.

Cohorta de vârstă reprezintă un „grup de oameni născuți în aceeași perioadă de timp dintr-o populație care împărtășește, de obicei, anumite evenimente și experiențe de-a lungul cursului vieții” (Open Education Sociology Dictionary 2010). Din perspectiva identificării în societate, aceasta se realizează în funcție de rolurile și statusurile asumate (de exemplu: copil școlarizat sau nu; tânăr student, angajat sau șomer; adult angajat, pensionar sau șomer). De altfel, statisticile, precum Statista,

imprimă caracter socio-economic cohortelor de vârstă, împărțindu-le pentru a reprezenta mai ușor categoriile care obțin un venit (lucrători care pot avea vârste între 15 și 65 de ani) și cele dependente de lucrători sau stat (copii sub 15 ani, studenți, șomeri, pensionari peste 65 de ani).

Procesele identitare în sine nu provoacă violență, dar ele pregătesc scena pentru alte procese subiective, cum ar fi ideologiile ostile care generează ură și luptă (Wessells 2001). Unii specialiști identifică „mecanisme cauzale specifice prin care procesele identitare încurajează violența prin: coordonate de mobilizare, direcționare a categoriilor, sisteme de virtuți, ierarhii de obligații, victimizare și ură de grup” (Maynard 2015, 18). Așadar, narațiunile despre identități purtate de vectori precum rasism, xenofobie, etno-naționalism etc., prin ideologizarea unor caracteristici diferite, pot cauza violența politică și, ulterior, prin tratarea inegală a grupurilor identitare în viața politică, economică sau socială a unui stat, poate fi generată și violență militară.

Conflictele sociale iau naștere ca urmare a diferențelor culturale și individuale ale grupurilor sociale, economice, politice, dar și ca rezultat al factorilor istorici, etnici și confesionali (Omelaenko 2021). Ele sunt generate de „lupta pentru valori sau pretenții de statut, putere și resurse limitate, în care scopurile grupurilor în conflict nu sunt doar de a prevala în fața rivalilor, ci și de a-i neutraliza, răni sau elimina pe aceștia” (Coser 1967, 232). Cu alte cuvinte, interesele divergente determină ca două sau mai multe grupuri să dezvolte stereotipuri negative și dușmănie unele față de celelalte. La aceste conflicte, părțile sunt grupuri, comunități și mulțimi de indivizi (Oberschall 1978) și, prin urmare, conflictele dintre grupuri cu identități diferite și interese divergente sunt conflicte sociale, respectiv *conflicte identitare*.

Conflictele armate bazate pe diferențele identitare, în special rasiale, religioase și/sau etnice, sunt complexe, prelungite și numeroase comparativ cu violențele armate declanșate strict pe diferențe materiale (resurse, teritorialitate etc.), deoarece acestea sunt rezultatul cultivării artificiale în conștiința părților a unor antagonisme între diferite grupuri identitare, cu ajutorul unor ideologii politice sau de altă natură care prezintă supremația unui grup identitar față de altele pe criterii rasiale, etnice, religioase⁴⁵, de clasă socială, sex/gen sau vârstă.

⁴⁵ De exemplu, în 2015, mai mult de jumătate din războaiele civile din lume aveau și o dimensiune religioasă (ETH Zurich 2020, 2).

2. Reprezentativitatea identităților sociale în Africa și Orientul Mijlociu

Grupurile de identitate socială omogenă sunt de obicei definite de unele caracteristici fizice, sociale și mentale ale indivizilor. De asemenea, apartenențele categoriale sunt reprezentate ca identități sociale care descriu atributele membrilor grupului respectiv.

Tabelul nr. 1 este o exemplificare a unei tipologii a identităților sociale pentru regiunile de studiu, care include categorii și subcategorii ale acestora, dintre care unele s-a demonstrat istoric că au fost instrumentalizate politic de diverse grupuri, ducând astfel la apariția, alimentarea sau ponderarea unor conflicte armate intra- și interstatale.

Tabelul nr. 1: Categorii și subcategorii de identități sociale în statele africane și Orientul Mijlociu (adaptare după tipologia identității sociale în cultura americană (Raz 2021))

Identitate socială	Definiție	Reprezentativitate identitate (dominantă/minoritară) ⁴⁶	
		Africa	Orientul Mijlociu ⁴⁷
Rasă	Este construită social și se referă la caracteristicile fizice ale unei persoane, cum ar fi structura osoasă și pielea, părul sau culoarea ochilor.	- <i>dominantă</i> – negroidă, aproximativ 80% din populație (World Population Review 2024) - <i>minoritare</i> – caucaziană, mongoloidă, metisă (Murdock 1959)	- nu se aplică ⁴⁸ , devreme de etnia dominantă consideră că ei reprezintă o rasă diferită (nici caucaziană, nici negroidă, cu atât mai puțin mongoloidă (Perry fără an) (Ozcelik 2021, 2156)
Etnie	Este compusă din factori culturali, inclusiv naționalitatea, cultura specifică,	- <i>dominante</i> – afroasiatică (hamitică, Hausa), Niger-Congo (Bantu, guineeană etc.)	- <i>dominantă</i> – arabă - <i>minoritare</i> – nonarabe – druză, kurdă, persană, turcică, ebraică, altele

⁴⁶ Considerăm reprezentativitatea în funcție de apartenența la un grup dominant sau un grup minoritar (subordonat). Astfel, un grup dominant reprezintă un grup social care este avantajat sistematic de societate din cauza apartenenței la grup, identitatea dominantă părând să stabilească regulile și standardele de urmat de minoritari, iar un grup minoritar reprezintă un grup social sistematic dezavantajat (Raz 2021).

⁴⁷ Sursele Statista, The World Bank și FRED Economic Data prezintă date agregate pentru regiunea Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Totuși, datorită aproximativei omogenității a regiunii în ceea ce privește indicatorii studiați și necesității de identificare a caracteristicilor identitare dominante/subordonate (minoritare), considerăm că acest aspect nu afectează rezultatele cercetării pe tematica studiată.

⁴⁸ În Orientul Mijlociu, rasa nu a avut niciodată importanța pe care a avut-o în Occident ca urmare a tendinței permanente de metisare între popoare de diferite rase (Hourani 1961, 71).

Identitate socială	Definiție	Reprezentativitate identitate (dominantă/minoritară) ⁴⁶	
		Africa	Orientul Mijlociu ⁴⁷
	ascendența și limba.	- <i>minoritare</i> - Nilosahariană (nilotică, central-sudaneză etc.), altele (Khoi-San, malaio-polineziană etc.)	(berberă, armeană, asiriană etc.) (Deewan Institute 2024)
Afilieră religioasă	O asociere autoidentificată a unei persoane cu o religie, confesiune sau grup religios sub-confesional.	- <i>dominant</i> – creștinismul (56% din populația totală ce afirmă o afiliere religioasă) (Howard 2020, 1) - <i>minoritare</i> – islamul (34%) (Howard 2020, 1) și altele (hinduismul, culturi religioase africane tradiționale) (Yoruba, Zulu, Igbo) (MAppr 2024)	- <i>dominant</i> – islamul (aproximativ 90% din populația totală) (Ugochukwu și Chinwe 2021, 541); - <i>minoritare</i> – creștinismul (aproximativ 4,2%) (T. M. Johnson 2020), iudaismul (1,6%) (Gur 2013), alte religii (druzi, samariteni, credința Bahá'í) (Halabi 2023)
Clasa socială	O diviziune a unei societăți bazată pe statutul social și economic (venit, educație și ocupație).	- <i>dominantă</i> – clasa inferioară – 61% din populație - <i>minoritare</i> – clasa de mijloc (34%) și superioară (elita) (5%) (AfDB 2011)	- <i>dominantă</i> – clasa de mijloc (30-61% din populația totală) și clasa inferioară (Prasad 2014, 8) - <i>minoritare</i> – superioară (elita) (10%) (Prasad 2014, 5) (Moshrif 2022)
Nivelul venitului	Diviziune socială între „bogați” și „săraci”.	- <i>dominantă</i> – oameni care trăiesc în sărăcie (60%) - <i>minoritare</i> – clasa mijlocie de venit (34%), elita (6%) (Blerk 2018, 5)	- <i>dominantă</i> – oameni care trăiesc în sărăcie (50%) - <i>minoritare</i> – clasa mijlocie (40%), elita (10%) (Assouad 2020, 2)
Nivel de educație	Experiențe de învățare elementare.	- <i>dominant</i> – persoane alfabetizate (67,4%) (Statista 2023)	- <i>dominant</i> – persoane alfabetizate (80%) (FRED Economic Data 2023)

Identitate socială	Definiție	Reprezentativitate identitate (dominantă/minoritară) ⁴⁶	
		Africa	Orientul Mijlociu ⁴⁷
		- <i>minoritară</i> – persoane nealfabetizate	- <i>minoritară</i> – persoane nealfabetizate
Statut ocupațional	Șomeri/angajați/lucrători sub-utilizați (rata de subutilizare) ⁴⁹ .	- <i>dominant</i> – 62,8% (angajați din populația aptă de muncă) - <i>minoritare</i> – lucrători subutilizați 25%, șomeri – 6,6% (International Labour Organization 2023)	- <i>dominant</i> – 49,4% (angajați din populația aptă de muncă) - <i>minoritare</i> – lucrători subutilizați 20,1%, șomeri – 9,9% (ILO 2023)
Sex/gen	Eticheta atribuită la naștere pe baza organelor de reproducere cu care se naște o persoană/auto-reprezentarea unei persoane în societate ca bărbat, femeie sau intersexual.	- <i>egal dominante</i> – bărbați și femei (WHO African Region 2023b) - <i>minoritare</i> – intersexual – între 0,05 și 1,7% din populație (Center for Human Rights 2024)	- <i>aproximativ egal dominante</i> – bărbați și femei (OECD 2019) - <i>minoritare</i> – intersexual – între 0,05 și 1,7% din populație (Center for Human Rights 2024)
Cohorta de vârstă	Un grup de oameni născuți în aceeași perioadă de timp dintr-o populație care împărtășește, de obicei, anumite evenimente și experiențe de-a lungul cursului vieții.	- <i>dominantă</i> – tineri și adulți între 15 și 65 de ani - <i>minoritare</i> – copii sub 15 ani (40%) și adulți peste 65 de ani (3%) (Statista 2023)	- <i>dominantă</i> – tineri și adulți între 15 și 65 de ani (65% din populația totală) ⁵⁰ - <i>minoritare</i> – copii sub 15 ani și adulți peste 65 de ani (The World Bank 2022a)

⁴⁹ Rata de subutilizare a forței de muncă este definită ca suma numărului de persoane șomeri și subocupate, exprimată ca procent din forța de muncă (Australian Bureau of Statistics 2022).

⁵⁰ Reprezentativitate agregată pentru regiunea Orientul Mijlociu și Africa de Nord, conform statisticii analizate.

Instrumentalizarea politică a identităților în Orientul Mijlociu și Africa, dându-li-se valori antagonice pe baza intereselor divergente ale grupurilor în cauză, poate genera diferențe și segregare care duc la conflicte armate de diferite tipuri, așa cum s-a demonstrat de-a lungul istoriei (rasiale⁵¹ – între populații negroide, caucaziene, mongoloide; etnice⁵² – între arabi – nonarabi; religioase⁵³ – între musulmani, creștini, iudei etc.), în care grupurile identitare dominante își exercită puterea coercitivă în detrimentul grupurilor identitare minoritare, care se revoltă. Antagonismele create artificial pot duce la manifestări radicale între aceste grupuri identitare (rasism, xenofobie). De exemplu, xenofobia, văzută ca „atitudine de teamă, respingere și ură față de persoanele străine de grupul etnic din care face parte subiectul” (DEX online 2024), se manifestă ca o patologie socială, culminând cu manifestări precum actele de epurare etnică sau terorism.

Alte conflicte între grupuri identitare ale căror valori, deși nu s-au demonstrat a fi antagonice în sensul generării de conflicte armate, ci diferite și complementare, sunt generate de plasarea artificială a acestora în categorii dominante și minoritare (cu relaționare de subordonare, de multe ori) în anumite societăți, construindu-se inegalități între indivizi precum cele de gen⁵⁴ (între femei, bărbați, intersexuali). De exemplu, diferențele de gen în stabilirea nivelului veniturilor câștigate de bărbați și femei la prestarea unei munci egale pot influența încadrarea într-o anumită clasă socială, dar și nivelurile de alfabetizare pentru copiii acelui salariat, aspecte ce pot stârni nemulțumiri și ulterior conflicte, care sunt, de fapt, rezultanta factorului politic incapabil să creeze un echilibru în societate între categoriile enunțate.

⁵¹ Conflictele rasiale au fost numeroase în istorie, de exemplu, în America, manifestări ale acestui gen de afirmare antagonică a identității încă persistă (Bailey și Collins 2024).

⁵² Unul dintre conflictele etnice cele mai îndelungate din Orientul Mijlociu este cel israeliano-palestinian.

⁵³ Conflictele religioase au la bază diferențele religioase și/sau discriminarea pe motive religioase.

⁵⁴ În societate, în istorie, interesele bărbaților și femeilor au fost de multe ori divergente (de altfel, în multe state musulmane predominante în Orientul Mijlociu și Africa de Nord, femeilor încă nu le sunt respectate drepturile universale). Acest antagonism este reliefat în lupta continuă pentru drepturile femeilor, în afirmarea rolului femeii în societate și în conflictele cauzate din dorința manifestării egalității de gen.

O a treia categorie de identitate – clasa socială⁵⁵ (bogați, săraci), împărțită în funcție de subcategorii identitare (venitul obținut, statutul ocupațional⁵⁶, cohorta de vârstă și nivelul de educație⁵⁷), nu este generatoare de conflicte armate. Totuși, prin instrumentalizare politică și dezvoltarea unor inegalități poate duce la intensificarea unui conflict social deja existent. De exemplu, o populație tânără (*youth bulge*), șomeră și neșcolarizată, cu un nivel de trai scăzut, s-a demonstrat a fi predispusă la a alimenta conflicte armate (cazul fenomenului „Primăverii Arabe” din Orientul Mijlociu este recunoscut din acest punct de vedere) sau la a adera la organizații teroriste.

3. Conflicte armate generate de politizarea identităților din Orientul Mijlociu și Africa

Stratificarea socială în societate este concepută prin prisma inegalităților și diferențierii sociale dintre grupurile identitare majoritare și minoritare, ceea ce în perspectivă conflictuală, se traduce în faptul că „în societățile bazate pe inegalități persistă antagonismul și lupta de clasă” (Malcoci 2018, 8). De altfel, „diferențierea, distribuția inegală (n.a.: a resurselor) și inegalitatea stau la baza tuturor definițiilor stratificării sociale” (Malcoci 2018, 7). Mai mult, suprapunerea identităților pe fondul stratificării sociale și instrumentalizarea dependentă de context a apartenenței la anumite grupuri denotă caracterul conflictelor armate asociate conflictelor identitare, ceea ce obligă la studierea individuală a acestora, dincolo de tipologiile identificate.

3.1. Orientul Mijlociu

Etnia, religia și naționalismul sunt cadrele predominante pentru înțelegerea identității de grup în Orientul Mijlociu, datând, în principal, din epoca luptei anticoloniale și a formării statelor regiunii după prăbușirea Imperiului Otoman și sfârșitul Primului Război Mondial. De

⁵⁵ Conflictele între clase sociale sunt generate de mari inegalități între bogați și săraci, cei din urmă acumulând un nivel de nemulțumire cu privire la poziția lor economică în societate, ceea ce poate duce la conflict. De obicei, inegalitățile sociale orizontale apar între diferite grupuri etnice, religioase sau regionale, respectiv „atunci când diferențele culturale coincid cu diferențele economice și politice dintre grupuri, acest lucru putând provoca resentimente profunde care pot duce la lupte violente” (Stewart 2010, 3).

⁵⁶ Rata șomajului s-a demonstrat a fi un indicator care mărește potențialul conflictual (UNDP 2015, 3), deși conflictul nu se manifestă între cei care sunt angajați și șomeri.

⁵⁷ Există studii în care specialiștii consideră că „țările cu niveluri medii mai mari de educație au un risc mai mic de a experimenta conflicte armate” (CSCW 2011, 3).

altfel, „întreaga regiune a Orientului Mijlociu se îndreaptă către identități de stat din ce în ce mai înguste și politici guvernamentale care sunt definite printr-o combinație de etnie restrânsă, militarism crescut și conservatorism religios” (Khouri 2015), această tendință fiind mai vizibilă în Israel, statele arabe, Iran și Türkiye. De aceea, conflictele identitare din Orientul Mijlociu sunt văzute a se manifesta „sub forma unei serii de războaie și evenimente violente generate de antagonisme politice, etnice, religioase și teritoriale” (Encyclopedia of Humanities 2024). O sursă majoră de conflict etnic în Orientul Mijlociu musulman este, de asemenea, și dezbinarea dintre cele două ramuri principale ale islamului (sunniți și șiiți), dar această problemă nu este abordată în capitolul de față.

În cele ce urmează ne vom referi la principalul focar de conflict armat, activ în regiunea de studiu în anul 2023 și începutul anului curent, în care părțile desfășoară politici identitare antagonice unele față de altele, prezentând și modul în care identitățile părților au fost alterate în urma desfășurării acestora.

Conflictul israeliano-palestinian

Conflictul identitar dintre israelieni și palestinieni reflectă o luptă seculară etnico-religioasă între evrei și musulmani în regiunea care cuprinde „ținutul dintre râul Iordan la est și Marea Mediterană la vest” (Lustick 2024). În perioada modernă, de la Planul inițial de împărțire teritorială al ONU din 1947 (UN Resolution 181 1947), acest conflict prelungit a fost modelat în timp de revendicările politice, de statalitate, ale israelienilor și palestinienilor, devenind un conflict prelungit între două entități statale parțial recunoscute de comunitatea internațională – Israel și Palestina. De altfel, acest conflict a devenit în esență o dispută privind afirmarea legitimității proprii în fața comunității internaționale și prevalenței asupra teritoriului, luptă în care Israelul, la momentul de față are câștig de cauză, deoarece ocupă *de facto* majoritatea teritoriului vechii Palestine mandatată de Imperiul Britanic (Figura nr. 1), dar și un război de autodeterminare în care naționaliștii palestinieni luptă pentru autonomie sporită și independență suverană, cel puțin pentru teritoriile care sunt încă administrate de Autoritatea Palestiniană și Hamas (Cisiordania, respectiv Fâșia Gaza).

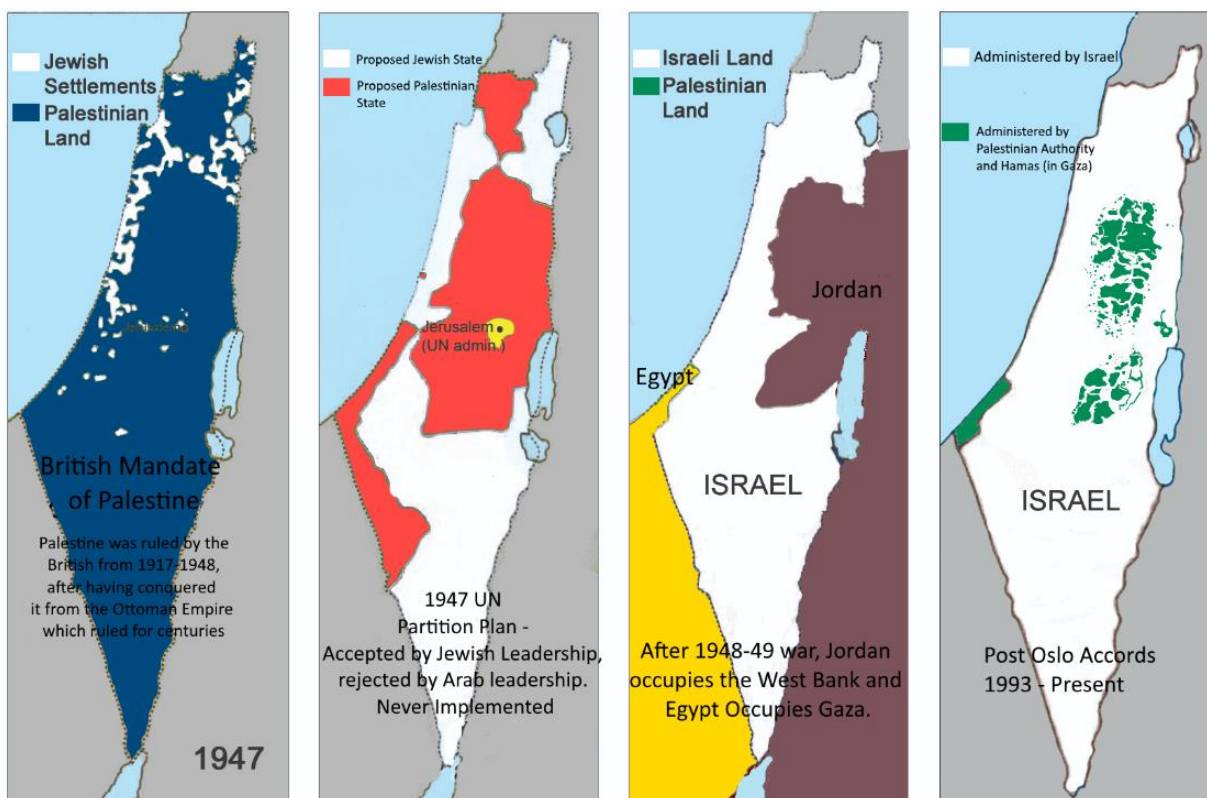

Figura nr. 1: Evoluția împărțirii teritoriului Palestinei istorice între Israel și entitatea statală palestiniană (1947 - prezent) (Walt Adler 2024)

Principalul interes politic divergent al părților în conflict îl constituie împărțirea teritorială între israelieni și palestinieni, în condițiile în care atât comunitatea arabă, cât și cea evreiască, revendică același teritoriu⁵⁸. Așadar, scopurile politice ale celor două grupuri identitare sunt antagonice, fiind legate direct de acest interes divergent. „Din cauza acestui antagonism, de-a lungul timpului, regiunea Orientului Mijlociu a găzduit o multilateralitate conflictuală generată de o serie de factori (istorici, etnici, naționali și religioși), care în prezent se manifestă în trei dispute subsecvente: arabo-israeliană, israeliano-palestiniană și religioasă” (Atanasiu, MULTILATERALITATEA CONFLICTUALITĂȚII DIN PALESTINA – ISTORIC, PREZENT ȘI TENDINȚE 2021, 57). În demersul nostru ne limităm la a prezenta doar conflictul armat israeliano-palestinian, dezvoltat pe baze etnico-religioase.

Pentru susținerea scopului său politic în fața comunității internaționale, fiecare dintre părți și-a instrumentalizat identitatea folosind nu numai ideologii religioase (de exemplu, „Poporul Ales” (Britannica 2024)) sau politice (de exemplu, după crearea sa ca stat, pe lângă extinderea

⁵⁸ Teritoriile Ocupate Palestiniene, care includ Cisiordania, Ierusalimul de Est și Fâșia Gaza, sunt supuse jurisdicției Israelului și a Autorității Palestiniene, împărțirea responsabilităților între cele două suprapunându-se în mare parte din teritoriu (US Department of State 2016).

în teritoriile locuite de arabi, Israelul a dezvoltat etnonaționalismul sionist de dreapta), ci și narațiuni istorice (primordialitatea în regiunea istorică a Palestinei a uneia sau alteia dintre etniile grupărilor în conflict). Ideologia sionistă a Israelului, alături de alți factori regionali (corupția, sărăcia, regimuri militarizate, disparități severe între cetățenii din diferite grupuri identitare în ceea ce privește oportunitățile și bunăstarea), a dus la intensificarea mișcărilor islamiste de dreapta sau a mișcărilor de rezistență militantă din țările arabe (Khoury 2015).

În atenuarea conflictului israeliano-palestinian s-au făcut o serie de eforturi diplomatice la nivel internațional: Rezoluția 181(II) a Consiliului de Securitate al ONU adoptată în urma raportului Comitetului ad-hoc pentru problema palestiniană (Documents UN 1947); Rezoluția 242/1967 a Consiliului de Securitate al ONU (Resolution 242 1967); Acordurile de la Camp David încheiate între Israel și Egipt – 1978; Acordul de la Oslo I, rezultat în Declarația de principii privind aranjamentele interimare de autoguvernare dintre Autoritatea Palestiniană și guvernul israelian, prin care ambele se recunoșteau reciproc și conveneau să își rezolve conflictul prin negocieri bilaterale pașnice – 1993 (Knesset 1993); Acordul de la Cairo (Acordurile Gaza-Ierihon) – 1994; Acordul interimar privind Cisiordania și Fâșia Gaza (Acordul Oslo II) – 1995; Protocolul privind redistribuirea Hebron – 1997; Memorandumul Wye River – 1998; Summitul Camp David – 2000; Summitul de la Taba – 2001; Inițiativa Arabă pentru Pace de la Beirut – 2002 (The Arab Peace Initiative 2002); Foaia de parcurs spre pace – 2003 (House of Commons Library 2021); Acordul Israel-Hamas de încetare a focului – 2008; Discuții de pace israeliano-palestiniene – 2010-2011; Discuții de pace israeliano-palestiniene – 2013-2014; Planul de Pace al lui Abbas – 2014 (House of Commons Library 2021); Propunerea de rezoluție referitoare la punerea în aplicare a soluției bazate pe coexistența a două state în Orientul Mijlociu – 2017 (Parlamentul European 2017); Planurile pentru Pace ale lui Donald Trump – 2017 și 2020; Acordurile Abraham⁵⁹ – 2020. Majoritatea negocierilor au urmărit ajungerea la o soluție pașnică în împărțirea teritoriului între cele două entități statale și identitare și la normalizarea relațiilor regionale. Cu toate acestea, conflictul armat desfășurat nu pare să se atenueze, având în vedere intensitatea evenimentelor recente.

⁵⁹ Acorduri pentru normalizarea relațiilor dintre Israel, Emiratele Arabe Unite și Bahrain erau descrise ca un troc pentru împiedicarea anexării planificate a Cisiordaniei în schimbul normalizării legăturilor cu Emiratele Arabe Unite (House of Commons Library 2021).

Conflictul armat israeliano-palestinian se desfășoară, în principal, pe teritoriul fostei Palestine mandatare, în Fâșia Gaza și Cisiordania ocupată de Israel. Gaza se află sub blocadă israeliană (aeriană, terestră și navală) din 2017 (Al Jazeera 2023). Cel mai recent conflict armat s-a declanșat în 7 octombrie 2023, prin lansarea de către grupurile militante palestiniene, conduse de Hamas, a unui atac asupra sudului Israelului dinspre Fâșia Gaza. Acțiunea Hamas-ului a declanșat reacția Israelului care s-a angajat într-un bombardament aerian extins al Fâșiei Gaza, urmat de o invazie terestră pe scară largă începând cu 27 octombrie 2023. Până la 15 aprilie 2024, s-au înregistrat peste 34.000 de morți (cu peste 33.000 de palestinieni morți în Gaza și Cisiordania și 1.200 de morți în Israel), printre care cel puțin 95 de jurnaliști și lucrători media (CPJ 2024).

Pe fondul conflictului prelungit, identitățile evreilor israelieni și palestinienilor musulmani au ajuns a fi percepute de către părți și aliați externi ai acestora ca fiind nu numai diferite, ci antagonice, respingându-se reciproc. Mai mult, între cele două identități a intervenit o interdependență negativă, derivată din construirea unei viziuni asupra identității celuilalt ca fiind o amenințare directă la adresa propriei identități (Kelman 1999, 588), sentimentul părților devenind unul în care a afirma propria identitate presupune negarea identității celuilalt. Astfel, lupta pentru identitate națională dintre cele două popoare i-a determinat să-și perceapă conflictul în termeni de sumă zero în ceea ce privește nu numai teritoriul și resursele, ci și identitatea națională și existența națională. De la declanșarea conflictului între cele două grupuri identitare majoritare (israelieni și palestinieni) până în prezent, Israelul s-a dezvoltat ca națiune, și-a întărit structura identitară a populației majoritare, și-a extins teritoriul, ceea ce îi oferă un avantaj la negocierea soluțiilor de pace.

Acest fenomen a fost cultivat de-a lungul conflictului identitar prin instrumentalizarea identităților în scopuri politice pe seama intereselor divergente și alimentarea sentimentului de ură pe fondul amplificării conflictului armat și înmulțirea victimelor de ambele părți, manifestări care au devenit din ce în ce mai acute ajungându-se până la strămutări forțate din teritoriu – cel puțin 1.539 de palestinieni au fost strămutați forțat din Cisiordania în 2023 (OCHA 2023), iar aproape 2 milioane de palestinieni au fost strămutați forțat în Gaza (Hi 2024) –, epurare etnică (OHCHR 2023) și acte de terorism – pe 7 octombrie 2023, membrii Hamas au încălcat granița Gazei în Israel, ucigând aproximativ 1.200 de oameni (BBC 2024).

Dacă este să considerăm efectele asupra grupurilor identitare din teritoriul Palestinei vechi, de la începutul conflictului până în prezent, constatăm că dacă, în 1947, arabii palestinieni ca identitate etnică reprezentau aproximativ 2/3 din populație (Norton 2015), în prezent aceștia reprezintă aproximativ 1/5 din populație⁶⁰ (Britannica 2023), ceea ce înseamnă o slăbire numerică a grupului identitar. De asemenea, „identitatea religioasă musulmană, în 1947, reprezenta 60%, față de 31% ebraică și 8% creștină” (Chamie 2024), reducându-se în 2023 la 18,1%, identitatea iudaică devenind majoritară cu 73,5%, iar creștinismul, druzii și alte religii reprezentând 8,4% din populația din Israel⁶¹ (CIA 2023). Conflictul israeliano-palestinian a dus la modificarea și a altor categorii de identitate socială, în Teritoriile Ocupate Palestiniene (TOP) înregistrându-se deteriorări ale nivelului de venit, educație și statut ocupațional. Acestea au avut loc ca urmare a:

- evacuărilor forțate de tipul Nakba⁶² (exemple: „numai în octombrie 2023, armata israeliană a ordonat ca peste un milion de civili care locuiau în jumătatea de nord în Gaza să-și evacueze locuințele în 24 de ore” (Reuters 2023) și evacuarea mai multor familii palestinienilor din proprietățile Ierusalimului de Est în 2021 (Center for Preventive Action 2024));

- mutărilor de populații israeliene (24.300 de noi unități de locuințe israeliene în Cisiordania într-o perioadă de un an, aici fiind incluse și 9.670 de locuințe în Ierusalimul de Est (OHCHR 2024));

- tendințelor „scolasticide” (distrugerea sistemică a educației palestinienilor⁶³ în contextul colonizării și ocupării Palestinei de-a lungul deceniilor de către Israel (The Conversation 2024));

- pierderii locurilor de muncă din TOP (aproximativ 66% din locurile de muncă au dispărut în Gaza și 32% în Cisiordania, iar rata șomajului palestinian de la an la an se va dubla ca urmare a escaladării ostilităților din Gaza (ILO 2023)). De altfel, „*pierderile locurilor de*

⁶⁰ În Israel și Gaza.

⁶¹ Include populații din Înălțimile Golan sau subdistrictul Golan și, de asemenea, Ierusalimul de Est, care a fost anexat de Israel după 1967.

⁶² Așa-numita acțiune de curățare etnică a palestinienilor în timpul războiului din Palestina din 1948, prin strămutarea și deposedarea lor de pământ, proprietăți și bunuri, împreună cu distrugerea societății, culturii, identității, drepturilor politice și aspirațiilor naționale (Sayigh 2023).

⁶³ Numai în 4 luni (noiembrie 2023-februarie 2024) au fost bombardate și distruse parțial sau total 12 universități și 378 de școli, iar ca victime umane s-a înregistrat decesul a 4.327 de studenți și 325 de profesori (The Conversation 2024).

muncă în Gaza și Cisiordania se traduc în pierderi zilnice de venit din muncă de 16 milioane USD” (ILO 2023, 2).

Toate aceste aspecte au dus la reconfigurări structurale în repartizarea claselor sociale, clasa de jos devenind majoritară, mulți palestinieni tineri (15-24 de ani) fiind subiecți ai ratei ridicate de sărăcie, șomajului și vulnerabilității socio-economice, încă dinainte de recentul conflict⁶⁴. Totuși, în pofida acestor alterări în structura identitară palestiniană, runda de conflicte armate dintre cele două părți din mai 2021 era considerată de unii specialiști că „a contribuit la o nouă unificare a sentimentului de identitate și scopului comun între palestinienii din Cisiordania, Ierusalimul de Est și Gaza” (Glinski 2021). Așadar, sentimentul de identitate națională palestiniană, la nivel declarativ, pare să se coaguleze tocmai în acest context conflictual.

Situații identitare particulare sunt cele ale evreilor palestinieni și a israelienilor arabi. Astfel, grupul minoritar al evreilor palestinieni împărtășește, pe de o parte, aceeași credință (mozaică), dar nu aceeași cultură (arabă) cu populația majoritară în Israel (Perez 2016, 99) și, pe de altă parte, aceeași cultură, dar nu aceeași religie cu populația majoritară din Teritoriile Ocupate ale Palestinei, ceea ce îi așază pe poziții conflictuale în ambele entități statale.

Israelienii arabi reprezintă „o cincime din populația Israelului”, clasificați oficial drept „rezidenți permanenți, o denumire care le oferă mai puține drepturi cetățenești față de evrei” (Robinson 2023), ceea ce reflectă atribuirea acestora a unui statut diferențiat, neevreu. De altfel, discriminarea resimțită a generat violențe intercomunitare de-a lungul timpului, iar conflictul israeliano-palestinian determină un plus de presiune asupra relațiilor dintre aceștia și majoritatea evreiască din Israel.

3.2. Africa

Înainte de epoca colonială, societățile africane se bazau pe noțiuni de identitate, cum ar fi familia, descendența ancestrală, clanul sau comunitatea. Ulterior, în perioada colonială și postcolonială, identitatea africană recunoscută după vechile noțiuni s-a mai disipat în urma infiltrării unor elemente străine (în special, occidentale) și conturarea de frontiere fără a ține cont de delimitările etnice, care au declanșat pe continent diferite crize identitare. De altfel, coincidență sau nu, regiuni cu

⁶⁴ În 2022, ponderea tinerilor care nu au un loc de muncă, educație sau formare în TOP a fost, de asemenea, ridicată, situându-se la 28,2%. În Fâșia Gaza, rata corespunzătoare a fost de 35,4% (32,9 % pentru bărbați tineri și 38,1% pentru femeile tinere) (ILO 2023, 3).

o diversitate etnică accentuată înregistrează și cele mai multe evenimente conflictuale (compararea hărților din figura nr. 2 este explicativă).

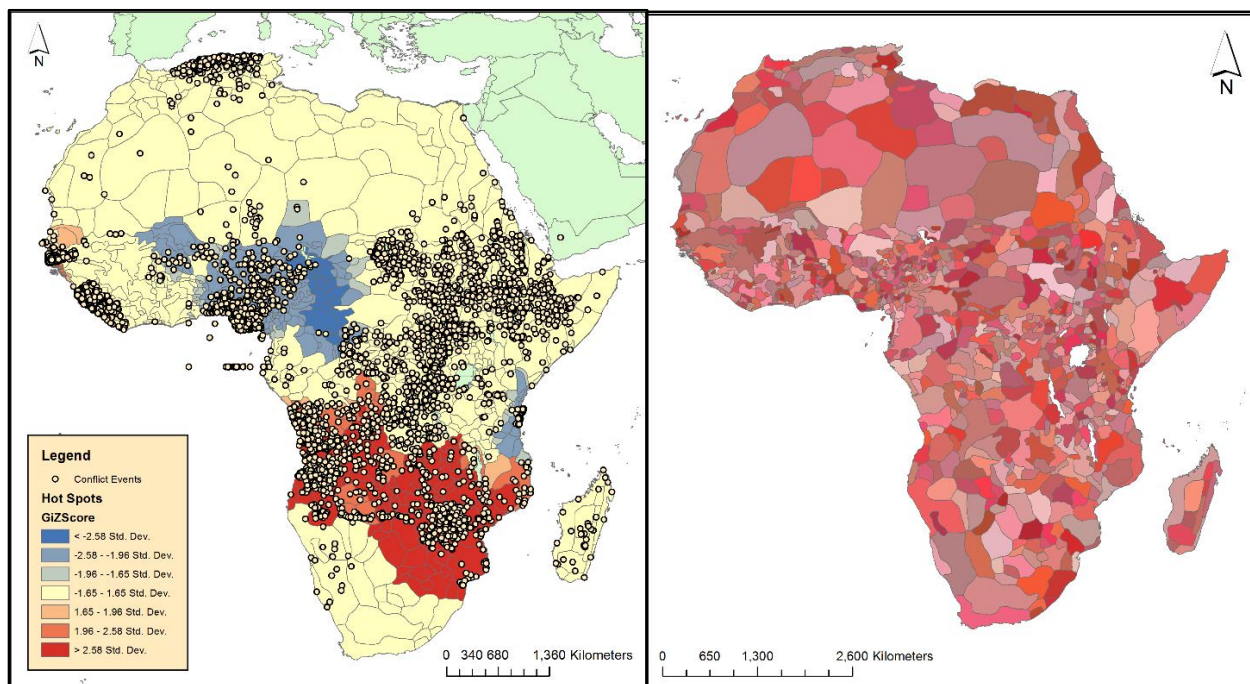

Figura nr. 2: Zone conflictuale și împărțirea etnică a Africii (Larson 2011)

În ultimele decenii, Cornul Africii, care cuprinde Djibouti, Eritreea, Etiopia, Somalia și, uneori, părți din Sudan și Sudanul de Sud, a fost mult timp epicentrul unor conflicte identitare. De altfel, regiunea a cunoscut în ultimii treizeci de ani schimbări geopolitice semnificative, inclusiv apariția a trei noi entități politice: Eritreea, Sudanul de Sud și statul autodeclarat, dar nerecunoscut la nivel internațional, Somaliland.

În 2023, în Africa s-au desfășurat o serie de conflicte armate în Burkina Faso, Camerun, Republica Centrafricană, Republica Democrată Congo, Egipt, Etiopia, Libia, Mali, Maroc, Mozambic, Nigeria, Senegal, Somalia, Sudan și Sudanul de Sud (Geneva Academy 2023). Dintre acestea, vom analiza doar conflictul sudanez, care înregistra „cel mai mare număr de persoane strămutate intern din lume” (The Center for Disaster Philanthropy 2024) în anul de studiu și în care identitatea a fost instrumentalizată politic de anumite grupuri.

Conflictul sudanez

Sudanul istoric are două culturi majore distincte, arabă și africană neagră, cu demografie, religii, medii istorice și preferințe politice diferite. De altfel, procesul istoric a creat o dihotomie între Nord și Sud (Deng 1995, 9).

Identitatea națională sudaneză a reieșit atât din dominația colonială, cât și din lupta împotriva acesteia. Totuși, „relația dintre Nord și Sud a

fost în esență una de colonialism intern, în care cultura și religia nordică au fost impuse cu forța sudicilor” (Deng 1995, 135). De aceea, politica de arabizare și islamizare a elitei arabo-musulmane din capitală, promovată odată cu înființarea statului sudanez în 1956, a declanșat temeri de marginalizare în rândul majorității comunităților negre din sud, ceea ce a făcut ca revoltele sporadice să escaladeze într-o serie de războaie civile: principale (1955-1972⁶⁵, 1983-2015⁶⁶), secundare (conflictele sudaneze nomadice, ce se manifestă ca lupte pentru resursele limitate, inclusiv pășunat, vite și apă potabilă (UNDP 2020), războiul Darfurului (2003-2020)⁶⁷, conflictul sudanez dintre Kordofanul de Sud și Nilul Albastru⁶⁸), dar și o serie de lovituri de stat și tentative de lovituri de stat. De altfel, toate aceste conflicte din regiunea istorică sudaneză sunt văzute de către specialiști ca având cauze principale vechea diviziune rasială dintre arabi și africani sau inegalitățile construite de colonialism (D. H. Johnson 2016). Din analiza conflictelor sudaneze, deducem că acestea sunt cumulate, susținându-se reciproc.

În 2023, în urma multitudinii conflictelor, regiunea sudaneză apare împărțită în trei entități teritoriale (Republica Sudan, Sudanul de Sud și Zona Abyei):

- 18 state federale⁶⁹ compun Republica Sudan, ce includ majoritatea populației regiunii sudaneze istorice (aproximativ 49 de milioane de locuitori) și acoperă un teritoriu de 1.861.484 km² (CIA 2023a). Religia musulmană este majoritară (91% din populația totală a țării sunt musulmani, 5,4% creștini, 2,8% alte religii indigene) (US Department of State 2020, 3). De asemenea, etnia majoritară sunt arabii (70% din

⁶⁵ Primul război civil sudanez a avut loc între partea de nord a Sudanului și regiunea Sudanului de Sud, care a cerut reprezentare și mai multă autonomie regională.

⁶⁶ Conflict desfășurat în continuarea primului război civil sudanez între guvernul central sudanez și Armata Populară de Eliberare a Sudanului. În urma lui a rezultat Sudanul de Sud.

⁶⁷ Grupurile rebele Mișcarea de Eliberare a Sudanului (SLM) și Mișcarea pentru Justiție și Egalitate (JEM) au început să lupte împotriva guvernului Sudanului, pe care l-au acuzat că asuprește populația nonarabă din Darfur (BBC 2010).

⁶⁸ Conflict armat declanșat în statele sudaneze Kordofan de Sud și Nilul Albastru între Forțele Armate Sudaneze (SAF) și Mișcarea de Eliberare a Poporului Sudanez - Nord (SPLM-N), o filială nordică a Mișcării de Eliberare a Poporului Sudanez (SPLM) din Sudanul de Sud pe fondul clivajelor etno-lingvistice și religioase dintre arabii musulmani din nord și popoarele predominant creștine subsahariene din sud (ISPI 2020).

⁶⁹ Cele 18 state sunt: Blue Nile (Nilul Albastru), Central Darfur (Darfurul Central), East Darfur (Darfurul de Est), Gedarif, Gezira, Kassala, Khartoum, North Darfur (Darfurul de Nord), Northern (Nordicul), North Kordofan (Kordofan de Nord), Red Sea (Marea Roșie), River Nile (Râul Nil), Sennar, South Darfur (Darfurul de Sud), South Kordofan (Kordofan de Sud), West Darfur (Darfurul de Vest), West Kordofan (Kordofan de Vest) și White Nile (Nilul Alb) (Statoids 2024).

populație), alături de grupuri identitare minoritare constituite din triburi indigene (World Atlas 2024). Conflictul identitar istoric principal s-a desfășurat între musulmani (majoritatea arabi) și nonmusulmani, fapt reliefat și de Revolta din Darfur din 2003, declanșată de acuzațiile că guvernul central a discriminat populația nonarabă a regiunii (The Conversation 2024);

- regiunea de sud a țării organizată, din 9 iulie 2011, sub denumirea administrativă Sudanul de Sud, cu o populație de aproximativ 12 milioane de locuitori ce ocupă un teritoriu de 644,329 km² (CIA 2023b). Populația din Sudanul de Sud aparține predominant triburilor africane, care tind să adere la credințele creștine sau animiste (Britannica 2024). Conflictul din Sudanul de Sud sunt cauzate de „disputele etnopolitice și de competiția dintre elitele intraetnice pentru accesul la putere și resurse financiare” (Amnesty International 2023);

- Zona Abyei, situată la granița dintre Sudanul de Sud și Republica Sudan, are un statut administrativ special, fiind guvernată în comun de ambele state menționate, care revendică proprietatea asupra regiunii într-o dispută rămasă nerezolvată de la independența Sudanului de Sud în 2011 (BBC 2024).

În Republica Sudan, în 15 aprilie 2023, lupta pentru putere dintre Forțele Armate Sudaneze (SAF)⁷⁰ și Forțele de Sprijin Rapid (FRS)⁷¹ a izbucnit într-un conflict armat la scară largă (The Guardian 2024). Pe perioada conflictului, FRS a fost acuzată de atrocități împotriva civililor, inclusiv ucidere, viol și jaf, în timp ce avioanele SAF au bombardat ținte civile și infrastructură critică (Waal 2024). Mai mult, la mijlocul lunii iunie s-au înregistrat acte de violență etnică împotriva comunităților nonarabe, care au provocat „uciderea a peste 1.100 de civili în El Geneina din Darfurul de Vest” (HOPE 2023).

Războiul Sudanului se desfășoară într-un cerc de conflicte care îi implică pe vecinii săi africani din est și vest. RSF își are originea în miliția Janjaweed din Darfur și soldații recrutați din nomazii din Ciad și Niger,

⁷⁰ Forțele Armate Sudaneze sunt, în mare parte, loiale generalului Abdel Fattah al-Burhan, conducătorul *de facto* al țării.

⁷¹ Forțele de Sprijin Rapid reprezintă o structură paramilitară, organizată inițial ca o miliție arabă de contrainsurgență de către fostul dictator Omar al-Bashir, care a vrut să zdrobească o rebeliune în regiunea Darfur în urmă cu mai bine de 20 de ani pe fondul marginalizării politice și economice a populației locale. În prezent, FRS sunt compuse din miliții loiale fostului șef al armatei Generalul Mohamed Hamdan Dagalo, cunoscut sub numele de Hemedti (The Guardian 2024).

având unități active în Libia și Republica Centrafricană. Egiptul sprijină SAF, dar dorește să suprimе elementele islamiste din cadrul acestora (Waal 2024). De asemenea, tentativa agresivă a Etiopiei de a obține accesul la mare a reconfigurat alianțele din Africa de Est. Etiopia este acum aliată cu RSF, în timp ce Eritreea este aliniată cu SAF (Omer 2023). Mai mult, tensiunile sunt amplificate în Sudan de mizele geopolitice în competiția pentru influență din partea Rusiei, SUA, Arabiei Saudite, Emiratelor Arabe Unite și, mai nou, Iranului (The Guardian 2024). De aceea, războiul din Sudan amenință să declanșeze și alte conflicte transnaționale pe fondul rivalităților globale⁷², ceea ce amenință securitatea regională.

Pe fundalul conflictului, activitatea economică a Sudanului a intrat în colaps, iar capacitatea statului de a gestiona situația a fost erodată, cu efecte negative asupra securității alimentare și strămutări forțate. Până la sfârșitul anului, „peste 6,7 milioane de oameni și-au părăsit casele căutând refugiu în alte zone ale Sudanului sau în statele învecinate” și au fost înregistrate 7.700 de cazuri de holeră în condițiile în care „aproximativ 65% din populație nu are acces la asistență medicală și între 70-80% din spitalele din zonele afectate de conflict nu mai sunt funcționale” (OCHA 2023). Mai mult, „25 de milioane de oameni au nevoie de asistență umanitară, situație coroborată cu o criză alimentară și risc de foamete” (Waal 2024). Războiul a dus la strămutarea a milioane de persoane în interiorul țării și imigranți în state vecine precum Ciad, Egipt, Republica Centrafricană și Sudanul de Sud și a generat pierderi economice masive – estimate la peste 4 miliarde de dolari (American Friends Service Committee 2023, 5). Escaladarea conflictului, ce a provocat strămutări în masă, criză economică și iminența prăbușirii serviciilor de sănătate, a poziționat Sudanul în topul crizelor umanitare din lume (2024 Emergency Watchlist 2024). De asemenea, conflictul a determinat ca 19 milioane de copii din Sudan să fie lipsiți de educație (The Guardian 2024). Consecința directă a acestui conflict armat o reprezintă îndepărtarea șanselor către o tranziție democratică a statului sudanez.

⁷² De la Marea Roșie până la Sahelul Africii de Vest, de la Marea Mediterană până în Africa centrală, țările vecine sunt afectate de fluxul de refugiați, de mișcarea grupurilor armate și de perturbarea comerțului. De asemenea, Sudanul de Sud depinde de veniturile din exporturile de petrol printr-o conductă care traversează zone aprig contestate (Waal 2024).

Populația Sudanului de Sud a suferit violențe în urma conflictului intern dintre Forțele de Apărare ale Poporului din Sudanul de Sud (SPLA)⁷³ și Frontul Salvării Naționale (NAS)⁷⁴ izbucnit în 2013, „supunând civilii unor forme extreme de abuz, cum ar fi uciderea în masă, violul în masă și tortura” (Global Witness 2023). Divizia pentru Drepturile Omului a Misiunii ONU pentru Sudanul de Sud (UNMISS) a documentat „cel puțin 215 incidente de violență care au afectat 641 de civili (321 uciși, 231 răniți, 65 răpiți și 24 supuși violenței sexuale legate de conflict)” (UNMISS, OHCHR 2023). Mai mult, Divizia arată că milițiile comunitare au fost responsabile de majoritatea acestor violențe. Acestea se întâmplau în pofida acordurilor de pace încheiate în perioada 2019-2020⁷⁵, care urmăreau a separa religia și statul și a elimina tendințele discriminatorii pe baze etnice, pentru a asigura un tratament egal tuturor cetățenilor Sudanului.

Regiunea Abyei, bogată în resurse de petrol, ce se întinde pe granița dintre statul Kordofanul de Vest din Sudan și statele nordice Bahr el-Ghazal, Warrap și Unity din Sudanul de Sud (ACCLED 2023),

⁷³ SPLA a fost fondată ca o mișcare de gherilă împotriva guvernului Sudanului în 1983 și a fost un participant cheie la cel de-al doilea război civil sudanez, condus de John Garang (Ministry of Defence and Veterans Affairs. South Sudan 2024).

⁷⁴ Frontul Salvării Naționale este un grup militant care luptă împotriva guvernului Sudanului de Sud din martie 2017.

⁷⁵ Printre acestea se numără: *negocierile de la Juba din septembrie 2019* între patru mișcări rebele (prima compusă din Mișcarea pentru Justiție și Egalitate, Mișcarea/Armata de Eliberare a Sudanului condusă de Minni Minawi (SLM-MM), Mișcarea de Eliberare a Sudanului – Consiliul de Tranziție și Alianța Forțelor de Eliberare a Sudanului; a doua reprezentată de Nilul Albastru/Kordofanul de Sud; a treia, Mișcarea de Eliberare a Poporului din Sudan – fracțiunea North al-Hilu (SPLM-N al-Hilu) și a patra, Frontul Revoluționar din Sudan (SRF) aliat din 2011 cu o gamă largă de alte grupuri rebele armate sudaneze) (Dabanga Sudan 2019), membrii militari ai Consiliului de Suveranitate și prim-ministrul sudanez; Acordurile semnate în octombrie 2019 între rebeli și reprezentanții Consiliului de Suveranitate cu privire la Kordofanul de Sud și drumurile dinspre Darfur (Dabanga Sudan 2019); Acordurile din ianuarie 2020 care au convenit între reprezentanții SRF și Consiliul de Suveranitate asupra creării unei Curți Speciale pentru Darfur, care să conducă investigații și procese pentru crimele de război și crimele împotriva umanității comise în timpul Războiului din Darfur de către președinția al-Bashir și de către domnii războiului (Dabang Sudan 2020), dar și conferirea autonomiei legislative Kordofanului de Sud și Nilului Albastru (Reuters 2020); Acordurile din februarie 2020 prin care s-a stabilit reprezentativitatea sporită a Sudanului de Est în structurile guvernamentale federale (Dabanga Sudan 2020); Acord de pace cuprinzător, semnat la 31 august 202 între Consiliul de Suveranitate și SRF, care include SPLM-N (Minnawi), JEM și SPLM-N (Agar) (Al Jazeera 2020); Acord încheiat la Addis Abeba între guvernul de tranziție și fracțiunea rebelă SPLM-North al-Hilu (la 3 septembrie 2020) pentru a separa religia și statul și pentru a nu discrimina etnia nimănu, pentru a asigura un tratament egal al tuturor cetățenilor Sudanului (Voa Africa 2020); Acordul de pace de la Juba semnat între SRF, SPLM-N condus de Malik Agar și SLM condus de Minni Minnawi și guvernul sudanez la 3 octombrie 2020 (UNAMID 2020).

este revendicată de ambele părți, ceea ce a făcut ca în ultimii ani să fie un centru de tensiune și violență. Totuși, criza din Sudan a „pus în mod efectiv în așteptare” disputa politică cu privire la Abyei, ambele state sudaneze confruntându-se cu povara economică provocată de criza umanitară declanșată în urma conflictului recent ca urmare a persoanelor deplasate intern (pentru Sudan), respectiv a imigranților (pentru Sudanul de Sud).

Inițial, conflictul armat din regiunea Sudan a izbucnit ca urmare a ignorării deliberate a diversității religioase și etnice a acestuia, la momentul 1967, când guvernul nordic cu identitate musulmană arabă a încercat să construiască un stat național sudanez care să promoveze religia islamică și interesele arabe, în detrimentul celor nonislamice și nonarabe, refuzând soluția unui stat federalizat în cadrul căruia să i se respecte dreptul la autodeterminare Sudanului de Sud.

După partiția Sudanul de Sud de Republica Sudan, unele sondaje arătau că s-au înregistrat „schimbări nu numai modul în care indivizii clasificau diferitele elemente preexistente ale profilurilor lor identitare (cum ar fi afiliere naționale și regionale sau tribale), dar au creat și stimulente pentru ca subiecții să-și asume trăsături pe care nu le posedau anterior (de exemplu, prin schimbarea credinței lor autodescrise de la creștinism la islam)” (Beber, Roessler și Scacco 2020, 27).

Conflictul actual din Republica Sudan reprezintă în opinia experților mai degrabă expresia lipsei unei identități naționale coagulate (The Tahrir Institute 2024), fapt la care au contribuit „politicienii din Sudan care nu spun adevărul, dar în schimb au folosit etnia și religia ca drum spre putere” (Mareng 2009, 534). Criza actuală depășește un simplu război civil declanșat de instrumentalizarea politică a identității arabe musulmane, însoțit de o catastrofă umanitară, asigurarea viabilității și supraviețuirii statului sudanez în sine fiind miza anilor următori.

Concluzii

Identitățile sociale ale grupurilor umane, deși pot fi comparabil diferite, nu sunt prin natura lor antagonice, prezența uneia nerespingând existența altora. Antagonismele identitare au fost create artificial prin instrumentalizarea politică a diferențelor dintre grupurile sociale (după trăsături fizice – rasism, proveniență etnică – etnocentrism, rasism etc., înclinații religioase etc.), pe fondul existenței unor interese de grup promovate în detrimentul altora. Aceasta a dus la inegalități sociale și,

implicit, la nemulțumiri ale maselor identitare defavorizate, exprimate cu intensitate diferită, de la intensitatea joasă (proteste, greve etc.) la conflicte de intensitate ridicată – conflicte armate (război civil, insurgență, terorism etc.).

Pluralitatea de identități din cadrul unui teritoriu îl face vulnerabil la conflictele interne cu dimensiune identitară. De altfel, dinamica intergrupurilor a fost un vector central în conflictele de identitate de lungă durată din Orientul Mijlociu și Africa. De asemenea, dacă conflictele etnice apar ca rezultat al colonizării, inegalităților, luptei pentru putere și resurse politice, dar și al lipsei valorilor comune și a unor identități naționale bine conturate, identitatea etnicoreligioasă și socială este un factor important în perpetuarea conflictelor armate.

Sursa conflictelor armate actuale din Orientul Mijlociu și Africa nu o reprezintă valorile afirmate ca antagonice ale unor grupuri etnice și religioase, ci faptul că unele grupuri identitare domină viața politică și socio-economică a unor state în așa fel încât își promovează interesele de grup de multe ori în detrimentul grupurilor minoritare. Astfel, se ajunge la discriminări în tratamentul grupurilor minoritare. Nu numai tratamentul inegal, dar și temerile reale sau percepute, transformă identitățile în instrument politic pentru canalizarea intereselor și nevoilor anumitor grupuri.

Conflictele etnicoreligioase cu dimensiuni teritoriale (politice), exprimate în secesionism, sunt cele mai importante dintre cauzele conflictelor armate din Orientul Mijlociu și Africa. De aceea, conflictele etnico-religioase politice persistente, cum sunt conflictul dintre israelieni și palestinieni din Orientul Mijlociu și cel dintre arabi și africani din regiunea Sudanului, sunt clar distincte unul de celălalt, dar au mai multe aspecte comune. Similaritatea dintre ele constă în tendința de antagonism identitar creat prin instrumentalizarea politică a diferențelor dintre grupuri, persistența, nivelul ridicat de dezacord dintre părți și, implicit, de violență armată, toate aceste aspecte crescând nivelul de dificultate în rezolvarea conflictelor.

Un prim pas pentru a opri valul crizelor etnice, ce au dus sau pot duce la declanșarea unor conflicte armate, este cel al demistificării și al deconstruirii termenelor de etnie, religie, regionalism și de a promova, prin mobilizare și sensibilizare politică, un sentiment de apartenență între

diversele subcategorii de grupuri care constituie statele din Orientul Mijlociu și Africa.

BIBLIOGRAFIE:

- 2024 Emergency Watchlist. 2024. "Fighting in Sudan: What you need to know about the crisis." *Rescue.org*. Accessed 04 11, 2024. <https://www.rescue.org/eu/article/fighting-sudan-what-you-need-know-about-crisis>.
- ACCELED. 2023. "Sudan: Deadly Violence in the Disputed Abyei Area." March 17. Accessed 04 26, 2024. <https://acleddata.com/2023/03/17/sudan-march-2023-situation-update-deadly-violence-in-the-disputed-abyei-area/>.
- ACLED. 2023. "Nigeria: Historic Elections Threatened by Insecurity." February 8. Accessed 03 12, 2024. <https://acleddata.com/conflict-watchlist-2023/nigeria/>.
- Adams, Byron G., and Fons J. R. van de Vijver. 2017. "Identity and acculturation: The case for Africa." Edited by Routledge. *Journal of Psychology in Africa*.
- AfDB. 2011. "The Middle of the Pyramid: Dynamics of the Middle Class in Africa." *Market Briefing*. April 20. Accessed 03 15, 2024. https://www.afdb.org/sites/default/files/documents/publications/the_middle_of_the_pyramid_the_middle_of_the_pyramid.pdf.
- Al Jazeera. 2023. "Israel-Gaza war in maps and charts: Live tracker." October 9. Accessed 02 12, 2024. <https://www.aljazeera.com/news/longform/2023/10/9/israel-hamas-war-in-maps-and-charts-live-tracker>.
- . 2020. "Sudan signs peace deal with rebel groups from Darfur." August 31. Accessed 02 12, 2024. <https://www.aljazeera.com/news/2020/8/31/sudan-signs-peace-deal-with-rebel-groups-from-darfur>.
- American Friends Service Committee. 2023. "Situation analysis on the root causes of current internal armed conflict in the Sudan." *Policy Brief*, October.
- Amnesty International. 2023. "South Sudan's conflicts are not just between communities." Mar 30. Accessed 04 25, 2024. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/03/violent-conflicts-in-south-sudan-almost-always-involve-human-rights-violations-and-abuses-and-crimes-under-international-law/>.

- Assouad, Lydia. 2020. "Inequality and Its Discontents in the Middle East." *Carnegie Middle East Center*. March. Accessed 04 09, 2024. https://carnegieendowment.org/files/Assouad_Inequality.pdf.
- Atanasiu, Mirela. 2021. "MULTILATERALITATEA CONFLICTUALITĂȚII DIN PALESTINA – ISTORIC, PREZENT ȘI TENDINȚE." *Impact Strategic*. doi:DOI: 10.53477/1842-810X-21-04.
- Australian Bureau of Statistics. 2022. *Underutilised labour*. 02 15. Accessed 03 21, 2024. <https://www.abs.gov.au/statistics/detailed-methodology-information/concepts-sources-methods/labour-statistics-concepts-sources-and-methods/2021/concepts-and-sources/underutilised-labour#:~:text=The%20labour%20force%20underutilisation%20rate%20is%20defined>.
- Bailey, Phillip M., and Terry Collins. 2024. "What is the cost of racism? More lawmakers are embracing reparations for Black people." *USA Today*. Accessed 03 19, 2024. <https://eu.usatoday.com/story/news/nation/2023/07/02/is-racism-a-big-problem-black-and-white-americans-dont-agree/70337643007/>.
- Bălan, Elena. 2008. "Conștiința etnică și identitatea etnică în condițiile integrării europene." https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Constiinta%20etnica%20si%20identitatea%20etnica_0.pdf.
- BBC. 2010. "Q&A: Sudan's Darfur conflict." February 23. Accessed 02 23, 2024. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3496731.stm>.
- . 2024. "Sudan-South Sudan border: Clashes kill dozens in disputed Abyei region." January 29. Accessed 03 02, 2024. <https://www.bbc.com/news/world-africa-68134004>.
- . 2024. "What happened during the Hamas attacks on Israel?" April 5. Accessed 04 20, 2024. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67039975>.
- Beber, Bernd, Philip Roessler, and Alexandra Scacco. 2020. "Identity in Partition Evidence from a Panel Survey in Sudan." December. Accessed 04 25, 2024. https://www.wzb.eu/system/files/docs/ped/ipi/Beber_Roessler_Scacco_Sudan_Identities.pdf.
- Blanchard, Maren. 2023. "The Relationship between Socioeconomic Status and Literacy: How Literacy is Influenced by and Influences SES." *Michigan Journal Of Economics*. January 5. Accessed 03 21, 2024. <https://sites.lsa.umich.edu/mje/2023/01/05/the-relationship-between-socioeconomic-status-and-literacy-how-literacy-is-influenced-by-and-influences-ses/#:~:text=Many%20>

- people%20of%20lower%20socioeconomic,SES%20(Rea%2C%202020).&text=Related%20literature%20w.
- Blerk, Hendrik van. 2018. *African Lions: Who are Africa's rising middle class?* February. Accessed 04 09, 2024. https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/publication/documents/2018-02/20180214_ipsos_africanlions_web.pdf.
- Britannica. 2024. "Chosen People. Judaism." Accessed 04 12, 2024. <https://www.britannica.com/topic/chosen-people>.
- . 2023. "People of Israel." Accessed 03 12, 2024. <https://www.britannica.com/place/Israel/People>.
- . 2024. "social class." Accessed 03 26, 2024. <https://www.britannica.com/topic/social-class>.
- . 2024. "South Sudan." Accessed 04 25, 2024. <https://www.britannica.com/place/South-Sudan>.
- Canadian Institute of Health Research. 2023. "What is gender? What is sex?" *Government of Canada*. 05 08. Accessed 03 27, 2024. <https://cihr-irsc.gc.ca/e/48642.html>.
- Center for Human Rights. 2024. "The Intersex Project." *University of Pretoria*. Accessed 03 12, 2024. <https://www.chr.up.ac.za/the-intersex-project>.
- Center for Preventive Action. 2024. "Israeli-Palestinian Conflict." *Global Conflict Tracker*. April 17. Accessed 04 18, 2024. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/israeli-palestinian-conflict#:~:text=After%20the%20war%2C%20Israel%20gained,the%20Golan%20Heights%20from%20Syria>.
- Chamie, Joseph. 2024. "Israeli-Palestinian Population Growth and Its Impact on Peace." *Pass Blue*. February 2. Accessed 04 12, 2024. <https://www.passblue.com/2014/02/02/israeli-palestinian-population-growth-and-its-impact-on-peace/#:~:text=Nearly%2025%20years%20later%2C%20before,Jewish%20and%208%20percent%20Christian>.
- CIA. 2023. "Israel." Accessed 04 15, 2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/israel/#people-and-society>.
- . 2023b. "South Sudan." *The World Factbook*. Accessed 04 10, 2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/south-sudan/>.
- . 2023a. "Sudan." *The World FactBook*. Accessed 04 10, 2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/sudan/#people-and-society>.

- Congressional Research Service. 2024. "Israel and Hamas Conflict In Brief: Overview, U.S. Policy, and Options for Congress." April 16. Accessed 04 17, 2024. [https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47828#:~:text=On%20October%207%2C%202023%2C%20the,citizens%20in%20Israel\)%20were%20killed.](https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47828#:~:text=On%20October%207%2C%202023%2C%20the,citizens%20in%20Israel)%20were%20killed.)
- Coser, L. A. 1967. *Continuities in the study of social conflict*. Free Press.
- CPJ. 2024. "Journalist casualties in the Israel-Gaza war (April 15, 2024)." *Relief Web*. April 15. Accessed 04 16, 2024. <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/journalist-casualties-israel-gaza-war-april-15-2024>.
- CSCW. 2011. "Education and Conflict." *CSCW Policy Brief*, 02: <https://www.files.ethz.ch/isn/127909/Education%20and%20Conflict%20-%20What%20the%20Evidence%20Says.pdf>.
- Dabang Sudan. 2020. "Sudan rebels, govt. sign framework agreement in Juba." January 26. Accessed 02 20, 2024. <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/sudan-govt-rebels-sign-framework-agreement-in-juba>.
- Dabanga Sudan. 2019. "Hemeti holds talks with Sudan rebels in Juba." 09 10. Accessed 02 12, 2024. <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/hemiti-holds-talks-with-sudan-rebels-in-juba>.
- . 2019. "SPLM-N El Hilu, Sudan govt agree on peace talks roadmap." 10 18. Accessed 01 12, 2024. <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/splm-n-el-hilu-sudan-govt-agree-on-peace-talks-itinerary>.
- . 2020. "Sudan peace talks: Agreement on eastern track finalised." February 23. Accessed 02 19, 2024. <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/sudan-peace-talks-agreement-on-east-track-finalised>.
- Deewan Institute. 2024. "People of the Middle East." Accessed 03 14, 2024. <https://deewaninstitute.com/people-middle-east/>.
- Deng, Francis M. 1995. *War of Visions: Conflict of Identities in the Sudan*. Brookings Institution Press.
- Dex Definiție. 2024. "ce înseamnă cuvântul rasă." Accessed 2024. https://dexdefinitie.com/ras%C4%83.html#google_vignette.
- Dex online. 2024. "etnie." Accessed 03 12, 2024. <https://dexonline.ro/definitie/etnie/definitii>.
- . 2024. "religie." Accessed 03 24, 2024. <https://dexonline.ro/definitie/religie>.
- DEX online. 2024. "xenofobie."

- Documents UN. 1947. "RESOLUTION ADOPTED ON THE REPORT OF THE AD HOC COMMITTEE ON THE PALESTINIAN QUESTION." Accessed 04 13, 2024. <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/038/88/pdf/nr003888.pdf?token=nYKN2XFA4xNbYV7L9k&fe=true>.
- Encyclopedia. 2024. "Occupational Status." Accessed 03 12, 2024. <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/occupational-status>.
- Encyclopedia of Humanities. 2024. "What are the conflicts in the Middle East?" January 17. Accessed 02 12, 2024. <https://humanidades.com/en/conflicts-in-the-middle-east/>.
- ETH Zurich. 2020. "The Instrumentalization of Religion in Conflict." *Policy Perspectives*, June. https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/PP8-5_2020-EN.pdf.
- Eurostat. 2021. "International Standard Classification of Education (ISCED)." Accessed 03 27, 2024. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)#Implementation_of_ISCED_2011_.28levels_of_education.29](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED)#Implementation_of_ISCED_2011_.28levels_of_education.29).
- FRED Economic Data. 2023. *Literacy Rate, Adult Total: All Income Levels for Middle East and North Africa*. Accessed 03 11, 2024. <https://fred.stlouisfed.org/series/SEADTLITRZSMEA>.
- Geneva Academy. 2023. "odayts Armed Conflicts." Accessed 04 11, 2024. <https://geneva-academy.ch/galleries/today-s-armed-conflicts#:~:text=Africa%3A%20More%20than%2035%20Armed%20Conflicts&text=Western%20powers%20and%20For%20neighbouring,NIACs%20involving%20multiple%20armed%20groups>.
- Glinski, Stefanie. 2021. "Palestinians Find New Unity After War With Israel." *Foreign Policy*. July 13. Accessed 03 21, 2024. <https://foreignpolicy.com/2021/07/13/palestinian-unity-israel-amas-war/>.
- Global Witness. 2023. "Fuel to the fire: EU banks and investors tied to violence in South Sudan." Nov. 14. Accessed 02 29, 2024. https://www.globalwitness.org/en/campaigns/holding-corporates-account/fuel-fire-eu-banks-and-investors-tied-violence-south-sudan/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw26KxBhBDEiwAu6KXt7qRlpCOL44qJCmiXbqXn9lKelg3mwAv3-ZiKQK0JFaIh2KbuglSYhoCZAQQA_vD_BwE.

- Gur, Haviv Rettig. 2013. "Only 0.6% of world's Christians live in Middle East." *Times of Israel*. January 14. Accessed 01 13, 2024. <https://www.timesofisrael.com/christians-make-up-less-than-1-of-middle-east/>.
- Halabi, Yakub. 2023. "Tiny Religious Minorities in the Middle East: The Case of the Bahai, Druze and Yazidi Minorities." In *Minorities - New Studies and Perspectives*, by John R. Hermann (ed.). Intech Open.
- Harwood, Jake. 2020. "Social identity theory." *International encyclopedia of media psychology*.
- Hi. 2024. "Joint statement against the mass forced displacement of Palestinians in Gaza." February 22. Accessed 03 12, 2024. <https://www.hi.org/en/news/joint-statement-against-the-mass-forced-displacement-of-palestinians-in-gaza>.
- HOPE. 2023. "2023 Sudan Conflict: Situation Report #7." *Relief WEb*. August 24. Accessed 04 21, 2024. https://reliefweb.int/report/sudan/2023-sudan-conflict-situation-report-7-august-24-2023?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw26KxBhBDEiwAu6KXt77RS6S8J25SIAPD5MFvE-b9wMIAliMyKKsY4sUddbKpfgoYBTqhVxoCMjoQAvD_BwE.
- Hourani, Albert. 1961. *Race, Religion and the Nation State: A Vision of History*. Beirut: Khyat.
- House of Commons Library. 2021. "Roadmap to peace in Palestine." November 12. Accessed 04 12, 2024. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cdp-2021-0187/#:~:text=Abbas'%202014%20peace%20plan,East%20Jerusalem%20as%20Palestine's%20capital>.
- Howard, Brian. 2020. "Religion in Africa: Tolerance and trust in leaders are high, but many would allow regulation of religious speech." *Afro Barometer 1999-2019*, https://www.afrobarometer.org/wp-content/uploads/migrated/files/publications/Policy%20papers/ab_r7_dispatchno339_pap12_religion_in_africa.pdf.
- Hudson, Nancie. 2016. "The Trauma of Poverty as Social Identity." *Journal of Loss and Trauma* 21 (2). <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15325024.2014.965979>.
- ILO. 2023. "Impact of the Israel-Hamas conflict on the labour market and livelihoods in the Occupied Palestinian Territory." *International Labour Organization*. November. Accessed 04 20, 2024. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/publication/wcms_901136.pdf.

- . 2023. "Palestinian unemployment rate year-on-year is set to nearly double as a result of escalation of hostilities in Gaza." December 20. Accessed 04 21, 2024. https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_907149/lang--en/index.htm.
- . 2023. *Statistics in Arab States*. Accessed 02 12, 2024. <https://ilostat.ilo.org/data/arab-states/>.
- INSS. 2021. "The National Significance of Israeli Demographics at the Outset of a New Decade." *The Institute for National Security Studies*. July. Accessed 03 28, 2024. [https://www.inss.org.il/strategic_assessment/israeli-demographics/#:~:text=As%20of%20the%20end%20of,census\)%3B%20and%20465%2C000%20%22others](https://www.inss.org.il/strategic_assessment/israeli-demographics/#:~:text=As%20of%20the%20end%20of,census)%3B%20and%20465%2C000%20%22others).
- International Labour Organization. 2023. *Statistics in Africa*. Accessed 02 03, 2024. <https://ilostat.ilo.org/data/africa/>.
- ISPI. 2020. "Sudan: The Roots of the Conflict, and Those of the Peace Process." May 22. Accessed 01 24, 2024. <https://www.ispionline.it/en/publication/sudan-roots-conflict-and-those-peace-process-26272>.
- Jewish Virtual Library. 2024. "Jewish & NonJewish Population of Israel/Palestine." Accessed May 05, 2024. https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-and-nonjewish-population-of-israel-palestine-1517-present?utm_content=cmp-true.
- Johnson, Diouglas H. 2016. *The Roots Causes of Sudan's Civil War*. 3rd edition. Boydell and Brewer.
- Johnson, Todd M. 2020. "Christianity in the Middle East." *Gordon Conwell Theological Seminary*. February 26. Accessed 02 18, 2024. <https://www.gordonconwell.edu/blog/christianity-in-the-middle-east/>.
- Kelman, Herbert C. 1999. "The Interdependence of Israeli and Palestinian National Identities: the role of The Other in Existential Conflicts." *Journal of Social Issues*, 581-600.
- Khoury, Rami G. 2019. "Inequality Are Devastating the Middle East." *Carnegie*. September 2. Accessed 04 08, 2024. <https://www.carnegie.org/our-work/article/why-mass-poverty-so-dangerous-middle-east/>.
- . 2015. "Narrow Ethno-nationalism Plagues All in the Middle East." *The Cairo Review*. May 10. Accessed 04 2024, 01. <https://www.thecaireview.com/tahrir-forum/narrow-ethno-nationalism-plagues-all-in-the-middle-east/>.
- Knesset. 1993. "Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements." September 13. Accessed 03 15, 2024. <https://web>.

archive.org/web/20021115183950/http://knesset.gov.il/process/docs/oslo_eng.htm.

- Larson, Peter. 2011. "African Conflict and the Murdock Map of Ethnic Boundaries." January 19. Accessed 03 15, 2024. <https://peterslarson.com/2011/01/19/african-conflict-and-ethnic-distribution/>.
- Lustick, Ian S. 2024. "One-State Reality: Israel as the State that Rules the Lands ." *Middle East Political Science*. Accessed 03 29, 2024. <https://pomeps.org/one-state-reality-israel-as-the-state-that-rules-the-lands-and-populations-living-between-the-mediterranean-sea-and-the-jordan-river>.
- Malcoci, Ludmila. 2018. "Conceptualizarea stratificării sociale și a clasei mijlocii." https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/7-65.pdf.
- MAppr. 2024. *Religions in Africa*. Accessed 03 11, 2024. <https://www.mappr.co/thematic-maps/religion-map-africa-continent/>.
- Mareng, Chuei D. 2009. *African Journal of Political Science and International Relations*, December: 532-539. <https://academicjournals.org/journal/AJPSIR/article-full-text-pdf/E1D4A7F40640>.
- Maynard, Jonathan Leader. 2015. "Identity and Ideology in Political Violence and Conflict." *St. Anthony's International Review*, 18-52.
- Mazure, M. Caroline. 2021. "What Do We Mean By Sex and Gender?" *Yale School of Medicine*. September 19. Accessed 03 27, 2024. <https://medicine.yale.edu/news-article/what-do-we-mean-by-sex-and-gender/>.
- Ministry of Defence and Veterans Affairs. South Sudan. 2024. "SPLA SOLDIERS." Accessed 03 24, 2024. <https://modva-rss.com/>.
- Moshrif, Rowaida. 2022. "Income Inequality in the Middle East." *World Inequality Lab - Issue Brief*, November: <https://wid.world/document/income-inequality-in-the-middle-east-world-inequality-lab-issue-brief-2022-06/#:~:text=We%20find%20that%20income%20inequality,share%20of%20the%20bottom%2050%25>. <https://wid.world/document/income-inequality-in-the-middle-east-world-inequality-lab-issue-brief-2022-06/#:~:text=We%20find%20that%20income%20inequality,share%20of%20the%20bottom%2050%25>.
- Murdock, George Peter. 1959. *Africa. Its Peoples and Their Culture History*. New York: McGraw-Hill. <https://www.webafrika.site/library/anthropology/murdock/part01-orientation.html>.

- National Salvation Front. South Sudan. 2024. Accessed 02 15, 2024. <https://trackingterrorism.org/group/national-salvation-front-south-sudan/>.
- Norton, Ben. 2015. "U.N. voted to partition Palestine 68 years ago, in an unfair plan made even worse by Israel's ethnic cleansing." November 15. Accessed 02 14, 2024. https://www.salon.com/2015/11/30/u_n_voted_to_partition_palestine_68_years_ago_in_a_n_unfair_plan_made_even_worse_by_israels_ethnic_cleansing/.
- Noul dicționar explicativ al limbii române. 2024. "diferend." *Dex.ro*. Accessed 03 25, 2024. <https://www.dex.ro/diferend>.
- Oberschall, Antony. 1978. "Theories of Social Conflict." *Annual Review Social* 4291-4315.
- OCHA. 2023. "About 4,000 Palestinians displaced in the West Bank in 2023." *ReliefWeb*. Feb. 21. Accessed 04 13, 2024. <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/about-4000-palestinians-displaced-west-bank-2023#:~:text=During%202023%2C%20Israeli%20authorities%20punitively,173%20Palestinians%2C%20including%2070%20children>.
- . 2023. "Sudan: Eight months of conflict - Key Facts and Figures ." December 15. Accessed 04 10, 2024. <https://www.unocha.org/publications/report/sudan/sudan-seven-months-conflict-key-facts-and-figures-15-december-2023>.
- OECD. 2019. "Achieving gender balance in corporate leadership in the Middle East and North Africa (MENA)." Accessed 03 12, 2024. <https://www.oecd.org/gender/data/achieving-gender-balance-in-corporate-leadership-in-the-middle-east-and-north-africa-mena.htm>.
- OHCHR. 2023. "UN expert warns of new instance of mass ethnic cleansing of Palestinians, calls for immediate ceasefire." October 14. Accessed 01 14, 2024. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/10/un-expert-warns-new-instance-mass-ethnic-cleansing-palestinians-calls>.
- . 2024. "UN Human Rights Chief deplores new moves to expand Israeli settlements in occupied West Bank." March 08. Accessed 04 12, 2024. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/03/un-human-rights-chief-deplores-new-moves-expand-israeli-settlements-occupied#:~:text=The%20size%20of%20existing%20Israeli,since%20monitoring%20began%20in%202017>.
- Omelaenko, N. 2021. "Conflict as a social phenomenon." *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*.

- Omer, Mohamed Kheir. 2023. "The Horn of Africa: The perils of ethnic politics and military brinkmanship." *The Pan African Review*. November 18. Accessed 04 10, 2024. <https://panafricanreview.com/the-horn-of-africa-the-perils-of-ethnic-politics-and-military-brinkmanship/>.
- Open Education Sociology Dictionary. 2010. "Age Cohort." Accessed 03 27, 2024. <https://sociologydictionary.org/age-cohort/#:~:text=of%20Age%20Cohort-,Definition%20of%20Age%20Cohort,experiences%20over%20their%20life%20course.>
- Outreach International. 2023. *Poverty in Africa: Real-Life Consequences & Sustainable Solutions*. Accessed 04 08, 2024. <https://outreach-international.org/blog/poverty-in-africa/>.
- Oxford Reference. 2024. "socioeconomic status." Accessed 03 27, 2024. <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100515750>.
- Ozcelik, Burcu. 2021. "Introduction: confronting the legacy and contemporary iterations of racial politics in the Middle East." *Ethnic and Racial Studies*, 2155-2166. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01419870.2021.1919312?needAccess=true>.
- Palestinian Central Bureau of Statistics. 2017. "Percentage Distribution of Population (15 Years and Above) by Educational Attainment, Sex and Region, 2017." Accessed 03 22, 2024. https://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/Population-by-Educational-Attainment-in-1948-ee-2017.html.
- Parlamentul European. 2017. "Propunere de rezoluție - B8-0348." Accessed 02 12, 2024. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2017-0348_RO.html.
- Perez, Rafael. 2016. "Palestinian-Jews and Israel's Dual Identity Crisis." *History in the Making*. <https://scholarworks.lib.csusb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=history-in-the-making>.
- Perry, Mark. n.d. "PERCEPTIONS OF RACE IN THE ARAB WORLD." *Lebanese American University*. Accessed 03 20, 2024. <https://inhouse.lau.edu.lb/bima/papers/Perry.pdf>.
- Prasad, Naren. 2014. "Broken relationships: social policies Arab States and the middle class." *ResearchGate*. Accessed 03 06, 2024. https://www.researchgate.net/publication/264846296_Broken_relationship_social_policies_Arab_States_and_the_middleclass/figures?lo=1&utm_source=google&utm_medium=organic.

- Raz, Sharon. 2021. "Introduction to Social Identities." In *Diversity and Social Justice - Faculty Guide*. Washington: Lake Washington Institute of Technology. <https://openwa.pressbooks.pub/dsj2021/chapter/social-identities-overview/#:~:text=Social%20identity%20groups%20are%20usually,%2C%20and%20religion%2Freligiou s%20beliefs>.
- Resolution 242. 1967. Accessed 01 15, 2024. <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCRes242%281967%29.pdf>.
- Reuters. 2023. "Israeli military orders Gazans to leave northern half of territory." October 14. Accessed 04 20, 2024. <https://www.reuters.com/graphics/ISRAEL-PALESTINIANS/MAPS/movajdladpa/#israeli-military-orders-gazans-to-leave-northern-half-of-territory>.
- . 2020. "Sudan signs initial political and security deal with rebel group." January 25. Accessed 02 18, 2024. <https://www.reuters.com/article/us-sudan-politics/sudan-signs-initial-political-and-security-deal-with-rebel-group-idUSKBN1ZN1RF/>.
- Robinson, Kali. 2023. "What to Know About the Arab Citizens of Israel." *Council of Foreign Relations*. October 26. Accessed 05 10, 2024. <https://www.cfr.org/backgrounder/what-know-about-arab-citizens-israel>.
- Sayigh, Rosemary. 2023. "'On the Burial of the Palestinian Nakba". *Routledge International Handbook of Ignorance Studies*. 279–289. Routledge.
- Statista. 2023. *Adult literacy rate in Africa 2022, by region*. Accessed 02 24, 2024. <https://www.statista.com/statistics/1233204/adult-literacy-rate-in-africa-by-region/#:~:text=In%202022%2C%2067.4%20percent%20of,literacy%20rate%2C%20at%2080%20percent>.
- STATISTA. 2022. *Distribution of ethnic groups in Nigeria 2018*. December 12. Accessed February 02, 204. <https://www.statista.com/statistics/1203438/distribution-of-ethnic-groups-in-nigeria/>.
- Statista. 2023. *roportion of selected age groups of world population and in regions in 2023*. Accessed 01 28, 2024. <https://www.statista.com/statistics/265759/world-population-by-age-and-region/>.
- Statoids. 2024. "State of Sudan." Accessed 04 09, 2024. <http://www.statoids.com/usd.html>.
- Stewart, F. 2010. "Horizontal Inequalities as a Cause of Conflict: A Review of CRISE Findings." *World Development Report 2011 Background Paper*.

- The Arab Peace Initiative. 2002. Accessed 03 23, 2024. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=a5dab26d-a2fe-dc66-8910-a13730828279&groupId=268421.
- The Center for Disaster Philanthropy. 2024. "Sudan Humanitarian Crisis." March 12. Accessed 03 24, 2024. <https://disasterphilanthropy.org/disasters/sudan-humanitarian-crisis/#:~:text=More%20than%2015%25%20of%20the,are%20outside%20of%20the%20country>.
- The Conversation. 2024. "Sudan's civil war is rooted in its historical favouritism of Arab and Islamic identity." April 25. Accessed 04 25, 2024. <https://theconversation.com/sudans-civil-war-is-rooted-in-its-historical-favouritism-of-arab-and-islamic-identity-228533>.
- . 2024. "The war in Gaza is wiping out Palestine's education and knowledge systems." February 8. Accessed 03 27, 2024. <https://theconversation.com/the-war-in-gaza-is-wiping-out-palestines-education-and-knowledge-systems-222055>.
- The Guardian. 2024. "What caused the civil war in Sudan and how has it become one of the world's worst humanitarian crises?" April 15. Accessed 17 04, 2024. <https://www.theguardian.com/global-development/2024/mar/22/what-caused-the-civil-war-in-sudan-and-how-has-it-become-one-of-the-worlds-worst-humanitarian-crisis#:~:text=Fighting%20broke%20out%20in%20Khartoum,the%20country's%20de%20facto%20ruler>.
- The Tahrir Institute. 2024. "A War for Sudan's Identity: The Loss and Destruction of Culture and Heritage." April 15. Accessed 04 25, 2024. <https://timep.org/2024/04/15/a-war-for-sudans-identity-the-loss-and-destruction-of-culture-and-heritage/>.
- The World Bank. 2022a. Accessed 03 20, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS?locations=ZQ>.
- . 2022b. "Population ages 15-64 (% of total population) - West Bank and Gaza." Accessed 03 28, 2024. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS?locations=PS>.
- Theys, Sarina. 2018. "Introducing Constructivism in International Relations." Feb. 23. Accessed 04 03, 2024. <https://www.e-ir.info/pdf/72842>.
- Ugochukwu, Edmund, and Umeh Lucy Chinwe. 2021. "Religious Diversity in the Middle East and its impact on patterns of global Interaction." *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*, September.

- UN Resolution 181. 1947. "United Nations Resolution 181. Israeli-Palestinian history." *Britannica*. Accessed 03 31, 2024. <https://www.britannica.com/topic/United-Nations-Resolution-181>.
- UNAMID. 2020. "UNAMID JSR congratulates the Sudanese parties on the formal signing of the peace agreement." *Relief Web*. Oct 4. Accessed 02 21, 2024. <https://reliefweb.int/report/sudan/unamid-jsr-congratulates-sudanese-parties-formal-signing-peace-agreement>.
- UNDP. 2015. "Employment in Conflict and Post-conflict Situations." Accessed 03 23, 2024. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/stewarthisdr2015final.pdf>.
- . 2020. "Nomad's Settlement in Sudan: Experiences, Lessons and Future Action." March 26. Accessed 03 12, 2024. <https://www.undp.org/arab-states/publications/nomads-settlement-sudan-experiences-lessons-and-future-action>.
- UNMISS, OHCHR. 2023. "BRIEF ON VIOLENCE AFFECTING CIVILIANS." December 1. Accessed 02 13, 2024. <https://reliefweb.int/report/south-sudan/unmiss-brief-violence-affecting-civilians-july-september-2023>.
- US Department of State. 2016. "ISRAEL 2016 INTERNATIONAL RELIGIOUS FREEDOM REPORT." Accessed 04 15, 2024. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Israel.pdf>.
- . 2020. "SUDAN 2022 INTERNATIONAL RELIGIOUS FREEDOM REPORT." Accessed 03 17, 2024. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/05/441219-SUDAN-2022-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf>.
- Voa Africa. 2020. "Sudan's Government Agrees to Separate Religion and State." September 4. Accessed 03 14, 2024. https://www.voaafrica.com/a/africa_south-sudan-focus_sudans-government-agrees-separate-religion-and-state/6195464.html.
- Waal, Alex de. 2024. "Sudan is collapsing – here's how to stop it." *Chatham House*. February 2. Accessed 04 11, 2024. <https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2024-02/sudan-collapsing-heres-how-stop-it>.
- Walt Adler. 2024. "Israel Palestine Policy." Accessed 04 12, 2024. <https://waltadler.co/israel-palestine-policy/>.
- Wessells, M. 2001. "2 Psychological Sources of War and Destructive Intergroup Conflict." *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/identity-conflict>.

- WHO African Region. 2023b. "Women's health in the African Region ." *Integrated African Health Observatory*. March. Accessed 03 20, 2024. https://files.who.int/afahobckpcontainer/production/files/Womens_Health_Regional_Factsheet.pdf.
- World Atlas. 2024. "Ethnic Groups Of Sudan." Accessed 04 25, 2024. <https://www.worldatlas.com/articles/the-ethnic-groups-in-sudan.html>.
- World Population Review. 2024. *How Many Black People are in the World 2024*. Accessed 03 14, 2024. <https://worldpopulationreview.com/economics/how-many-black-people-are-in-the-world>.

ECONOMIA MONDIALĂ SUB SEMNUL RĂZBOIULUI ȘI AL TENSIUNILOR GEOPOLITICE

Cristian BĂHNĂREANU

Anul 2023 a fost marcat de sfârșitul urgenței de sănătate publică la nivel global provocată de pandemia de Covid-19 (WHO 2023), continuarea războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei și izbucnirea altuia în Fâșia Gaza între Israel și gruparea palestiniană Hamas. Deși economia mondială s-a dovedit mai rezilientă decât prognoza organizatiile economice internaționale și a evitat scenariul unei recesiuni pe parcursul anului trecut, creșterea tensiunilor geopolitice, prelungirea și agravarea unor crize și conflicte în desfășurare și accelerarea schimbărilor climatice au continuat să afecteze economiile locale și cea europeană și, implicit, nivelul de trai a milioane de oameni.

Pe acest fundal, economia mondială a continuat să înregistreze un ritm de expansiune mai scăzut, rata de creștere reducându-se cu 0,3-0,4 puncte procentuale – de la 3% în 2022 la circa 2,7% în 2023, în estimările ONU (UN 2024, 6), sau de la 3,5% în 2022 la 3,1% în 2023, conform datelor FMI (IMF 2024a). Creșterea globală trecut a fost, totuși, susținută de rezultatele economice destul de bune ale majorității actorilor importanți: economia americană a fost suficient de rezilientă și a infirmat previziunile privind o eventuală încetinire; economia chineză a reușit să se redreseze ușor, dar mai slab decât se preconiza, după căderea puternică din anul anterior; economia europeană a marcat și în 2023 rezultate extrem de proaste (vezi figura nr. 1). Creșterea moderată în cele mai mari economii de pe mapamond, coroborată cu condițiile financiare stricte, tensiunile geopolitice, reducerea spațiului fiscal și costurile în creștere ale serviciului datoriei au pus presiune atât asupra perspectivelor de creștere ale multor țări în curs de dezvoltare și în tranziție, cât și asupra relațiilor comerciale. Rata inflației a scăzut treptat în majoritatea regiunilor lumii pe fondul moderării prețurilor la energie și alimente, permițând băncilor centrale să încetinească sau să stopeze majorarea ratelor dobânzii de referință. Implementarea planurilor de consolidare fiscală va lua probabil avânt în 2024, pe măsură ce guvernele retrag treptat sprijinul pentru

atenuarea impactului prețurilor mari asupra consumatorilor, ceea ce va duce la reduceri semnificative ale deficitelor bugetare.

Comerțul internațional și-a pierdut o parte din dinamism în ultimii ani și a fost afectat de o combinație de factori nefavorabili și șocuri la nivelul cererii și al ofertei legate de pandemie, întreruperi ale lanțului de aprovizionare și incertitudine sporită în domeniul politicii comerciale determinată de rivalitățile geopolitice. Războiul din Ucraina și sancțiunile multilaterale impuse Rusiei au reconfigurat modelele comerciale, iar încetinirea cererii globale și tensiunile comerciale nerezolvate între marile puteri economice au afectat fluxurile de mărfuri pe termen scurt, ceea ce a dus la scăderea bruscă a comerțului internațional de la 3% în 2022 la 1,2% în 2023 (WTO 2024, 3). Este probabil că această evoluție a comerțului va persista și în perioada următoare pe fondul unei realinieri a relațiilor comerciale internaționale – asigurarea unor lanțuri de aprovizionare cât mai aproape de casă sau din surse cât mai reziliente și strategii de creștere bazate pe cererea internă în locul celor bazate pe exporturi.

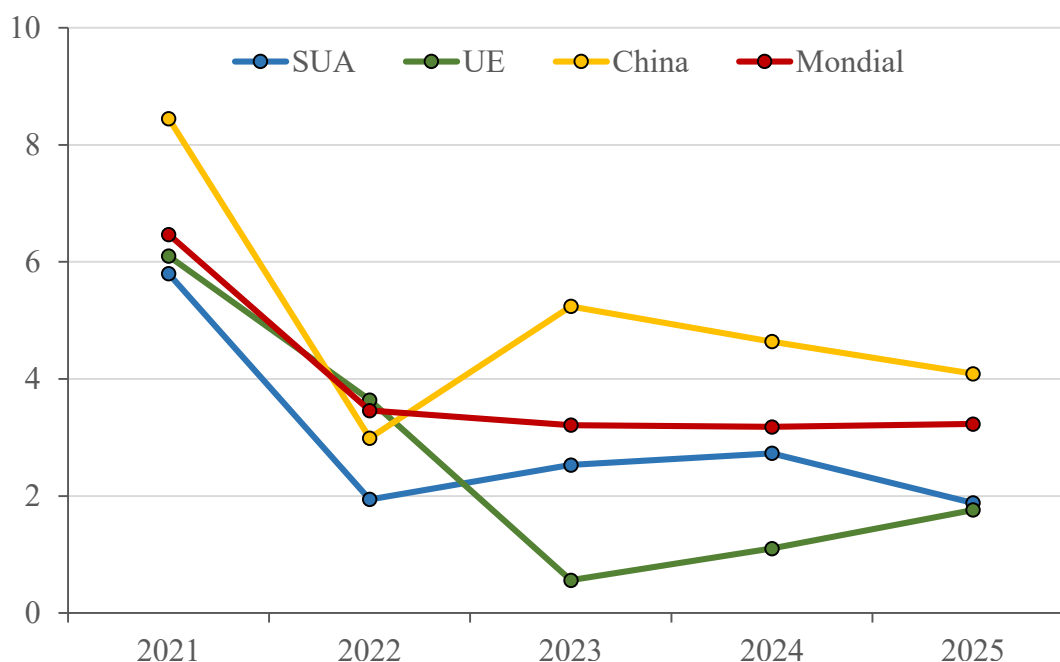

Figura nr. 1: Rata de creștere a economiilor SUA, UE, China și a celei mondiale, în perioada 2021-2025 (%) (IMF 2024a)

Pandemia de Covid-19 și rivalitățile geopolitice au evidențiat importanța rezilienței interne și au determinat cei mai importanți actori economici – SUA, China și UE – să-și extindă politicile industriale și de inovare și să investească masiv în sectoarele de înaltă tehnologie pentru a-și consolida avantajele competitive. Deși investițiile în energia curată

au sporit pentru al treilea an consecutiv, ritmul de creștere nu este suficient pentru a atinge obiectivul de emisii nete zero până în 2050. Reziliența arătată de economia mondială pe parcursul anului trecut maschează totuși o serie de vulnerabilități structurale și riscuri pe termen scurt. Escaladarea războiului ruso-ucrainean sau a celui din Orientul Mijlociu pot duce la o nouă perturbare a piețelor energetice și o revenire a presiunilor inflaționiste, iar condițiile financiare mai stricte prezintă riscuri tot mai mari pentru producția industrială și comerțul global.

Prin urmare, premisa de la care pornim în analiza noastră este că procesul de redresare economico-financiară și comercială se va confrunta cu dificultăți majore și în perioada următoare, războaiele în desfășurare din Ucraina și Fâșia Gaza înlocuind pandemia ca principal factor de stres. Ne vom axa pe efectele generate de conflictul ruso-ucrainean, mult mai vizibile la nivel local și european, din cauza sancțiunilor internaționale impuse Federației Ruse și al contramăsurilor adoptate de regimul de la Kremlin, al circuitelor economice aflate în plin proces de reconfigurare și, nu în ultimul rând, al tensiunilor geopolitice în creștere. Pe baza principalilor indicatori macroeconomici publicați de autoritățile naționale sau organizațiile internaționale vom detalia modul în care o serie de crize interconectate generate sau întreținute de acest conflict au afectat, pe parcursul anului 2023, atât sistemul economic global și principalele puteri ale lumii (SUA, Europa și China), cât și starea economiilor ucraineană și rusă. Tendințele identificate ne vor ajuta să validăm faptul că impasul în care se află economia mondială va continua cel puțin pe termen scurt și va depinde, în primul rând, de cursul, amploarea și consecințele războaielor în desfășurare.

1. Efecte directe ale războiului ruso-ucrainean

Cele mai grave efecte directe ale războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei au fost declanșate odată cu începerea conflictului în februarie 2022 și s-au concretizat în declinul pronunțat al economiilor celor două țări beligerante, criza energetică din Europa, creșterea inflației și criza alimentară și, nu în ultimul rând, majorarea cheltuielilor pentru apărare. Pe parcursul anului trecut, decidenții au activat o serie de măsuri și instrumente pentru a atenua unele dintre efectele problemelor de mai sus (precum dependența energetică), dar economia rusă și, mai ales, cea ucraineană continuă să se confrunte cu dificultăți majore, exporturile cerealelor din Ucraina întâmpină tot mai multe obstacole, iar tendința de creștere a cheltuielilor militare este tot mai evidentă.

1.1. Problemele economice ale Ucrainei și Rusiei

Susținerea efortului de război prin angrenarea a numeroase resurse umane, financiare și materiale a pus în dificultate economiile ucraineană și rusă și pe parcursul anului 2023. La aceasta s-au adăugat distrugerile suferite de infrastructura critică și subminarea exporturilor (în cazul Ucrainei) sau efectele sancțiunilor multilaterale și scăderea vânzărilor de hidrocarburi (în cazul Rusiei), care s-au răsfrânt și asupra populației. Prelungirea conflictului sau, mai rău, escaladarea acestuia va însemna costuri tot mai mari pentru cele două țări, dar și pentru Europa, și o perioadă tot mai îndelungată de reconstrucție și redresare economică.

După o contracție puternică în 2022, *economia Ucrainei* a recuperat puternic, încheind anul trecut cu o rată de creștere de 2% (IMF October 2023b, 40), pe baza veniturilor din agricultură, deschiderii unor rute alternative de export și a asistenței financiare internaționale. Exporturile de cereale și veniturile generate de acestea rămân „motorul” economiei ucrainene, deși producția agricolă este mai mică față de perioada de dinainte de război, iar transportul cerealelor rămâne problematic după retragerea Rusiei din *Inițiativa privind exportul cereale prin Marea Neagră* și restricțiile temporare impuse asupra importurilor de cereale la nivel comunitar sau al țărilor vecine.

Revenirea rapidă a economiei Ucrainei se datorează atât adaptabilității ridicate a întreprinderilor și gospodăriilor la condițiile de război, cât și creșterii cheltuielilor guvernamentale în sectoarele cheie și politiciii fiscale relaxate susținută de finanțări internaționale pe scară largă. De exemplu, autoritățile bancare ucrainene au reușit să mențină stabilitatea monedei naționale (grivna) și să coboare inflația până la 5,1% în decembrie 2023 (NBU January 2024, 3). Cu toate acestea, sprijinul internațional pentru Ucraina a cunoscut o încetinire pe parcursul anului trecut, în perioada august-octombrie 2023 valoarea noilor pachete de asistență ajungând la doar 2,11 mld. euro, în scădere cu 87% față de aceeași perioadă din 2022 (Kiel Institute for the World Economy 2023). Majoritatea programelor de sprijin se întind pe mai mulți ani, UE aprobând, la începutul lunii februarie a anului curent, noul „Mecanism pentru Ucraina” în valoare 50 mld. de euro (EC/CEU 2024a) (CEU 2024). Banii vor fi alocați în perioada 2024-2027 pentru asigurarea condițiilor de stabilitate macrofinanciară, redresare, reconstrucție și modernizare, realizarea reformelor necesare, funcționarea serviciilor publice fără întreruperi, sprijin pentru societatea civilă, mobilizarea investițiilor în sectorul privat. De asemenea, UE prelungise și pentru anul 2023 măsura

de renunțare la toate barierele comerciale și tarifare pentru produsele ucrainene care intră pe piața unică europeană (EC 2023a).

Economia ucraineană s-a confruntat, pe parcursul anului trecut, cu o serie de incertitudini și dificultăți în ceea ce privește exporturile de cereale ce sunt detaliate la secțiunea despre criza cerealelor. Mai precis, Rusia a blocat din nou ruta prin Marea Neagră, Comisia Europeană a impus și a ridicat apoi restricțiile la importul a patru produse agricole din Ucraina, iar statele europene din vecinătatea Ucrainei au adoptat unilateral anumite interdicții. În aceste condiții, exporturile de mărfuri ale economiei ucrainene s-au ridicat în 2023 la aproape 100 de milioane de tone, dar valoarea acestora s-a redus cu 18,7% din cauza problemelor de logistică, cele 35,8 mld. de dolari reprezentând cele mai scăzute venituri din ultimul deceniu (MEU 2024).

Deși se prognozează că economia ucraineană va continua tendința de creștere și în următorii ani, PIB-ul real va atinge nivelul de dinainte de război abia în 2030 (Rakic 2024, 1) având în vedere că o mare parte din infrastructura și capacitatea de producție națională au fost distruse sau avariate de agresiunea rusă. Conform celor mai recente estimări (WB, GoU, EU, UN 2024), pagubele directe totale provocate clădirilor și infrastructurii în toate sectoarele sunt estimate la aproximativ 152 mld. de dolari. Cele mai afectate sunt fondul locativ (circa 56 mld. de dolari sau 37% din pagubele totale), transporturile (34 mld. de dolari), comerțul și industria (16 mld. de dolari), energia (11 mld. dolari) și agricultura (10 mld. de dolari). De asemenea, pierderile economice, sociale și alte pierderi monetare au crescut până la aproape 500 mld. de dolari, multe dintre acestea fiind legate de anumite evenimente specifice (de exemplu, ruperea barajului de la Kahovka, distrugerea infrastructurii energetice sau atacurile cibernetice). La sfârșitul anului 2023, necesarul total estimat pentru refacere și reconstrucție în următorii 10 ani era de aproape 486 mld. de dolari (*Ibidem*, 37).

După cum am constatat în ultimii doi ani, trei forțe majore acționează puternic și concertat asupra economiei ruse: războiul în sine, sancțiunile și măsurile conexe adoptate de majoritatea țărilor lumii și răspunsul politic al guvernului rus la aceste măsuri. Sancțiunile economice multilaterale, impuse încă de la începutul operației militare speciale, au supus Rusia la o presiune considerabilă și au continuat să afecteze activitățile economice, fluxurile financiare și comerciale și, nu în ultimul rând, nivelul de trai al populației ruse. Mai mult, războiul și efectele sancțiunilor au dus la creșterea rapidă a cheltuielilor, deprecierea rublei, creșterea inflației și restrângerea pieței forței de muncă.

Totuși, economia rusă, din ce în ce mai izolată pe piețele majore ale lumii, a reușit să atingă o creștere de aproape 2,3% în 2023, după o scădere de două procente cu un an înainte, pe baza sporirii ratei de substituire a importurilor și a ponderii cheltuielilor publice în PIB (IMF October 2023b, 12). Trecerea la economia de război, stimulentele fiscale și necesitățile tot mai mari pe frontul din Ucraina au reconfigurat complexul militar-industrial al Rusiei și, implicit, au impulsionat industria națională de apărare. Producția agricolă a atins niveluri aproape record în 2023, iar investițiile au crescut cu aproximativ 6% pe baza performanței sectorului de construcții (UN DESA 2024, 97). Multe companii străine, care își declaraseră anterior intenția de a părăsi piața rusească, au continuat să își desfășoare activitatea cel puțin parțial, încercând să evite costurile ridicate de ieșire impuse de guvernul de la Moscova.

În condițiile prelungirii războiului din Ucraina, cheltuielile militare și producția de echipamente, produse și servicii specifice ale industriei de apărare au crescut rapid în 2023. Rusia a direcționat o treime din bugetul țării către efortul de război, de trei ori mai mult față de perioada de dinainte de invazia din februarie 2022 (Stognei și Seddon 2024). Producția de vehicule blindate, piese de artilerie, rachete și drone a crescut puternic, iar fabricile care produc muniție și echipamente militare funcționează nonstop (Roth 2024). Totuși, industria de război a Rusiei continuă să se confrunte cu limitarea accesului la înalta tehnologie și penuria de componente cheie și alte produse și echipamente intermediare necesare. Guvernul de la Moscova a căutat să rezolve această situație atât prin eludarea restricțiilor comerciale impuse, cât și printr-o realiniere costisitoare a lanțurilor sale de aprovizionare spre entități din țări terțe dispuse să asigure aceste componente, dar de o calitate inferioară (Feldstein și Brauer 2024).

Deși Rusia a reușit în mare măsură să se sustragă plafonului de 60 de dolari pe barilul de petrol impus de G7, UE și Australia⁷⁶, veniturile din exporturile de petrol s-au diminuat tot mai mult în baza scăderii prețurilor globale din prima parte a anului 2023, reducerii producției și discounturilor mari oferite la vânzarea de țiței către unii parteneri importanți, precum China și India. Și producția și exporturile de gaze naturale au scăzut semnificativ din cauza reducerii drastice a livrărilor prin conducte spre țările UE, tot mai puțin dependente de hidrocarburile

⁷⁶ Prin utilizarea unei flote de petroliere „fantomă” care navighează, în general, în afara reglementărilor maritime (nu dispune de asigurarea occidentală standard, drepturile de proprietate sunt netransparente și își schimbă frecvent numele și pavilionul) (Braw 2024).

rusești – dependența s-a redus de la peste 40% în 2021 la 8% în 2023 (EC/CEU 2024b). Astfel, încasările din vânzările de petrol și gaze naturale au scăzut cu aproape 24% față de 2022, atingând anul trecut circa 99,4 mld. de dolari (Interfax 2024). Rusia se confruntă și cu dificultăți și întârzieri în procesul de transfer al veniturilor din exporturi către sistemul financiar național. Pe acest fundal, excedentul comercial (-62%) și cel de cont curent (-79%) au scăzut dramatic de la nivelurile record atinse în anii de dinainte de 2022 (Hilgenstock, Pavytska și Ivanchuk 2024), ceea ce afectează puternic stabilitatea macroeconomică.

Pe parcursul anului trecut, țările UE au continuat eforturile de a pune capăt până în 2027 dependenței de combustibilii fosili din Rusia prin diversificarea furnizorilor, rutelor și infrastructurii de import, reducerea consumului, dezvoltarea interconexiunilor între rețelele energetice naționale și sporirea proporției energiei verzi în mixul energetic. Importurile de gaze naturale lichefiate, mai ales din SUA și Qatar, au crescut, iar Norvegia a înlocuit Rusia ca cel mai mare furnizor de gaze prin conducte al Uniunii. La începutul lunii noiembrie 2023, pentru al doilea an consecutiv, țările UE au reușit să umple la capacitate maximă depozitele de gaze (EC/CEU 2024c) pentru a face față sezonului rece și a acoperi eventualele sincope de aprovizionare. În cifre, reforma structurală a sistemului energetic european din ultimii doi ani se traduce în reducerea cu 90% a importurilor de petrol și cu 75% a celor de gaze naturale din Rusia (EC October 2023, 11).

Mai mult, UE a introdus în cursul lunii februarie 2023 două noi plafoane de preț pentru produsele petroliere care își au originea în sau sunt exportate din Rusia: 45 de dolari pe baril pentru produsele tranzacționate sub valoarea nominală a țițeiului și 100 de dolari pe baril pentru produsele tranzacționate peste valoarea nominală a țițeiului (CEU 2023a). Este vorba despre prețul pe baril la care sau sub care produsele petroliere din Rusia beneficiază de derogarea de la interdicția de a furniza servicii de transport maritim de produse petroliere către țări terțe și de la interdicția de a furniza asistență tehnică, servicii de intermediere sau finanțare ori asistență financiară în legătură cu transportul maritim de astfel de produse petroliere către țări terțe. Derogarea menționată a fost menită să atenueze consecințele negative asupra aprovizionării cu energie a țărilor terțe și să reducă creșterile prețurilor determinate de condițiile de piață extraordinare, limitând în același timp veniturile din petrol ale Rusiei. În plus, Consiliul UE a interzis furnizarea de capacitate de stocare a gazelor către ruși pentru a proteja securitatea aprovizionării cu gaze în UE și

pentru a evita utilizarea aprovizionării cu gaze ca armă de către Rusia și riscurile de manipulare a pieței.

Alte probleme pentru economia rusă pe parcursul anului trecut au fost reprezentate de slăbirea accelerată a rublei, revenirea presiunilor inflaționiste în semestrul al doilea din 2023 și, nu în ultimul rând, la „erodarea” veniturile reale. Deprecierea cu peste 40% a rublei față de dolarul american și euro din octombrie 2022 până la sfârșitul lui 2023 a afectat echilibrul fiscal al Rusiei și a scumpit importurile (Hilgenstock, Pavytska și Ivanchuk 2024, 14). Guvernul rus a întreprins mai multe măsuri pentru a umple golurile fiscale, inclusiv modificări ale politicii fiscale și utilizarea rezervelor financiare din *Fondul național pentru bunăstare* (National Wealth Fund). Inflația anuală a urcat la 7,42% (StatBureau 2024), cu mult peste ținta de 4%, forțând Banca Centrală a Rusiei să majoreze ratele dobânzii de referință și să reintroducă controalele de capital.

În perspectivă, finanțarea războiului, menținerea nivelului cheltuielilor sociale și atenuarea presiunilor inflaționiste constituie marile provocări pentru autoritățile de la Moscova. Pentru 2024, se preconizează că sancțiunile internaționale își vor produce din ce în ce mai mult efectele astfel încât economia rusă va crește cu puțin peste 1% (IMF October 2023b, 12) și va rămâne pe o traiectorie similară pe termen scurt.

1.2. Criza cerealelor continuă

Deși este unul dintre principalii producători ai lumii de cereale și îngrășăminte și asigură securitatea alimentară a zeci de milioane de oameni din țările mai puțin dezvoltate din Africa și Orientul Mijlociu, exporturile Ucrainei continuă să fie perturbate de acțiunile Rusiei și, mai recent, de UE sau unele țări membre. Mai mult, „amprenta chimică” a războiului contaminează apa, aerul și, mai ales, solul. O analiză recentă a programului *Harvest* al NASA arăta că 2,1-2,8 milioane de hectare de teren agricol de calitate superioară, ce reprezintă circa 6,5-8,5% din totalul suprafeței agricole a Ucrainei, au fost abandonate ca urmare a agresiunii armate declanșate în februarie 2022 (NASA 2023). Recolta agricolă obținută pe aceste câmpuri ar fi putut hrăni peste 25 de milioane de oameni timp de un an și ar fi adus venituri de circa 2 mld. de dolari la bugetul de stat.

Problema rutelor de transport a revenit pe agenda guvernului de la Kiev odată ce Moscova a refuzat, la 17 iulie 2023, să reînnoiască acordul privind exportul de cereale prin Marea Neagră (TASS 2023). Rusia a reluat bombardarea facilităților din porturile ucrainene de la Marea Neagră și Dunăre, acuzând autoritățile de la Kiev că folosesc transportul

maritim comercial ca acoperire pentru acțiuni militare și Occidentul că subminează exporturile agricole rusești prin impunerea de sancțiuni economice. Lipsa taxelor vamale asupra exporturilor ucrainene și noile „culoare de solidaritate”, inclusiv acces sporit al Ucrainei la infrastructura europeană de transport pe uscat (rutieră și feroviară), au deschis piața UE pentru produsele agroalimentare și alte mărfuri ucrainene și au facilitat pentru o perioadă transferul cerealelor pe piața internațională. Această situație a creat complicații și nemulțumiri din partea unor țări vecine, precum Polonia, Slovacia și Ungaria, confruntate cu scăderea prețurilor interne ale cerealelor și creșterea costurilor transportului de mărfuri. Cele trei țări, alături de România și Bulgaria, au reclamat concurența neloială și au reușit să blocheze intrarea porumbului, grâului, rapiței și semințelor de floarea soarelui pe piețele lor interne prin impunerea unei interdicții temporare de import la nivelul UE, începând cu luna mai 2023 (EC 2023b). Acordul respectiv prevedea ca Bulgaria, Polonia, România, Slovacia și Ungaria să permită tranzitul produselor agricole ucrainene pentru a putea fi exportate pe alte piețe. Deși producătorii de cereale și semințe oleaginoase din cele cinci țări cel mai afectate din Europa Centrală și de Est au primit din partea UE un sprijin financiar de peste 100 mil. de euro pentru compensa pierderile (EC 2023d), problemele interne și cele legate de ridicarea interdicției comunitare asupra cerealele ucrainene din 15 septembrie 2023 (EC 2023c) au dus la extinderea cu repeziciune a protestelor fermierilor locali. Începând cu 16 septembrie, Polonia, Slovacia și Ungaria au impus unilateral propriile interdicții: factorii de decizie de la Budapesta au extins embargoul la un total de 25 de produse agricole, iar guvernul din Varșovia a făcut același lucru cu făina de grâu, tăratele și semințele oleaginoase (Matuszak și alții 2023). Ca răspuns la aceste măsuri, Kiev a inițiat plângeri la OMC împotriva Poloniei, Slovaciei și Ungariei și a amenințat că va impune un embargo asupra importului anumitor fructe și legume din Polonia.

Porturile ucrainene de la Dunăre, care anterior jucaseră un rol marginal, au câștigat treptat în importanță datorită eforturilor comune ale autorităților de la Kiev și București. România, prin portul Constanța, a devenit, în 2023, cea mai mare rută alternativă de export a produselor agricole, metalurgice și minereuri ale Ucrainei (sosite pe cale rutieră, feroviară sau pe barje), circa 70% din cerealele ucrainene destinate pieței internaționale trecând anul trecut pe aici (Agerpres 2023). Mai mult, președintele Zelensky a anunțat în octombrie 2023 lansarea unui coridor feroviar pentru transportul cerealelor, care duce din Ucraina prin Republica

Moldova (inclusiv Transnistria separatistă) către portul moldovenesc Giurgiulești și cel românesc Galați (President of Ukraine 2023).

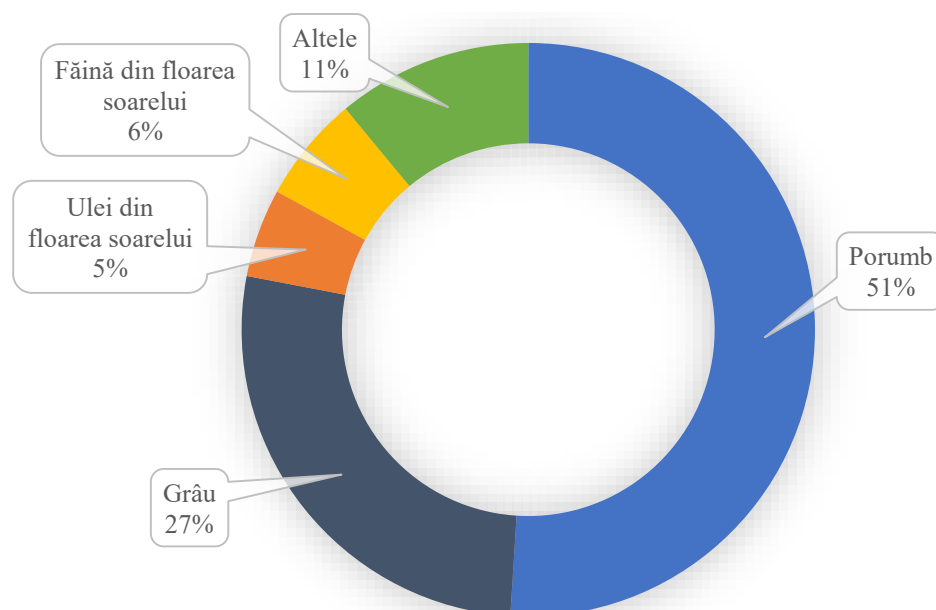

Figura nr. 2: Transporturile de cereale și produse derivate cu nave-cargo din porturile ucrainene până în iulie 2023 (UN 2024)

Conform Ministerului Economiei din Ucraina, porumbul, principalul produs de export (ca volum), a crescut anul trecut cu 5%, până la 26,2 milioane de tone (figura nr. 2), dar intrările financiare au scăzut cu 16,8% din cauza diferenței de aproape 40 de dolari dintre prețul mediu al tonei de porumb ucrainean față de cel practicat pe plan mondial. Exporturile de cereale și alte mărfuri pe cale maritimă a crescut cu aproape 1 milion de tone în 2023 față de anul anterior, mai ales după lansarea coridorului maritim alternativ, iar cele containerizate cu 86% pe calea ferată și 36% pe cale rutieră. Exporturile rutiere au continuat să scadă ușor din cauza blocării frontierei poloneze și au pierdut doar 0,7%. Spre deosebire, importurile Ucrainei au crescut la peste 62 mld. de dolari (MEU 2024), în principal combustibil, medicamente, UAV-uri, fertilizatori și alte produse de protecție a culturilor.

Prețurile internaționale ale produselor alimentare de bază au scăzut, în principal, datorită creșterii producției de porumb și soia și a continuării exporturilor de alimente din regiunea Mării Negre, dar rămân semnificativ peste nivelurile pre-pandemie (UNCTAD 2024, 20-21). Per ansamblu, indicele prețurilor la cereale a coborât cu 15,4% pe parcursul anului trecut, dar prețurile grâului și porumbului s-au majorat atât din cauza constrângerilor comerciale generate de războiul din Ucraina, cât și a preocupărilor legate de producție (Gustafson 2024).

1.3. Cheltuielile militare în creștere accelerată

Războiul din Ucraina continuă să afecteze profund securitatea și stabilitatea pe continentul european. Rusia a trecut rapid la economia de război și finanțează puternic necesitățile armatei, iar Ucraina alocă peste o treime din PIB pentru apărare și rămâne în mare măsură dependentă de ajutorul militar occidental. Țările din proximitatea conflictului și nu numai, în coordonare cu NATO, și-au reconsiderat planurile și strategiile și caută să-și întărească forțele și capabilitățile de apărare prin programe majore de investiții.

Conform SIPRI, cheltuielile militare ale Rusiei au crescut la aproximativ 109 mld. de dolari în 2023, marcând o creștere de 24% față de 2022 și de 57% față de 2014 (anul anexării peninsulei Crimeea), iar Ucraina a cheltuit pentru apărare o sumă comparabilă – aproape 65 mld. de dolari de la bugetul de stat plus 36 mld. de dolari ajutor internațional (Tian și alții 2024, 4 și 9). O mare parte dintre țările membre NATO și-au crescut bugetele militare în ultimii 10 ani, astfel încât ponderea Europei în totalul cheltuielilor de apărare ale Alianței a ajuns la cea mai mare rată: 28% în 2023. Cheltuielile de apărare ale țărilor europene au crescut constant și au ajuns la un total de circa 347 mld. de dolari în 2023 (NATO 2024), cu peste 110 mld. de dolari mai mult față de 2014.

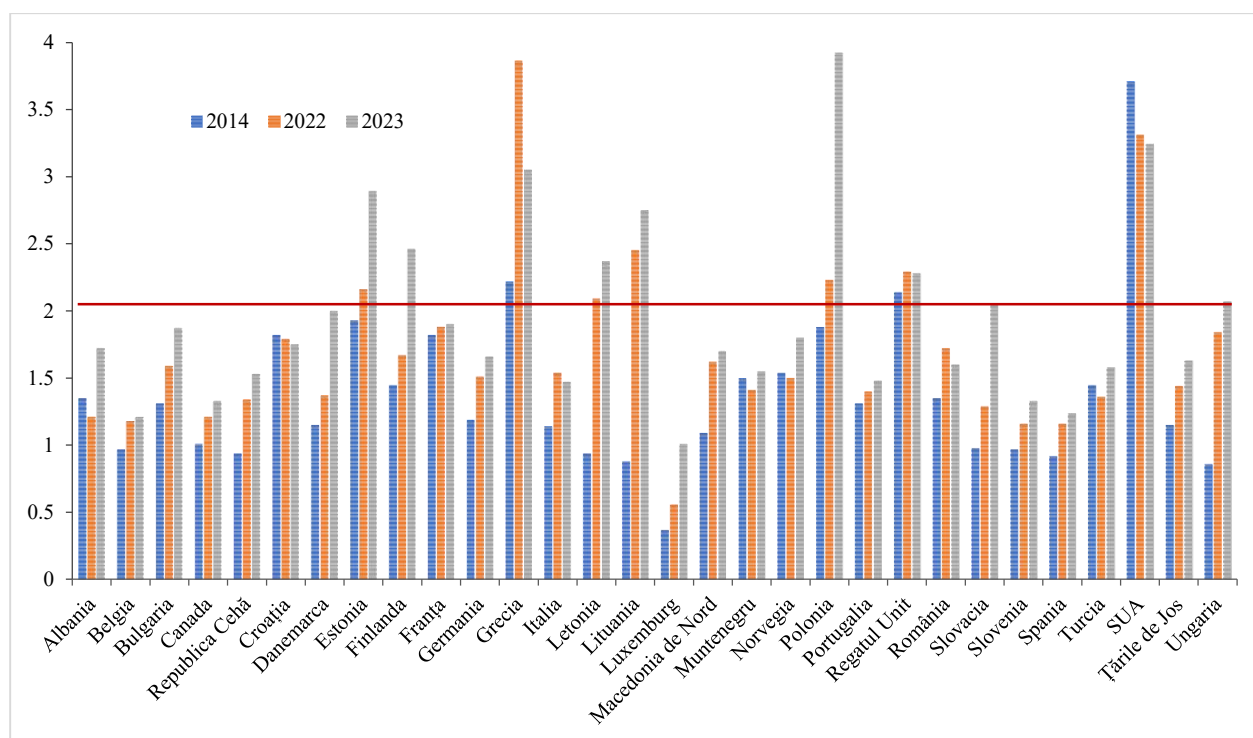

Figura nr. 3: Evoluția cheltuielilor pentru apărare în cadrul țărilor membre NATO (% din PIB) (NATO 2024, 159)

După cum se poate observa în graficul anterior, în 2023 peste o treime din țările NATO a atins pragul de 2% din PIB alocat pentru apărare – mai precis 11 Aliați în 2023 față de doar 3 în 2014. Pentru anul 2024, se estimează că numărul acestora va urca la 18 (NATO 2024, 48). Țările din proximitatea conflictului din Ucraina au înțeles urgența investițiilor în apărare și și-au majorat puternic bugetele militare în ultimul an: Polonia de la 15 mld. de dolari în 2022 la 32 mld. de dolari în 2023 (ca procent din PIB, bugetul militar al acesteia a depășit cel al SUA); Slovacia de la 0,8 mld. la 0,9 mld. de dolari; Ungaria de la 3,3 mld. la 4,3 mld. de dolari; România de la 5,2 mld. la 5,7 mld. de dolari.

NATO stă mult mai bine în domeniul investițiilor în capacități moderne care să îmbunătățească gradul de pregătire, capacitatea de desfășurare, sustenabilitatea și interoperabilitatea forțelor aliate. Anul trecut un număr de 28 de țări membre NATO au îndeplinit obiectivul de a aloca cel puțin 20% din bugetul militar pentru echipamente majore, excepție făcând Canada și Danemarca. Se remarcă Polonia cu o creștere a investițiilor în capacități de peste 21% în 2023 față de anul precedent, Finlanda (+17%), Bulgaria (+13,6%), Macedonia de Nord și Țările de Jos (+10%) și Estonia (+9%). Spre deosebire, Lituania și Slovacia și-au redus drastic cheltuielile (-12%), iar Croația, Grecia, România și Ungaria au diminuat ușor aceste investiții probabil ca urmare a unor cerințe ce țin de planificare.

Prelungirea războiului din Ucraina și insecuritatea ce s-au instaurat în Europa după februarie 2022 vor continua să stimuleze țările din proximitate și nu numai să investească sume importante în forțe armate și capacități militare moderne care să contribuie la creșterea capacității de apărare.

2. Efecte indirecte ale războiului ruso-ucrainean

Continuarea războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei a alimentat și chiar a accentuat o serie de vulnerabilități și riscuri la adresa economiei regionale și mondiale, efectele indirecte afectând atât țările dezvoltate, cât și cele mai puțin dezvoltate. Marile puteri economice ale lumii – SUA, Uniunea Europeană și China – nu au făcut excepție, procesul de redresare și consolidare economică după problemele create de pandemia de Covid-19 fiind perturbat de conflictele aflate în desfășurare în Europa și Orientul Mijlociu și tensiunile geopolitice subsecvente.

2.1. Reziliența economiei americane

În ciuda prognozelor, SUA au avut rezultate remarcabile pe parcursul anului trecut, cu o creștere a PIB-ului de la 1,9% în 2022 la 2,5% în 2023 (IMF 2024b, 138). Reziliența economică peste așteptări atinsă anul trecut se datorează menținerii unor cheltuieli de consum robuste, pe fondul veniturilor stabile ale gospodăriilor și performanțelor solide ale pieței forței de muncă și a celei imobiliare. Rata descendentă a șomajului și prețurile mari ale locuințelor au susținut niveluri ridicate ale cheltuielilor populației, lucru ce se poate schimba rapid în 2024 pe fondul scăderii economiilor gospodăriilor, al ratelor ridicate ale dobânzilor și al unei încetiniri treptate a pieței forței de muncă. Deși probabilitatea unei „aterizări” bruște a scăzut considerabil, creșterea economia americană urmează să încetinească de la un nivel estimat de 2,7% în 2024 pe fondul unor riscuri semnificative date de deteriorarea condițiilor de pe piețele forței de muncă, imobiliară și, nu în ultimul rând, financiară.

Cea mai mare economie a lumii a fost destul de rezilientă și a sfidat așteptările potrivit cărora creșterile agresive ale dobânzilor operate de către Rezerva Federală a SUA (Fed) ar fi dus la o contracție puternică. Rata dobânzii de politică monetară a fost majorată de 11 ori în intervalul martie 2022 - iulie 2023 și a atins 5,25-5,50% (Fed 2024, 35), cel mai ridicat nivel din ultimii 22 de ani. Indicele prețurilor de consum a scăzut de la vârful de 9,1% înregistrat în iunie 2022 la circa 3,4% în decembrie 2023 (BLS 2024), încă cu mult peste ținta de 2% stabilită pentru rata inflației anuale. În pofida inflației persistente și a majorării dobânzii de referință, cheltuielile gospodăriilor au rămas neobișnuit de puternice și au contribuit la creșterea consumului privat (care reprezintă aproape 70% din PIB) cu o rată medie de 2,9% în primele trei trimestre ale anului trecut, comparativ cu media de 1,2% din 2022 (UN 2024, 87). La aceasta a contribuit și majorarea salariului orar mediu real cu 0,5% între septembrie 2022 și septembrie 2023, în condițiile în care șomajul a rămas sub 4% (BLS 2024, 1) pe fondul unei piețe a forței de muncă restrânse. Nici investițiile nu au fost afectate în mod uniform de ratele mai mari ale dobânzilor, investițiile private sporind cu 8,4% în al treilea trimestru din 2023, după ce s-au contractat cu 9% în primul trimestru. Cheltuielile publice au înregistrat și ele o creștere robustă, cu o medie de 4,2% în primele trei trimestre ale anului trecut (UN 2024, 87).

Politica fiscală americană a rămas în mare măsură acomodativă în 2023, cu toate că deficitul ca procent din PIB s-a extins cu circa 0,6% în 2023 față de anul anterior (CBO 2023a), ca urmare a creșterii cheltuielilor

sociale și a costurilor cu serviciul datoriei. Mai mult, SUA au angajat fonduri și investiții federale de circa 1.270 mld. de dolari pentru consolidarea inovației, promovarea producției interne, tranziția ecologică și modernizarea infrastructurii publice. Aceste obiective îndrăznețe sunt susținute de legislația recentă, inclusiv *Legea privind reducerea inflației*, *Legea privind investiții în infrastructură și locuri de muncă*, *Legea privind crearea de stimulente utile pentru producerea de semiconductori (CHIPS)* și *Legea științei*. CHIPS și *Legea științei* își propun prin alocarea a circa 280 mld. de dolari să promoveze investițiile în cercetare-dezvoltare și producția de semiconductori și să sprijine, de asemenea, cercetarea-dezvoltarea și comercializarea în domeniile inteligenței artificiale, calculului cuantic și roboticii (The White House 2022). În aceste condiții, datoria guvernamentală totală deținută de populație a crescut ușor – de la 97% din PIB în 2022 la 98% în 2023 – și se preconizează că va ajunge la 118,2% din PIB în următorii 10 ani (CBO 2023b, 6). În iunie, Congresul SUA a rezolvat parțial problema acestei poveri prin adoptarea *Legii privind responsabilitatea fiscală* (US Congress 2023), ce are în vedere reducerea datoriei publice cu aproximativ 4% din PIB până în 2033. Totuși, preocupările legate de impasul politic în ceea ce privește bugetul federal și amenințările cu blocarea guvernului din lipsă de finanțare din a doua jumătate a anului trecut au zguduit în mod repetat piața financiară americană și au sporit volatilitatea obligațiunilor de trezorerie (U.S. Bank 2024). În aceste condiții și aprobarea pachetului de asistență de aproape 61 mld. de dolari pentru Ucraina⁷⁷ a fost tergiversată timp de câteva luni (până în aprilie 2024) în Camera Reprezentanților din Congresul SUA.

Faptul că oferta de locuințe noi nu a reușit să țină pasul cu creșterea cererii a creat o piață imobiliară extrem de tensionată, iar prețurile au crescut vertiginos în timpul pandemiei și au rămas foarte ridicate. Investițiile rezidențiale au continuat să se contracteze astfel încât numărul de locuințe noi a scăzut la 1,46 mil. de unități în decembrie 2023 (U.S. Census Bureau 2024) comparativ cu 1,64 mil. de unități la începutul lui 2022 (U.S. Census Bureau 2022). Pe de o parte, ratele ridicate ale dobânzilor și, implicit, ratele ipotecare mai mari au frânat achizițiile de locuințe, care, la rândul ei, a împins în sus prețurile acestora prin mai

⁷⁷ Pachetul de asistență militară asigură finanțarea necesară Ucrainei pentru reprovizionarea cu cartușe de artilerie și rachete de apărare aeriană, inclusiv aproape 14 mld. de dolari pentru a ajuta Ucraina să cumpere sisteme avansate de arme și echipamente de apărare, 13,4 mld. de dolari pentru a reumple stocurile de apărare ale SUA, 7,3 mld. de dolari pentru operațiunile militare americane curente în regiune și 13,8 mld. de dolari pentru achiziționarea de sisteme de apărare americane pentru Ucraina (US Congress 2024).

multe canale, inclusiv prin creșterea cererii de locuințe închiriate. Astfel, o locuință a ajuns să coste cu aproximativ 15% mai mult în prezent comparativ cu martie 2020 (Joint Center for Housing Studies of Harvard University 2023, 1). Pe de altă parte, predominanța creditelor ipotecare cu dobândă fixă foarte scăzută contractate înainte de pandemia de Covid-19 a însemnat că majoritatea gospodăriilor nu și-au văzut majorate ratele ipotecare și, odată cu creșterea venitului mediu al forței de muncă, au putut continua să crească consumul. Nu în ultimul rând, ratele în creștere ale dobânzilor au îngreunat sarcina Fed de a aduce inflația la ținta stabilită pe termen lung.

Deși motivele exacte ale performanței peste așteptări a economiei SUA într-o perioadă de creștere constantă a ratelor dobânzilor nu au fost încă determinate în totalitate, este aproape sigur că veniturile în creștere ale forței de muncă, reducerea economiilor acumulate în perioada pandemiei și a stimulentele financiare acordate, expansiunea fiscală și creșterea valorii nete a gospodăriilor au contribuit la stimularea consumului privat în cursul anului trecut. Perspectivele economice pe termen scurt ar putea fi afectate semnificativ de o serie de riscuri, în special dacă Fed va continua să majoreze dobânda de referință și pe parcursul anului 2024 pentru a ține sub control presiunile inflaționiste persistente. Creșterile suplimentare ale ratelor dobânzilor vor duce probabil la mărirea șomajului și la o scădere accentuată a creșterii salariilor reale, ceea ce va afecta negativ finanțele gospodăriilor și va reduce cheltuielile de consum și, implicit, creșterea PIB-ului. Ratele mai ridicate ale șomajului pot, de asemenea, conduce la o corecție bruscă a prețurilor locuințelor și la o ajustare în scădere a valorii nete a gospodăriilor, ceea ce ar afecta și mai mult cheltuielile de consum și ar plasa economia americană pe o spirală descendentă. În aceste condiții, Fed va trebui să găsească un echilibru atent între eforturile depuse pentru atingerea țintei de inflație și menținerea credibilității față de riscul unei încetiniri mai accentuate decât se așteaptă a economiei pe parcursul anului curent.

2.2. Economia europeană în impas

Continental european se confruntă cu o perspectivă economică dificilă, în contextul unei inflații încă ridicate, nivel crescut al datoriilor, rate destul de mari ale dobânzilor, dar și al escaladării tensiunilor geopolitice. Creșterea economică în UE a încetinit brusc, de la 3,6% în 2022 la doar 0,6% în 2023 (IMF 2024b, 138), deoarece regiunea a

continuat să fie afectată de efectele crizei energetice și ale măsurilor de politică monetară și fiscală mai stricte. Deși blocajele în aprovizionare s-au atenuat, sectorul industrial din Europa se află într-o criză prelungită pe fondul reorientării cheltuielilor de consum către servicii, al scăderii competitivității industriilor energofage, al penuriei de forță de muncă calificată și al nivelului ridicat de incertitudine.

Economia Europei va avea în continuare de suferit pe măsură ce majorările ratelor dobânzilor se vor reflecta în economia reală și nivelul de încredere al consumatorilor și mediului de afaceri se menține pe teritoriu negativ. De exemplu, acordarea de credite bancare către sectorul privat a încetinit puternic anul trecut, deoarece băncile au înăsprit standardele de creditare și astfel cererea de împrumuturi din partea companiilor și a gospodăriilor a scăzut (ECB 2024, 3). Redresarea ușoară a PIB-ului cu 1,2%, preconizată pentru 2024, va fi determinată de o reluare a cheltuielilor de consum, pe măsură ce presiunile asupra prețurilor se atenuează, salariile reale cresc, iar piețele forței de muncă rămân solide. Perspectivile economice au fost și rămân încă mai favorabile în economiile orientate spre servicii și turism, cum ar fi Croația, Grecia, Spania și Portugalia, decât în țările cu o bază manufacturieră mai mare, cum ar fi Austria, Finlanda și Germania. Dintre economiile puternice din regiune, Germania a înregistrat o contracție de 0,3% în 2023 (IMF 2024a), fiind încă afectată de creșterea prețurilor la energie, de înăsprirea politicii monetare și de revenirea mai slabă decât se aștepta a cererii din partea Chinei. Se preconizează că provocările structurale adânc înrădăcinate, inclusiv lipsa investițiilor și a forței de muncă și dependența de industriile energofage, vor continua să afecteze procesul de redresare al economiei germane. Economiiile Franței, Italiei și Marii Britanii s-au dovedit mai rezistente decât se preconiza la deteriorarea condițiilor economice și financiare, dar ritmul de creștere a slăbit pe parcursul anului trecut. Pentru 2024, creșterea estimată se va menține sub 1% în toate cele trei țări (IMF 2024b, 139), având în vedere că politicile monetare și fiscale restrictive vor continua să „apese” asupra cererii interne.

În timp ce inflația globală pe plan european s-a temperat considerabil în ultimul an, în principal datorită efectelor favorabile ale atenuării șocului prețurilor ridicate la energie, reducerii celor la alimente și slăbirii cererii ca urmare a unei politici monetare mai stricte, inflația de bază – care exclude prețurile volatile ale energiei și alimentelor – a rămas destul de rigidă. Mai precis, indicele prețurilor de consum în UE a scăzut de la 10,4% în decembrie 2022 la 3,4% în

aceeași lună din 2023 (Eurostat 2024, 1). Perspectivele inflației sunt în continuare afectate de incertitudini semnificative: escaladarea crizelor și conflictelor în desfășurare și agravarea fenomenelor meteorologice extreme asociate cu criza climatică ar putea duce la o nouă creștere a prețurilor la energie și alimente și ar putea declanșa un nou proces inflaționist. Încetarea măsurilor de sprijin fiscal, precum plafoanele impuse pentru prețurile cu amănuntul la energie și cotele reduse de impozitare, ar putea constitui un alt factor generator de inflație în sectorul energetic. Nu în ultimul rând, creșterea costurilor cu forța de muncă va fi un element determinant al inflației în următorii ani, deoarece creșterea neașteptată de puternică a salariilor nominale rămâne ridicată pe fondul unei piețe a forței de muncă restrânse și al majorărilor salariului minim. Costurile orare cu forța de muncă au crescut cu 3,4% în zona euro, respectiv cu 4% la nivelul UE, în trimestrul al patrulea al anului 2023 față de aceeași perioadă din 2022 (Eurostat 2024). În acest context, se preconizează că inflația anuală se va reduce într-un ritm lent și va rămâne peste ținta de 2% stabilită de băncile centrale.

Condițiile pe piața forței de muncă din Europa se pare că se vor relaxa în 2024, după ce aceasta s-a dovedit remarcabil de rezistentă la creșterea ratelor dobânzilor și la deteriorarea mediului economic. În ultimele trimestre ale anului trecut au apărut semne de „răcire”, pe măsură ce creșterea ocupării forței de muncă a încetinit, ratele locurilor de muncă vacante au scăzut, iar așteptările companiilor privind ocuparea forței de muncă s-au deteriorat. Deficitul de forță de muncă persistă atât în domeniile cu înaltă calificare, cât și în cele cu calificare redusă, în sectoare precum tehnologia informației și comunicațiilor, asistența medicală, construcțiile și industria ospitalității, context în care companiile continuă să fie reticente în a renunța la angajați în contextul încetinirii cererii (EC 2023a, 14). Se preconizează că salariile reale vor crește în perioada 2024-2025, pe fondul scăderii inflației și al creșterii robuste a salariilor nominale, ajutând gospodăriile să recupereze o parte din puterea de cumpărare pierdută în ultimii doi ani. Cu toate acestea, piețele forței de muncă în UE vor rămâne restrânse în raport cu standardele istorice, urmând ca rata medie a șomajului să crească puțin peste nivelul de 6,1% atins în 2023 (Eurostat 2024).

Marile bănci centrale din Europa se confruntă cu un exercițiu de echilibru dificil, pe măsură ce au încheiat sau se apropie de finalul ciclurilor de majorare a dobânzilor (Banca Centrală Europeană – BCE, Banca Angliei și alte bănci centrale au semnalat deja că ratele de politică monetară sunt aproape de valorile lor maxime). De exemplu, Banca

Angliei a vândut în mod activ obligațiuni (BoE 2024), iar BCE nu a mai reinvestit sumele principale din titlurile ajunse la scadență în cadrul programului său de achiziționare de active (ECB 2024). Presiunile inflaționiste subiacente sunt în continuare ridicate, piețele forței de muncă rămân tensionate, iar creșterea economică a pierdut din avânt pe fondul slăbirii cererii interne și al incertitudinilor sporite. Mai mult, viteza și amploarea decalajului de timp în ceea ce privește transpunerea condițiilor monetare în economia reală s-ar putea mări din cauza ritmului fără precedent al actualului ciclu de înăsprire a politicii monetare și a efectelor persistente ale șocurilor recente (Guindos 2024). Deși factorii de decizie au subliniat necesitatea menținerii restricțiilor monetare suficient de mult timp pentru a aduce inflația la ținta de 2% pe termen mediu, ei trebuie totodată să găsească acel echilibru de politică: pe de o parte, o înăsprire prea mare ar putea provoca daune economice inutile și, pe de altă parte, o înăsprire prea mică ar putea ancora așteptările inflaționiste, permițând ca o inflație mai ridicată să se înrădăcineze și să provoace daune economice pe termen lung. Având în vedere riscurile asociate cu o relaxare prematură, se preconizează că majoritatea băncilor centrale din Europa vor menține politica monetară restrictivă și în prima parte a anului 2024 până la o nouă relaxare a presiunilor inflaționiste.

Situația fiscală pe continentul european se menține destul de dificilă pe fondul perspectivelor de creștere slabă, al măririi costurilor de împrumut și al nevoilor ridicate de investiții publice. Pandemia de Covid-19, șocul în domeniul energiei declanșat de războiul din Ucraina și creșterea costului vieții au sporit presiunile fiscale pe o perioadă mai lungă și au dus la o nouă adâncire a diferențelor între țările Europei în ceea ce privește spațiul fiscal. În 2023, deficitul bugetar mediu s-a redus în zona euro la un nivel estimat de 3,1% din PIB, iar ponderea datoriei publice în PIB a scăzut ușor până la 88,7%, cu aproximativ cinci puncte procentuale mai mult decât înainte de pandemie (ECB 2023, 16). Proiecțiile pentru anul următor sunt supuse unor riscuri substanțiale de scădere, deoarece înăsprirea planificată a fiscalității ar putea să reducă și mai mult creșterea deja slabă, ceea ce ar avea ca rezultat venituri la buget mai mici decât cele preconizate.

În 2024, se așteaptă că politica fiscală să devină mai restrictivă pe măsură ce guvernele vor continua să elimine sprijinul acordat pentru compensarea efectelor creșterii prețurilor la energie și a inflației și se vor angaja într-o consolidare fiscală treptată. Marja de manevră fiscală este limitată în multe țări din Europa de dobânzile ridicate, de angajamentele de majorare a cheltuielilor militare și de explozia costurilor cu pensiile și

asistența medicală. Se preconizează că ritmul de ajustare fiscală și de reducere a datoriei va varia considerabil de la o țară la alta. De exemplu, Germania este „împotmolită” într-o criză economică prelungită și are o pondere moderată a datoriei publice în PIB (66%), dar guvernul intenționează să reintroducă regula de frânare a datoriei prin limitarea deficitului, bugetar structural al administrației centrale la 0,35% din PIB (DB 2023, 72-73). Proiectul de buget federal pentru 2024 prevede o scădere semnificativă a cheltuielilor totale, cu reduceri în majoritatea departamentelor care nu țin de apărare, inclusiv educație, îngrijire copii și asistență pentru dezvoltare. În schimb, planurile bugetare din Franța și Italia presupun o traiectorie lentă de consolidare fiscală.

Pe fondul unor poziții fiscale divergente și a temerilor că vechile reguli din *Pactul de stabilitate și creștere*⁷⁸ sunt depășite, inflexibile și tot mai greu de aplicat, UE a lucrat în cursul anului trecut la reformarea cadrului său de guvernare economică. În decembrie 2023, miniștrii de finanțe din blocul comunitar au ajuns la un consens în ceea ce privește renunțarea la abordarea unică din trecut și trecerea la planuri multianuale adaptate la fiecare țară, ce acordă o mai mare flexibilitate în ceea ce privește controlul cheltuielilor și reducerea datoriilor și a deficitului. Noul cadru, ce va intra în vigoare în aprilie 2024, introduce supravegherea bazată pe risc, care diferențiază statele membre în funcție de situația fiscală individuală (EC 2024). Pentru statele membre cu un deficit public de peste 3% din PIB sau cu o datorie publică mai mare de 60% din PIB, Comisia va emite o „trajectorie de referință” specifică țării respective cu îndrumări pentru a-și pregăti planurile de acțiune și asigurări că deficitul/datoria sunt plasate pe o traiectorie descendentă sau rămân la niveluri prudente. Pentru statele membre cu un deficit public sub 3% din PIB și cu datoria publică sub 60% din PIB, Comisia va furniza la solicitarea statului respectiv informații tehnice pentru a se asigura că deficitul/datoria se mențin sub valoarea de referință pe termen mediu.

Deși se preconizează o ușoară redresare a creșterii economice în perioada următoare, cheltuielile de consum vor accelera treptat pe fondul atenuării presiunilor asupra prețurilor, al creșterilor salariale reale și al rezilienței piețelor forței de muncă. După o performanță mai slabă decât se aștepta în 2023, cererea de exporturi se va redresa lent în Europa pe fondul unei reveniri a comerțului mondial și a câștigurilor de

⁷⁸ Pactul a fost suspendat la începutul pandemiei de Covid-19 pentru a permite guvernelor să mărească cheltuielile pentru a face față crizei sanitare.

competitivitate rezultate din normalizarea prețurilor la energie. Aceste impulsuri de creștere vor fi parțial contrabalansate de efectele persistente și unele întârziate ale condițiilor financiare stricte și de retragerea măsurilor de sprijin fiscal. Mai mult, războiul din proximitate și tensiunile geopolitice în creștere reprezintă riscuri semnificative pentru perspectivele economice ale regiunii. O nouă creștere bruscă a prețurilor la energie și alimente ar împinge din nou inflația în sus, ar afecta negativ puterea de cumpărare a gospodăriilor și costurile de producție ale companiilor și ar forța băncile centrale să mențină o politică monetară restrictivă pentru o perioadă mai lungă decât cea prevăzută.

2.3. Revenirea economică a Chinei se amână

În China, redresarea economică în urma blocajelor legate de Covid-19 a fost mai lentă decât se aștepta pe fondul problemelor interne și internaționale. Cea mai mare economie din regiunea Asiei de Est a înregistrat o creștere mai puternică în primul trimestru din 2023, dar datele economice arată că redresarea economică a pierdut ceva din avânt începând cu trimestrul al doilea. În aceste condiții, rata de creștere a atins 5,3% la sfârșitul anului trecut, revenind de la doar 3% în 2022 (IMF 2024b). Economia chineză a fost stimulată prin reducerea ratelor de politică monetară și a celor ipotecare și sporirea investițiilor din sectorul public finanțate cu noi obligațiuni. Consumul a fost un alt motor principal al creșterii pe fondul menținerii la cote acceptabile a încrederii consumatorilor.

În timp ce cheltuielile de consum au rămas stabile, producția industrială chineză a cunoscut o oarecare volatilitate, deoarece s-a confruntat cu o presiune descendentă din partea unui sector imobiliar destul de precar și a slăbiciunii cererii externe. Aproape 1.300 de companii de dezvoltare imobiliară au intrat în incapacitate de plată începând cu 2020 (când guvernul de la Beijing a impus noi reglementări), inclusiv 233 pe parcursul anului trecut (Yang 2024), iar investițiile imobiliare au continuat tendința descendentă și s-au diminuat cu 9,6% în 2023, după o scădere cu alte zece procente înregistrată în 2022 (Cushman & Wakefield 2024, 7). Pe termen scurt, o corecție și mai profundă a sectorului imobiliar din China ar putea încetini și mai mult creșterea economiei, ceea ce va împovăra investițiile și cheltuielile gospodăriilor și va afecta partenerii comerciali. Pe de o parte, cererea

externă redusă și tensiunile comerciale în desfășurare cu SUA⁷⁹ au afectat creșterea exporturilor țării. În primele trei trimestre din 2023, exporturile nete au tras în jos creșterea globală cu 0,7 puncte procentuale, inversând contribuția de 0,5% din anul precedent (WB 2023, 10). Pe de altă parte, cererea mai scăzută de import din partea Chinei a afectat exporturile vecinilor săi din Asia de Est și a economiilor exportatoare de mărfuri, inclusiv țări din Africa și America Latină.

Corecțiile continue din sectorul imobiliar, cererea externă încă slabă și tensiunile geopolitice vor avea un impact negativ asupra creșterii investițiilor fixe, a producției industriale, a exporturilor, dar și a încrederii consumatorilor, ceea ce ar putea duce la o scădere moderată a ritmului de expansiune a economiei chineze până la 4,7% în 2024 (IMF 2024a). Cu toate acestea, factorii de decizie politică au intensificat eforturile de stimulare în a doua parte a celui de-al treilea trimestru din 2023. Un mediu inflaționist scăzut a oferit autorităților spațiu de manevră pentru reducerea ratei dobânzii de politică monetară cu scopul de a stimula cererea internă. De asemenea, guvernul a încercat să stabilizeze sectorul imobiliar prin măsuri de extindere a împrumuturilor pentru dezvoltatorii imobiliari și reducere a cerințelor de avans și a ratelor ipotecare pentru cumpărătorii și proprietarii de locuințe. În octombrie, China a dezvăluit un plan de emitere de obligațiuni suplimentare ale guvernului central în valoare totală de circa 136 mld. de dolari pentru a finanța proiecte de infrastructură, ridicând ținta de deficit bugetar pentru 2023 la 3,8% din PIB, de la 3% inițial (EIU 2023). În timp ce povara datoriei publice poate impune constrângeri asupra resurselor bugetare, emisiunile de obligațiuni cu scop special ar putea să ofere o sursă în afara bugetului pentru proiectele administrației publice centrale și locale pe termen scurt.

Presiunea inflaționistă a rămas scăzută în China, reflectând cererea internă slabă și ritmul treptat al redresării. Prețurile de consum au crescut cu doar 0,2% în 2023 comparativ cu anul precedent, în scădere semnificativă față de creșterea medie de 2% din perioada prepandemică (Xin 2024). Cererea internă a avut de suferit din cauza ritmului redus de diminuare a numărului de șomeri, creșterii mai lente a veniturilor și scăderii pieței imobiliare. Deși rata șomajului urban a ajuns la cel mai scăzut nivel din ultimii doi ani – doar 5,2% (The State Council of the PRC 2024),

⁷⁹ Ponderea mărfurilor chinezești în totalul exporturilor către piața americană a fost afectată după ce Washingtonul a impus tarife și cote la importurile din China începând cu anul 2018. Totuși, exporturile țărilor membre ASEAN către SUA au crescut în ciuda pandemiei, ceea ce poate însemna și redirecționarea unor mărfuri chinezești prin intermediul unor țări terțe.

șomajul în rândul tinerilor s-a accentuat începând cu anul 2021. Guvernul de la Beijing a stabilit în mod oficial o țintă a șomajului de aproximativ 5,5%, urmărind să adauge peste 12 milioane de locuri de muncă în mediul urban în 2023 (Xinhua 2024). În perspectivă, menținerea unei rate reduse a inflației în China ar trebui să contribuie la procesul global de dezinflație, în primul rând prin prețuri de export mai scăzute.

Tendențele politicii monetare au început încet să se schimbe după o înăsprire rapidă și sincronizată în cursul anului 2022 și începutul anului 2023. Inițial, doar un număr limitat de bănci centrale, inclusiv Banca Populară a Chinei (BPC), au sfidat tendința globală de înăsprire. În schimb, ele au implementat măsuri de politică macroprudențială pe scară largă în timpul crizei de Covid-19. Reglementările privind lichiditatea și clasificarea creditelor au fost ajustate pentru a permite băncilor comerciale să sprijine mai bine sectorul real. Apoi, după ce inflația a început să scadă în a doua jumătate a anului 2022, majoritatea băncilor centrale au început să relaxeze politica monetară (UN 2024, 31-32). De exemplu, BPC a slăbit și mai mult poziția monetară pentru a sprijini creșterea creditului și a randamentelor obligațiunilor (care s-au menținut destul de scăzute), precum și anumite restricții macroprudențiale privind împrumuturile pentru a sprijini gospodăriile și companiile grav afectate de efectele pandemiei.

De asemenea, China a menținut o atitudine proactivă și în domeniul politicii fiscale, deoarece redresarea a rămas destul de slabă în 2023. Perspectivile de investiții în China s-au confruntat cu dificultăți din cauza unei piețe imobiliare aflată în dificultate, deși marile proiecte în infrastructură conduse de guvern au stimulat investițiile (compensând parțial deficitul de investiții private) și au oferit un anumit sprijin acestui sector, iar reducerile de taxe și finanțarea directă au susținut sectoarele mai afectate sau cele importante din punct de vedere strategic. China continuă să acorde prioritate inovației ca o componentă principală a strategiei sale de dezvoltare și investește sume semnificative în cercetare și dezvoltare experimentală (C&D) și înaltă tehnologie. De exemplu, investițiile globale în generarea de energie regenerabilă aproape s-au dublat de la 331 mld. de dolari în 2015 la 658 mld. de dolari în 2023, China fiind responsabilă anul trecut pentru 41% din investițiile globale în energie regenerabilă (UN 2024, 22). Per total, investițiile în sectorul C&D ca procent din PIB au crescut de la 1,7% în 2010 la 2,6% în 2022 (UN 2024, 38). Al 14-lea plan cincinal al Chinei (2021-2025) urmărește să extindă în continuare C&D prin creșterea disponibilității și a sferei de aplicare a diferitelor măsuri de

politică referitoare la inteligența artificială, calculul cuantic și circuite integrate. Inițiativa *Made in China 2025* (PRC State Council 2015) promovează producția internă în sectoarele aerospațial, biotehnologiei, tehnologia informației și vehiculelor electrice.

Perspectivile economice sunt înclinate mai degrabă spre scădere, în principal din cauza necesității unei reajustări a sectorului imobiliar mai profundă sau mai de durată decât se aștepta și a presiunilor de fragmentare în creștere. Există un risc din ce în ce mai mare ca deflația și activitatea economică slabă să se agraveze reciproc, creând un fel de „bucă fatală”: prețurile scad pentru că cererea este slabă, iar cererea rămâne slabă deoarece gospodăriile chineze consideră că este mai bine să amâne cheltuielile în speranța că bunurile și serviciile vor deveni și mai ieftine. De asemenea, îmbătrânirea populației și creșterea mai lentă a productivității ar putea afecta pe termen mediu și lung expansiunea economică a Chinei.

Concluzii: perspective economice marcate de riscuri și incertitudini

Deși economia mondială a încetinit, anul 2023 a fost marcat de scăderea semnificativă a inflației în majoritatea economiilor lumii, evitarea în mare parte a recesiunii, menținerea unor politici monetare mai restrictive, atenuarea blocajelor pe lanțurile de aprovizionare și restrângerea piețelor forței de muncă. Perspectivile sunt oarecum mai favorabile decât se anticipase, dar continuarea războaielor din Ucraina și Fâșia Gaza și efectele asociate, tensiunile comerciale în curs dintre China și SUA și problemele geopolitice (aggravate de campania electorală ce va avea loc într-un număr mare de țări și de negocierile din cadrul principalelor organizații internaționale) ar putea crește măsurile restrictive legate de comerț și determina revizuirii în scădere a expansiunii economiei în următorul an. În aceste condiții, SUA și UE se vor confrunta cu o creștere economică sub potențial, iar China va continua procesul de redresare lentă.

Fondul Monetar Internațional estimează că economia globală va continua să-și mențină ritmul de creștere de circa 3,2% și în următorii doi ani (IMF 2024b, 138), având în vedere reziliența acesteia în fața majorărilor semnificative ale ratelor dobânzilor operate de băncile centrale pentru a stabili prețurile. Pe măsură ce inflația globală a coborât de la vârful atins la jumătatea anului 2022, activitatea economică a crescut constant în ciuda avertismentelor de stagflație și recesiune. Creșterea ocupării forței de muncă și a veniturilor s-a menținut constantă și a

reflectat evoluțiile favorabile ale cererii, inclusiv cheltuieli guvernamentale și ale gospodăriilor mai mari decât se prognoza. În perspectivă, balanța riscurilor rămâne destul de echilibrată, măsurile de politică monetară garantând atingerea fără probleme a țintelor de inflație.

În majoritatea economiilor este necesară o nouă consolidare fiscală, conform experților de la FMI, pentru a reface spațiul de manevră în domeniul bugetar și al investițiilor prioritare și pentru a asigura sustenabilitatea datoriei și un grad mai mare de convergență a veniturilor. Intensificarea reformelor de sporire a productivității și de întărire a ofertei este crucială pentru ca rata de creștere economică să se apropie de media mai ridicată din perioada prepandemică. Accelerarea plauzibilă a creșterii pe piețele emergente G20, chiar și excluzând China, ar putea susține economia globală pe termen mediu și ar putea stimula activitatea economică și în alte țări. O cooperare internațională mai puternică este esențială pentru a limita costurile și constrângerile suplimentare induse de nivelul ridicat al datoriilor publice, fragmentarea geoeconomică și schimbările climatice.

În schimb, prognozele *Băncii Mondiale* arată o creștere economică mai redusă în sensul încetinirii ritmului spre 2,4% în 2024 (WB 2024, 4), ceea ce va marca al treilea an consecutiv de decelerare, pe fondul efectelor întârziate ale politicii monetare stricte pentru a ține sub control inflația, condițiilor financiare restrictive și a unui nivel mai slab al investițiilor și comerțului internațional. Perspectivile pe termen scurt sunt divergente, cu o creștere moderată în marile economii și îmbunătățirea condițiilor în economiile de piață emergente și în curs de dezvoltare. În acest context, factorii de decizie politică din întreaga lume se confruntă cu provocări enorme, precum intensificarea acțiunilor de politică macroeconomică și structurală pentru creșterea productivității și stimularea investițiilor, precum și dezvoltarea unui cadru fiscal care să contribuie la crearea unor instrumente de atenuare a efectelor în perioadele de creștere a prețurilor la produsele de bază. La nivel mondial, trebuie consolidată cooperarea în scopul reducerii datoriilor, în special pentru țările cele mai sărace, facilitării integrării comerciale, promovării tranziției energetice, abordării insecurității alimentare și a schimbărilor climatice.

Printre riscurile ce pot influența negativ perspectivele economice se numără o escaladare a conflictului din Ucraina sau a celui din Orientul Mijlociu (dintre Israel și Hamas) și perturbările asociate de pe piața materiilor prime, stresul financiar pe fondul datoriilor ridicate și al costurilor mari ale împrumuturilor, inflația încă persistentă, expansiunea

mai slabă decât se aștepta a economiei chineze, fragmentarea comerțului și dezastrele legate de schimbările climatice.

Conform *Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică*, creșterea globală rămâne modestă și se va menține și în următorii doi ani la peste 3% (OECD 2024, 12) pe fondul influenței exercitate de condițiile financiare mai stricte și de alți factori adverși, inclusiv războaiele aflate în desfășurare. Rezultatele mai slabe înregistrate de multe economii avansate, în special în Europa, au fost compensate de creșterea puternică din SUA și economiile emergente. Deși impactul înăsprii condițiilor monetare continuă, în special pe piețele imobiliară și de credit, activitatea economică globală se dovedește destul de rezistentă: inflația a scăzut mai rapid decât se prevedea inițial, încrederea sectorului privat s-a îmbunătățit, dezechilibrele dintre cerere și ofertă de pe piețele forței de muncă s-au redus astfel încât șomajul a ajuns aproape de minimele record. Veniturile reale au început să sporească pe măsură ce inflația s-a moderat și creșterea comerțului internațional a devenit pozitivă.

Îngrijorările privind perspectivele de creștere economică sunt alimentate de: tensiunile geopolitice ridicate, în special în Orientul Mijlociu, ce ar putea perturba piețele energetice și financiare și crește inflația; creșterea cheltuielilor din cauza îmbătrânirii populației, atenuării schimbărilor climatice, asigurării necesităților de apărare și implementării de noi reforme; povara tot mai apăsătoare legată de serviciul datoriei etc. Factorii de decizie politică trebuie să mențină o politică monetară prudentă pentru a se asigura că presiunile inflaționiste sunt ținute sub control, o politică fiscală care să asigure sustenabilitatea datoriei publice și politici structurale care să stimuleze productivitatea și să consolideze comerțul internațional.

Pe fondul unor inegalități economice grave, al tensiunilor geopolitice ridicate și fenomenelor meteorologice extreme, *ONU* estimează că economia mondială va continua să încetinească până la 2,4% în 2024 (UN 2024, 6) și va rămâne pentru al treilea an consecutiv sub nivelurile pre-pandemie. În timp ce economiile bogate și-au revenit în mare măsură după pandemia de Covid-19, economiile în curs de dezvoltare au pierdut teren și se „îneacă” în datorii, mai mult de o treime dintre ele fiind în pericol de criză. Organizația evidențiază dependența tot mai mare a economiei globale de consumul privat și avertizează că accentul predominant pus pe inflație eclipsează alte priorități precum perturbările comerciale, schimbările climatice și inegalitățile în creștere (UNCTAD 2024, 2).

Aceste probleme solicită reforme structurale și eforturi globale coordonate pentru a spori acele investiții care să impulsioneze dezvoltarea durabilă și acțiunile în domeniul climei pentru a crea o economie globală mai incluzivă și mai rezilientă. De asemenea, este timpul să se instituie un mecanism eficient de reducere a datoriei pentru a elibera spațiu fiscal pentru investiții în sănătate, educație, protecție socială, locuri de muncă decente, infrastructură digitală și energie regenerabilă.

Așadar, incertitudinea și efectele asociate generate de războaiele în desfășurare în Ucraina și Fâșia Gaza și adâncirea fragmentării geoeconomice pun la grea încercare sistemul economico-financiar global și cadrele multilaterale existente. În următorii ani vom asista la o creștere a localizării, consolidării blocurilor geoeconomice și o divergență tot mai mare între Nordul și Sudul Global. Probabil, cooperarea internațională va deveni tot mai importantă pentru gestionarea și depășirea multitudinii de riscuri și crize și va fi nevoie de nou model de creștere – unul care să echilibreze factorii de creștere și productivitatea cu complexitatea inovației, incluziunii, durabilității și rezilienței.

BIBLIOGRAFIE

- Agerpres. 2023. *Currently, 70% of our cereals are exported through Romania, says Ukrainian PM*. Bucharest, 13 December. Accesat 02 19, 2024. <https://www.agerpres.ro/english/2023/12/13/currently-70-of-our-cereals-are-exported-through-romania-says-ukrainian-pm--1218781>.
- BLS. 2024. *12-month percentage change, Consumer Price Index, selected categories*. Bureau of Labor Statistics, April. Accesat 04 03, 2024. <https://www.bls.gov/charts/consumer-price-index/consumer-price-index-by-category-line-chart.htm>.
- BLS. 2024. „The Employment Situation – March 2024.” *News Release*. Bureau of Labor Statistics, U.S. Department of Labor, 5 April.
- BoE. 2024. „Asset Purchase Facility: Gilt Sales.” *Market Notice*. London: Bank of England, 22 March. Accesat 04 03, 2024. <https://www.bankofengland.co.uk/markets/market-notice/2024/march/apf-gilt-sales-market-notice-22-march-2024>.
- Braw, Elisabeth. 2024. Russia’s growing dark fleet: Risks for the global maritime order. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-report/issue-brief/russias-growing-dark-fleet-risks-for-the-global-maritime-order/>.
- CBO. 2023a. *The 2023 Long-Term Budget Outlook*. Congressional Budget Office, June.

- CBO. 2023b. *The Budget and Economic Outlook: 2023 to 2033*. Congressional Budget Office, February.
- CEU. 2023a. „EU agrees on level of price caps for Russian petroleum products.” *Press release*. Brussels: Council of the European Union, 4 February. Accesat 02 15, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/04/eu-agrees-on-level-of-price-caps-for-russian-petroleum-products>.
- CEU. 2024. „Ukraine Facility: Council and Parliament agree on new support mechanism for Ukraine.” *Press release*. Brussels: Council of the European Union, 6 February. Accesat 02 09, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/02/06/ukraine-facility-council-and-parliament-agree-on-new-support-mechanism-for-ukraine>.
- Cushman & Wakefield. 2024. *China Residential Market Report 2023*.
- DB. 2023. *Monthly Report*. Vol. 75/6. Frankfurt am Main: Deutsche Bundesbank, June.
- EC. 2023d. „€100 million to support farmers from Bulgaria, Hungary, Poland, Romania and Slovakia.” *News Article*. Brussels: Directorate-General for Agriculture and Rural Development, 3 May. Accesat 03 28, 2024. https://agriculture.ec.europa.eu/news/eu100-million-support-farmers-bulgaria-hungary-poland-romania-and-slovakia-2023-05-03_en.
- EC. 2023a. *Employment and Social Developments in Europe 2023*. Producător Social Affairs and Inclusion Directorate-General of Employment. Brussels: European Commission, July.
- EC. 2023c. „Following the expiry of the restrictive measures on Ukrainian exports of grain and other foodstuff to the EU, Ukraine agrees to introduce measures to avoid a renewed surge in EU imports.” *Press release*. Brussels: European Commission, 15 September. Accesat 02 16, 2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_23_4497/IP_23_4497_EN.pdf.
- EC. 2024. „New economic governance framework.” *Economy and Finance*. Bruxelles: European Commission. Accesat 04 22, 2024. https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/new-economic-governance-framework_en.
- EC. 2023b. „Regulation (EU) 2023/903 introducing preventive measures concerning certain products originating in Ukraine.” *Official Journal of the European Union*. Brussels: European Commission, 2 May. Accesat 02 22, 2024. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2023/903/oj.

- EC. October 2023. *State of the Energy Union Report 2023*. Brussels: European Commission.
- EC. 2023a. *Statement by President von der Leyen at the joint press conference with Ukrainian Prime Minister Shmyhal*. Kyiv: European Commission, 2 February. Accesat 02 22, 2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_23_545.
- EC/CEU. 2024c. *Infographic - How much gas have the EU countries stored?* Brussels: European Council/Council of the European Union, 14 February. Accesat 02 22, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/gas-storage-capacity>.
- EC/CEU. 2024b. *Infographic - Where does the EU's gas come from?* Brussels: European Council/Council of the European Union, 5 February. Accesat 02 22, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply>.
- EC/CEU. 2024a. *The Ukraine Facility*. Brussels: European Council/Council of the European Union, 5 February. Accesat 02 09, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/ukraine-facility>.
- ECB. 2023. *Eurosystem staff macroeconomic projections for the euro area*. Frankfurt am Main: European Central Bank, December.
- ECB. 2024. „Monetary policy decisions.” *Press Release*. Frankfurt am Main: European Central Bank, 25 January. Accesat 03 20, 2024. <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2024/html/ecb.mp240125~f738889bde.en.html>.
- ECB. 2024. *The euro area bank lending survey - Fourth quarter of 2023*. Frankfurt am Main: European Central Bank, January.
- EIU. 2023. *China's planned fiscal expansion will boost growth*. Economist Intelligence Unit, 25 October. Accesat 04 08, 2024. <https://www.eiu.com/n/chinas-planned-fiscal-expansion-will-boost-growth>.
- Eurostat. 2024. „Annual increase in labour costs at 3.4% in euro area.” *Euro Indicators*. Brussels, 19 March. Accesat 04 15, 2024. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-euro-indicators/w/3-19032024-ap>.
- Eurostat. 2024. „Annual inflation up to 2.9% in the euro area.” *Euroindicators*. Brussels, 17 January. Accesat 04 15, 2024. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/18343103/2-17012024-AP-EN.pdf>.
- Eurostat. 2024. *Unemployment by sex and age – annual data*. 20 April. Accesat aprilie 20, 2024. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>

- view/UNE_RT_A/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsi.une.
- Fed. 2024. *Monetary Policy Report*. Washington, D.C.: Board of Governors of the Federal Reserve System, 1 March.
- Feldstein, Steven și Fiona Brauer. 2024. *Why Russia Has Been So Resilient to Western Export Controls*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 11 March. Accesat 05 20, 2024. <https://carnegieendowment.org/research/2024/03/why-russia-has-been-so-resilient-to-western-export-controls?lang=en>.
- Guindos, Luis de. 2024. „The economic outlook and monetary policy in the euro area.” *Speech by Luis de Guindos, Vice-President of the ECB, at the 14th edition of Spain Investors Day*. Madrid: European Central Bank, 10 January. Accesat 03 20, 2024. <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2024/html/ecb.sp240110~cabae85ba4.en.html>.
- Gustafson, Sara. 2024. *FAO Food Price Index Falls in 2023*. Washington, DC: Food Security Portal, 9 January. Accesat 04 22, 2024. <https://www.foodsecurityportal.org/node/2667>.
- Hilgenstock, Benjamin, Yuliia Pavytska și Vira Ivanchuk. 2024. „Addressing the shadow fleet challenge: stepped-up enforcement weighs on Russia’s ability to evade the price cap.” *KSE Institute’s Russia Chartbook*. Kyiv School of Economics, February. Accesat 02 20, 2024. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/Chartbook_February2024.pdf.
- IMF. 2023. „Inflation Peaking amid Low Growth.” *World Economic Outlook Update*. January.
- IMF. 2024b. *World Economic Outlook - Steady but Slow: Resilience amid Divergence*. Washington, D.C.: International Monetary Fund, April.
- IMF. 2024a. *World Economic Outlook Database*. Washington: International Monetary Fund, April. Accesat 04 18, 2024. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/April>.
- IMF. October 2023b. *World Economic Outlook: Navigating Global Divergences*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- Interfax. 2024. *Russian budget deficit in 2023 is 3.24 trln rubles, or 1.9% of GDP - Finance Ministry*. 11 January. Accesat 02 20, 2024. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/98312>.
- Joint Center for Housing Studies of Harvard University. 2023. *The State of the Nation’s Housing 2023*.
- Kiel Institute for the World Economy. 2023. „Ukraine Support Tracker: New aid drops to lowest level since January 2022.” *News*. Kiel, 7 December. Accesat 02 09, 2024. <https://www.ifw-kiel.de/>

publications/news/ukraine-support-tracker-new-aid-drops-to-lowest-level-since-january-2022.

- Matuszak, Sławomir, Ilona Gizińska, Krzysztof Dębiec, Kamil Całus, Łukasz Kobeszko și Andrzej Sadecki. 2023. „Reactions to the EU’s lifting of restrictions on grain imports from Ukraine.” *Analyses*. Warszawa: Centre for Eastern Studies, 18 September. Accesat 03 14, 2024. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-09-18/reactions-to-eus-lifting-restrictions-grain-imports-ukraine>.
- MEU. 2024. „In 2023, Ukraine increased exports of furniture and sugar, and imported mainly fuel, medicines and UAVs.” *Government Portal - News*. Kyiv: Ministry of Economy of Ukraine, 4 January. Accesat 02 19, 2024. <https://www.kmu.gov.ua/en/news/u-2023-rotsi-ukraina-zbilshyla-eksport-mebliv-ta-tsukru-a-importuvala-peredusim-palyvo-liky-ta-bpla>.
- NASA. 2023. „Farming Amidst a War: Satellite Data Reveals Productive Yet Challenging Season for Ukraine.” *NASA Harvest*. 19 December. Accesat 02 16, 2024. <https://nasaharvest.org/news/farming-amidst-war-satellite-data-reveals-productive-yet-challenging-season-ukraine>.
- NATO. 2024. „Defence expenditure as percentage of GDP.” *Factsheet*. February.
- NATO. 2024. *The Secretary General’s Annual Report 2023*. Brussels.
- NBU. January 2024. *Inflation Report*. Kyiv: National Bank of Ukraine.
- OECD. March 2023. *OECD Economic Outlook: A Fragile Recovery*. Interim Report, Paris: OECD Publishing. Accesat aprilie 5, 2023. <https://www.oecd-ilibrary.org/deliver/d14d49eb-en.pdf?itemId=%2Fcontent%2Fpublication%2Fd14d49eb-en&mimeType=pdf>.
- OECD. 2024. *OECD Economic Outlook: Preliminary version*. Paris: OECD Publishing, May.
- PRC State Council. 2015. *Made in China 2025*. Center for Security and Emerging Technology, 8 May. Accesat February 21, 2024. https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/t0432_made_in_china_2025_EN.pdf.
- President of Ukraine. 2023. *“Grain corridor” from Ukraine through Moldova to Romania to be launched shortly*. Kyiv: The Presidential Office of Ukraine, 10 October. Accesat 03 20, 2024. <https://www.president.gov.ua/en/news/skoro-zapracyuye-zernovij-koridor-z-ukrayini-cherez-moldovu-86209>.

- Rakic, Drazen. 2024. „Two years of war: The state of the Ukrainian economy in 10 charts.” *Economic Governance and EMU Scrutiny Unit (EGOV)*. February. Accesat 02 08, 2024. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/747858/IPOL_BRI\(2024\)747858_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/747858/IPOL_BRI(2024)747858_EN.pdf).
- Roth, Andrew. 2024. „‘A lot higher than we expected’: Russian arms production worries Europe’s war planners.” *The Guardian*. Accesat 02 20, 2024. <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/15/rate-of-russian-military-production-worries-european-war-planners>.
- StatBureau. 2024. *Russia Inflation Rate in 2023*. Bureau of Statistics, 18 January. Accesat 02 20, 2024. <https://www.statbureau.org/en/russia/inflation/2023>.
- Stognei, Anastasia și Max Seddon. 2024. „The surprising resilience of the Russian economy.” *Financial Times*. Accesat 02 20, 2024. <https://www.ft.com/content/d304a182-997d-4dae-98a1-aa7c691526db>.
- TASS. 2023. „Grain deal terminated failing to fulfil obligations to Russia.” *Russian Politics & Diplomacy*. Moscow, 17 July. Accesat 02 16, 2024. <https://tass.com/politics/1648045>.
- The State Council of the PRC. 2024. *China's unemployment rate drops to 5.2 pct in 2023*. Beijing: Xinhua, 17 January. Accesat 04 09, 2024. https://english.www.gov.cn/archive/statistics/202401/17/content_WS65a73b51c6d0868f4e8e32da.html.
- The White House. 2022. „FACT SHEET: CHIPS and Science Act Will Lower Costs, Create Jobs, Strengthen Supply Chains, and Counter China.” *Statements and Releases*. Washington, DC, 9 August. Accesat 04 10, 2024. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/08/09/fact-sheet-chips-and-science-act-will-lower-costs-create-jobs-strengthen-supply-chains-and-counter-china/>.
- Tian, Nan, Diego Lopes da Silva, Xiao Liang și Lorenzo Scarazzato. 2024. „Trends in world military expenditure.” *SIPRI Fact Sheet*. Solna: SIPRI, April.
- U.S. Bank. 2024. *Understanding the federal budget impasse and potential government shutdown*. Minneapolis, 2 April. Accesat 04 10, 2024. <https://www.usbank.com/investing/financial-perspectives/market-news/federal-budget-impasse-and-potential-government-shutdown.html>.

- U.S. Census Bureau. 2024. „Monthly New Residential Construction, December 2023.” *CB24-11*. 18 January.
- U.S. Census Bureau. 2022. „Monthly New Residential Construction, January 2022.” *CB22-25*. 17 February.
- UN DESA. 2024. *World Economic Situation and Prospects 2024*. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs.
- UN. 2024. „Vessel Movements.” *Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre*. March. Accesat 03 21, 2024. <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/vessel-movements>.
- UN. 2024. *World Economic Situation and Prospects*. Department of Economic and Social Affairs, New York: United Nations publication.
- UNCTAD. 2024. *Trade and Development Report Update*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development, April.
- UNCTAD. 2023. *UNCTAD Commodity Price Index*. Accesat februarie 13, 2023. <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=140864>.
- US Congress. 2023. „Fiscal Responsibility Act of 2023.” *Public Law 118-5*. 3 June. Accesat 04 10, 2024. <https://www.congress.gov/118/plaws/publ5/PLAW-118publ5.pdf>.
- US Congress. 2024. „Ukraine Security Supplemental Appropriations Act.” *H.R.8035 - 118th Congress (2023-2024)*. Accesat 04 30, 2024. <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/8035/text>.
- WB. 2024. *Global Economic Prospects*. Washington, DC: World Bank, January.
- WB. 2023. „Which Way Forward? Navigating China's Post-Pandemic Growth Path.” *China Economic Update*. Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, December.
- WB, GoU, EU, UN. 2024. *Ukraine - Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3)*. Washington, D.C.: World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations, February. Accesat 01 16, 2024. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf>.
- WHO. 2023. „Statement on the fifteenth meeting of the IHR (2005) Emergency Committee on the COVID-19 pandemic.” *News*. Geneva: World Health Organization, 5 May. Accesat 02 14, 2024. [https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-](https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-)

emergency-committee-regarding-the-coronavirus-disease-(covid-19)-pandemic?adgroupsurvey={adgroupsurvey}&gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwi.

World Bank. 2023. *Global Economic Prospects*. January.

WTO. 2024. *Global Trade Outlook and Statistics*. Geneva: World Trade Organization, April.

Xin, Dai. 2024. „China's inflation challenge.” *Economic Insights*. Swiss Re Institute, 3 April. Accesat 04 10, 2024. <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/Economic-Insights/china-deflation.html>.

Xinhua. 2024. *China targets economic growth of around 5 pct in 2024*. 5 March. Accesat 04 09, 2024. <http://english.news.cn/20240305/2a6c0a47a163423daccad6baa678f40/c.html>.

Yang, Sophia. 2024. „Over 230 home developers filed for bankruptcy in China last year.” *Taiwan News*. Taipei, 27 January. Accesat 02 20, 2024. <https://www.taiwannews.com.tw/news/5086143>.

INTENSIFICAREA MIȘCĂRILOR DE POPULAȚIE CA EFECT AL PERMACRIZEI GLOBALE

Alexandra SARCINSCHI

Într-o lume caracterizată de *permacriză*⁸⁰, în mai 2023 au fost înregistrate peste 114 milioane de persoane dislocate forțat pe întregul glob, reprezentând cel mai înalt nivel consemnat până acum de către ONU (USA for UNHCR 2024). Acesta poate fi considerat rezultatul unor fenomene și evenimente majore din ultimii ani, care sunt simultane sau se succed, precum conflicte, crize, persecuții, sărăcie extremă, nerespectarea drepturilor omului, dezastre naturale etc. Este vorba, așadar, despre un număr mare de evenimente perturbatoare ce se desfășoară o perioadă îndelungată, pe parcursul căreia, dincolo de distrugerile și pierderile umane și materiale, persistă efectele și percepția insecurității determinată de acestea.

Scopul lucrării de față este de a analiza evoluția elementelor ce definesc fenomenul contemporan al migrației, raportându-ne la evenimentele care au marcat anul 2023 și care au determinat mișcări semnificative de populație atât în interiorul țărilor de referință, cât și dincolo de granițele acestora. Odată identificate aceste elemente, vom stabili pe baza unor indicatori consacrați cazurile reprezentative pentru anul trecut și vom discuta posibili factori, istorici sau situaționali, ce au determinat aceste evoluții.

Demersul se bazează pe analiza datelor secundare, iar selecția surselor ține seama de criteriul specializării. Astfel, am identificat statistici publice elaborate de organizații și forumuri de profil cu tradiție de cel puțin zece ani⁸¹, precum Organizația Internațională pentru Migrație

⁸⁰ Am discutat pe larg acest termen în ediția anterioară a monografiei „Evaluare strategică”, în capitolul „Permacriză” umanitară? Războiul din Ucraina, insecuritatea percepută și acutizarea crizei umanitare („Evaluare strategică 2022. Lumea între pandemie și război”, Editura UNAP „Carol I”, București, 2023, pp. 164-207, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/evaluare_strategica_2022.pdf).

⁸¹ Apelul la tradiție este necesar din două perspective: în primul rând, cea a rafinării metodologiei proprii de-a lungul timpului, iar în al doilea rând, cea a publicării anuale de date, ceea ce permite

(IOM – *International Organization for Migration*), Biroul Înaltului Comisar ONU pentru Refugiați (UNHCR – *The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*), Biroul statistic al UE (Eurostat), Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă (Frontex – *The European Border and Coast Guard Agency*) etc.

În ceea ce privește selectarea evenimentelor importante ale anului 2023, am folosit câteva baze de date pentru a le identifica atât pe cele nou declanșate, cât și pe cele agravate pe parcursul anului trecut. Pentru a delimita mai clar sfera de analiză, am corelat statisticile referitoare la numărul refugiaților, solicitanților de azil, migranților ilegali și persoanelor dislocate intern cu focarele de criză, astfel încât să analizăm doar mișcările semnificative de populație (fluxuri de peste 10.000 de persoane de o anumită naționalitate). Bazele de date utilizate depind de specificul evenimentelor urmărite: crize și conflicte politice și militare – Grupul pentru Crize Internaționale (ICG – *International Crisis Group*) sau de mediu – Grupul Munich RE și Centrele Naționale pentru Informații de Mediu, SUA (NOAANCEI – *National Centers for Environmental Information*).

Deși sursele de informare folosite sunt caracterizate atât de acuratețea metodologică, cât și de volumul mare de date culese din aproape toate regiunile lumii, folosirea lor implică o limită importantă, deoarece nu toate acoperă întregul an 2023, aceleași țări sau indicatori referitori la migrația forței de muncă ori pentru reunirea familiei. Din acest motiv și deoarece constituie una dintre cele mai importante zone de interes pentru România, focusul este pe țările de destinație din Uniunea Europeană, Frontex și Eurostat furnizând situații la zi referitoare la trecerile ilegale ale frontierei (detectate la intrarea între punctele de trecere ale frontierelor externe ale statelor membre ale UE și ale țărilor asociate Schengen, agregate pe rute), respectiv la solicitările de azil. De asemenea, este inclus în analiză și fenomenul migrației mixte, deoarece include și categoriile pentru care nu sunt disponibile public statistici distincte.

1. Tendințe în mișcarea populației către țările Uniunii Europene

Dacă în perioada imediat următoare crizei europene a refugiaților și a migranților ilegali (2015-2016) s-a manifestat la nivel global o tendință semnificativă de creștere a numărului de refugiați, ilustrată prin dublarea acestuia între 2016 și 2022 (34,6 milioane de refugiați), doar în prima parte a anului 2023 a fost înregistrată o nouă creștere de 3%

realizarea unei analize longitudinale, în special prin comparație cu anul de vârf al crizei refugiaților și migrației ilegale în Europa (2015).

(1,2 milioane de refugiați) (UNHCR 2023a, 21). La momentul realizării acestei analize, UNHCR nu a publicat datele complete referitoare la anul ce tocmai s-a încheiat, dar specialiștii săi prognozează că, până la sfârșitul lui septembrie 2023, populația totală de refugiați va atinge 36,5 milioane, iar cea de solicitanți de azil 6,5 milioane. Cauzele acestei evoluții sunt considerate a fi în principal războaiele din Sudan și Ucraina, dar și revizuirea estimărilor referitoare la populația afgană din Pakistan (*Ibidem*).

În acest context, țările UE ocupă un loc important ca țări de destinație, atât din punct de vedere al presiunii migrației ilegale, cât și al numărului de solicitanți de azil. Pentru a putea analiza cauzele acestei situații, este necesară discutarea a patru indicatori ai mișcării populației către țările UE, și anume: *numărul trecerilor ilegale de frontieră la granițele externe ale UE, numărul persoanelor din fluxurile de migrație mixtă către Europa, numărul solicitanților de azil pentru prima dată în UE și numărul refugiaților, altor persoane care au nevoie de protecție internațională, apatrizilor și altor persoane de interes pentru UNHCR*. Din păcate, după cum am afirmat anterior, la momentul elaborării acestei lucrări nu au fost publicate date pentru 2023 referitoare la alte tipuri de migrație, exceptând migrația mixtă.

1.1. Treceri ilegale de frontieră la granițele externe ale UE

În 2023, Frontex a identificat peste 442.000 de treceri ilegale de frontieră la granițele externe ale Uniunii, dintre care aproximativ 380.000 la intrare și 62.000 la ieșire, ceea ce indică o creștere a migrației ilegale nu doar raportat la anul 2022 (creștere de 17%), ci și la 2021 (Frontex 2024a, 1). De asemenea, 2023 reprezintă anul cu cel mai consistent flux de migrație ilegală după criza din 2015-2016. Conform raportărilor Frontex, granițele maritime au fost cele mai solicitate, în special pe ruta vest-africană, est-mediteraneeană și central-mediteraneeană⁸² (figura nr. 1).

⁸² Frontex definește rutele după cum urmează (Frontex 2024b):

- ruta central-mediteraneeană: granițele maritime ale Italiei și Maltei;
- ruta est-mediteraneeană: granițele maritime ale Ciprului și Greciei și granițele terestre ale Greciei și Bulgariei cu Turcia;
- ruta vest-mediteraneeană: granițele maritime și terestre ale Spaniei, exceptând Insulele Canare;
- ruta vest-africană: Insulele Canare;
- ruta vest-balcanică cuprinde granițele terestre ale Bulgariei, României, Ungariei și Croației cu țări din regiunea Balcanilor de Vest;
- ruta granițelor estice se referă la granițele terestre ale României, Ungariei, Slovaciei, Poloniei, Lituaniei, Letoniei, Estoniei, Finlandei și Norvegiei cu Moldova, Ucraina, Belarus și Federația Rusă;

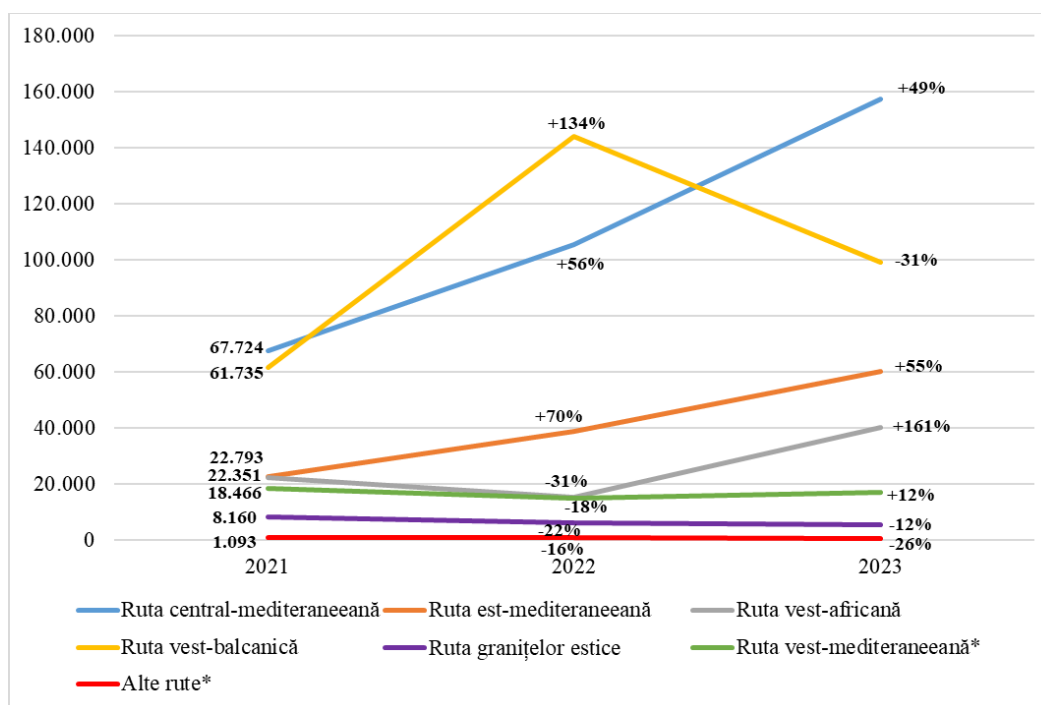

Figura nr. 1: Evoluția numărului trecerilor ilegale de frontieră la granițele externe ale UE în perioada 2021-2023 (comparație 2022 cu 2021, respectiv 2023 cu 2022)

Sursa datelor: Frontex (Ibidem)

* Include estimări

Pe rutele exclusiv maritime, cei mai mulți cetățeni străini au fost identificați ca provenind din Senegal (aproximativ 18.000), Maroc (aproape 6.000) și Mali (peste 5.500) pe cea vest-africană, respectiv din Guinea (peste 18.600), Tunisia (peste 18.100) și Coasta de Fildeș (peste 16.000) pe cea central-mediteraneeeană (Frontex 2024b). De semnalat faptul că în primul trimestru al anului trecut, comparativ cu aceeași perioadă din 2022, numărul bengalezilor care au trecut ilegal frontiera pe ultima rută s-a dublat, iar numărul ivorienilor a crescut, devenind a treia naționalitate ca volum al migrației (MMC 2023a, 5). De altfel, ruta central-mediteraneeeană a resimțit și în primele cinci luni o sporire a fluxului migratoriu, în special dinspre și prin Tunisia spre Italia, comparativ cu aceeași perioadă a lui 2022 (a crescut proporția ivorienilor și guineezilor și a scăzut cea a tunisienilor și a egiptenilor) (MMC 2023b, 7). Cel mai mare flux a fost înregistrat în trimestrul al treilea al anului 2023, dublu față de cel anterior, în Lampedusa fiind declarată stare de urgență la mijlocul lui septembrie (Tunisia a constituit principala țară de îmbarcare) (MMC 2023c, 6).

Pe ruta est-mediteraneeeană, care include și o componentă terestră, numărul de treceri de frontieră maritimă este predominant (peste 52.000 de treceri pe granițele maritime ale Ciprului și Greciei,

- alte rute: Marea Neagră (granițele maritime ale Bulgariei și României), ruta circulară din Albania către Grecia (granița terestră a Greciei cu Albania și Macedonia de Nord).

raportat la peste 8.500 de treceri pe granițele terestre ale Greciei și Bulgariei cu Turcia), iar țările de origine sunt Siria (aproape 18.500), Afganistan (peste 9.000) și Palestina (peste 6.500). De notat faptul că, în ceea ce privește Palestina, datele repartizate pe luni calendaristice arată că nu există nicio relație directă între aceste cifre și evenimentele ce au urmat atacului Hamas din 7 octombrie 2023, deoarece lunile de vârf pentru trecerile ilegale au fost august-septembrie 2023 (Frontex 2024b), iar numărul acestora s-a triplat pe ruta est-mediteraneeană încă din primul trimestru (MMC 2023a, 6). De asemenea, și pe această rută a fost semnalată o creștere importantă în trimestrul al treilea a numărului de sosiri ilegale în Grecia (peste trei sferturi din numărul de sosiri în perioada ianuarie-septembrie 2023 a fost înregistrat în trimestrul al treilea, de peste cinci ori mai multe decât în trimestrul anterior), principalele naționalități fiind palestiniană, afgană, somaleză, siriană și eritreeană (MMC 2023c, 5).

Pe ruta vest-africană și vest-mediteraneeană, în prima parte a lui 2023 nu au fost semnalate schimbări importante în numărul și compoziția populației identificată la frontierele UE (MMC 2023a), însă, pe parcursul anului, volumul fluxului de migrație s-a modificat, astfel că, trimestrul al patrulea a contabilizat peste jumătate din sosirile înregistrate în întregul an în Spania. În Insulele Canare, cu cel mai mare număr de sosiri, principalele naționalități au fost marocană, senegaleză și guineeană, iar în Ceuta și Melilla – marocană, algeriană și siriană (MMC 2024, 7-8).

În ansamblu, datele Frontex culese pe parcursul anului arată că principalele naționalități detectate la trecerea ilegală a frontierei la intrarea în UE în primele 11 luni au fost: siriană (100.962), guineeană (19.928), sub-sahariană nespecificată (18.143), ivoriană (17.165), tunisiană (17.155), afgană (16.990), marocană (14.477), bengaleză (13.417), necunoscută (13.061) și egipteană (11.696) (Frontex 2024a, 3). Chiar dacă numărul sirienilor reprezintă 28% din total, totuși, în 2023, fluxul dinspre Asia a scăzut, în timp ce creșterea numărului total al trecerilor ilegale de frontieră este cauzată de amplificarea fluxului dinspre Africa (Frontex 2024a) (Frontex 2024b).

O altă caracteristică importantă a mișcărilor de populație din anul anterior este determinată de evoluțiile în spațiul Schengen, care nu doar că nu a fost extins cu trei țări, după cum era planificat⁸³, ci au fost reintroduse temporar controalele la frontieră, ceea ce a provocat o creștere a mișcărilor secundare în interiorul acestuia cu 32% în primele 11 luni față de aceeași perioadă a anului 2022 (Frontex 2024a, 1). Reintroducerea temporară a

⁸³ La 1 ianuarie 2023, Croația a fost primită terestru, aerian și maritim în spațiul Schengen, iar la 30 decembrie 2023, Consiliul European a convenit să ridice controalele la frontierele interne aeriene și maritime cu Bulgaria și România începând cu 31 martie 2024. Anterior, Austria s-a opus admiterii depline a celor două țări în Schengen, motivând că fluxul de migrație este în creștere în Europa și se impune nu extinderea spațiului, ci a controalelor la frontiere (Dumitrescu 2023).

controlului la frontierele interne este permisă de Codul frontierelor Schengen, statele membre putând urma acest curs de acțiune în cazul identificării unei amenințări grave la adresa securității naționale. Deși scopul principal al controlului la frontiere este, pe de o parte, combaterea migrației ilegale și a traficului de persoane și, pe de altă parte, prevenirea „amenințărilor la adresa securității interne, a ordinii publice, a sănătății publice și a relațiilor internaționale ale statelor membre” (art. nr. 6), trebuie subliniat faptul că, în conformitate cu articolul nr. 26, „migrația și trecerea frontierelor externe de către un număr mare de resortisanți ai unor țări terțe nu ar trebui considerată în sine o amenințare la adresa ordinii publice sau securității interne” (UE 2016). Cu toate acestea, statele care au reintrodus controlul au invocat nivelul crescut al activității de trafic cu migranți (Austria, Rep. Cehă, Germania, Slovenia), presiunea migratorie pe anumite rute (Austria, Danemarca, Polonia, Slovacia), posibila infiltrare a teroriștilor în fluxurile de migrație ilegală/noile amenințări teroriste (Austria, Danemarca, Franța, Italia, Slovenia, Suedia), amplificarea mișcării secundare ilegale (Austria, Rep. Cehă), dar și deteriorarea situației de securitate din Ucraina și Orientul Mijlociu (European Commission 2024). Mai mult, pe lângă gardurile de la frontiera externă a UE existente (European Parliament 2022), Letonia continuă construirea, pe frontiera cu Rusia și pe cea cu Belarus, a gardurilor începute în 2015, respectiv 2021, ca urmare atât a crizei refugiaților și migrației ilegale (inclusiv fenomenul de instrumentalizare a migrației), cât și a tensiunilor în creștere cu Rusia (Horwood și Frouws 2023). Și Finlanda a început în 2023 construirea unui gard de aproximativ 200 km pe granița cu Rusia (Finnish Border Guard 2024), iar Estonia a finalizat în decembrie gardul de 40 km de la frontiera sudică cu aceeași țară (Lau 2023).

Evoluțiile de pe rutele central-mediteraneeană, est-mediteraneeană și vest-africană au determinat statele europene de la frontieră și UE să ia o serie de măsuri ce sunt reunite sub sintagma „externalizarea controlului migrației”. Astfel, Spania a semnat cu Maroc în februarie 2023 o serie de acorduri privind gestionarea migrației, impulsionează investițiilor spaniole, lupta împotriva terorismului și protecția civilă (La Moncloa 2023). UE a lansat noi programe de cooperare cu Maroc în domeniile tranziție verde, reforme administrative, protecție socială și migrație ilegală, doar pentru aceasta din urmă alocând 152 de milioane de euro (martie 2023) (Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations 2023). De asemenea, la mijlocul lui iunie, Uniunea a anunțat proiectul unui acord cu Tunisia referitor la acordarea de asistență financiară în schimbul sporirii controlului frontierelor, ce a fost finalizat o lună mai târziu, iar programul în valoare de 150 de milioane de euro a fost adoptat în decembrie 2023 (European Commission 2023). Tot la

sfârșitul anului trecut, UE a pierdut unul dintre partenerii africani în gestionarea migrației, junta militară din Niger anulând o lege din 2015 destinată limitării fluxului de migrație către Europa, în condițiile în care această țară de tranzit este o una dintre cele mai importante pentru o mare parte dintre refugiații și migranții africani (Chahuneau 2023).

În plus, o serie de țări europene au semnat acorduri pentru gestionarea fenomenului (Macedonia de Nord, Muntenegru, Serbia, Albania, Kosovo, Bosnia și Herțegovina, ONU și UE – angajament pentru o mai bună guvernare a problemei migrației; Italia și Albania – acord prin care Italia procesează anual în Albania 36.000 de cereri de azil) sau au adoptat noi legi și proceduri în acest sens (Serbia – alinierea politicii de vize la cea a UE; Italia – noi restricții referitoare la drepturile migranților; Marea Britanie – așa-numitul „Plan Rwanda”, prin care cei care intră ilegal în Regat pot fi transferați în Rwanda pentru a depune acolo solicitarea pentru azil; Grecia – regularizarea statutului a 30.000 de migranți fără documente, cu scopul suplimentării forței de muncă; Franța – o nouă lege, mai dură, privind imigrația) (MMC 2023a) (MMC 2023b) (MMC 2023c) (MMC 2024).

Așadar, în funcție de numărul trecerilor ilegale de frontieră la granițele externe ale UE, cu scopul determinării evenimentelor care au declanșat mișcări semnificative de populație spre țările europene, am identificat următoarele naționalități ale căror fluxuri au depășit 10.000 de persoane în anul 2023 și au înregistrat o modificare semnificativă: siriană, guineeană, ivoriană, tunisiană, afgană, marocană, bengaleză, egipteană și palestiniană.

1.2. Migrația mixtă către Europa

Migrația mixtă reprezintă un fenomen complex, deoarece include mai multe categorii de persoane care, conform ONU, ar trebui abordate în mod distinct⁸⁴. Este vorba despre refugiați, solicitanți de azil, nomazi, muncitori migranți, persoane traficate, persoane introduse ilegal, minori neînsoțiți, migranți din cauze de mediu, migranți blocați etc. Motivația și mijloacele de tranzit diferă de la persoană la persoană și adesea se

⁸⁴ Conform ONU, principala diferență între solicitanți de azil și refugiați, pe de o parte, și migranți, pe de altă parte, constă în motivul deplasării și existența unui risc la adresa vieții persoanelor respective în cazul întoarcerii în țara de origine. Pentru cei din urmă, se consideră că acest risc nu există. În plus, abordarea din aceeași perspectivă a tuturor categoriilor menționate împiedică aplicarea prevederilor legale speciale de protecție în cazul refugiaților (Convenția privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva, la 28 iulie 1951 și Protocolul privind statutul refugiaților, încheiat la New York, la 31 ianuarie 1967).

suprapun și se schimbă pe timpul călătoriei din cauze economice, legale sau care țin de condițiile dificile generale.

IOM urmărește acest fenomen prin intermediul matricei de dislocare, ce colectează și analizează date referitoare la mobilitatea, vulnerabilitățile și nevoile populațiilor strămutate. Parte dintre date sunt extrase din estimări ale populației și alte date demografice, iar altele sunt culese pe teren printr-o metodologie proprie, astfel că, evident, cifrele publicate de IOM nu corespund celor publicate de Frontex, deoarece este vorba despre categorii și metodologii diferite.

În ceea ce privește migrația mixtă, se păstrează tendința existentă și în cazul numărului trecerilor ilegale de frontieră la granițele externe ale UE în perioada 2021-2023, adică după o scădere postcriză 2015-2016 și pe timpul pandemiei, o creștere de peste 50% în 2023 față de 2022, respectiv de peste 25% în 2022 față de 2021 (figura nr. 2).

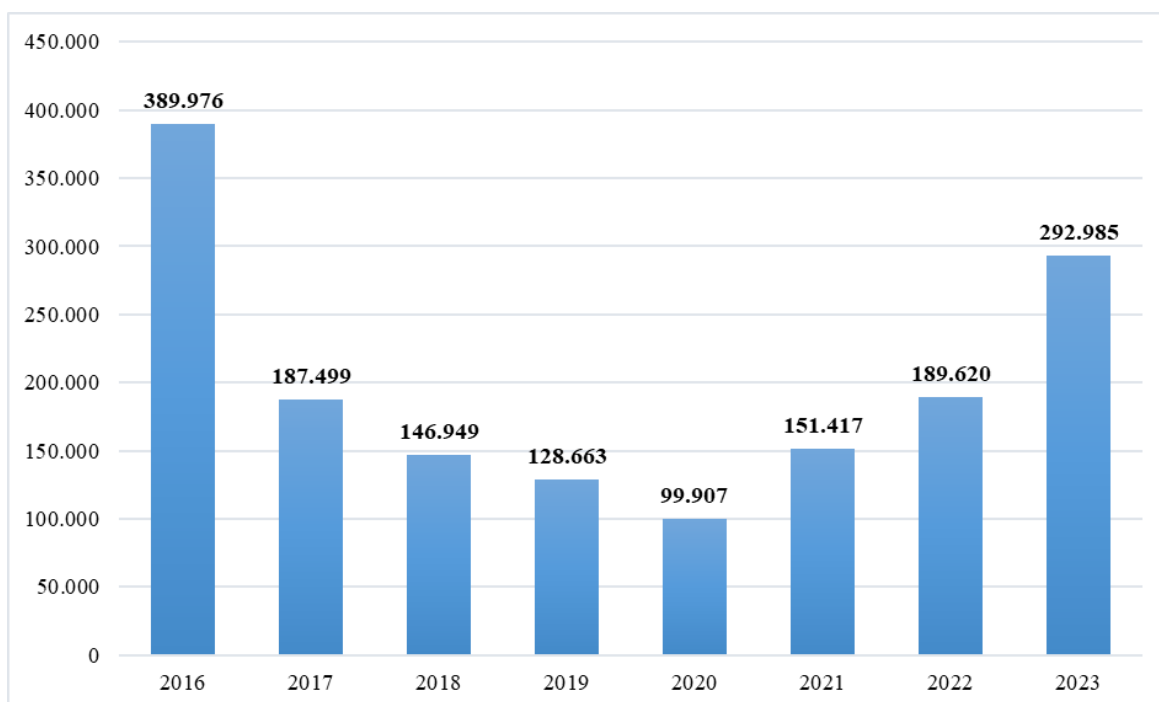

Figura nr. 2: Migrația mixtă – total în Europa în perioada ianuarie 2016-decembrie 2023
Sursa datelor: IOM, Displacement Tracking Matrix (IOM 2024b)

Revenirea ritmului mobilității este evidentă între lunile august și octombrie 2023, când cifra migranților care au sosit în Europa din spațiul extraeuropean variază cu procente între 60% și 77% față de aceleași luni ai anului anterior, constituind vârfuri chiar și față de cel de-al doilea an al crizei refugiaților și migrației ilegale (figura nr. 3).

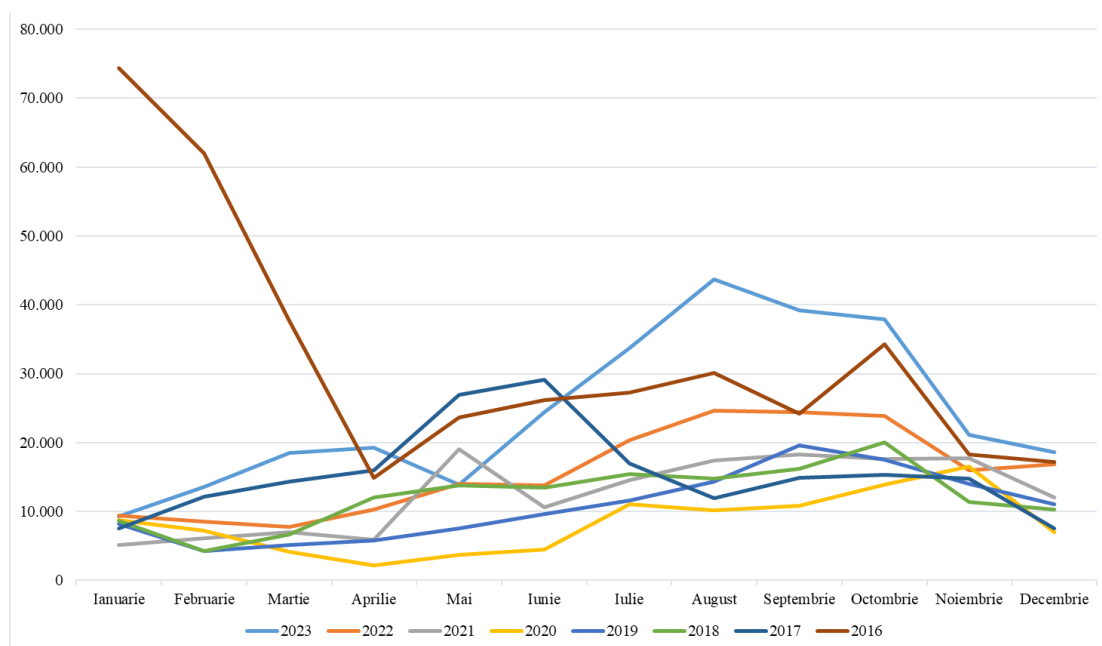

Figura nr. 3: Migrația mixtă – sosiri lunare în Europa în perioada ianuarie 2016-decembrie 2023
Sursa datelor: IOM, Displacement Tracking Matrix (IOM 2024b)

Aceeași tendință ascendentă se observă, din păcate, și în ceea ce privește numărul migranților decedați sau dispăruți pe timpul călătoriei către Europa: 4.064 persoane în 2023 față de 2.970 de persoane în 2022 (IOM 2024c). Cele mai multe decese și dispariții au fost înregistrate pe ruta Mediteranei Centrale⁸⁵, creșterea fiind de aproape 75% în 2023 față de 2022. Deși aici au fost semnalate în fiecare an cele mai multe cazuri dramatice, migranții continuă să o folosească, peste jumătate dintre cei sosiți în Europa în 2023 intrând prin Italia și Malta. Din numărul total, peste 150.000 de migranți au fost înregistrați în Italia, majoritatea guineeni (12%), tunisieni (11%), ivorieni (10%), bengalezi (8%) și egipteni (7%) (IOM 2024d, 9).

O altă rută cu modificare semnificativă a fluxului de migranți raportată la 2022, a fost cea a Mediteranei de Est⁸⁶, unde Grecia a înregistrat o creștere de peste 150% a numărului de sosiri pe uscat și pe mare în 2023 (47.930 de sosiri) în comparație cu 2022 (18.775 de sosiri) (*Ibidem*, 10). Totuși, pe această rută, numărul de decese și dispariții s-a redus la mai puțin de jumătate de la un an la altul (de la 383 în 2022, la 171 în 2023) (IOM 2024c). Primele cinci naționalități, ca număr, care au sosit în Grecia sunt siriană (25%), afgană (18%), palestiniană (9%), irakiană (8%) și somaleză (5%) (IOM 2024d, 10).

⁸⁵ Ruta Mediteranei Centrale include Italia și Malta, corespunzând în totalitate rutei central-mediteraneene supravegheată de Frontex.

⁸⁶ Ruta Mediteranei de Est include Bulgaria, Cipru și Grecia, corespunzând rutei est-mediteraneene supravegheată de Frontex.

De asemenea, pe rutele Mediterana de Vest și Africa de Vest/Atlantic⁸⁷, Spania a înregistrat o creștere de peste 80% a numărului de migranți în anul 2023 față de 2022, sosiți atât pe mare, cât și terestru (IOM 2024d, 11). Aici, însă, numărul deceselor și al disparițiilor a crescut cu peste 20% de la un an la celălalt, de la 1.170 în 2022 la 1.417 în 2023 (IOM 2024c). Dintre cei sosiți în Spania, cei mai mulți sunt senegalezi (31%), marocani (25%), algerieni (12%), gambieni (8%) și malieni (6%) (IOM 2024d, 11).

Așadar, din analiza indicatorului migrație mixtă către Europa, extragem următoarele naționalități ca având cea mai mare pondere în cadrul acestui flux: guineeană, tunisiană, ivoriană, bengaleză, egipteană, siriană, senegaleză și marocană.

1.3. Solicitanți de azil

În ceea ce privește numărul solicitanților de azil, Eurostat a înregistrat în 2023 peste un milion de cereri depuse pentru prima dată, cu circa 20% peste nivelul anului anterior (Eurostat 2024a). Și în acest caz, anul trecut reprezintă vârful după criza din 2015-2016, valoarea indicatorului fiind în creștere începând cu 2020 (figura nr. 4).

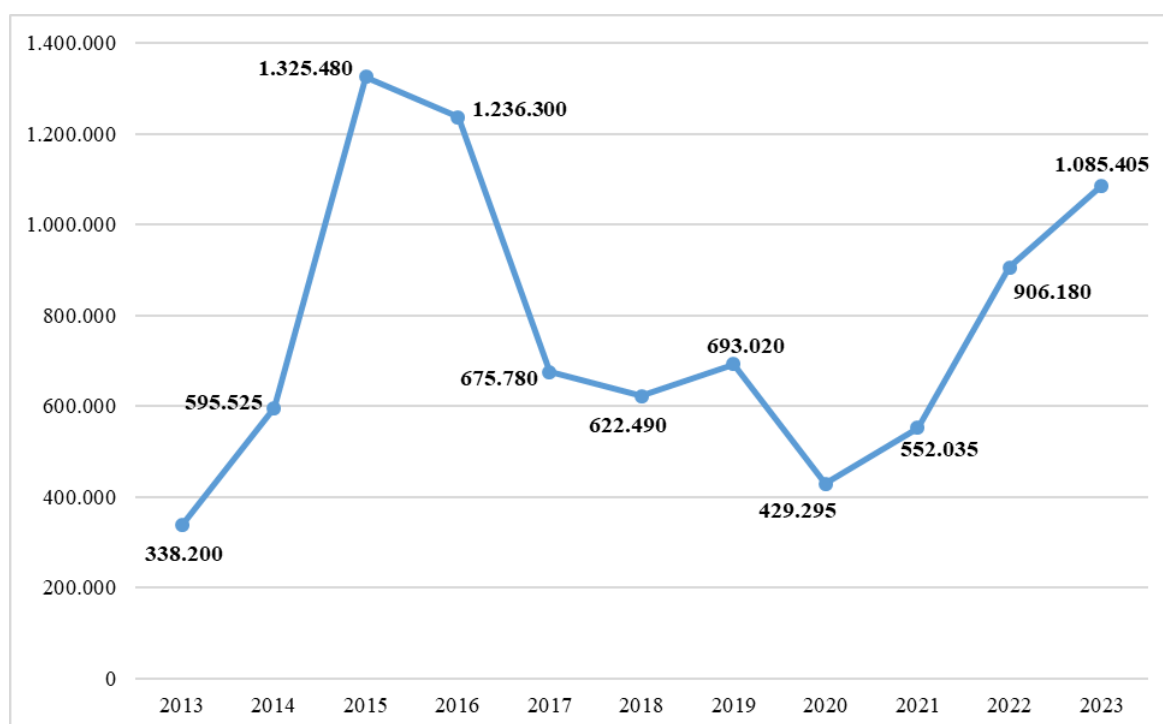

Figura nr. 4: Evoluția numărului cererilor de azil depuse pentru prima dată în țările UE în ultimul deceniu. Sursa datelor: Eurostat (Eurostat 2024a) și (Eurostat 2024c), actualizat la 26 martie 2024

⁸⁷ Ruta Mediteranei de Vest include coastele peninsulare ale Spaniei, Insulele Baleare, Ceuta și Melilla, iar ruta Africa de Vest/Atlantic cuprinde Insulele Canare. Ambele au corespondent în statisticile Frontex.

Clasamentul principalelor țări de origine este diferit față de cazul trecerilor ilegale de frontieră, solicitanții de azil pentru prima dată provenind, în principal, din Siria (183.035), Afganistan (100.935), Turcia (89.965), Venezuela (67.080), Columbia (62.005), Bangladesh (38.965), Pakistan (30.440), Maroc (28.335), Egipt (25.550) și Peru (23.045) (Eurostat 2024b). Destinațiile acestora sunt mai ales Germania, Spania, Franța și Italia care, împreună, au înregistrat peste 70% din totalul cererilor de azil pentru prima dată (figura nr. 5).

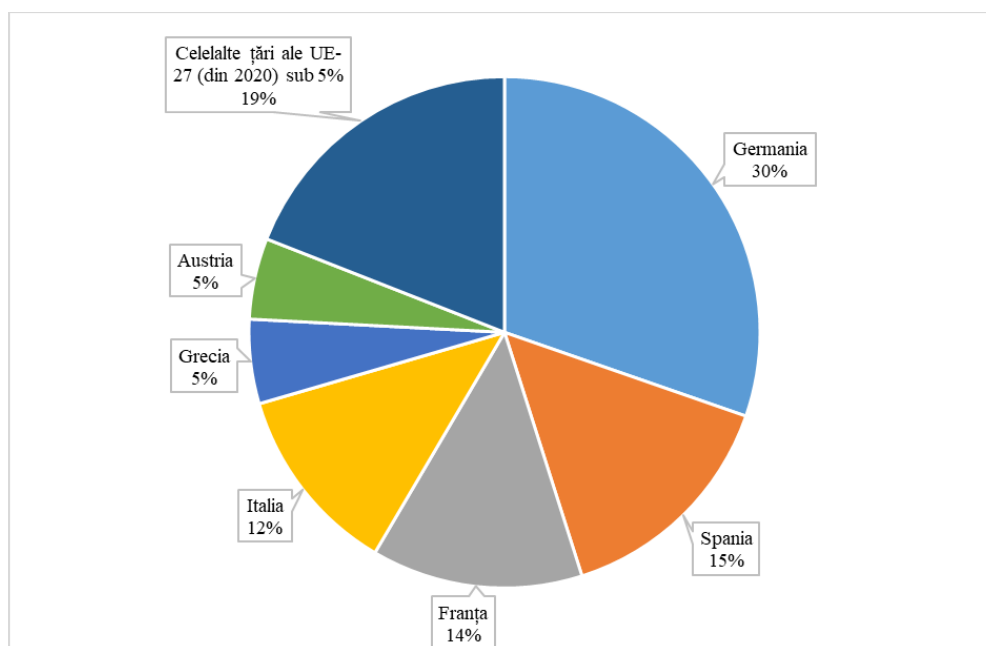

Figura nr. 5: Principalele țări de destinație pentru solicitanții de azil pentru prima dată, în 2023. Sursa datelor: Eurostat (Eurostat 2024c), actualizat la 26 martie 2024

Raportat la anul 2022, numărul solicitărilor de azil pentru prima dată este în creștere în aceste patru țări, mai ales în Germania și Italia, dar în scădere în altele, precum Austria, Belgia, Cipru sau România (Eurostat 2024a). Analizând cetățenia acestor solicitanți, se observă că atât în cazul țărilor în care numărul lor este în creștere, cât și în cazul țărilor în care numărul lor este în scădere, compoziția populației este similară, predominând sirienii, afganii, turcii și bengalezii în clasamentul primelor cinci țări de origine. Aceasta poate însemna că, deși fluxurile pe țări variază deopotrivă transversal și longitudinal, repartizarea solicitărilor de azil pentru prima dată este în mare măsură omogenă. Excepție face Ungaria, a cărei politică referitoare la migrație și azil a fost condamnată de către Curtea de Justiție a UE⁸⁸ la mijlocul anului trecut, iar rezultatele implementării se văd în numărul redus de cereri de azil în 2023, anume 25 (*Ibidem*).

⁸⁸ Conform Hotărârii Curții (Camera a patra) din 22 iunie 2023 în cauza C- 823/21, „Prin condiționarea posibilității, în privința anumitor resortisanți ai unor țări terțe sau apatrizi care se

Situația solicitanților de azil în țările UE atât din punctul de vedere al procedurilor, cât și al condițiilor de trai și respectării drepturilor omului, constituie un domeniu de interes pentru UNHCR, mai ales că analizele ONU arată că cele patru țări de destinație principale la nivelul UE se află și la nivel global printre țările principale de destinație pentru solicitanții de azil. Astfel, în ceea ce privește fluxurile-cheie de persoane înregistrate pentru noi aplicații individuale de azil, Germania, Italia, Franța, Spania, dar și Polonia ocupă poziții importante în perioada ianuarie-iunie 2023. Raportul pentru întregul an 2023 nu este publicat la momentul elaborării acestei lucrări, dar dat fiind faptul că statisticile arată creșterea numărului solicitărilor de azil în al doilea semestru al ultimilor patru ani, facem referire la prognoza UNHCR conform căreia numărul total al aplicațiilor va depăși în decembrie 2023 cifra de 2,6 milioane (UNHCR 2023b, 21-23). Aceasta se suprapune peste numărul solicitărilor de azil aflate pe rol, care, în țările UE depășesc 890.000 de cazuri în prima jumătate a anului trecut, dintr-un total de peste 6 milioane la nivel global. Aproape 40% dintre cazurile din UE sunt în Germania, urmată de Spania (peste 17%) și Italia (peste 10%) (figura nr. 6).

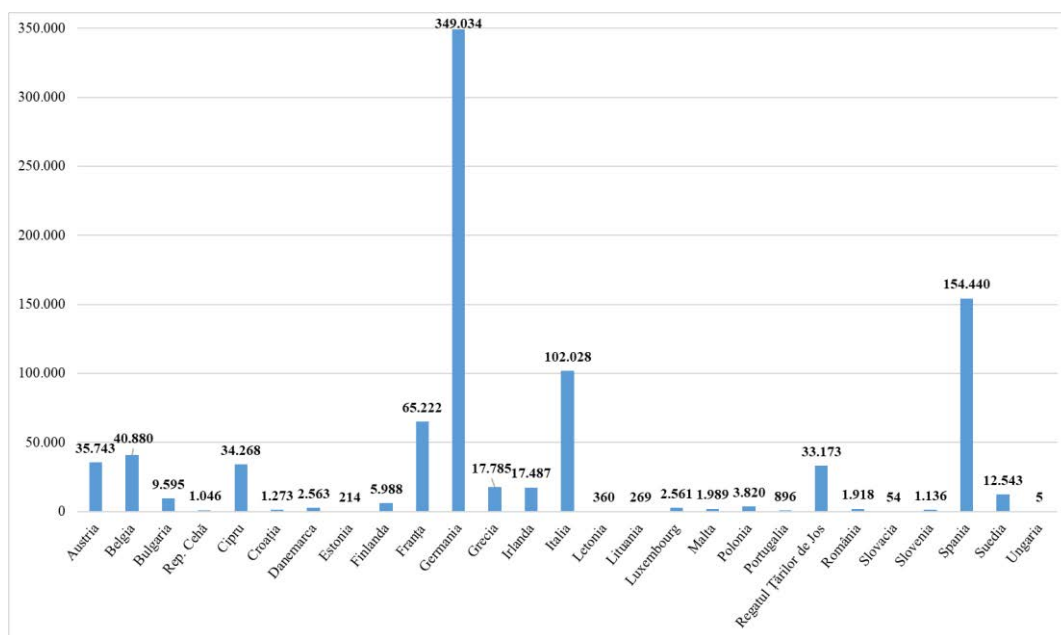

Figura nr. 6: Cazurile de solicitări de azil aflate pe rol în țările UE, în prima jumătate a anului 2023. Sursa datelor: UNHCR Refugee Data Finder (UNHCR 2023c)

află pe teritoriul Ungariei sau la frontierele acestui stat membru, de a depune o cerere de protecție internațională de depunerea prealabilă a unei declarații de intenție la o ambasadă maghiară situată într-o țară terță și de acordarea unui document de călătorie care să le permită intrarea pe teritoriul maghiar, Ungaria nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 6 din Directiva 2013/32/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale” (CJUE 2023).

Data fiind această situație, care nu este specifică doar anului 2023, ci și anilor anteriori⁸⁹, UNHCR solicită UE să își asume un rol principal în protejarea refugiaților din Europa și din lume prin șapte acțiuni-cheie: protejarea dreptului persoanelor la siguranță și azil, crearea unor proceduri de azil corecte și rapide, manifestarea solidarității între statele membre UE, oferirea de mai multe opțiuni legale pentru ca refugiații să ajungă în siguranță în UE, salvarea vieților pe mare, primirea refugiaților în noile lor cămine, ajutarea refugiaților să prospere oriunde s-ar afla (UNHCR 2022a). Într-adevăr, Uniunea a lucrat în 2023 la reformarea sistemului de migrație și azil, demers început în urmă cu aproape zece ani⁹⁰, în sensul stabilirii unei proceduri comune, mai simplă, pe care statele membre să o urmeze când li se solicită protecție internațională, actualizării *Regulamentului Dublin*, consolidării procedurii de *screening* a migranților ilegali, extinderii și actualizării Eurodac, sprijinirii statelor membre care se confruntă cu o situație de criză în domeniu, elaborării unor norme privind impactul situațiilor de instrumentalizare a migrației în scopuri politice, dezvoltării solidarității între statele membre, dar și implementării conceptului „țară terță sigură” (Council of the EU 2023).

1.4. Refugiați, alte persoane care au nevoie de protecție internațională, apatrizi și alte persoane de interes pentru UNHCR

La nivelul țărilor din UE, situația refugiaților și a altor persoane de interes pentru UNHCR indică o creștere a numărului total, care se încadrează în tendința ce se manifestă și în plan global. Statisticile ONU arată că în ultimii 10 ani (2013-mijlocul lui 2023), numărul refugiaților, persoanelor aflate în situații asemănătoare refugiaților și al altor persoane care au nevoie de protecție internațională a crescut permanent. Primul semestru al anului trecut a înregistrat o creștere de 3% față de anul anterior, adică cu 1,2 milioane de persoane, dintre care 87% provin din zece țări (Siria, Afganistan, Ucraina, Venezuela, Sudanul de Sud,

⁸⁹ A se vedea seria de analize anuale „Evaluare strategică” elaborate în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, capitolele referitoare la acest subiect (URL: <https://cssas.unap.ro/ro/cercetare.htm>).

⁹⁰ La data finalizării acestei lucrări, Parlamentul European a aprobat deja *Noul Pact pentru Migrație și Azil* (European Parliament 2024).

Myanmar, Sudan, R.D. Congo, Somalia și Rep. Centrafricană), păstrându-se, în mare, distribuția acestora pe țări de origine din 2022 (UNHCR 2023b, 14). Excepții ar putea fi considerate Siria și Sudanul de Sud, unde se remarcă o scădere a numărului de persoane din categoriile menționate, dar nesemnificativă în raport cu volumul mare de dislocări. Astfel, refugiații sirieni rămân cea mai numeroasă populație de acest tip la nivel global, peste 6,5 milioane persoane (*Ibidem*).

Tot la nivel global, clasamentul primelor zece țări de destinație ca număr de refugiați, persoane aflate în situații asemănătoare refugiaților și al altor persoane care au nevoie de protecție internațională arată că cei mai mulți dintre cei care se încadrează în această categorie aleg să rămână în țări aflate în proximitatea celor de origine. Statisticile ONU identifică un procent de 69% din populația globală de refugiați care este găzduită de țările vecine, dar și un procent 75% din aceasta care se află în țările cu venit mic și mediu (figura nr. 7). În plus, la mijlocul anului 2023, 66% dintre refugiați se aflau în situație prelungită⁹¹, cei mai mulți fiind afgani în Iran și Pakistan, sirieni în Turcia și venezueleni în Columbia. Ultimii 20 de ani au înregistrat o creștere a acestui procent, deși, la nivel individual, refugiații nu rămân strămutați pentru o perioadă mai lungă decât în urmă cu un deceniu (UNHCR 2023c).

Concluziile ONU pun într-o nouă lumină situația refugiaților din țările UE, deoarece doar două dintre acestea se află în menționatul clasament, iar o mare parte a refugiaților sunt de origine ucraineană (deci, dintr-o țară vecină).

⁹¹ UNHCR definește situațiile prelungite ca acelea în care mai mult de 25.000 de refugiați din aceeași țară de origine au fost în exil într-o anumită țară gazdă cu venit mic sau mediu timp de cel puțin cinci ani consecutiv (UNHCR 2023c).

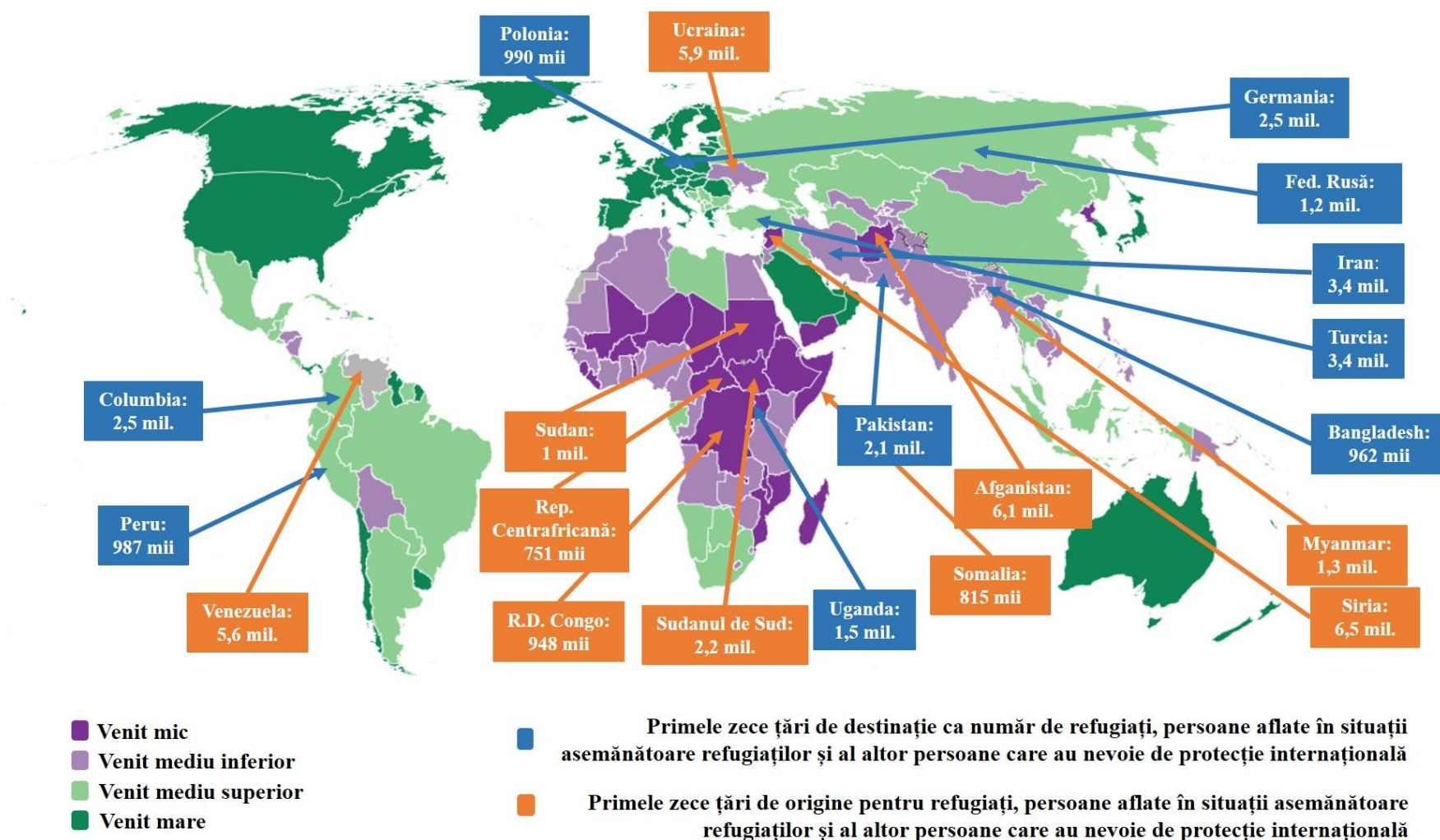

Figura nr. 7: Adaptare elaborată de către autor a hărții realizată de Banca Mondială referitoare la clasificarea economiilor (World Bank 2022) prin completare cu clasamentul primelor 10 țări de origine și cel al primelor 10 țări de destinație pentru refugiați, persoane aflate în situații asemănătoare refugiaților și al altor persoane care au nevoie de protecție internațională (aproximări) (UNHCR 2023b)

Se observă că doar Germania și Polonia, din cadrul UE, se află în clasamentul primelor țări de destinație pentru refugiați și persoane aflate în situații asemănătoare refugiaților, însă și celelalte state membre trebuie să gestioneze un mare număr de persoane din această categorie. Dintre acestea, la sfârșitul celui de-al treilea trimestru al lui 2023, peste patru milioane de persoane erau refugiați ucraineni⁹² (European Council 2023), pentru care UE a activat, la 4 martie 2022, *Directiva privind protecția temporară*, iar în 19 octombrie 2023 a adoptat prelungirea până la 4 martie 2025. Analiza datelor este dificilă, deoarece beneficiarii protecției temporare pot solicita statutul de refugiat sau pot cere să beneficieze de alte forme de protecție ce sunt disponibile în UE. Cu toate acestea, comparând cele două cifre pentru țările membre, se observă că, la sfârșitul primului semestru al 2023, numărul de beneficiari ucraineni ai protecției temporare este echivalent cu peste jumătate din totalul refugiaților și persoanelor aflate în situații asemănătoare refugiaților (figura nr. 8).

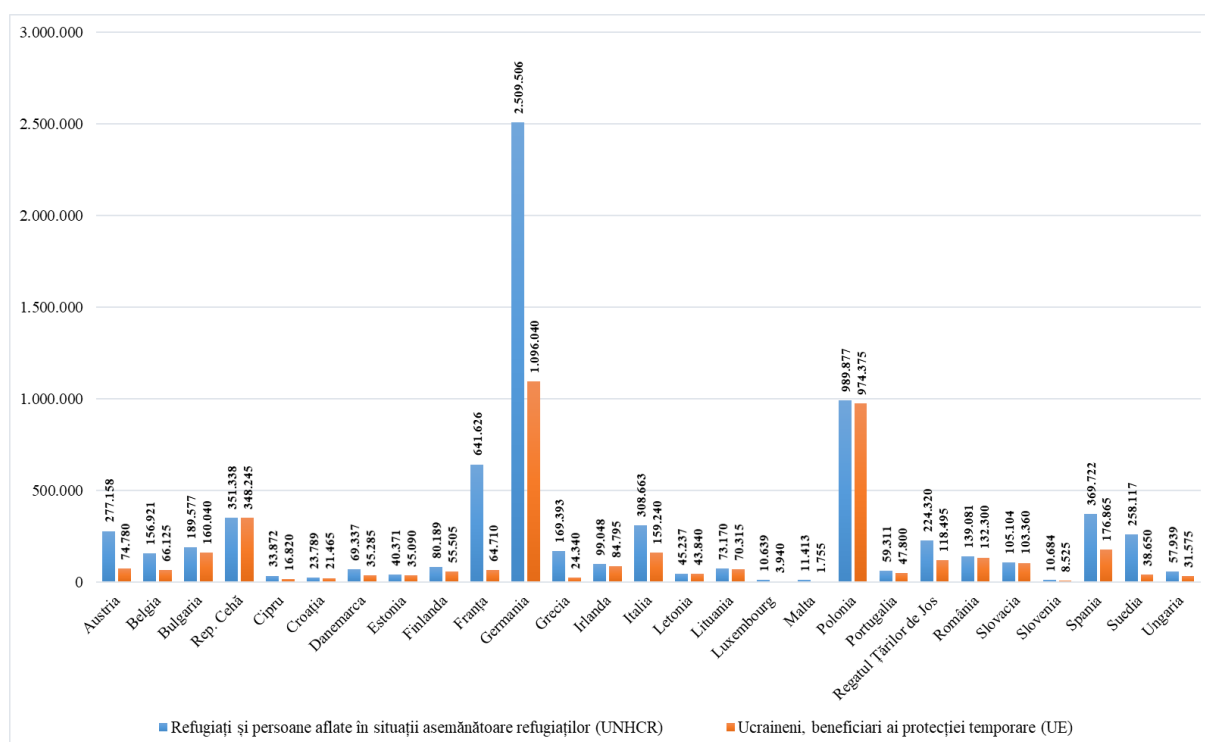

Figura nr. 8: Comparație între numărul de refugiați și persoane aflate în situații asemănătoare refugiaților în țările UE și numărul ucrainenilor beneficiari ai protecției temporare în UE, în prima jumătate a anului 2023. Sursa datelor: UNHCR. Refugee Data Finder (UNHCR 2023c) și Eurostat. Data Browser (Eurostat 2024d)

Ucrainenii aflați în țările europene reprezentau la sfârșitul anului 2023 peste 93% din numărul total al refugiaților proveniți din Ucraina la nivel global (6.335.100 de persoane) (UNHCR 2023d), în scădere cu

⁹² Cifrele se referă la refugiații din Ucraina cărora li s-a acordat statut de refugiat, azil temporar, protecție temporară sau statut prin scheme naționale similare de protecție, precum și pe cei înregistrați în țară sub alte forme de sedere.

aproape 1,5 milioane de persoane față de anul 2022 (UNHCR 2022b). În absența altor statistici, această diferență poate fi interpretată fie ca întoarceri în Ucraina – IOM arată că, la sfârșitul anului 2023, o populație de aproximativ 4,5 milioane de persoane era estimată ca reprezentând întoarceri în Ucraina după o perioadă de strămutare (IOM 2024a), fie ca o continuare a deplasării către țări în afara Europei. Situația se înregistrează în ciuda faptului că, din punct de vedere umanitar, Ucraina trece printr-o criză dramatică prelungită. La sfârșitul anului trecut, Oficiul pentru Coordonarea Afacerilor Umanitare al ONU a identificat peste 14,6 milioane de persoane în nevoie de protecție: protecție generală (11,5 milioane), la rețeaua de apă (9,6 milioane), adăpost și bunuri alimentare (7,9 milioane), sănătate (7,8 milioane), securitate alimentară (7,3 milioane) etc. (OCHA 2023, 4). Unul dintre factorii explicativi este existența unui înalt grad de coeziune socială și de rezistență civică în societatea ucraineană, esențiale pentru supraviețuire în fața războiului⁹³.

Din punctul de vedere al indicatorului refugiați și persoane aflate în situații asemănătoare refugiaților, se remarcă următoarele naționalități ca fiind cele mai numeroase în anul 2023: siriană, afgană, venezueleană, ucraineană, sud-sudaneză, birmaneză, sudaneză, congoleză, somaleză și centrafricană.

2. Posibili factori declanșatori ai schimbărilor în fluxurile de refugiați, azilanți și migranți

Scopul acestei secțiuni este, în primă fază, de a compara informațiile extrase din analiza indicatorilor și de a identifica naționalitățile a căror mișcare migratorie către Europa a suferit schimbări semnificative. Cel de-al doilea pas constă în selectarea cazurilor semnificative (număr mare de persoane de aceeași naționalitate și modificare majoră a fluxului în anul 2023 comparat 2022) și discutarea evenimentelor și condițiilor care ar fi putut determina aceste modificări, astfel încât să putem concluziona în ceea ce privește factorii declanșatori și catalizatori.

Aplicarea acestor criterii pentru a reduce cazurile studiate este necesară în contextul în care, la nivel mondial, în cursul anului 2023 au fost identificate 57 de crize politice și sociale declanșate sau în deteriorare în acest an (International Crisis Group 2024), precum și 11 catastrofe naturale (Munich RE 2023).

⁹³ Această temă am dezvoltat-o în „Rezistența întregii societăți ucrainene în fața războiului. Coeziune socială vs. criză umanitară”, în *Doi ani de la declanșarea războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei: analiză multidimensională*, „Colocviu Strategic”, nr. 2(215)/2024, pp. 4-8, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs02-24.pdf.

2.1. Selectarea unităților de analiză

Selectarea unităților de analiză este realizată pe baza comparării grupurilor de naționalități identificate în capitolul anterior ca fiind cele mai numeroase și în cazul cărora a fost observată modificarea fluxului în anul 2023. În acest scop, tabelul nr. 1 rezumă concluziile fiecărui subcapitol, culoarea portocaliu ilustrând creșterea fluxului respectivului grup în anul 2023 comparat cu 2022, iar culoarea albastru deschis scăderea fluxului⁹⁴.

Tabelul nr. 1: Comparație între grupurile de naționalități identificate ca fiind cele mai numeroase și în cazul cărora a fost observată creșterea fluxului în anul 2023, pe baza celor patru indicatori analizați în primul capitol

Naționalitate	Indicatori			
	Numărul trecerilor ilegale de frontieră la granițele externe ale UE (Frontex 2024b)	Numărul persoanelor din fluxurile de migrație mixtă către Europa (IOM 2024b) ⁹⁵	Numărul solicitanților de azil pentru prima dată în țările UE (Eurostat 2024c)	Numărul refugiaților, altor persoane care au nevoie de protecție internațională, apatrizilor și altor persoane de interes pentru UNHCR (UNHCR 2023c) ⁹⁶
Siriană	8,79%	84,3%	38,8%	6.494.141
Guineeană	237%	266,5%	99,7%	38.089
Ivoriană	150%	164,7%	124%	25.264
Tunisiană	-33,2%	-2,7%	-44,7%	2.930
Afgană	-44,2%	-0,5%	-11,3%	6.110.219
Marocană	9,1%	126%	35,5%	10.451
Bengaleză	-9,3%	-16%	22%	25.311
Egipteană	-41,5%	-37,3%	72%	24.652
Palestiniană	63,8%		63,3%	106.426
Senegaleză	1.443%	23.430 persoane ⁹⁷	58,1%	13.462

⁹⁴ În cazul celulelor albe, fie nu există date suficiente pentru comparație (acolo unde nu există alte precizări), fie numărul respectivelor persoane este 0 sau sub 10.

Situația în care numărul de persoane este sub 1.000, deși există o creștere/scădere mare, este semnalată cu simbolul *.

În cazul ultimului indicator, este precizat numărul înregistrat la mijlocul anului 2023 (UNHCR 2023c).

⁹⁵ Datele disponibile se referă doar la clasamentul primelor zece țări de origine în anul 2022, respectiv 2023.

⁹⁶ Include situațiile prelungite și reflectă situația la nivel global.

⁹⁷ Senegal intră în clasamentul primelor zece țări de origine în anul 2023 pe locul al treilea, iar pentru 2022 nu sunt disponibile date publice.

Naționalitate	Indicatori			
	<i>Numărul trecerilor ilegale de frontieră la granițele externe ale UE (Frontex 2024b)</i>	<i>Numărul persoanelor din fluxurile de migrație mixtă către Europa (IOM 2024b)⁹⁵</i>	<i>Numărul solicitanților de azil pentru prima dată în țările UE (Eurostat 2024c)</i>	<i>Numărul refugiaților, altor persoane care au nevoie de protecție internațională, apatrizilor și altor persoane de interes pentru UNHCR (UNHCR 2023c)⁹⁶</i>
Turcă	-1,6%		85,1%	115.708
Venezueleană	de la 0 la 1		34%	300.759
Columbiană	de la 2 la 1		46,2%	111.394
Pakistaneză	-9,8%		-7,5%	115.662
Peruană			81,6%	4.481
Ucraineană	-11%		-56,3%	5.865.447
Sud-sudaneză	935,5%*		130,6%*	2.227.684
Birmaneză	de la 0 la 3		22,4%*	1.266.022
Sudaneză	247,3%		95,6%	1.027.070
Congoleză	102,8%*		25,2%	13.224
Somaleză	12,7%		12,3%	814.561
Centrafricană	150%*		26,7%*	750.875

Fiecare dintre națiunile identificate în primul capitol constituie cazuri de interes, însă, pentru a centra analiza doar pe cele mai semnificative, am introdus câteva criterii ce vor fi aplicate cumulativ pentru selectarea celor care vor fi discutate în continuare:

- creștere/scădere majoră a fluxului de persoane în anul 2023 comparat cu 2022 (peste 50%);

- peste 10.000 de persoane de aceeași naționalitate în anul 2023 în cazul a cel puțin doi dintre următorii indicatori: numărul trecerilor ilegale de frontieră la granițele externe ale UE, numărul persoanelor din fluxurile de migrație mixtă către Europa și numărul solicitanților de azil pentru prima dată în țările UE;

- peste 10.000 de persoane de aceeași naționalitate înregistrate în anul 2023 ca refugiați, alte persoane care au nevoie de protecție internațională, apatrizi și alte persoane de interes pentru UNHCR la nivel global.

Aplicând aceste criterii, se evidențiază următoarele naționalități: guineeană, ivoriană și senegaleză. Totuși, având în vedere faptul că sirienii și afganii constituie națiunile cu cel mai mare număr de cereri de azil pentru prima dată în UE și cel mai mare număr de refugiați, alte

persoane care au nevoie de protecție internațională, apatrizi și alte persoane de interes pentru UNHCR la nivel global în anul 2023, vom discuta și aceste două cazuri.

2.2. Discutarea cazurilor

Republica Guinea

Numărul trecerilor ilegale de frontieră ale cetățenilor guineeni detectate de către Frontex a crescut în 2023 cu 237% față de 2022, adică de la peste 6.400 de treceri la peste 21.500 de treceri, în special pe ruta central-mediteraneeană (Frontex 2024b). În plus, deși nu au depășit lunar 2.400 de cereri de azil pentru prima dată în țările UE, guineenii au făcut asemenea solicitări în număr aproape dublu în 2023 față de 2022 (Eurostat 2024c). Lunile de vârf au fost octombrie-noiembrie, creștere ce poate fi asociată tensiunilor continue și situației care se agravează periodic, dar și inundațiilor catastrofale de la începutul lunii august 2023.

Situația de securitate s-a schimbat dramatic în Guinea la începutul anului 2023. Negocierile pentru tranziția către guvernarea civilă au eșuat, astfel că opoziția a organizat proteste ce au devenit violente, implicând ciocniri cu poliția soldate cu victime (februarie-mai 2023). De asemenea, în capitală, autoritățile au desfășurat forțele armate, iar opoziția a făcut apel la noi demonstrații. Tensiunile între părți au continuat să fie la nivel ridicat pe tot parcursul anului, situație suprapusă și corelată cu restricționarea drepturilor fundamentale de către junta militară – țara se află în declin al scorului agregat al libertății (Freedom House 2024) – și cu accentuarea caracteristicilor care determină includerea Guineei în categoria autocrațiilor închise (Nord și alții 2024).

În ciuda faptului că în 2023 creșterea economică a fost accelerată datorită sectorului minier (World Bank 2024b), Guinea este într-o criză a serviciilor sociale esențiale, iar peste 4,7 milioane de persoane au nevoie de asistență umanitară (UNICEF 2024). Aproape 14 milioane de persoane se află în situație de insecuritate alimentară și malnutriție (WFP 2024), iar aproximativ 1,6 milioane de copii de vârstă școlară nu au acces la educație din cauza normelor sociale sau a situație socio-economice a familiei (UNICEF 2024). În plus, în 2023 au fost înregistrate mai multe cazuri de boli infecțioase grave, precum poliomielită, difterie, febră galbenă, febră Lassa și tuse convulsivă (*Ibidem*). Majoritatea migranților și refugiaților guineeni sunt tineri și femei, primii părăsind țara din cauza sărăciei, persecuțiilor și lipsei de perspective profesionale, iar femeile din cauza modelului cultural caracterizat de poligamie și practica mutilării genitale (Panara 2024).

Pe lângă acești factori economici și sociali, Guineea se confruntă cu riscul propagării violențelor din Mali, pe al cărui teritoriu se desfășoară un conflict ce se poate extinde spre sud.

În consecință, un cumul de factori precum condițiile economice precare, modelul sociocultural ce promovează inegalitatea, efectele schimbărilor climatice, dar mai ales instabilitatea politică și represiunea guvernamentală determină creșterea probabilității ca fluxul migratoriu dinspre această țară să se intensifice, dar acest lucru nu va fi vizibil în țările UE, ci în Maroc (țară gazdă și de tranzit pentru migranții din Africa de Vest și semnatară a unor acorduri cu Spania și UE pentru gestionarea acestui fenomen)⁹⁸ și, posibil, în Tunisia (principala țară de tranzit pe ruta central-mediteraneeană și semnatară „Memorandumului de înțelegere privind un parteneriat strategic și global cu Uniunea Europeană”, care include și o componentă de gestionare a migrației și a frontierelor)⁹⁹.

Republica Coasta de Fildeș

Coasta de Fildeș a fost o îndelungată perioadă țară de destinație pentru migranții din Africa de Vest, dar, în prezent, se remarcă și ca țară de origine pentru migranții ilegali și refugiații din Europa.

Ca țară de destinație, este vizată în special zona nordică, unde persoane din Burkina Faso și Mali solicită azil din cauza conflictelor armate și insecurității generalizate din aceste țări, profilul cultural fiind similar. La sfârșitul anului 2023, erau estimate peste 44.700 de sosiri în Costa de Fildeș, dintre care peste 36.500 din Burkina Faso, iar aproape 180 din Mali (UNHCR 2023i).

Ca țară de origine, Coasta de Fildeș se afla în anul 2023 printre primele cinci țări de origine pentru migranții care au ajuns la granițele Europei, dar și în țările vecine (Liberia, Ghana) și în cele de tranzit către UE (Maroc, Tunisia), ruta central-mediteraneeană fiind cea mai folosită (UNHCR 2023c). Deși comparat cu alte grupuri, numărul trecerilor ilegale de frontieră ale ivorienilor către țările UE nu iese în evidență, ceea ce se remarcă este creșterea cu 150% în anul 2023 față de anul 2022 (Frontex 2024b). Aceeași situație se înregistrează și în cazul solicitărilor de azil pentru prima dată, numărul celor depuse de ivorieri crescând în 2023 cu 124% (Eurostat 2024c), dar și în cazul migrației mixte, unde se remarcă o creștere de la un an la altul de peste 266% (IOM 2024b).

⁹⁸ La sfârșitul anului 2023, Maroc găzduia 2.648 de refugiați și solicitanți de azil (UNHCR 2024d), cu aproximativ 300 de persoane mai mult decât în aceeași perioadă a anului anterior (UNHCR 2023g).

⁹⁹ În decembrie 2023, în Tunisia figurau 329 de refugiați și solicitanți de azil guineeni (UNHCR 2023h), mai puțini cu 134 de persoane față de decembrie 2022 (UNHCR 2022c).

Cauzele acestei modificări de fluxuri rezidă, în principal, în declinul democratic ce se înregistrează de patru ani încoace, țara pierzând statutul de democrație electorală după alegerile prezidențiale din 2020, în prezent fiind inclusă în categoria autocrațiilor electorale (Freedom House 2024). De asemenea, în 2023, țara a înregistrat și o scădere a indicelui fericirii, ce arată modul în care respondenții evaluează calitatea propriei vieți la momentul respectiv (The Global Economy 2024).

Republica Senegal

Conform Frontex, Senegal se distinge în 2023 printr-o creștere de 1,443% a numărului de trecerilor ilegale de frontieră către UE față de anul anterior. Vârful este în octombrie 2023, cu 9.075 de treceri ilegale de frontieră la granițele externe ale UE, față de 2.176 în luna anterioară și 107 în octombrie 2022 (Frontex 2024b). De asemenea, a intrat anul trecut și în clasamentul primelor zece țări de origine pentru migrația mixtă către Europa, cu un flux anual de peste 23.400 de persoane (IOM 2024b).

Senegal este una dintre țările care, în ultimul deceniu, a înregistrat un declin semnificativ al libertății, Freedom House clasificând-o ca țară parțial liberă, cu un declin în scorul agregat de 12 puncte (Freedom House 2024). Aceeași scădere o înregistrează în ultimii zece ani și indicele democrației liberale, anul 2023 fiind marcat de un episod de autocratizare (Nord și alții 2024, 17) În iunie, situația internă s-a deteriorat brusc în urma condamnării la doi ani de închisoare pentru „coruperea de tineri” a liderului opoziției, Ousmane Sonko, contracandidat la alegerile prezidențiale din februarie 2024 al fostului președinte Macky Sall (International Crisis Group 2024). Sonko, achitat pentru o altă acuzație (viol), nu a mai putut candida la funcția de președinte, ceea ce a determinat organizarea unei mișcări de protest soldată cu ciocniri violente cu forțele de poliție și decese în rândul protestatarilor. Deși Sall a renunțat la candidatura pentru un nou mandat, arestarea în iulie a liderului opoziției pentru instigarea la insurecție și dizolvarea partidului au dus la noi proteste și ciocniri violente cu poliția.

Alături de instabilitatea politică, alți factori care pot explica creșterea fluxului de migrație a cetățenilor senegalezi în 2023 către țările europene sunt incluși în indicele statelor fragile, realizat de Fondul pentru Pace. În 2023, deși este consemnată o scădere a indicelui total, țara este inclusă în categoria „avertizare crescută” și este înregistrată înrăutățirea situației în domeniul economic, legitimitatea statului, serviciile publice, drepturile omului și statul de drept (The Fund for Peace 2024). Rezultatele

alegerilor prezidențiale din 2024, dar și modul în care acestea vor fi recunoscute de către opoziție, vor fi semnificative pentru stabilirea unei tendințe în mișcarea populației din această țară.

Pe lângă statutul de țară de origine pentru refugiați, solicitanți de azil și migranți, Senegal este și o țară de destinație în special pentru refugiații din Mauritania și Republica Centrafricană. La sfârșitul anului trecut, peste 11.800 de persoane figurau ca refugiați și peste 770 ca solicitanți de azil (UNHCR 2024e). Ca urmare a deteriorării situației politice și umanitare în Burkina Faso, Mali și Niger, la sfârșitul anului 2023 și începutul lui 2024, este posibil ca și criza refugiaților din Sahel să se agraveze. Regiunea este caracterizată de atacuri ale grupărilor armate și milițiilor, de încălcări grave ale drepturilor omului, dar și de vulnerabilitate la schimbările climatice, factori ce au declanșat dislocări masive de populație nu doar intern, ci și în țările vecine – în 2023, ONU a înregistrat 3,7 milioane de persoane dislocate intern și peste 4,2 milioane de persoane refugiate în regiune (UNHCR 2024f).

Republica Arabă Siriană

Siria ocupă în anul 2023 primul loc în UE atât în clasamentul principalelor naționalități detectate la trecerea ilegală a frontierei, cât și al cererilor de azil pentru prima dată, la mare distanță de celelalte țări, cu peste 183.000 de solicitări (Eurostat 2024e). Această situație își are originea în anul 2011, când guvernul sirian a folosit violența pentru a înăbuși protestele prodemocrație și antiregim; drept urmare, au fost organizate miliții de opoziție, iar în anul următor criza a devenit conflict civil. Începând cu 2011, peste 7,2 milioane de persoane au fost dislocate intern, aproape 5,5 milioane de sirieni s-au refugiat în țările vecine (Turcia, Liban, Iordania, Irak și Egipt), iar, în țările UE, Germania, de exemplu, găzduiește peste 850.000 de refugiați sirieni (UNHCR 2024a).

Factorii curenți ce au dus la aceste dislocări masive, în special către țările europene, sunt corelați conflictului încă în desfășurare (coaliția formată din forțele guvernamentale și cele rusești au intensificat bombardamentele în Nord-Vest, incidentelor violente între Turcia și grupul militant kurd în nordul Siriei s-au agravat), soldat cu distrugerii masive și un număr mare de victime civile – peste 350.000 de persoane începând cu 2011 (Dhingra 2023). De asemenea, aducem în atenție și nivelul ridicat de insecuritate și represiune – de peste zece ani, Siria este o autocrație închisă (Nord și alții 2024, 61) – și nivelul scăzut de trai – un sfert dintre sirieni trăiesc în sărăcie extremă (World Bank 2024a). Alți

factori determinanți sunt de natură externă, precum dificultățile întâmpinate de comunitatea internațională în a răspunde nevoilor umanitare în creștere – peste 15,3 milioane de persoane au nevoie de asistență umanitară, cel mai mare număr înregistrat de la debutul crizei (UNHCR 2023e) – și insecuritatea și condițiile de trai din țările vecine unde sirienii s-au refugiat (UNHCR & UNDP 2024) în comparație cu factorii de atracție ai UE (nivel sporit de securitate și de trai, democrație, locuri de muncă legale sau ilegale etc.). Acestor elemente li se adaugă și conflictele din regiune (efectele conflictului dintre Israel și Hamas) și cutremurul de la începutului anului 2023 din sud-estul Turciei și nord-vestul Siriei, cu peste 6.300 de victime, peste 11.800 de răniți și peste 170.000 de persoane dislocate (Nasser și alții 2023).

Efectele indirecte pot determina, noi valuri de dislocare (la nivelul UE se observă o creștere a numărului trecerilor ilegale de frontieră și a numărului refugiaților în august 2023, comparativ cu august 2022, însă datele disponibile nu ne permit să stabilim dacă aceștia vin direct din Siria sau dintr-o tabără din țările de pe rutele vecine), dar și reducerea intenției de a se întoarce în țara de origine (deși un sondaj UNHCR realizat în prima parte a anului trecut în țările vecine arată o intenție de întoarcere de 56%, doar 1,1% dintre cei intervievați plănuiesc să o facă în următoarele 12 luni, față de 1,7% în 2022 și 2,4% în 2021 (UNHCR 2023f)). În baza datelor de mai sus, considerăm că, pe măsură ce criza umanitară se adâncește atât în Siria, cât și în taberele de refugiați din țările din regiune (care, la rândul său, este extrem de tensionată), crește probabilitatea intensificării fluxului de migrație către țările europene.

Republica Islamică Afganistan

UNHCR estimează că, la nivel mondial, peste 3,25 milioane de afgani sunt dislocați intern (iunie 2023) și peste 5,3 milioane sunt refugiați și solicitanți de azil în țările vecine (noiembrie 2023) (UNHCR 2024b). La sfârșitul anului trecut, cei mai mulți afgani înregistrați ca refugiați, persoane în situații similare sau solicitanți de azil au fost consemnați în Iran (3,43 milioane) și Pakistan (1,85 milioane), iar un număr mai redus în Uzbekistan (peste 13.000) și Tadjikistan (peste 9.000). UNHCR apreciază că, zilnic, în Iran sosesc între 3.000 și 5.000 de persoane, dar și numărul deportărilor este semnificativ (peste 661.000 de afgani deportați la sfârșitul lui 2023) (*Ibidem*). Din Pakistan¹⁰⁰, peste 490.000 de persoane

¹⁰⁰ Pakistan nu este parte semnatară a *Convenției privind statutul refugiaților* (1951) și *Protocolului privind statutul refugiaților* (1967).

s-au întors în Afganistan în perioada septembrie-decembrie 2023, iar peste 31.700 de afgani au fost deportați în cursul anului (*Ibidem*), în baza implementării *Planului pentru repatrierea străinilor ilegali*, ce a fost elaborat ca urmare a creșterii numărului atacurilor teroriste de la granița dintre cele două țări (Institute for Economics & Peace 2024, 22), autoritățile pakistaneze acuzând că printre migranții ilegali afgani au intrat în țară și teroriști (Arab News 2023).

Anul 2023 a adus în Afganistan o serie de crize care s-au suprapus peste situația internă în continuă deteriorare: declin dramatic al libertății (Freedom House 2024), autocrație închisă (Nord și alții 2024), slăbiciune economică și sărăcie (World Bank 2023). În plus, țara se află printre primele zece țări din lume afectate de terorism, deși numărul atacurilor a scăzut semnificativ de când talibanii de află la conducere (cu 71% mai puține atacuri teroriste în 2023 față de 2022) (Institute for Economics & Peace 2024, 24). Totuși, siguranța cetățenilor nu a crescut, deoarece atacurile teroriste au fost înlocuite cu diverse forme de represiune a autorităților împotriva cetățenilor, inclusiv execuții publice. Pe lângă aceste elemente ce caracterizează situația internă, țara se confruntă și cu efectele deciziei Pakistanului de a deporta afganii considerați migranți ilegali de către autorități și ale seriei de cutremure din martie și octombrie 2023.

În ceea ce privește cutremurele din anul trecut, cel mai distructiv a fost cel din 7 octombrie 2023, în provincia Herat, soldat cu aproape 1.500 de decese, peste 2.100 de răniți, peste 10.000 de case distruse și 220.000 de case deteriorate, pagube de 50 milioane de dolari americani (NOAA 2024). Acest dezastru a pus o presiune suplimentară atât pe populația și economia afgană, cât și pe instituțiile internaționale care doresc să sprijine dezvoltarea țării (ONU, UE, SUA etc.)¹⁰¹.

În ceea ce privește țările de destinație din UE, afganii s-au situat pe locul șase ca număr de treceri ilegale de frontieră și pe locul doi ca număr de solicitări de azil pentru prima dată, în special în Germania – peste 50.000 de solicitări de azil pentru prima dată formulate de cetățenii afgani, din totalul de peste 53.500 solicitări de azil, în 2023, în Germania și peste 100.000 de solicitări de azil pentru prima dată în țările UE (Eurostat 2024f). Este important de semnalat faptul că nu au fost înregistrate creșteri semnificative ale fluxului de afgani către Europa comparativ cu anii trecuți, timpul trecut de la cutremurele din octombrie, care au produs mai multe pagube și victime decât cel din martie, fiind

¹⁰¹ La începutul anului 2024, din apelul total de ajutor financiar de aproape 480 de milioane de dolari americani, a fost primit doar 21% (UNHCR 2024c).

relativ scurt. În plus, aceste date pot fi explicate și prin raportarea la lungimea și dificultatea călătoriei, precum și la perioada din an care nu este favorabilă deplasării pe distanțe mari. Totuși, pentru anul următor crește probabilitatea ca fluxul de refugiați și migranți ilegali din Afganistan către țările din zonă și cele ale UE să se intensifice, pe măsură ce efectele crizelor prin care trece societatea afgană se acumulează.

Concluzii

Principalii indicatori specifici fenomenului migrației¹⁰² arată că, în anul 2023, mișcarea populației în interiorul și în afara granițelor naționale s-a intensificat față de anul trecut. *Din datele analizate se observă că dislocarea internă are ca principale cauze nu doar crizele și conflictele nou apărute sau acutizate (Ucraina, Africa de Vest, Orientul Mijlociu), ci și dezastrele naturale*, precum cutremurele din Turcia, Siria, Afganistan și Maroc. Pe măsură ce situația economică și socială din aceste țări se agravează, crește probabilitatea ca mișcarea de populație să se realizeze nu doar spre țările vecine (unde, de asemenea, supraaglomerările din taberele de refugiați pot crea probleme de natură politică, socială și economică), ci și spre cele percepute ca având un nivel ridicat de trai și condiții favorabile de integrare. Aceasta indică și o potențială creștere în anul următor a mișcărilor secundare dinspre țările vecine celor de origine spre țările UE, dar, având în vedere reintroducerea controalelor la graniță de către anumite țări ale Uniunii, se poate vorbi și despre sporirea mișcărilor secundare în cadrul aceluiași spațiu Schengen.

În schimb, *în cazul mișcărilor de populație cu destinație directă în afara granițelor naționale, factorul natural declanșator are mai puțină influență, predominând crizele și conflictele de natură militară (Ucraina, Azerbaidjan – Armenia, Siria, Israel – Palestina, Niger, Sudan etc.), dar și politică și economică (Afganistan, Pakistan, Guineea, Coasta de Fildeș etc.).*

O discuție aparte trebuie realizată asupra cazului *țărilor de tranzit* dintre care *unele sunt ele însele și țări de origine*, confruntându-se cu numeroase dificultăți în domeniile esențiale ale vieții sociale (Coasta de Fildeș, Senegal etc.), iar *altele, deși sunt parte a sistemului de externalizare a controlului migrației, se pot confrunta cu probleme în reținerea refugiaților și migranților ilegali pe teritoriul lor din cauza propriilor probleme de dezvoltare* (de exemplu, Tunisia, unde la începutul anului 2023 au fost înregistrate agresiuni împotriva refugiaților

¹⁰² Am inclus în acest fenomen și refugiații și solicitanții de azil, dar, după cum am arătat pe parcursul lucrării, reprezintă categorii distincte ce sunt analizate în consecință.

subsaharieni), *a lipsei de voință politică* (precum în cazul anulării de către noua juntă militară din Niger a legislației menită să limiteze migrația către UE) sau *a existenței suspiciunii legate de infiltrarea unor elemente teroriste în grupurile de refugiați și migranți* (Pakistan).

Astfel, în anul 2024, este posibil ca fluxul de migrație dinspre țările menționate (incluzându-le aici și pe cele de tranzit) către țările europene să se intensifice.

Având în vedere faptul că 2024 reprezintă un moment important pentru UE, prin aceea că în toate cele 27 de state membre vor fi organizate alegeri pentru Parlamentul European, dar și că, în ultimii ani, a fost observată o ascensiune a partidelor de extremă dreapta al căror discurs este orientat împotriva imigranților, solicitanților de azil și refugiaților, se poate afirma că problematica migrației va fi în continuare un obiect al politizării și al securitizării, dar și un subiect al dezinformării și al propagandei străine care dorește alterarea rezultatelor alegerilor europarlamentare. Acest scenariu, cu un grad ridicat de probabilitate, implică riscuri de securitate nu doar în ceea ce privește evoluția democrației în țările de destinație, ci și în ceea ce privește grupurile de imigranți, solicitanți de azil și refugiați ale căror drepturi pot fi îngădite în temeiul realizării aceleiași securități naționale și regionale. Poate fi generată, astfel, o spirală a insecurității în care cetățenii europeni și cei ai țărilor terțe se vor regăsi în grupuri antinomice ale căror acțiuni vor pune în pericol democrația liberală și funcționarea Uniunii Europene. Astfel, nu doar că permacriză globală intensifică mișcările de populație, dar și acestea din urmă vor contribui la prelungirea și multiplicarea crizelor prin care trecem.

BIBLIOGRAFIE:

- Arab News. 2023. "Pakistan says 'repatriation plan' on course to expel illegal immigrants from Nov. 1." *Arab News. Pakistan*, October 20. Accessed 04 10, 2024. <https://www.arabnews.pk/node/2394591/pakistan>.
- Chahuneau, Louis. 2023. *Niger's repeal of migrant smuggling law prompts EU fears over curbing immigration*. 12 04. Accessed 04 10, 2024. <https://www.france24.com/en/africa/20231204-niger-s-repeal-of-migrant-smuggling-law-sets-back-eu-efforts-to-curb-immigration-flows>.
- CJUE. 2023. "HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra). „Neîndeplinirea obligațiilor de către un stat membru – Spațiul de libertate,

- securitate și justiție – Politici privind controlul la frontiere, dreptul de azil și imigrarea (...)”." 06 22. Accessed 03 15, 2024. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62021CJ0823>.
- Coface. 2024. *Global Country Risk Map*. Accessed 04 20, 2024. <https://www.coface.com/news-economy-and-insights/business-risk-dashboard/country-risk-map>.
- Council of the EU. 2023. *The Council and the European Parliament reach breakthrough in reform of EU asylum and migration system*. 12 21. Accessed 02 20, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/20/the-council-and-the-european-parliament-reach-breakthrough-in-reform-of-eu-asylum-and-migration-system/>.
- Dhingra, Reva. 2023. *Syrian refugees face a grim future without international policy shifts*. Edited by Brookings Institution. May 2. Accessed 04 15, 2024. <https://www.brookings.edu/articles/syrian-refugees-face-a-grim-future-without-international-policy-shifts/>.
- Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. 2023. *EU launches new cooperation programmes with Morocco worth €624 million green transition, migration and reforms*. 03 02. Accessed 04 10, 2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-launches-new-cooperation-programmes-morocco-worth-eu624-million-green-transition-migration-and-2023-03-02_en.
- Dumitrescu, Radu. 2023. "Austria rejects EC's call to allow Romania, Bulgaria into Schengen." *Romania Insider*, September 14. Accessed 04 10, 2024. <https://www.romania-insider.com/austria-rejects-commission-call-romania-bulgaria-schengen-2023>.
- European Commission. 2024. "Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders pursuant to Article 25 and 28 et seq. of the Schengen Borders Code." Accessed 04 10, 2024. https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/11934a69-6a45-4842-af94-18400fd274b7_en?filename=Full%20list%20of%20MS%20notifications_en.pdf.
- . 2023. *The European Union and Tunisia come to an agreement on a EUR 150 million programme*. 12 20. Accessed 04 10, 2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6784.
- European Council. 2023. *Ukrainian refugees: EU member states agree to extend temporary protection*. 09 28. Accessed 03 12, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/09/>

28/ukrainian-refugees-eu-member-states-agree-to-extend-temporary-protection/.

- European Parliament. 2024. "MEPs approve the new Migration and Asylum Pact." 04 10. Accessed 04 11, 2024. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240408IPR20290/meps-approve-the-new-migration-and-asylum-pact>.
- . 2022. "Walls and fences at EU borders." European Parliament, October 22. Accessed 03 20, 2024. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733692/EPRS_BRI\(2022\)733692_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733692/EPRS_BRI(2022)733692_EN.pdf).
- Eurostat. 2024c. "Asylum applicants by type, citizenship, age and sex - annual aggregated data [migr_asyappctza__custom_10779976]." 03 26. Accessed 04 09, 2024. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asyappctza__custom_10779976/default/table?lang=en.
- . 2024f. "Asylum applicants by type, citizenship, age and sex - annual aggregated data. Afghanistan." 19, 2024 04. Accessed 04 23, 2024. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asyappctza__custom_11031140/default/table?lang=en.
- . 2024e. *Asylum applicants by type, citizenship, age and sex - annual aggregated data. Syria*. 04 19. Accessed 04 22, 2024. doi:10.2908/migr_asyappctza.
- . 2024b. "Asylum applicants by type, citizenship, age and sex - monthly data [migr_asyappctzm__custom_10697519]." 04 03. Accessed 04 03, 2024. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_ASYAPPCTZM/default/table?lang=en.
- Eurostat. 2024a. "Asylum applications - annual statistics." European Commission. Accessed 04 02, 2024. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics&oldid=558844.
- . 2024d. "Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex - monthly data." 04 08. Accessed 04 12, 2024. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpsm__custom_10845217/default/table?lang=en.
- Finnish Border Guard. 2024. *The Eastern border barrier fence*. Accessed 04 15, 2024. <https://raja.fi/en/the-eastern-border-barrier-fence>.
- Freedom House. 2024. *Freedom in the World 2024. The Mounting Damage of Flawed Elections and Armed Conflict*. Freedom House. Accessed 04 10, 2024. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://freedomhouse.org/sites/d>

- efault/files/2024-02/FIW_2024_DigitalBooklet.pdf&ved=2ahUKEwjAhq374NeFAxVJhP0HHXi7CeAQFnoECA8QAAQ&usg=AOvVaw0zufk_VtD3WFb5Ud_kms5f.
- Frontex. 2024a. *Annual Brief 2023*. Warsaw: Frontex. Accessed 03 25, 2024. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/General/Annual_Brief_2023.pdf&ved=2ahUKEWjWqvPhmrKFAxXI9wIHHYm0DlqQFnoECBMQAAQ&usg=AOvVaw1Kf7Zm_zrMjFQ2XsYQOwiY.
- . 2024b. "Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)." 04 03. Accessed 04 03, 2024. https://www.frontex.europa.eu/assets/Migratory_routes/2024/Monthly_detections_of_IBC_2024_03_04.xlsx.
- Horwood, Chris, and Bram Frouws. 2023. *Mixed Migration Review 2023. Highlights. Interviews. Data*. Mixed Migration Centre. Accessed 03 20, 2024. <https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2023/11/Mixed-Migration-Review-2023.pdf>.
- Institute for Economics & Peace. 2024. "Global Terrorism Index 2024: Measuring the Impact of Terrorism." Sydney. Accessed 04 10, 2024. <http://visionofhumanity.org/resources>.
- International Crisis Group. 2024. *CrisisWatch*. March. Accessed 03 10, 2024. <https://www.crisisgroup.org/crisiswatch>.
- IOM. 2024d. *DTM Europe - Mixed Migration Flows to Europe, Yearly Regional Report (January - December 2023)*. Vienna: IOM.
- . 2024b. *Migration Flow to Europe. Arrivals*. 04 08. Accessed 04 16, 2024. <https://dtm.iom.int/europe/arrivals>.
- . 2024c. *Migration Flow to Europe. Dead and Missing*. 04 08. Accessed 04 16, 2024. <https://dtm.iom.int/europe/dead-and-missing>.
- IOM. 2024a. *Ukrainians and Third-Country Nationals Crossing Back to Ukraine - 2023 Regional Analysis*. Vienna: IOM. Accessed 04 10, 2024. <https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Ukraine%20Response%20-%20Crossing%20Back%20to%20Ukraine%20-%202023%20Regional%20Analysis.pdf>.
- La Moncloa. 2023. *Spain and Morocco strengthen cooperation on migration*. 02 02. Accessed 04 10, 2024. https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/news/Paginas/2023/20230202_spain-morocco-migration.aspx.
- Lau, Stuart. 2023. "Estonia builds new fence on Russian border." *Politico*. December 13. Accessed 03 20, 2024. <https://www.politico.eu/>

article/estonia-russia-ukraine-war-builds-new-fence-on-russian-border/.

- MMC. 2023a. *Quarterly Mixed Migration Update: Europe. Quarter 1 - 2023*. Mixed Migration Centre. Accessed 04 10, 2024. <https://mixedmigration.org/resource/quarterly-mixed-migration-update-eu-q1-2023/>.
- MMC. 2023b. *Quarterly Mixed Migration Update: Europe. Quarter 2 - 2023*. Mixed Migration Centre. Accessed 04 10, 2024. <https://mixedmigration.org/resource/quarterly-mixed-migration-update-eu-q2-2023/>.
- MMC. 2023c. *Quarterly Mixed Migration Update: Europe. Quarter 3 - 2023*. Mixed Migration Centre. Accessed 04 10, 2024. <https://mixedmigration.org/resource/quarterly-mixed-migration-update-eu-q3-2023/>.
- MMC. 2024. *Quarterly Mixed Migration Update: Europe. Quarter 4 - 2023*. Mixed Migration Centre. Accessed 04 10, 2024. <https://mixedmigration.org/resource/quarterly-mixed-migration-update-eu-q4-2023/>.
- Munich RE. 2023. *Nat cat loss events 2023*. Accessed 04 04, 2024. https://www.munichre.com/content/dam/munichre/mrwebsitespresreleases/MunichRe-NatCat-2023-world-map.pdf/_jcr_content/renditions/original/MunichRe-NatCat-2023-world-map.pdf.
- Nasser, Rabie, Wajdi Wahbi, Mohammad Kiki, Mohammad Al-Asadi, Ramia Ismail, and Nabil Marzouk. 2023. *The Impact of the Earthquake in Syrira. The Missing Developmental Perspective in the Shadow of Conflict*. Univeristat Wien & Syrian Center for Policy Research. Accessed 04 15, 2024. <https://reliefweb.int/attachments/194189d0-9897-4896-8feb-049e6d85f0fe/The%20Impact%20of%20the%20Earthquake%20in%20Syria%20-%20SCPR%20%28EN%29.pdf>.
- NOAA. 2024. *Earthquakes. Afghanistan 2023*. Accessed 04 22, 2024. doi:10.7289/V5TD9V7K.
- Nord, Marina, Martin Lundstedt, David Altman, Fabio Angiolillo, Cecilia Borella, Tiago Fernandes, Lisa Gastaldi, Ana Good God, Natalia Natsika, and Staffan I. Lindberg. 2024. *Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot*. University of Gothenburg: V-Dem Institute. Accessed 04 15, 2024. https://v-dem.net/documents/44/v-dem_dr2024_highres.pdf.
- OCHA. 2023. "Humanitarian Needs and Response Plan Ukraine." Accessed martie 4, 2024. <https://reliefweb.int/attachments/7d7e>

- 199b-d658-42ba-867d-a4bd2d64c964/Ukraine%20HNRP%202024%20Humanitarian%20Needs%20and%20Response%20Plan%20EN%2020240110.pdf.
- Panara, Marlène. 2024. "Guinea: An 'uninterrupted cycle of violence' is pushing tens of thousands of people into exile." *Info Migrants*. 01 25. Accessed 04 20, 2024. <https://www.infomigrants.net/en/post/54738/guinea-an-uninterrupted-cycle-of-violence-is-pushing-tens-of-thousands-of-people-into-exile>.
- The Fund for Peace. 2024. *Comparative Analysis: Afghanistan, Côte d'Ivoire, Guinea, Senegal, Syria*. April 30. Accessed April 30, 2024. <https://fragilestatesindex.org/comparative-analysis/>.
- The Global Economy. 2024. "Ivory Coast: Happiness index." Accessed 04 24, 2024. <https://www.theglobaleconomy.com/Ivory-Coast/happiness/>.
- UE. 2016. "Regulamentul (UE) 2016/399 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 martie 2016 cu privire la Codul Uniunii privind regimul de trecere a frontoerelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen) (text codificat)." *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. 03 23. Accessed 02 20, 2024. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0399>.
- UNHCR & UNDP. 2024. "Regional Strategic Overview 2024." 3RP. Regional Refugee & Resilience Plan. Accessed 04 15, 2024. https://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2024/04/Regional_Strategic_Overview_2024_full.pdf.
- UNHCR. 2024c. *Afghanistan situation*. February 29. Accessed 04 22, 2024. https://data.unhcr.org/en/situations/afghanistan?_gl=1*_me261w*_rup_ga*MTM5OTA4MjgyNS4xNzA1MDQzOTc5*_rup_ga_EVDQTJ4LMY*MTcxMzg1MzMwOS40MS4xLjE3MTM4NTQ3ODQuMTMuMC4w*_ga*MTM5OTA4MjgyNS4xNzA1MDQzOTc5*_ga_N9CH61RTNK*MTcxMzg1MzMwOS4yLjEuMTcxMzg1NDQyNS4wLjAuMA.
- UNHCR. 2023f. *Eight Regional Survey on Syrian Refugees' Perceptions & Intentions on Return to Syria. Egypt, Iraq, Lebanon, Jordan*. UNHCR. Accessed 04 15, 2024. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://data.unhcr.org/en/documents/download/100851&ved=2ahUKEwinq-rh1teFAxXbhP0HHch4BoEQFnoECBkQAQ&usg=AOvVaw1EbTO2MgTxL4Tuvxf5RZAv>.

- UNHCR. 2023a. *Global Compact on Refugees. Indicator Report*. UNHCR. Accessed 02 15, 2023. <https://www.unhcr.org/media/2023-global-compact-refugees-indicator-report>.
- UNHCR. 2023b. *Mid-Year Trends 2023*. Copenhagen: Statistics and Demographics Section. UNHCR Global Data Service. Accessed 03 22, 2024. <https://www.unhcr.org/mid-year-trends>.
- UNHCR. 2023g. *Morocco Factsheet. January 2023*. UNHCR. The UN Refugee Agency. Accessed 04 20, 2024. <https://reporting.unhcr.org/morocco-factsheet>.
- UNHCR. 2024d. *Morocco Factsheet. January 2024*. UNHCR. The UN Refugee Agency. Accessed 04 20, 2024. <https://reporting.unhcr.org/morocco-factsheet-7041>.
- UNHCR. 2023e. *Operational Update - Syria*. UNHCR. The UN Refugee Agency. Accessed 04 15, 2024. <file:///C:/Users/sarcinschi.alexandra/Downloads/UNHCR%20Syria%20Operational%20Update%20-%20November%202023.pdf>.
- UNHCR. 2024e. *Overview - Forcibly Displaced and Stateless Persons. December 2023*. UNHCR. The UN Refugee Agency. Accessed 04 30, 2024. <https://data.unhcr.org/en/documents/download/106296>.
- . 2023c. *Refugee Data Finder*. 10 25. Accessed 04 11, 2024. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/insights/annexes/trends-annexes.html?situation=1>.
- . 2024f. *Sahel Refugee Crisis*. Accessed 04 30, 2024. <https://www.unrefugees.org/emergencies/sahel-crisis/>.
- . 2024a. *Syria Refugee Crisis Explained*. March 13. Accessed 04 20, 2024. <https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained/#WhendidtheSyrianrefugeecrisisbegin?>
- UNHCR. 2022c. *Tunisia Registration Factsheet. December 2022*. UNHCR. The UN Refugee Agency. Accessed 04 20, 2024. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/98283>.
- UNHCR. 2023h. *Tunisia Registration Factsheet. December 2023*. UNHCR. The UN Refugee Agency. Accessed 04 20, 2024. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/105546>.
- UNHCR. 2022b. "Ukraine Situation Flash Update #37." Accessed 04 10, 2024. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine?_gl=1*ci6bdj*_rup_ga*MTM5OTA4MjgyNS4xNzA1MDQzOTc5*_rup_ga_EVDQTJ4LMY*MTcxMjkwNzA2NS4zNC4xLjE3MTI5MDg0NTQuMjMuMC4w*_ga*MTM5OTA4MjgyNS4xNzA1MDQzOTc5*_ga_X2YZPJ1XWR*MTcxMjkwNzA2NS4xNi4xLjE3MTI5MDg0NTQuMjMuMC4w#_ga.

- UNHCR. 2023d. "Ukraine Situation Flash Update #62." Accessed 04 10, 2024. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine?_gl=1*ci6bdj*_rup_ga*MTM5OTA4MjgyNS4xNzA1MDQzOTc5*_rup_ga_EVDQTJ4LMY*MTcxMjkwNzA2NS4zNC4xLjE3MTI5MDg0NTQuMjMuMC4w*_ga*MTM5OTA4MjgyNS4xNzA1MDQzOTc5*_ga_X2YZPJ1XWR*MTcxMjkwNzA2NS4xNi4xLjE3MTI5MDg0NTQuMjMuMC4w#_ga.
- UNHCR. 2023i. *UNHCR Cote d'Ivoire Situation Report on Asylum Seekers in the North. 31 December 2023*. UNHCR. The UN Refugee Agency. Accessed 04 24, 2024. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/105860>.
- UNHCR. 2024b. *UNHCR Regional Bureau for Asia and Pacific (RBAP). External Update: Afghanistan Situation #31. As of 1 January 2024*. UNHCR. The UN Refugee Agency. Accessed 04 10, 2024.
- . 2022a. "What can the European Union do to better protect refugees?" Accessed 03 15, 2024. <https://www.unhcr.org/europeanunion/wp-content/uploads/sites/70/2022/02/UNHCR-Key-Calls-to-EU-to-Better-Protect-Refugees-Brochure.pdf>.
- UNICEF. 2024. "Humanitarian Report No. 3. Guinea." Accessed 04 20, 2024. www.unicef.org/appeals/guinea/situation-reports.
- USA for UNHCR. 2024. *Refugee Statistics*. Accessed 03 22, 2024. <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/statistics/>.
- WFP. 2024. *Guinea. Annual Country Report 2023. Country Strategic Plan 2019 - 2024*. World Food Programme. Accessed 04 20, 2024.
- World Bank. 2023. *Afghanistan Economic Monitor*. World Bank. Accessed 04 10, 2024. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/cdfea1bf5a7804a1f570bc20b433897a-0310012023/original/Afghanistan-Economic-Monitor-November-2023.pdf>.
- World Bank. 2024a. "Syrian Arab Republic." Accessed 04 22, 2024. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/65cf93926fdb3ea23b72f277fc249a72-0500042021/related/mpo-syr.pdf>.
- . 2024b. *The World Bank in Guinea*. Accessed 04 20, 2024. <https://www.worldbank.org/en/country/guinea/overview#1>.
- . 2022. *The World by Income and Region*. Accessed 04 10, 2024. <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/the-world-by-income-and-region.html>.

DIRECȚII DE ACȚIUNE ALE UE ȘI INSTRUMENTE DE CONTRACARARE A MANIPULĂRII INFORMAȚIILOR ȘI A INGERINȚELOR EXTERNE, ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA ȘI AL PROCESELOR ELECTORALE

Daniela LICĂ

Capitolul de față are drept *obiectiv de cercetare* analizarea anumitor aspecte legate de activitățile de influențare proliferate de actori ostili la adresa UE și a statelor sale membre, principală arie de interes reprezentând-o abordarea Uniunii în ceea ce privește contracararea fenomenului. Având în vedere complexitatea acestuia, pentru o mai bună înțelegere, vor fi explicate, succint, aspecte esențiale caracteristice: scop, principale ținte și obiective identificate, mijloace de realizare și efecte. Apoi, vor fi revelate direcțiile de acțiune prioritare ale UE în eforturile de a combate manipularea informației și principalele instrumente de răspuns. Apoi, utilizând cadrul de analiză SWOT, vor fi identificate o serie de puncte forte și unele slăbiciuni/vulnerabilități ale abordării Uniunii, punctând faptul că progresul tehnologic – de exemplu, inteligența artificială (IA) – poate fi atât o oportunitate de a detecta, limita și preveni acțiunile de influențare, cât și un mijloc cu potențial de a amplifica dimensiunea amenințării intrinsecă fenomenului. Nu în ultimul rând, vor fi evidențiate câteva direcții de a maximiza eficiența abordării analizate.

Demersul de cercetare are la bază următoarea *premisă*: dezinformarea și propaganda reprezintă riscuri serioase pentru valorile democratice și securitatea UE și a statelor membre, cu atât mai mult cu cât, în pofida demersurilor de contracarare a acestora la nivelul organizației, anumiți actori ostili, precum Federația Rusă și China, continuă și chiar își intensifică operațiunile de influențare. Acești actori caută noi mijloace de propagare a informațiilor înșelătoare, factori ca dezvoltarea continuă a tehnologiei facilitând diseminarea la scară largă, ceea ce implică o creștere exponențială a riscurilor pe care le generează fenomenul.

În ceea ce privește *cadrul metodologic*, abordarea temei este realizată în principal de manieră descriptivă. Activitățile de influențare și modul în care afectează deopotrivă decidenții și opinia publică țin de componenta societală a securității, conform curentului constructivist al Școlii de la Copenhaga. Lucrarea este bazată pe studiul mai multor tipuri de documente realizate de diverse instituții ale UE – acte programatice precum *Busola strategică* și rapoartele de progres cu privire la implementarea sa, reglementări de ordin general și specific, rapoartele tematice ale Serviciului European de Acțiune Externă (SEAE), pagini web de prezentare a unor proiecte și platforme europene și internaționale dedicate combaterii și prevenirii FIMI, discursuri publice, precum și pe studii realizate de ONG-uri internaționale de renume (RAND și Carnegie), statistici realizate în baza unor sondaje și, de asemenea, surse mass-media. Ca principală *limitare* a prezentului demers, menționăm lipsa accesului la surse de proveniență rusă, în baza deciziilor naționale de protecție a mediului online, aliniate la cele ale UE, încă de la debutul războiului ruso-ucrainean.

Motivația alegerii temei constă în faptul că, în contextul războiului din Ucraina, aflat deja în cel de-al treilea an și al numeroaselor procese electorale din perioada analizată și cea următoare, atât în unele state membre (fie că este vorba de alegeri prezidențiale, parlamentare sau locale), cât și la nivelul Parlamentului European, în iunie 2024, campaniile de influențare direcționate împotriva UE și a statelor sale membre, implicit România, s-au intensificat. Întrucât ambele aspecte – atât războiul aflat în desfășurare în imediata vecinătate a organizației, cât și alegerile – sunt teme-țintă predilecte ale propagandei și dezinformării, acționând ca un catalizator, o bună înțelegere a fenomenului și a modalităților de limitare devine cu atât mai importantă.

Așadar, analiza are în vedere strategia curentă a UE pentru combaterea activităților de influențare, pornind de la o contextualizare, urmată de examinarea dezvoltărilor realizate în perioada 2022-2024. Optarea pentru acest interval temporal este justificată de contextul amintit, care a impus o accelerare a acțiunilor de contracarare. De asemenea, documente de referință reprezintă reperele ce au determinat necesitatea studierii demersurilor Uniunii pe o perioadă mai extinsă decât anul 2023 (de prim interes pentru volum), și anume: *Busola strategică*, publicată în martie 2022, care a trasat noi coordonate de abordare a fenomenului și reglementările în domeniu adoptate la nivel european în prima parte a anului 2024, precum *Regulamentul cu privire la inteligența artificială (AI Act)* și *Regulamentul privind libertatea mass-mediei (Media Freedom Act)*.

1. Contextualizarea fenomenului – aspecte esențiale privind FIMI direcționate împotriva UE și măsuri de contracarare

Fenomenul denumit generic *dezinformare* a devenit tot mai cunoscut în ultimii ani, fiind asociat în special cu procese electorale, cu pandemia de Covid-19 și cu războiul din Ucraina, context în care a cunoscut o intensificare, însă problematica nu este una nouă. Asemenea altor organizații internaționale, UE a semnalat că acțiuni de acest tip direcționate împotriva sa și a statelor sale membre și parteneri de către actori ostili, precum Federația Rusă, au luat amploare încă dinainte de anul 2014, protestele cunoscute cu numele Euromaidan (noiembrie 2013) (EEAS 2023 b, 5), și anexarea Crimeei (martie 2014) fiind repere în acest sens.

Drept urmare, UE a introdus această problemă pe agenda sa începând cu anul 2015 și a demarat anumite acțiuni de răspuns. Între primele a fost înființarea, în același an, în cadrul SEAE, a unui Grup Operativ denumit StratCom Est (East StratCom Task Force) și a unui departament dedicat, EUvsDisinfo, aflat în coordonarea acestuia. Specialiștii din cadrul Departamentului realizează o monitorizare a presei în 15 limbi (inclusiv română) cu scopul de a identifica și de a expune cazurile de dezinformare din mass-media prorusă, care sunt răspândite în UE și, cu precădere, în țările Parteneriatului Estic¹⁰³. O altă măsură a constat în crearea, în 2017, a unui grup de lucru la nivel înalt (*High level Group on Fake News and Online Disinformation*), având drept sarcină elaborarea unui document de opinie în vederea creșterii conștientizării cu privire la fenomen și a identificării unor măsuri de contracarare¹⁰⁴.

Mai recent, în documentul fundamental *Busola strategică pentru securitate și apărare*¹⁰⁵, adoptat în anul 2022, este consemnat faptul că actori statali și nestatali urmăresc destabilizarea UE pentru dobândirea unor avantaje strategice prin intermediul unor strategii hibride, atacuri cibernetice, campanii de dezinformare, ingerințe directe în alegeri și în procesele politice, utilizând inclusiv tehnologii emergente cu efect

¹⁰³ N.A.: Parteneriatul Estic a fost lansat în 2009, cuprinzând șase state: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina. Conform dezvoltărilor ulterioare, Belarus și-a suspendat activitatea în acest cadru de cooperare în iunie 2021, Ucraina și Republica Moldova au devenit state candidate la aderarea la UE în iunie 2022, iar Georgia, în decembrie 2023 (European Council 2024).

¹⁰⁴ Pentru detalii, a se vedea Daniela Răpan, „EU Approach to Countering Disinformation and Fake News”, în Volumul I al Conferinței științifice internaționale Strategii XXI cu tema „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”, organizată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 27-28 noiembrie 2018, URL: <https://www.strategii21.ro/A/2018-12.%20THE%20COMPLEX%20AND%20DYNAMIC%20NATURE%20OF%20THE%20SECURITY%20ENVIRONMENT/VOL%201.pdf>.

¹⁰⁵ N.A.: Denumită, în continuare, *Busola strategică*.

disruptiv care cresc eficacitatea campaniilor hibride (Consiliul UE 2022, 11). Aspectele amintite sunt recunoscute ca reprezentând o provocare politică și de securitate în creștere și chiar o amenințare gravă la adresa securității și democrației UE, riscând să afecteze coeziunea socială și drepturile fundamentale ale cetățenilor europeni (EEAS 2024 b, 9; 14-15).

Ca ilustrare a celor afirmate, în raportul privind starea Uniunii din 2023, se menționează că, în contextul alegerilor europarlamentare, sunt necesare măsuri pentru protejarea „spațiului democratic de interferențe și amenințări, inclusiv [...] dezinformare, atacuri la adresa jurnaliștilor și încercări ale unor puteri străine” de divizare a statelor membre, astfel încât Uniunea să se asigure că dreptul democratic de vot poate fi exercitat (European Commission 2023, 6).

Pentru a desemna fenomenul analizat, UE utilizează sintagma *manipularea informațiilor și ingerințe externe*, incluzând aici dezinformarea, din care a rezultat acronimul FIMI¹⁰⁶, folosit ca atare în ultima vreme de către specialiști și în limba română. Activitățile de influențare realizate de actori ostili (statali sau nestatali) au ca *scop general* promovarea în rândul publicurilor țintă a unor „atitudini, comportamente sau decizii” (RAND 2009, 2) care urmăresc interese și obiective strategice de ordin politic și/sau militar. Acțiunile invocate au un caracter intenționat, manipulator și coordonat. Actorul statal cel mai des incriminat este Federația Rusă, urmată de China. De menționat că FIMI reprezintă o componentă a amenințărilor hibride, care includ atacuri cibernetice, utilizarea unor softuri de supraveghere și țintirea unor voci de importanță critică.

Activitățile de influențare au drept *țintă* UE ca organizație, instituțiile și liderii acestora – în mod specific, un anumit lider/anumiți lideri sau membri ai unui grup decizional al clasei politice. În unele cazuri, pot deveni ținte ale dezinformării orice persoane publice, formatori de opinie, celebri, subgrupuri specifice de populație sau opinia publică în masă. Informația manipulatorie și ingerințele externe vizează, deopotrivă, statele membre, cele candidate și potențial candidate, precum și statele partenere. Legat în mod specific de tema războiului sunt vizați decidenți militari aparținând statelor care susțin Ucraina, pentru ca aceștia să renunțe la condamnarea războiului și la sancțiunile impuse Rusiei. Conform statisticilor UE, Ucraina a fost ținta principală a FIMI atât în anul 2022, cât și în 2023 (EEAS 2024 a, 5). De cealaltă parte, activitățile

¹⁰⁶ N.A.: Sintagma utilizată în documentele originale în limba engleză este *Foreign information manipulation and interference*, tradusă în versiunea disponibilă în limba română a *Busolei strategice* sub denumirea de „acțiuni străine de manipulare a informațiilor și ingerințe străine”. Optăm însă pentru exprimarea „manipularea informațiilor și ingerințe externe” pentru a evita redundanța și o formulare inexactă în ceea ce privește cuvântul „străine”.

care urmăresc influențarea proceselor electorale pot avea drept ținte liderii unor partide politice, anumiți candidați, staffurile de campanie și, nu în ultimul rând, votanții. De exemplu, este încurajat absenteismul sau invalidarea voturilor. Sunt vizate inclusiv ținte nonumane, precum infrastructura legată de alegeri (EEAS 2024 a, 24-25).

Obiectivele actorilor care coordonează acțiuni de tip FIMI pot fi generale sau specifice, în contextul celor două aspecte de interes în studiul de față. Astfel, cele de ordin general urmăresc cultivarea neîncrederii în autoritățile naționale (decidenți) și în UE, slăbirea coeziunii în cadrul organizației, prin evidențierea și accentuarea dezacordurilor dintre anumite state membre și restul Uniunii (de exemplu, Ungaria, a cărei conducere manifestă tendințe naționaliste și o apropiere față de Federația Rusă), polarizarea în rândul societăților, chiar destabilizarea acestora, creând și adâncind neînțelegeri și conflicte de opinie între diferite categorii sociale. Pentru a spori șansele de reușită ale campaniilor de influențare, ele sunt atent planificate, temele fiind stabilite astfel încât să corespundă unor aspecte sensibile și de prim interes pentru anumite state și populația acestora. Exemple le constituie tema migrației, a refugiaților, costurile ridicate ale unor bunuri esențiale (energia, alimentele) etc.

În ceea ce privește războiul din Ucraina, obiectivele specifice ale dezinformării ruse urmăresc discredita și descurajarea adversarului prin inducerea în eroare, demoralizarea trupelor și a populației ucrainene, menținerea unor stări de teamă, confuzie și incertitudine (proliferând informații contradictorii). De asemenea, este avută în vedere descurajarea de a acorda sprijin Kievului și sădirea în rândul statelor susținătoare a îndoielii asupra identității agresorului, prin acuzații la adresa NATO și SUA de tentative de încercuire și îngrădire a Rusiei prin intermediul Ucrainei și de responsabilitatea privind declanșarea și susținerea războiului. Exemplificări în acest sens le reprezintă narațiuni conform cărora Ucraina ar fi un stat nazist sau un stat eșuat și chiar că Ucraina nu este un stat, că liderii acestei țări ar avea orientări naziste și sunt marioneta Vestului, existența pe teritoriul țării a unor laboratoare biologice cu finanțare americană, presupuse acțiuni de trafic de organe ale prizonierilor de război ruși etc.¹⁰⁷. Toate acestea au ca scop maximizarea șanselor de câștig al războiului de către partea rusă¹⁰⁸ (Lică 2024, 25).

¹⁰⁷ N.A.: În baza monitorizării extensive a presei și a buletinelor tematice săptămânale ale EUvsDisinfo.

¹⁰⁸ N.A.: Pentru detalii și exemplificări suplimentare, a se vedea (Lică, Propaganda rusă și dezinformarea în contextul războiului din Ucraina 2023) și seria de materiale din edițiile dedicate ale publicației *Colocviu strategic*, URL <https://cssas.unap.ro/ro/cs.htm>.

Referitor la procesele electorale, ingerințele externe urmăresc¹⁰⁹ scăderea încrederii în democrație, în general, și în instituțiile UE, în mod specific, prin narațiuni menite să arunce într-o lumină nefastă alegerile și întregul model liberal și democratic. Narațiuni de acest tip le reprezintă pierderea suveranității statelor membre, elitele de la Bruxelles versus populația, delegitimizarea procesului de alegere a liderilor europeni etc.¹¹⁰. Mai mult, acestea au drept scop susținerea partidelor extremiste, de factură naționalistă, în vederea obținerii unor portofolii cât mai consistente atât în statele membre, cât și în Parlamentul European, un mijloc fiind instrumentalizarea politicii externe pentru obținerea victoriilor în bătălii interne.

Între principalele *metode* prin care se realizează campaniile de influențare, amintim distorsionarea faptelor, discreditarea unor persoane publice politice, fabricarea unor mesaje manipulative de tip narativ sau memetic (Wilke 2020), fie că este vorba despre imagini sau conținut video, inclusiv prin utilizarea IA, distragerea atenției de la subiecte importante și actuale prin fabricarea altor povești care să capteze atenția publicului. Spre exemplificare, în perioada premergătoare alegerilor pentru Parlamentul European, Franța și Germania au fost între țintele predilecte ale dezinformării ruse. În Franța, subiectul jocurilor olimpice (organizate la Paris în vara lui 2024) a fost în vizorul Kremlinului, împreună cu cel al revoltelor din Noua Caledonie (teritoriu francez insular din Oceanul Pacific), iar în Germania, subiectul imigranților și influența negativă asupra securității a ocupat un loc central în ceea ce privește știrile false, alarmiste (Agerpres 2024). O altă metodă este discreditarea mass-mediei tradiționale (EEAS 2024 a, 24).

Activitățile manipulative sunt eficiente din punctul de vedere al costurilor în raport cu efectele obținute, acestea având *efecte multidimensionale* asupra publicului țintă, atât în plan psihologic, cât și emoțional și cognitiv. Acest aspect se desfășoară pe fondul infodemic din ultimii ani, caracterizat de dezordine informațională tot mai accentuată. Efectele menționate se concretizează în bias cognitiv, stări de confuzie, scăderea capacității opiniei publice de a distinge între adevăr și informație manipulată (invocăm aici teoria diluării adevărului). Astfel, ca urmare a FIMI prorusă, este afectată încrederea populației în guvernele naționale, în instituțiile UE și în Uniune, precum și în mass-media (Statista 2024) (Edelman 2024).

¹⁰⁹ N.A.: Pentru detalii, a se vedea (Lică, Activitățile informaționale – ingerința în procesele electorale 2021).

¹¹⁰ N.A.: În baza monitorizării extensive a presei și a platformei EUvsDisinfo.

În mod specific, în ceea ce privește informațiile contradictorii și dezinformarea legată de conflictul din Ucraina, efectele activităților de influențare ruse pot lua forma unor stări de teamă sau de oboseală față de războiul prelungit. Dacă președintele rus a reușit în plan intern, conform aparențelor, să își mențină popularitatea, câștigând de manieră covârșitoare un nou mandat în martie 2024, în UE și alte state occidentale, popularitatea Rusiei și a liderului său a scăzut vertiginos în ultimii doi ani, după cum relevă și un studiu recent (Gallup 2024), țara fiind supusă mai multor sancțiuni și izolări. Este adevărat că și în Rusia atitudinea față de UE a devenit tot mai ostilă de la începutul războiului până acum (Levada-Center 2023-2024). În contrapartida atitudinii la adresa Kremlinului în mediul Occidental, președintele rus a consolidat și a creat noi parteneriate cu China, India și alte țări din Africa, Asia și Orientul Mijlociu. În plus, cultivă o relație cu anumite state din UE și NATO, ca de exemplu, Ungaria și Turcia.

Legat de procesele electorale, a fost observată, cu precădere în unele state membre, precum Austria, Franța, Olanda, Germania și Italia, creșterea în sondaje a partidelor cu tendințe extremiste și mesaje populiste, antieuropene (Statista 2024) (EIU 2024), aspect ce s-a reflectat și în alegerile europene. Per ansamblu, este profilat riscul de compromitere a rolului vital al dezbaterii publice libere pentru democrație și o funcționare sănătoasă a societății civile (EU Council 2022b). De asemenea, există riscul ca o parte din populație să nu accepte rezultatele alegerilor ca fiind legitime și să manifeste acest lucru prin reacții violente și proteste (EEAS 2024 a, 24).

2. Principalele obiective, direcții de acțiune și măsuri ale UE în vederea contracarării FIMI

De la debutul războiului din Ucraina, SEAE – prin intermediul Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis Team (Echipa Stratcom, grupuri operative și analiză de informații, STRAT.2) – a inițiat un proces de elaborare a unor documente de monitorizare, evaluare și expunere a modalităților de contracarare a influenței externe direcționate împotriva UE. Astfel, sunt realizate, în paralel, două tipuri de rapoarte: prima categorie este dedicată expunerii problematicei, prezentând rezultatele unei analize anuale, care punctează anumite aspecte esențiale¹¹¹, în vreme ce a doua categorie evidențiază

¹¹¹ N.A.: Este vorba despre *1st EEAS Report on FIMI Threats*, publicat în martie 2023 și *2nd Report on FIMI Threats*, publicat în ianuarie 2024.

dimensiunile și obiectivele prioritare în raport cu fenomenul și activitățile realizate în această direcție¹¹², cu alte cuvinte, prezentând modalități prin care UE contribuie la limitarea FIMI.

Pornind de la documentele invocate, vom explora, în continuare, abordarea Uniunii în ceea ce privește lupta împotriva manipulării informației de către surse externe. Astfel, au fost prioritizate șase dimensiuni și obiective: (1) consolidarea cunoașterii situației, care implică înțelegerea comportamentului manipulator; (2) elaborarea de politici, strategii și instrumente adecvate pentru a răspunde amenințării, inclusiv în domeniul digital; (3) furnizarea de sprijin StratCom pentru delegațiile UE și pentru misiunile și operațiile PSAC; (4) consolidarea conștientizării și rezilienței publice la FIMI în UE și în afara acesteia; (5) consolidarea rezilienței și a capacităților în țările din vecinătatea Uniunii; și, nu în ultimul rând (6) cooperarea cu partenerii internaționali (EEAS 2023 b).

Primul obiectiv prioritar, *consolidarea cunoașterii problematice*, este o cerință cheie cu caracter preliminar în vederea oricărui demers de răspuns la activitățile manipulative. Obiectivul este dus la îndeplinire de serviciul diplomatic al UE prin monitorizarea constantă a mass-media, identificarea și clasificarea campaniilor de influențare, la modul general și, în mod specific, a incidentelor FIMI de manieră sistematică, păstrându-se o evidență a acestora, demersul constituind un punct de plecare pentru decizii la nivel politic. Eforturile SEAE sunt direcționate în vederea realizării unui cadru și a unei metodologii de colectare a cazuisticii incidentelor, având drept scop facilitarea unui schimb de informații mai eficient și promovarea celor mai bune practici în cercetarea și expunerea activităților de influențare, conform direcțiilor indicate în *Planul de Acțiune privind Democrația Europeană din 2020 (European Democracy Action Plan)* (EEAS 2023 b, 8).

Un proiect care contribuie la consolidarea cunoașterii situației îl reprezintă *Sistemul de Alertă Rapidă al UE (EU's Rapid Alert System – RAS)*, creat în martie 2019, care pune în legătură instituțiile europene și statele membre pentru a facilita schimbul de informații legate de campaniile de dezinformare și pentru a coordona răspunsurile în această direcție. RAS reprezintă, de fapt, unul dintre cei patru piloni ai *Planului de acțiune împotriva dezinformării* al Consiliului European din decembrie 2018 și se

¹¹² N.A.: Menționăm *2021 StratCom Activity Report*, publicat în 2022, și *2022 Report on EEAS Activities to Counter FIMI*, publicat în februarie 2023, acesta fiind cel mai recent document dedicat.

bazează pe informații din surse deschise, din mediul academic, de la specialiști în *fact-checking*, platforme online și parteneri internaționali (EEAS 2019). Dezvoltări mai recente ale RAS, s-au concretizat prin crearea (în anul 2022) unui forum dedicat pentru analiști din statele membre, unde se discută atât aspecte generale legate de FIMI, precum progresul politicilor UE în domeniu, cât și aspecte concrete în contextul dezinformării legate de războiul din Ucraina, în acest sens existând o activitate intensă, schimbul de informații având loc chiar și zilnic, dacă situația impune (EEAS 2023 b, 9).

În primul raport al SEAE privind FIMI, publicat în februarie 2023, se specifică faptul că UE își propune să „creeze un mecanism adecvat de colectare sistematică a datelor privind incidentele, prin intermediul unui *spațiu de date* dedicat”, care urmărește consolidarea capacității Uniunii de a detecta, analiza și răspunde amenințării, inclusiv prin impunerea de penalități agresorilor (EEAS 2023 a, 7). Conform *Raportului de progres privind implementarea Busolei strategice*, publicat în martie 2023, demersul era, la acel moment, în desfășurare, în colaborare cu parteneri internaționali, inclusiv G7 și NATO, precum și cu părțile implicate din societatea civilă și sectorul privat (EEAS 2023 c, 11). În baza monitorizării stadiului de implementare a acestui proiect asumat de către UE, prin intermediul celor mai recente documente tematice – cel de-al doilea Raport privind FIMI, publicat în februarie 2024, și Raportul de progres privind Busola strategică, publicat în martie 2024 –, menționăm că, în decursul anului 2023, a fost creat un prim *Centru privind schimbul și analiza informațiilor privind FIMI (Information Sharing and Analysis Center for FIMI, FIMI-ISAC)*, menit să sprijine dezvoltarea *spațiului de date FIMI (FIMI Data Space)*, în colaborare cu societatea civilă și mediul academic și în conformitate cu prevederile din *Busola strategică*. (EEAS 2024 b, 15).

Un alt demers subsumat obiectivului analizat, în contextul războiului din vecinătatea Uniunii, îl reprezintă *Rapoartele de informare și analiză integrată a situației (Integrated Situational Awareness and Analysis – ISAA)*, SEAE furnizând cu regularitate contribuții consolidate, în linie cu aranjamentele de *Răspuns politic integrat în situații de criză (Integrated Political Crisis Response – IPCR)*, punând la dispoziția decidenților, inclusiv a celor din statele membre, o imagine comună cât mai clară în legătură cu desfășurările din Ucraina. De asemenea, serviciul diplomatic al UE a contribuit la dezvoltarea progresivă a conștientizării

situației în privința FIMI prin împărtășirea periodică a analizelor sale cu delegațiile UE din întreaga lume (EEAS 2023 b).

Cel de-al doilea obiectiv prioritar constă în *elaborarea de politici, strategii și instrumente adecvate pentru a răspunde amenințării*, inclusiv în domeniul digital. Acesta are un caracter fundamental, cuprinzând diversele mijloace prin care Uniunea abordează fenomenul analizat. Având în vedere că FIMI au avut, în ultimii ani, o evoluție constantă și rapidă, pe fondul progreselor tehnologice, SEAE și-a propus să dezvolte, la rândul său, în mod constant, strategiile și politicile de limitare.

Astfel, cadrul principal prin care UE luptă împotriva influențării externe este denumit *FIMI Toolbox*, constând într-un set de instrumente dedicat, care înglobează chintesența mijloacelor utilizate în acest scop. Crearea sa are drept punct de plecare *Planul de Acțiune privind Democrația Europeană*, iar documentul prin care s-a stabilit dezvoltarea și implementarea sa este *Busola strategică*, aceasta indicând drept orizont temporal de realizare perioada 2022-2024. În ianuarie 2024, Înaltul Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate a afirmat că setul de instrumente de combatere a FIMI este operațional (Borrell 2024). Acesta urmărește consolidarea mijloacelor de răspuns ale Uniunii la activitățile de influențare, a capacității de reziliență și cooperare atât în cadrul UE, cât și în sprijinul țărilor partenere și, totodată, îmbunătățirea conștientizării problematicii prin intermediul Sistemului de alertă rapidă (EU 2022, 34-35).

Demersul este conceput în cadrul unui set de instrumente mai cuprinzător, referitor la amenințările hibride (*EU Hybrid Toolbox*), ce reunește diferite mijloace pentru a detecta și a răspunde la o gamă largă de astfel de amenințări (EU 2022, 12). Acesta este menit să ofere un mecanism coordonat de limitare a campaniilor hibride care afectează Uniunea și statele sale membre și cuprinde măsuri preventive, de cooperare, de stabilizare, restrictive și de recuperare și, nu în ultimul rând, de consolidare a solidarității și asistenței reciproce (EU 2022, 34).

Revenind la FIMI Toolbox, el acoperă un spectru cuprinzător de măsuri și acțiuni pe termen scurt, mediu și lung, de la conștientizarea problematicii, consolidarea rezilienței, reglementare, eforturi de contracarare și prevenire a fenomenului, până la măsuri legate de *Politica externă și de securitate comună (PESC)*. De asemenea, conform principiului transparenței, sunt prezentate instrumentele deținute de Uniune și partenerii săi, dar și acelea care încă necesită dezvoltare.

Considerăm utilă ilustrarea (a se vedea Figura nr. 1) și trecerea în revistă a principalelor componente ale fiecăreia dintre cele patru direcții de acțiune ale FIMI Toolbox. Astfel, *conștientizarea situației* se realizează printr-un cadru și o metodologie comună, prin monitorizare și detectare a cazuisticii, investigații de tip *open source intelligence (OSINT)*, schimb de informații și analiză și evaluarea impactului. Cea de a doua direcție de acțiune, *consolidarea rezilienței*, presupune o serie extinsă de măsuri și instrumente complementare și convergente, precum: comunicarea strategică, politici și strategii de răspuns, structuri organizaționale interne, sistemul de alertă rapidă, creșterea conștientizării și expunerea cazuisticii, dezvoltarea capacităților, educarea populației în domeniul digital, mass-media și informații, consolidarea societății civile și a mass-media independente și verificarea veridicității știrilor (*fact-checking*).

În ceea ce privește *reglementările*, amintim câteva documente importante în raport cu FIMI: *Codul de practici privind dezinformarea*, adoptat inițial în anul 2018 și apoi, în versiune consolidată, în anul 2022 (European Commission 2022), *Regulamentul privind serviciile digitale (Digital Services Act)* din octombrie 2022 (UE 2022) și *Regulamentul european privind libertatea mass-mediei*. Acesta din urmă a fost adoptat la jumătatea lunii martie 2024, este în vigoare din luna mai și se va aplica în integralitatea sa din august 2025. Legislația are drept principal scop asigurarea pluralismului și independenței presei din statele membre față de imixtiuni de ordin economic/corporativ, politic/guvernamental și/sau străine nejustificate (UE 2024). Dintre cele mai importante prevederi, menționăm transparența privind finanțarea și proprietatea entităților mass-media, inclusiv în ceea ce privește ajutoare financiare de stat (cuprinzând aici și state nonUE), protejarea muncii jurnaliștilor pentru ca aceștia să nu mai fie supuși la diverse presiuni (de pildă, pentru dezvăluirea surselor), precizări privind împiedicarea restricționării arbitrare a libertății presei de către platforme online foarte mari, ca Facebook, X sau Instagram (Parlamentul European 2024) (Comisia Europeană 2024).

Eforturile de contracarare și prevenire a campaniilor manipulative au în vedere elaborarea, în plus, și a altor reglementări, colaborarea cu sectorul privat, utilizarea tehnologiilor emergente și a celor de tipul IA și, nu în ultimul rând, transparența. În legătură cu IA, utilizarea sa poate reprezenta atât un pericol cu implicații pentru securitate, cu referire la FIMI, cât și un instrument ce poate oferi soluții de limitare a

dezinformării. De exemplu, IA generativă, prin intermediul modelelor lingvistice de mari dimensiuni, poate crea conținut – sub formă de text, imagini, sunete, videoclipuri etc. – la scară extinsă, asemănător cu cel realizat de om. Având în vedere capacitatea unor astfel de modele de a crea conținut, există posibilitatea ca respectivul conținut să fie dăunător în contextul activităților de influențare (Lupu și Lică 2024).

În aceste condiții, UE a adoptat în prima jumătate a anului 2024¹¹³ un document fundamental care reglementează utilizarea IA pe teritoriul statelor membre – *Artificial Intelligence Act*, fiind prima legislație complexă de acest tip din lume. Regulamentul are drept scop protejarea drepturilor fundamentale, democrației, statului de drept și sustenabilității mediului în raport cu sistemele de IA cu grad ridicat de risc, totodată stimulând inovația astfel încât UE să devină lider în domeniu. Normele sunt caracterizate de o strictețe progresivă, direct proporțional cu riscurile pe care le pot genera pentru societate diversele utilizări ale IA. Astfel, documentul reglementează sistemele IA sigure și de încredere, făcând referire la actori publici și privați, precum și utilizările IA care prezintă un grad ridicat de risc, cum este cazul celor din domeniile infrastructură critică, educație și formare profesională, serviciile publice și private esențiale – sănătate, servicii bancare etc., unele sisteme folosite de organele de aplicare a legii în ce privește migrația și gestionarea frontierelor, justiția și procesele democratice (spre exemplu, pentru a preveni influențarea alegerilor) (Parlamentul European 2024).

Regulamentul impune unele interdicții de folosire ale IA, în funcție de riscurile potențiale și de impactul preconizat, precum: sistemele biometrice de clasificare bazate pe anumite caracteristici (rasă, religie, orientare sexuală); recunoașterea emoțiilor la locul de muncă și în școli; atribuirea unui punctaj social; sistemele de poliție predictivă (bazată pe stabilirea profilului unei persoane); și IA care urmărește manipularea comportamentului uman sau exploatarea vulnerabilităților oamenilor. În cazul organelor de aplicare a legii, sunt permise anumite utilizări specifice ale sistemelor de identificare biometrică. De asemenea, sunt supuse unor excepții sistemele IA aplicate în scopuri militare, de apărare și de

¹¹³ N.A.: În conformitate cu procesul decizional al UE, textul propus de Comisia Europeană în aprilie 2021 a avut un parcurs îndelungat, fiind convenit, în urma negocierilor cu statele membre, în decembrie 2023, adoptat de Parlamentul European (PE) la 13 martie 2024 și, respectiv, de Consiliul UE, la data de 21 mai 2024; intrarea în vigoare a documentului are loc la 20 de zile după publicarea în Jurnalul Oficial.

cercetare. Actul mai conține precizări cu privire la asigurarea supravegherii umane și utilizarea fiabilă și responsabilă a IA, stabilind garanții și asigurând transparența.

IA generativă, cum ar fi ChatGPT, nu este clasificată ca având un grad ridicat de risc, dar va trebui să respecte cerințele de transparență și legislația UE privind drepturile de autor, etichetând ca atare conținutul generat. Modelul trebuie conceput pentru a împiedica generarea de conținut ilegal, publicând rezumate ale datelor protejate prin drepturi de autor întrebuițate în procesul de formare/antrenare a modelelor de IA. O altă normă se referă la obligativitatea de a eticheta ca atare imaginile și conținuturile audio și video realizate sau modificate cu ajutorul IA (*deepfake*), astfel încât utilizatorii să fie conștienți atunci când întâlnesc un astfel de conținut.

În cazul modelelor de IA de uz general cu impact ridicat care ar putea prezenta un risc sistemic, cum este modelul mai avansat GPT-4, există cerințe suplimentare, acestea fiind obiectul unor evaluări aprofundate, incidentele trebuind raportate Comisiei Europene. Nu în ultimul rând, cetățenii au dreptul să depună plângeri și să primească explicații în legătură cu decizii bazate pe sisteme de IA cu grad ridicat de risc, care le pot afecta drepturile.

Artificial Intelligence Act va intra în vigoare etapizat, devenind deplin aplicabil după doi ani, unele măsuri fiind implementate mai devreme. Astfel, reglementările privind practicile interzise din domeniu vor deveni aplicabile la șase luni de la intrarea în vigoare a actului, în vreme ce codurile de bune practici la nouă luni și normele privind sistemele de IA de uz general, incluzând aici și aspecte referitoare la guvernare, la 12 luni. Unica excepție se referă la obligațiile pentru sistemele cu grad ridicat de risc, ce pot fi implementate la trei ani de la intrarea în vigoare a actului (Parlamentul European 2024) (European Parliament 2023) (European Council 2024).

Revenind la cea de a patra componentă a FIMI Toolbox, care se referă la *acțiuni ale UE în plan extern*, aceasta cuprinde următoarele direcții: cooperare internațională și multilateral (un exemplu fiind Mecanismul de răspuns rapid al G7), răspunsuri diplomatice, norme și principii internaționale, atribuire politică și măsuri de tip restrictiv, precum cenzurarea unor platforme de proliferare a propagandei și dezinformării de proveniență rusă. De menționat că elementele amintite nu au un caracter exhaustiv, descrierea lor având drept scop evidențierea diversității acestora (EEAS 2024 a, 14). După cum am putut observa,

componentele acestui set de instrumente sunt aliniate obiectivelor Uniunii de contracarare a FIMI.

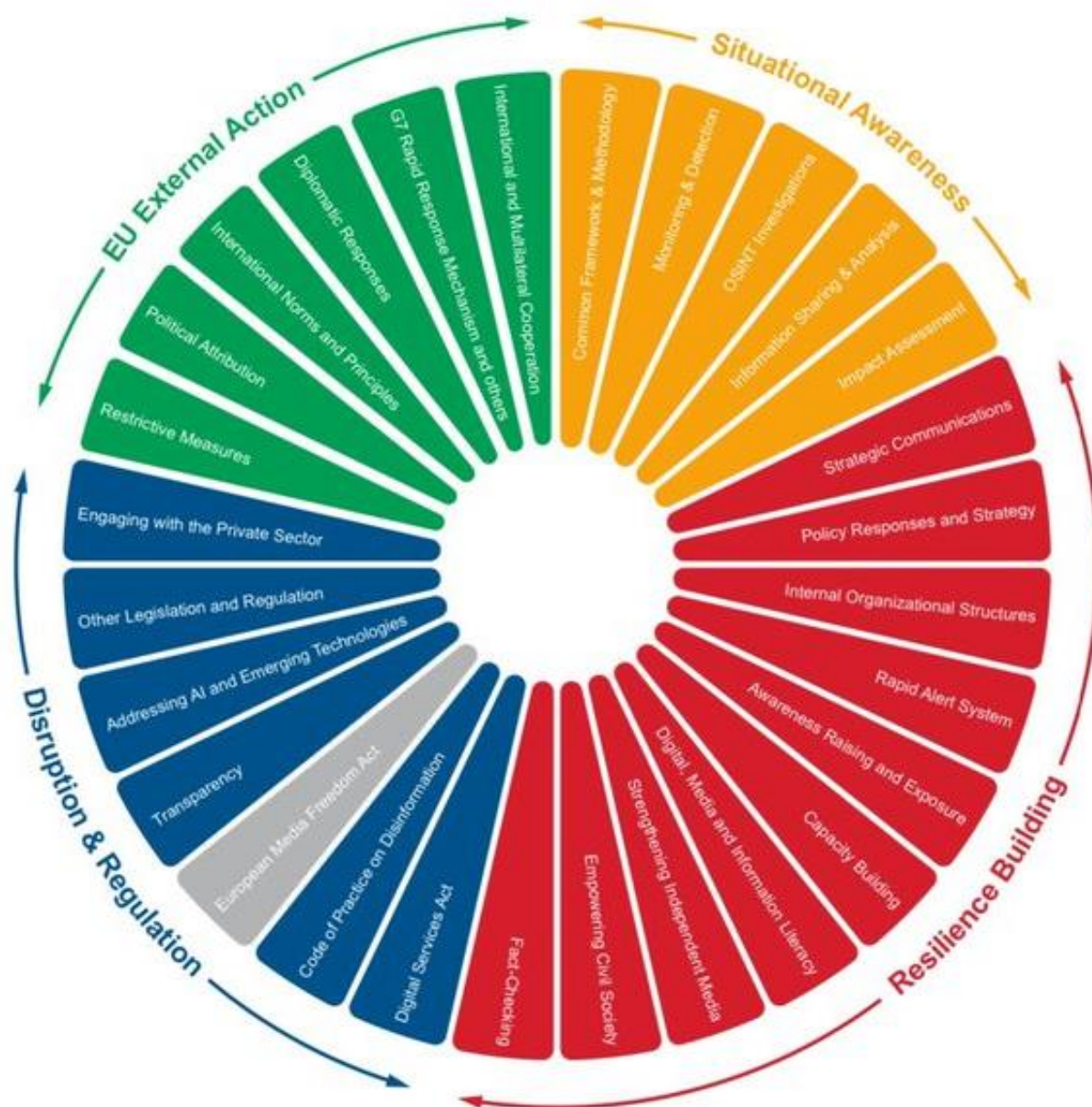

Figura nr. 1: Ilustrarea setului de instrumente de contracarare a FIMI (EEAS 2024 a, 13)

Continuând cu cel de-al treilea obiectiv prioritar stabilit de UE în vederea limitării FIMI, acesta constă în furnizarea de sprijin în materie de comunicare strategică pentru delegațiile Uniunii și pentru misiunile și operațiile desfășurate sub egida PSAC. Importanța acestuia nu este de neglijat, având în vedere că activități de influențare direcționate împotriva UE și a statelor sale membre, de către Kremlin și alți actori ostili, au loc în regiuni conflictuale sau cu potențial conflictual unde UE desfășoară misiuni civile și operații militare. Ne referim, de pildă, la cele din zona Africii subsahariene (regiunea Centrafricană și Sahel), din vecinătatea estică a Uniunii, zona Mării Mediterane și la Vestul Oceanului Indian.

Începând cu anul 2022, conform cerințelor Busolei strategice, a fost inițiat demersul de înființare a unei componente de comunicare strategică dedicate sprijinirii misiunilor și operațiilor PSAC. În paralel cu demersurile StratCom, au loc și instruirii ale personalului dislocat cu privire la FIMI, toate având drept scop creșterea rezilienței. Se are în vedere extinderea sprijinului și în celelalte zone unde UE desfășoară misiuni și operații, precum și pentru Delegațiile UE care operează în zone ostile și zone predispuse la conflict (EEAS 2023 b, 11).

Consolidarea conștientizării și a rezilienței publice la FIMI în UE și în afara sa și consolidarea rezilienței și a capacităților în țările din vecinătatea Uniunii constituie alte două dimensiuni prioritare ale UE în lupta cu FIMI, care se referă la măsuri de creștere a capacității de reziliență la informații manipulative atât în cadrul statelor membre, cât și în exteriorul Uniunii. Cu referire în mod specific la prima dimensiune, sunt avute în vedere demascarea și eradicarea narațiunilor înșelătoare și a ecosistemelor FIMI, altfel spus, a mijloacelor de propagare a informației manipulate, precum și educarea în domeniul mass-media (*media literacy*). Aceste măsuri sunt cu atât mai necesare în contextul marcat, pe de o parte, de războiul din Ucraina și, pe de altă parte, de alegerile desfășurate pe mai multe planuri la nivelul UE și al statelor membre în perioada 2023-2024, cele două aspecte comportând implicații pentru securitatea organizației.

În contextul unor *scrutine electorale*, actorii rău intenționați își organizează campaniile de influențare cu suficient timp înainte și își intensifică progresiv atacurile, în special în mediul online prin intermediul rețelelor social media, măsurile de protecție ale alegerilor de astfel de ingerințe trebuie, de asemenea, să fie inițiate cu mai multe luni înainte și este necesar să continue și după ziua în care au loc alegerile. Astfel, măsurile de prevenire și contracarare urmăresc „protejarea spațiului public comun în care ideile pot fi formate liber și dezbătute în mod echitabil” (EEAS 2024 a, 6).

În vederea îndeplinirii obiectivului amintit, în ultimii doi ani, au fost realizate multiple demersuri la nivelul UE – de către instituții, anumite foruri, delegațiile sale externe, precum și în colaborare cu alte organizații internaționale. În acest sens, amintim discursuri publice tematice, prezentări și ateliere de lucru desfășurate cu participare fizică sau online, inclusiv pe rețele social media. Referindu-ne în mod specific la anul 2023, au fost realizate „progrese semnificative în direcția unei înțelegeri colective mai standardizate a amenințării și a unei cooperări mai eficiente în combaterea FIMI” (EEAS 2024 a, 7). Exemple le

reprezintă dezvoltările în ceea ce privește crearea, implementarea și extinderea utilizării unor cadre standardizate de analiză a informațiilor din mass-media, cum sunt ABCDE, DISARM, Online Operations Kill Chain și a unor proiecte ca EDMO, EUvsdisinfo, Fact-Checking Standards Network (EFCSN) și Defending Against Disinformation-Common Data Model (DAD-CDM). Toate acestea furnizează o multitudine de resurse utile cu caracter deschis, putând fi consultate de diverse categorii de public. Vom prezenta, în continuare, principalele lor caracteristici.

- Proiectul cu implicare multinațională și finanțare UE, cunoscut ca *Observatorul European pentru Media Digitale (European Digital Media Observatory – EDMO)*, al cărui scop principal este combaterea dezinformării online, reunește eforturile unei comunități multidisciplinare de părți interesate formată din specialiști în verificarea veridicității informațiilor, cercetători, experți și practicieni în domeniul mass-media și al educației, organizații mass-media, platforme web. La proiect contribuie în prezent o rețea de 14 centre naționale și multinaționale din toate statele membre UE, la care se adaugă Norvegia. Direcțiile de acțiune constau în monitorizarea și verificarea știrilor (*fact-checking*), educarea în domeniul media, cercetarea în domeniul dezinformării și analiza politicilor în domeniu, principalele teme monitorizate fiind războaiele din Ucraina și Orientul Mijlociu, alegerile europene, clima și inteligența artificială (EDMO fără an).

- *Platforma EUvsDisinfo*, despre care am mai amintit, a dobândit în ultimii ani o vizibilitate și o popularitate crescută, nu doar pe teritoriul Uniunii, ci și în lume, fiind diseminată prin intermediul Delegațiilor și al Reprezentanțelor acesteia, precum și al partenerilor internaționali și prin traducerea unor materiale în limbile statelor membre și ale altor state, fie ele candidate, partenere sau potențial ostile – Federația Rusă, China, statele arabe. De asemenea, eforturile echipei EUvsDisinfo au fost diversificate, sfera de monitorizare a activităților de dezinformare fiind extinsă de la cele de proveniență rusă și prorusă, la sursele de origine chineză, avându-se în vedere și eforturile comune ale acestor doi actori, la care a fost adăugată o secțiune specială care demontează cazurile de manipulare a informației legate de războiului din Ucraina. Mai mult, a fost creată și o secțiune „pentru oaspeți” (*guest section*) dedicată Ucrainei și altor parteneri străini pentru a oferi o platformă unor voci din societatea civilă a țării greu încercată de război, dar și din alte state din cadrul Parteneriatului Estic și din afara sa (EEAS 2023 b, 11).

- Tot în cadrul platformei EUvsDisinfo, a fost lansată, în 2022, complementar *Săptămânii globale a ONU pentru educație în domeniul mass-media și al informațiilor (Global Media and Information Literacy Week)*, celebrată anual în perioada 24-31 octombrie, o pagină web intitulată *LEARN* (învățați, descoperiți). Aici sunt explicate noțiunile de bază cu privire la dezinformare și mecanismele și tacticile utilizate de actori ostili, devoalând narațiuni recurente de acest tip, conținutul fiind disponibil în limbile engleză, ucraineană și în rusă (EEAS fără an). Prin intermediul LEARN, utilizatorul este direcționat spre o altă platformă, care furnizează o gamă amplă de resurse – filme, jocuri, podcasturi, instrumente de învățare și de *fact-checking* – destinate conștientizării publicurilor cu privire la amenințarea FIMI și creșterii rezilienței. Platforma reunește peste treizeci de astfel de instrumente de învățare și alte zece de *verificare a veridicității informațiilor*, provenind atât din spațiul UE, cât și cel extern (state partenere și organizații internaționale) (EUvsDisinfo fără an)¹¹⁴. Aducem în atenție, în continuare, alte câteva demersuri, ce reprezintă cadre standardizate de analiză a informațiilor din mass-media.

- *ABCDE*, acronim ce provine de la cele cinci componente – *actor*, *behavior* (comportament), *content* (conținut), *degree* (grad) și *effect* (efect). Pe baza fiecăreia dintre componente, pot fi formulate întrebări care ajută la explicarea scopului și a intenției acestora, ele constituind un instrument adaptabil nevoilor specifice unui anumit utilizator (Carnegie 2020).

- *Online Operations Kill Chain* (Operații online de tip *kill chain*). Ținând cont de faptul că diverși actori ostili urmează aceeași înlanțuire de

¹¹⁴ N.A.: Acestea sunt: (1) acțiuni împotriva dezinformării și informării eronate de către Poynter (Anti-misinformation actions by Pointer), (2) Laboratorul de cercetări criminalistice digitale (Digital Forensic Research Lab – DFR Lab), (3) Platforma/Cadrul de analiză DISARM (DISARM Framework), destinat organizațiilor și altor grupuri de lucru sau echipe din toată lumea care luptă împotriva dezinformării (4) think-tankul UE împotriva dezinformării (EU Disinfo Lab), (5) EDMO, (6) Rețeaua internațională de fact-checking (International fact-checking network), (7) Cartografierea politicii mass-media și a jurnalismului, realizată de Centrul pentru pluralismul mass-mediei și libertatea mass-mediei (Mapping media policy and journalism), (8) colecția de instrumente de sursă deschisă pentru investigații online și fact-checking de la Bellingcat (Open Source Tools by Bellingcat), un colectiv internațional independent de cercetători, investigatori și cetățeni care desfășoară activități de jurnalism, (9) cadrul OSINT (OSINT Framework), care reunește unelte și resurse de tip intelligence din surse deschise și (10) platforma de tip plug-in *Verificăm (WeVerify Verification Plugin)*, sursă deschisă, menită să faciliteze colaborarea comunităților și a cetățenilor care desfășoară activități de jurnalism, împreună cu redacții de știri și jurnaliștii independenți, pentru verificarea de manieră descentralizată a informațiilor, urmărirea și demascarea conținutului viciat (EUvsDisinfo fără an). Fiecare dintre aceste resurse poate fi explorată pentru documentare individuală.

pași în operațiunile online de manipulare a informației, prin intermediul unei analize a diferitelor încălcări bazate pe faze, este posibilă izolarea verigilor din respectivul lanț în cadrul unui model unificat. Astfel, ruperea unei singure legături poate afecta cel puțin o parte a operațiunii, iar distrugerea mai multor legături o poate perturba în mod decisiv. Utilizarea acestui model permite celor care investighează astfel de cazuri să analizeze operațiuni individuale și să identifice cele mai timpurii etape în care acestea pot fi detectate și întrerupte. Totodată, modelul permite compararea mai multor operațiuni într-o gamă mult mai extinsă de amenințări decât a fost posibil până în prezent, precum și identificarea, în cadrul operațiunii, a tiparelor comune și a punctelor slabe. Nu în ultimul rând, modelul prezentat permite împărtășirea și compararea perspectivelor și concluziilor între diferite echipe de anchetare a cazurilor de manipulare a informației din industrie, societate civilă și guverne cu privire la operațiuni și actori ostili, potrivit unei taxonomii comune, oferindu-le o mai bună înțelegere a fiecărei amenințări și o șansă mai bună de a le detecta și perturba, în vederea anihilării lor (Carnegie 2023).

- Proiectul finanțat de UE – *European Fact-Checking Standards Network* (EFCSN), în cadrul căruia organizații ale societății civile au cooperat pentru a stabili o serie de orientări pentru anchetatorii care desfășoară activități de tip OSINT.

- În noiembrie 2023, *Organizația pentru promovarea standardelor privind informațiile structurate* (*Organization for the Advancement of Structured Information Standards – OASIS*) a lansat proiectul *Apărare împotriva dezinformării – model de date comune* (*Defending Against Disinformation-Common Data Model – DAD-CDM*), o inițiativă globală (tip sursă deschisă) pentru elaborarea unor standarde de schimb de date pentru normalizarea și schimbul de informații privind amenințările FIMI, bazate pe cunoscutul standard Structured Threat Information Expression (STIX) (OASIS OPEN 2021) (OASIS OPEN 2023).

În ceea ce privește al patrulea obiectiv, *consolidarea conștientizării și rezilienței publice la FIMI în afara teritoriului Uniunii*, ne vom referi la regiunea MENA, contextul specific al acesteia, dominat de conflicte și războaie (cel mai recent fiind cel dintre Israel și Hamas, declanșat în octombrie 2023), având implicații semnificative inclusiv asupra securității și stabilității UE și a statelor membre din imediata vecinătate. Legat de complexitatea spectrului amenințării activităților de influențare în această parte a lumii, este important de reamintit că FIMI este o

componentă a amenințărilor hibride, și, de avut în vedere că mai mulți actori regionali au dobândit capacități de a lupta prin interpuși (*proxy*), inclusiv în mediul informațional (EEAS 2023 b, 7).

Activitatea de consolidare a conștientizării și rezilienței publice la FIMI în regiunea analizată comportă trei dimensiuni, ce reflectă complexitatea amenințării. Prima direcție de acțiune urmărește să explice mai bine politicile și pozițiile Uniunii publicului local, inclusiv în limba arabă, având în vedere peisajul tensionat în care transpare atitudinea anti-occidentală și anti-UE în mass-media și pe platformele social media. A doua vizează monitorizarea și analizarea permanentă a acțiunilor de tip FIMI și are o dublă valență: pe de o parte, contribuie la dezvoltarea comunicării la nivelul Uniunii, iar, pe de altă parte, furnizează informație utilă procesului decizional pentru politicile și proiectele UE în regiune. Urmărirea evoluției amenințării multidimensionale reprezentate de FIMI se realizează și prin intermediul colaborării cu experți locali din rândul societății civile, din mediul academic și din mass-media, această cooperare oferind prilejul de a include punctele de vedere și nevoile actorilor locali în ce privește acțiunile UE care au ca scop protejarea libertății de exprimare în regiune atât în mediul online, cât și în cel offline (EEAS 2023 b, 15). A treia direcție de acțiune constă în sprijinirea mass-mediei independente și a libertății mass-mediei, în vederea promovării unor medii de informare mai sănătoase în regiune.

În perioada recentă, Uniunea a avut în vedere amplificarea razei de acțiune a proiectelor destinate conștientizării FIMI în MENA, pentru a crește reziliența societală. Serviciul diplomatic al UE desfășoară o abordare holistică în ceea ce privește comunicarea strategică, pe care o duce la îndeplinire în colaborare cu delegațiile UE. Având în vedere utilizarea ca armă a mediului informațional, un exemplu fiind răspândirea dezinformării de proveniență rusă prin intermediul canalelor de televiziune panarabe, principalele demersuri de limitare constă atât în comunicări de tip proactiv, cât și în comunicări adaptate (între care, câteva sute de interviuri). Acestea urmăresc demontarea numeroaselor narațiuni false, în vederea reafirmării poziției Uniunii atât în legătură cu războiul din Ucraina¹¹⁵, precum și cu crizele, conflictele și războiul din regiune. Prin intermediul responsabilului regional, UE și-a consolidat în ultimii doi ani prezența în mass-media regională, totodată extinzându-și activitatea și pe platformele social media – „@EUinArabic”, pe platforma X și

¹¹⁵ N.A.: Afirmații false recurente de proveniență prorusa în regiune variază de la originile conflictului până la impactul negativ al războiului asupra securității alimentare și energetice în vecinătatea sudică (EEAS 2023 b).

„eubilaraby”, pe Instagram. Interacțiunea cu publicul, în special cel tânăr, în limba arabă este de importanță majoră având în vedere percepțiile ostile despre organizația europeană (EEAS 2023 b, 7; 13).

De asemenea, UE acționat și dincolo de vecinătatea sa imediată, de exemplu în regiunea indo-pacifică, cooperând cu organizații ale societății civile și furnizând sprijin mass-mediei independente (EEAS 2023 b, 15).

În ceea ce privește măsurile de *consolidare a rezilienței și a capacităților în țările din vecinătatea Uniunii* (cel de-al cincilea obiectiv), ne vom referi la Ucraina și la statele din regiunea Balcanii de Vest (Albania, Bosnia și Herțegovina, Muntenegru, Serbia și Macedonia de Nord, care dețin statutul de candidate, și Kosovo, stat potențial candidat).

Ținând cont de pericolul pe care războiul din Ucraina îl presupune pentru securitatea UE și de faptul că subiectul și statul ucrainean au reprezentat o țintă predilectă a dezinformării ruse, UE a acordat o prioritate absolută acestuia. Activitățile de contracarare a influenței maligne ruse pe subiect au constatat în măsuri de cooperare între statele membre pentru protecția spațiului Uniunii, în măsuri menite să sprijine Ucraina și în măsuri de combatere a dezinformării ruse în afara teritoriului Uniunii. Astfel, a existat o cooperare strânsă între statele membre, concretizată și în numeroase reuniuni ale Sistemului de alertă rapidă și discuții în cadrul Grupului de lucru orizontal al Consiliului pentru consolidarea rezilienței și contracararea amenințărilor hibride (Council Horizontal Working Party on Enhancing Resilience and Countering Hybrid Threats).

Ca urmare a constatării, în baza datelor colectate, a utilizării platformelor media ca instrumente de război de către Kremlin, măsurile concrete de combatere au constatat în suspendarea activității între granițele UE, încă din martie 2022, a mai multor platforme de proveniență rusă, între care *Sputnik*, *RT*, *RTR Planeta*, *Rossiya 24*, *Rossiya 1*, *TV Centre International*, *NTV/NTV Mir*, *REN TV*, *Pervyi Kanal* (EU Council 2022a), (EEAS 2023 b, 10). De asemenea, au fost impuse sancțiuni individuale asupra mai multor zeci de propagandiști ruși. Menționăm și platforma EUvsDisinfo, care, cum am mai amintit, are o secțiune specială dedicată demontării știrilor false legate de acest război. În ceea ce privește măsurile de sprijinire directă a țării încercate de război, inclusiv la nivel informațional, UE, prin intermediul Serviciului Instrumente de Politică Externă, al delegației sale de la Kiev și al Grupului de Sprijin pentru Ucraina, a cooperat și cooperează strâns atât cu guvernul Ucrainei, cât și cu parteneri din mass-media și reprezentanți ai societății civile, una dintre

principalele direcții fiind consolidarea comunicării strategice a Kievului. În acest sens, menționăm și campanii de comunicare, de exemplu „ARTvsWAR” (Artă vs. Război) (EEAS 2022a) și „Faces of Ukraine” (Fețe ale Ucrainei) (EEAS 2022b), care au contribuit, pe de o parte, la evidențierea unei alte dimensiuni a războiului și, pe de altă parte, la menținerea subiectului în atenția publicului din cadrul Uniunii (EEAS 2023 b, 14). În plus, întrucât Federația Rusă a răspândit mesaje înșelătoare referitor la război și implicarea Uniunii și în alte zone din imediata vecinătate a organizației (de exemplu, în Republica Moldova), dar și în alte zone ale globului (Balcanii de Vest, MENA), serviciul diplomatic european a fost nevoit să ia măsuri și în acest sens.

Astfel, Uniunea a acordat și continuă să acorde o atenție deosebită și *Republicii Moldova*, în vederea consolidării rezilienței acesteia la activități informaționale manipulative de proveniență rusă, în contextul discutat al războiului din imediata sa vecinătate și al alegerilor la nivel local (de la finalul anului 2023) și, respectiv, prezidențial, din ultimul trimestru al anului 2024. Aproximativă progresivă a Republicii Moldova de UE a reprezentat un factor care a intensificat proporțional dezinformarea proliferată de surse proruse, care au vizat atât denigrarea Uniunii, a instituțiilor și a valorilor sale, precum și a politicienilor locali proeuropeni. În acest context, sprijinul oferit Republicii Moldova de către UE a fost axat pe consolidarea comunicării strategice a guvernului și a altor instituții centrale, consolidarea capacității Consiliului Audiovizualului din Moldova (organism responsabil cu supravegherea mass-mediei și a spațiului informațional), organizarea de cursuri de formare pentru diverse categorii de funcționari și sprijin financiar acordat mass-mediei independente și organizațiilor societății civile.

Și regiunea *Balcanilor de Vest* este importantă pentru UE, având în vedere că, în unele zone, acțiunile de tip FIMI au generat ostilitate progresivă față de organizație. În acest sens, serviciul diplomatic european, în strânsă colaborare cu delegațiile din statele partenere, a elaborat o strategie avansată, axată pe multiple direcții de acțiune. Una dintre acestea vizează identificarea și analizarea principalelor tendințe FIMI în zonă, un accent deosebit fiind acordat înțelegerii modului în care influențarea hibridă desfășurată în cadrul războiului din Ucraina afectează țările din regiune și adăugă un nou grad de complexitate problemelor existente. Alte măsuri se referă la comunicarea strategică proactivă, care urmărește, în principal, promovarea înțelegerii valorilor și pozițiilor UE, precum și la consolidarea capacităților instituțiilor centrale. În mod

specific, angajamentul de comunicare strategică al Uniunii în regiune este unul „pe termen mai lung, susținut, cu multiple resurse și foarte specializat” (SEAE 2023 b, 13). Ca măsuri concrete de acțiune în vederea limitării FIMI, UE a contribuit la organizarea unor evenimente publice dedicate, la susținerea studiilor locale privind dezinformarea, inclusiv prin intermediul unor briefinguri de informare a unui număr consistent de jurnaliști despre modalități eficiente de sprijinire în vederea practicării jurnalismului profesionist în regiune, aspect de importanță majoră pentru combaterea FIMI. Un exemplu în acest sens este campania *Europenii fac diferența* (*Europeans making a difference*), care a dobândit popularitate crescută în cele patru ediții organizate anual, între 2019 și 2022, prin intermediul căreia sunt promovați tineri – artiști locali și activiști din diferite domenii – care, prin activitatea lor, fac cunoscute valorile europene (EEAS 2023 b, 14-15).

Cel de-al șaselea obiectiv se referă la *cooperarea Uniunii cu parteneri internaționali*, întrucât fenomenul FIMI nu vizează în mod strict UE – cu atât mai mult cu cât o mare parte a statelor membre ale organizației europene se regăsesc și în NATO. Această cooperare care se desfășoară pe mai multe paliere, SEAE colaborând îndeaproape cu alte instituții și agenții europene, cu statele membre, candidate și parteneri (de exemplu, SUA, Canada), cu delegațiile sale din întreaga lume, precum și cu organizații internaționale – NATO, ONU, G7 și, de asemenea, cu părți interesate din societatea civilă și din industria privată (ONG-uri, mediul academic etc.). Exemple de cooperare cu parteneri externi sunt mesele rotunde organizate în parteneriat cu Canada în vederea elaborării unor norme internaționale de combatere a FIMI și Conferința analiștilor, organizată de UE în comun cu SUA, sub egida Consiliului pentru Comerț și tehnologie (EEAS 2023 b, 8), care se desfășoară anual, începând cu anul 2020.

Referitor la cooperarea cu instituții și agenții europene pentru realizarea obiectivului preliminar de consolidare a cunoașterii situației, o menționăm pe cea cu Agenția pentru Securitate cibernetică (ENISA), în vederea identificării unei abordări analitice care ar putea facilita un schimb de informații mai bun între domenii. Un rezultat concret al acesteia îl constituie raportul realizat în comun *Foreign Information Manipulation Interference (FIMI) and Cybersecurity – Threat Landscape* (ENISA & EEAS 2022), publicat la sfârșitul anului 2022. Acesta evidențiază modul în care abordarea amintită poate contribui la o identificare mai timpurie a activităților ostile și la un mod de răspuns mai cuprinzător.

Cooperarea cu NATO în domeniu este una strânsă, în baza parteneriatului strategic existent între cele două organizații, Sistemul de Alertă Rapidă al UE fiind un cadru utilizat pentru schimburi de informații despre dezinformarea legată de conflictul din Ucraina, dar și pe alte subiecte. De asemenea, personalul UE a cooperat cu o echipă de evaluare a mediului informațional (Information Environment Assessment Tiger Team) condusă de NATO, în vederea dezvoltării capabilităților de contracarare a fenomenului (EEAS 2023 b, 15). De asemenea, UE realizează activități cu G7, în cadrul Mecanismului de răspuns Rapid, prin intermediul căruia își face cunoscută abordarea privind FIMI, pornind de la definirea conceptelor – esențială pentru o înțelegere comună a amenințării – și continuând cu cadrul analitic și metodologia.

Alte exemple de cooperare le reprezintă cele cu Centrul European de Excelență pentru Combaterea Amenințărilor Hibrice (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats – Hybrid CoE) din Helsinki și cu Centrul de Excelență StratCom (StratCom CoE) din Riga, ambele având statut de organizații internaționale autonome. Uniunea a sprijinit aceste entități în diverse proiecte și în realizarea unor rapoarte, precum *Foreign information manipulation and interference defence standards: Test for rapid adoption of the common language and framework DISARM* (Hybrid CoE 2022).

Utilizând cadrul de analiză SWOT, am desprins o serie de caracteristici ale celor șase obiective și direcții de acțiune prioritare ale UE. Astfel, principalele puncte forte identificate sunt caracterul strategic, cuprinzător și multidimensional, complementar, corelațional, interconectat, constant/continuu, convergent, evolutiv, colaborativ, multi- și internațional. Punctele slabe identificate vizează formularea obiectivelor, care denotă suprapunere, iar în altă ordine de idei, caracterul reactiv al abordării, modul greoi de luare a deciziilor în cadrul Uniunii și suspiciuni legate de încălcarea libertății de exprimare, în cazul unor măsuri de protejare a opiniei publice.

Detaliind *punctele forte*, caracterul strategic al dimensiunilor și obiectivelor prioritare de combatere a FIMI are în vedere faptul că acestea sunt bazate pe viziunea UE exprimată în documente programatice, precum *Busola strategică*, la care au contribuit decidenți și experți, autorități cu responsabilitate din statele membre și mai multe categorii de părți interesate și beneficiari. Documentul stabilește necesitatea adoptării unor instrumente de contracarare a FIMI, indicând un calendar precis de realizare a acestora și, în unele cazuri, resursele necesare. *Caracterul*

cuprinzător și multidimensional se referă la punerea laolaltă a mai multor tipuri de măsuri: reglementări, seturi de instrumente, de exemplu, platforme (EUvsDisinfo, LEARN) și baze de date dedicate, proiecte cu participare multinațională (EDMO) etc. Această abordare multidimensională este bazată pe o serie de răspunsuri *complementare și interconectate*, care se consolidează reciproc. Prin *caracter corelațional și interconectat* avem în vedere, pe de o parte, conexiunea existentă între obiective, și, pe de altă parte, între unele măsuri și instrumente de limitare a FIMI, care își au originea în anumite documente (fie că este vorba despre planuri de acțiune, documente strategice, reglementări, rapoarte) și care, ulterior, au fost dezvoltate sau implementate. De aici reiese, totodată, *continuitatea și constanța* eforturilor Uniunii în această direcție, ele nefiind demersuri sincopate, aspectul fiind unul important pentru eficiența combaterii amenințării. *Caracterul convergent* are în vedere faptul că toate direcțiile de acțiune – măsurile legislative (reglementările adoptate), rapoartele de analiză a fenomenului, instrumentele implementate și dezvoltate, precum și cenzurarea unor platforme media de proveniență rusă pe teritoriul UE sunt subsumate, toate, aceluiași scop. *Caracterul evolutiv* constă în aceea că măsurile luate la nivelul Uniunii au cunoscut o progresie, în privința mijloacelor alocate, inclusiv bugetul, reflectat în personal mai bine pregătit și tehnologie tot mai dezvoltată pentru a identifica activitățile de tip FIMI în vederea demontării lor. În fine, caracterul *colaborativ, multi-și internațional* se referă la faptul că obiectivele expuse pot fi realizate nu doar reunind efortul celor 27 de state membre, ci prin cooperarea atât în plan intern, la nivel interinstituțional, cât și în plan extern, cu state candidate (Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Turcia), state partenere (de exemplu, SUA) și cu alte organizații internaționale ca NATO, ONU, G7 etc., și, nu în ultimul rând, cu alte părți interesate.

În ceea ce privește *punctele slabe*, invocăm, în primă instanță, aspectul legat de modul de formulare a dimensiunilor și obiectivelor de acțiune, din care transpare o *suprapunere* și o *redare lipsită de claritate și coerență*, care ar trebui să caracterizeze o viziune strategică legată de abordarea fenomenului. Concret, ne referim la faptul că direcția de acțiune legată de sensibilizarea publicului în vederea cunoașterii situației este redată de primul obiectiv, dar este reluată și de al patrulea și al cincilea obiectiv, acestea făcând totodată trimitere și la consolidarea rezilienței. În opinia noastră, al doilea obiectiv – elaborarea de politici, strategii și instrumente adecvate pentru a răspunde amenințării – reprezintă nucleul abordării UE, cel de al treilea – furnizarea de sprijin în materie de

comunicare strategică pentru delegațiile Uniunii și pentru misiunile și operațiile desfășurate sub egida PSAC – făcând referire la un instrument de contracarare (StratCom), iar cel de-al șaselea – cooperarea cu parteneri internaționali – fiind un mijloc prin care obiectivele pot fi duse la îndeplinire. Aspectul prezentat poate duce la confuzie în rândul diverselor categorii de public, mai mult sau mai puțin specializat. Evidențiem, de asemenea, *caracterul reactiv*, care presupune adoptarea unor măsuri ca urmare a apariției unor probleme, spre deosebire de maniera proactivă, care ar consta în măsuri de prevenire a unor potențiale riscuri identificate, încă nematerializate. Invocăm, totodată, *maniera greoaie, cronofagă, de luare a deciziilor și de adoptare a reglementărilor* la nivelul UE, acestea parcurgând un procedeu birocratic complex, care necesită un timp relativ îndelungat (chiar câțiva ani, cum am putut observa în cazul *AI Act*, propus de Comisie în aprilie 2021 și adoptat de către Consiliu în mai 2024). Nu în ultimul rând, unele măsuri de limitare a influenței străine, care constă în cenzurarea mai multor platforme de proliferare a propagandei și dezinformării de proveniență rusă, fac obiectul unor *suspiciuni legate de încălcarea libertății de exprimare*. Astfel, din rațiuni de securitate, UE restrânge, în mod legitim, acest drept, care „cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere” (EUAFR 2007).

Referitor la *oportunitățile* care ar putea contribui la dezvoltarea măsurilor luate și o mai mare eficiență, menționăm avansul progresiv al tehnologiei, incluzând aici IA. Totodată, tehnologia de acest tip poartă cu sine și reversul medaliei, IA fiind folosită pentru a genera și a amplifica *amenințările și riscurile* de securitate reprezentate de FIMI.

Toate aceste acțiuni de cooperare, pe lângă dezvoltarea instrumentelor existente de combatere a FIMI în ultimii ani (de exemplu, platforma EUvsDisinfo), crearea altora noi și desfășurarea unei game extinse de activități (de la monitorizarea și analiza informațiilor din mass-media, la măsuri de creștere a rezilienței), au fost posibile datorită faptului că bugetul alocat SEAE a crescut progresiv în ultimii ani, ajungând la 14,6 milioane de euro pentru anul 2023 (EEAS 2023 b, 4).

Dincolo de direcțiile de acțiune analizate, discursul public și unele documente (Parlamentul European 2023, 18) subliniază *necesitatea de a dezvolta o autonomie strategică a Uniunii Europene*, pentru limitarea posibilităților de ingerință externă prin dependența pe care UE o manifestă încă în sectoare strategice cum sunt cel energetic, digital și al sănătății. Demersuri concrete în această direcție le reprezintă *Strategia digitală europeană* și *Planul REPowerEU*, lansat în mai 2022, pe fondul

războiului din Ucraina, care are drept obiective economisirea energiei, producerea de energie curată și diversificarea surselor de energie (Comisia Europeană 2024 a).

De asemenea, este în discuție, la nivelul Uniunii, posibila elaborare a unor principii sau norme internaționale de combatere a FIMI, pe modelul celei pentru comportamentul responsabil al statelor în spațiul cibernetic.

Concluzii

Fenomenul FIMI a fost inclus pe agenda UE începând cu anul 2015, ca urmare a intensificării campaniilor de influențare din partea Federației Ruse care vizau UE, în contextul anexării Crimeii. De la acel moment, capacitatea Uniunii de a aborda problematica dezinformării îndreptate împotriva sa a cunoscut o dezvoltare progresivă în ceea ce privește mijloacele de analiză, detectare și contracarare. Astfel, au fost întreprinse diverse demersuri în scopul creșterii conștientizării și limitării activităților de influențare, incluzând crearea unui grup de lucru, a unui departament dedicat, elaborarea unor reglementări etc.

Contextul politic și de securitate al Europei din perioada recentă (2022-2024), cu referire la războiul din imediata vecinătate a UE și la alegerile din diverse state membre și candidate și cele la nivel european din iunie 2024 reprezintă un catalizator pentru FIMI. Astfel de activități au cunoscut o intensificare, mijloacele fiind și de continua dezvoltare tehnologică, mare parte a dezinformării și propagandei fiind desfășurată în spațiul online prin intermediul *new media* și al *social media*.

Așa cum am arătat și explicat detaliat în lucrare, Uniunea a stabilit, prin intermediul SEAE, șase dimensiuni și obiective prioritare pentru limitarea FIMI. Evaluând abordarea UE, apreciem că primul obiectiv, consolidarea cunoașterii situației, are caracter preliminar, în vreme ce al doilea – elaborarea de politici, strategii și instrumente adecvate de răspuns are un caracter fundamental. Următoarele patru obiective și dimensiuni – furnizarea de sprijin StratCom delegațiilor UE și misiunilor și operațiilor sub egida PSAC, consolidarea rezilienței în cadrul UE, în vecinătate și în afara sa și cooperarea cu parteneri internaționali – reprezintă, în opinia noastră, acțiuni subsumate celui de-al doilea obiectiv.

În urma analizei bazate pe documentele studiate, pentru o mai mare eficiență a limitării FIMI, conchidem că este necesar un *efort conjugat*, care vizează atât autoritățile UE, cât și cele naționale, fie ele publice sau private. Așadar, acestea trebuie să își intensifice eforturile și să întreprindă acțiuni,

în linie cu responsabilitățile lor, deoarece numai prin colaborarea tuturor părților interesate, fenomenul FIMI, care include dezinformarea, poate fi gestionat eficient și în conformitate cu libertatea de exprimare. Altfel spus, este necesară o abordare de tip *whole of society*, care include și efortul conștient al societății civile de a se educa cu privire la modalitățile de influențare și a-și cultiva gândirea critică în raport cu multitudinea de informații la care este expusă prin intermediul diverselor mijloace, formale sau informale. De asemenea, perspectiva reprezintă un aspect important. De exemplu, comunicarea strategică a Uniunii poate fi prezentată de un anumit actor statal ca fiind propagandă și percepută ca atare de publicul său. Totodată, trebuie avut în vedere faptul că specificul peisajului mass-media diferă în spațiul UE, prin comparație cu alte regiuni din Europa și din lume. De aceea, pentru a putea contracara de manieră eficientă FIMI, este necesară adaptarea comunicărilor și a comunicării strategice la specificul cultural al publicului țintă, în fiecare zonă a globului.

Prezentul studiu a urmărit să pună în lumină direcțiile de acțiune ale UE menite să limiteze influențarea externă – elaborarea de politici, strategii și instrumente, sensibilizarea opiniei publice în vederea cunoașterii situației și consolidarea rezilienței, precum și o serie de demersuri concrete – reglementări, proiecte, instrumente, platforme și baze de date destinate atât decidenților, cât și publicului larg (Data Space și EUvsDisinfo), activități de educare a societății civile, realizate prin intermediul instituțiilor sale și în colaborare cu diverși parteneri. Considerăm că lucrarea poate avea o utilitate practică, reprezentând un ghid cu privire la multitudinea de resurse disponibile publicului specializat și a celui general în direcția conștientizării influențării realizate de actori ostili, într-un context marcat de războiul din imediata vecinătate a României și al alegerilor la nivel local, național și european. O mai bună reziliență a populației la FIMI contribuie la crearea și la consolidarea unei culturi de securitate deosebit de necesară în lumina riscurilor de securitate pe care acțiunile de manipulare a informației le pun la adresa societății.

BIBLIOGRAFIE:

Agerpres. 2024. „Europarlamentare 2024/ Franța, Germania și Polonia, ținte constante ale dezinformării ruse (comisar european).” 4 iunie.
<https://www.agerpres.ro/politica-externa/2024/06/04/europarlamentare2024-franta-germania-si-polonia-tinte-constante-ale-dezinformarii-ruse-comisar-european--1306504>.

- Borrell, Josep. 2023. „Disinformation: Opening speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the EEAS Conference on Foreign Information Manipulation and Interference.” *EEAS Press Service*. 07 February. <https://www.eeas.europa.eu/eeas/disinformation-opening-speech-high-representative...>
- Borrell, Josep. 2024. *Postare*. Platforma X, 23 January. <https://twitter.com/JosepBorrellF/status/1749863277054538097>.
- Carnegie. 2023. „Phase-based Tactical Analysis of Online Operations.” Editor Ben Nimmo și Eric Hutchins. March. https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/202303-Nimmo_Hutchins_Online_Ops.pdf.
- . 2020. „The EU’s Role in Fighting Disinformation: Crafting a Disinformation Framework.” Editor James Pamment. Carnegie Endowment for International Peace. September. https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/Pamment_-_Crafting_Disinformation_1.pdf.
- Comisia Europeană. 2024. *Regulamentul european privind libertatea presei*. May. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_ro.
- Comisia Europeană. 2024 a. *REPowerEU*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_ro.
- Consiliul UE. 2022. *O Busolă strategică pentru securitate și apărare pentru o Uniune Europeană care își protejează cetățenii, valorile și interesele și contribuie la pacea și securitatea internațională*. Bruxelles, 21 martie. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/ro/pdf>.
- Edelman. 2024. *Edelman Trust Barometer Global Report*. Edelman Trust Institute. https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2024-02/2024%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report_FINAL.pdf.
- EDMO. fără an. *European Digital Media Observatory (EDMO)*. <https://edmo.eu/>.
- EEAS. 2022a. *#ARTvsWAR*. April. https://www.eeas.europa.eu/eeas/artvswar_en.
- EEAS. 2023 a. *1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats*. Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2 Data Team), EEAS/EU, 36.

- <https://euvsdisinfo.eu/uploads/2023/02/EEAS-ThreatReport-February2023-02.pdf>.
- . 2022 b. *2021 StratCom Activity Report - Strategic Communication Task Forces and Information Analysis Division*. 24 March. https://www.eeas.europa.eu/eeas/2021-stratcom-activity-report-strategic-communication-task-forces-and-information-analysis-division_en.
- EEAS. 2023 b. *2022 Report on EEAS Activities to Counter FIMI*. Activity Report, Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2), European External Action Service (EEAS)/EU, 19. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/EEAS-AnnualReport-WEB_v3.4.pdf.
- EEAS. 2024 a. *2nd EEAS Report on FIMI Threats. A Framework for Networked Defence*. EEAS/EU. https://www.eeas.europa.eu/eeas/2nd-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats_en#:~:text=2nd%20EEAS%20Report%20on%20Foreign%20Information%20Manipulation%20and%20Interference%20Threats,-23.01.2024%20Strategic&text=The%202nd%20EE.
- EEAS. 2024 b. *Annual progress report on the Implementation of the Strategic Compass for Security and Defence*. EEAS/EU, 32. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/StrategicCompass_2ndYear_Report_0.pdf.
- . 2023 c. „Annual Progress Report on the Implementation of the Strategic Compass for Security and Defence.” Editor High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy/EEAS. EU. March. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/StrategicCompass_1stYear_Report.pdf.
- EEAS. 2022b. *Faces of Ukraine*. August. https://www.eeas.europa.eu/eeas/faces-ukraine-wrap-video-0_en.
- . 2019. „Factsheet: Rapid Alert System.” https://www.eeas.europa.eu/node/59644_en.
- . fără an. *Learn*. <https://euvsdisinfo.eu/learn/>.
- EEAS. 2023 b. *Report on EEAS Activities to Counter FIMI*. Activity Report, Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2), European External Action Service (EEAS), 19. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/EEAS-AnnualReport-WEB_v3.4.pdf.

- EIU. 2024. „Webinar on EP Elections.” 29 May.
- ENISA & EEAS. 2022. „Foreign Information Manipulation Interference (FIMI) and Cybersecurity - Threat Landscape.” 29.
<https://www.enisa.europa.eu/publications/foreign-information-manipulation-interference-fimi-and-cybersecurity-threat-landscape>.
- EU. 2022. „A Strategic Compass for Security and Defence For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security .” https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-0_en.
- EU Council. 2022b. „Council conclusions on FIMI.” July.
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11429-2022-INIT/en/pdf>.
- EU Council. 2022a. *EU imposes sanctions on state-owned outlets RT/Russia Today and Sputnik's broadcasting in the EU*. 2 March.
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/eu-imposes-sanctions-on-state-owned-outlets-rtrussia-today-and-sputnik-s-broadcasting-in-the-eu/>.
- EUAFR. 2007. „Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, titlul II, art. 11.” EU Agency for Fundamental Rights. 14 12.
<http://fra.europa.eu/ro/eu-charter/article/11-libertatea-de-exprimare-si-de-informare>.
- European Commission. 2022. *2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation>.
- European Commission. 2023. *State of the Union 2023 - by the von der Leyen Commission*. EU. https://state-of-the-union.ec.europa.eu/document/download/2eb4f0c4-58f5-49c9-b0ae-be9ecffe2b19_en?filename=2023%20SOTEU%20Achievements%20and%20Timeline_EN.pdf.
- European Council. 2024. *Eastern Partnership*. 8 April.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/>.
- EUvsDisinfo. fără an. *Still Curious?* https://euvsdisinfo.eu/still_curious/.
- . fără an. *Still Curious? Fact-checking tools*. https://euvsdisinfo.eu/still_curious/?category=fact-checking-tools.
- Gallup. 2024. *Rating World Leaders*. <https://www.gallup.com/analytics/355787/gallup-rating-world-leaders-report.aspx?thank-you-report-form=1>.
- Hybrid CoE. 2022. „Foreign information manipulation and interference defence standards: Test for rapid adoption of the common

- language and framework 'DISARM'." https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/11/20221129_Hybrid_CoE_Research_Report_7_Disarm_WEB.pdf.
- Kowalewski, Annie. 2017. „Disinformation and Reflexive Control: The New Cold War.” *Georgetown Security Studies Review*. <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/2017/02/01/disinformation-and-reflexive-control-the-new-cold-war/>.
- Levada-Center. 2023-2024. *Attitudes towards countries*. <https://www.levada.ru/en/ratings/attitudes-towards-countries/>.
- Lică, Daniela. 2021. „Activitățile informaționale - ingerința în procesele electorale.” Cap. 9 în *Amenințări și riscuri la adresa securității naționale a României – Orizont 2040*, editor Florian Cârciumară și Dan-Lucian Petrescu, 115-138. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/amenintari_si_riscuri_la_adresa_securitatii_romaniei_orizont_2040.pdf.
- Lică, Daniela. 2024. „Dezinformarea în contextul a doi ani de război în Ucraina.” Editor CSSAS. *Colocviu strategic. Doi ani de la declanșarea războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei: analiză multidimensională* (Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”) (2 - număr special): 20-26. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs02-24.pdf.
- Lică, Daniela. 2023. „Propaganda rusă și dezinformarea în contextul războiului din Ucraina.” În *Evaluare strategică 2022. Lumea între pandemie și război*, editor Florian Cârciumară, 208-234. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/evaluare_strategica_2022.pdf.
- Lupu, Diana-Cristiana și Daniela Lică. 2024. „Large Language Models and Propaganda. A Review of Identified Security Challenges and Solutions.” Editor Poland, and İzmir Kâtip Çelebi University, Turkey War Studies University. *International Conference „Societal and technological determinants of security: Adaptive strategies for information and cyber challenges”*. Warsaw: Security and Defence Quarterly.
- OASIS OPEN. 2023. „OASIS Mobilizes Open Source Source Community to Combat the Spread of Disinformation and Online Harms from Foreign State Actors.” 16 November . <https://www.oasis-open.org/2023/11/16/oasis-defending-against-disinformation-dad-cdm/>.

- . 2021. „STIX Version 2.1.” 10 June. <https://www.oasis-open.org/standard/stix-version-2-1/>.
- Parlamentul European. 2024. *Legea libertății mass-mediei: un nou act care va proteja jurnaliștii și libertatea presei*. 13 March. <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/20240308IPR19014/legea-libertatii-mass-mediei-un-nou-act-care-va-proteja-jurnalistii>.
- Parlamentul European. 2023. *Rezoluția Parlamentului European din 1 iunie 2023 referitoare la ingerințele externe în toate procesele democratice din Uniunea Europeană, inclusiv dezinformarea*. iunie. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0219_RO.pdf.
- RAND. 2009. „Foundations of Effective Influence Operations. A Framework for Enhancing Army Capabilities.” Editor Eric et al. Larson. <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG654.html>.
- Russian Ministry of Foreign Affairs. 2022. „On Violations of the rights of Russian Citizens and Fellow Citizens in Foreign Countries.” https://mid.ru/en/foreign_policy/humanitarian_cooperation/1815559.
- Statista. 2024. *Trust in media in selected countries worldwide from 2021 to 2023*. 11 March. <https://www.statista.com/statistics/683336/media-trust-worldwide/>.
- UE. 2024. *Regulamentul european privind libertatea mass-mediei*. Bruxelles, 20 March. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-4-2024-INIT/ro/pdf>.
- UE. 2022. *Regulamentul privind serviciile digitale*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065>.
- Wilke, Tabea. 2020. *Information Threats. Challenges for the European Information Space*. Prod. Hanns Seidel Stiftung. https://www.hss.de/download/publications/AA_77_Infobedrohung_English.pdf.

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Redactori:

CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU

Iulia COJOCARU

Telefon: 021.319.56.49 // Fax: 021.319.57.80

Website: <https://cssas.unap.ro>, E-mail: cssas@unap.ro

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
(Editură cu prestigiu recunoscut de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor,
Diplomelor și Certificatelor Universitare)

ISBN 978-606-660-482-6

